
UNIVERSITY OF WISCONSIN - MADISON
LIBRARY

SPRAAKLEER

DER

MALEISCHE TAAL

DOOR

D. GERTH VAN WIJK

Leeraar aan de afdeeling Indische Taal-, Land- en Volkenkunde van het Gymnasium Willem III te Batavia

BATAVIA — G. KOLFF & Co.

1890

Snelpersdrukkerij van G. Kolff & Co.

INHOUD.

Eerste Afdeeling.

SPRAAKLEER.

UITSPRAAK EN SCHRIFT.

HOOFDSTUK I.

KLANKEN.

HOOFDSTUK II.

SCHRIFT.

HOOFDSTUK III.

SPELLING.

Tweede Afdeeling.

WOORDLEER.

HOOFDSTUK I.

HET WERKWOORD.

HOOFDSTUK II.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.

HOOFDSTUK III.

HET BIJVOEGELIJK NAAMWOORD.

HOOFDSTUK IV.

HET TELWOORD.

HOOFDSTUK V.

DE VOORNAAMWOORDEN.

Bl.

HOOFDSTUK VI.

DE BIJWOORDEN.

HOOFDSTUK VII.

HOOFDSTUK VIII.

HOOFDSTUK IX.

VERBETERINGEN EN AANVULLINGEN.

Bl.				
22	r. 7 v. o.	slaihi...............	lees...............	alaihi.
30, 43, 67...		aanspraakswoord.....	„	......aanspraakwoord.
39	r. 8 v. o.	sĕdekah.............	„	.... sĕdĕkah.
43	„ 15 v. b.	alwie................	„	.... al wie.
47	„ 7 v. o.	(noot) ___	„	.... ـ ̀ـ.
52	„ 1 v. o.	vier..................	„	.... tien.
54	„ 3 v. b.	جانه	„	.... جاتة
„	„ 5 v. o.	Zij	„	.... Dergelijke.
55	„ 14 v. o.	*bewust zijn*	„	.... *bewustzijn.*
56	„ 3 v. b.	na: werkwoorden...	bij te voegen:	behalve santap,
61	„ 1 v. o.	kankang.............	lees............	kangkang.
71	„ 1 v. b.	قوبر.................	voeg bij.......	(كوبر, قبور).
79	„ 9 v. o.	het voorbeeld ملداهي, mĕloedahi, moet naar § 137, *c*, overgebracht worden.		
80	„ 9 v. o.	menoetoepi...........	lees..........	mĕnoetoepi.
81	„ 14 v. b.	het voorbeeld مپبراڠي, mĕnjabĕrangi, over te brengen naar § 134, *a*.		
82	„ 6 v. b.	mengotai............	lees............	mĕngotai.
93	„ 14 v. o.	worden..............	„	.... wordt.
96	„ 8 v. b.	werkwoord	„	...........stamwoord
101	„ 12 v. b.	hamba...............	„	...............patik.
	„ 8 v. o.	di sĕdĕkahkăn.......	„	........disĕdĕkahkăn.
102	„ 4 v. o.	achter panggoengan...	te voegen..........	akan.
104	„ 8 v. b.	مفل.................	lees...............	مغل.
105	„ 19 v. b.	ددوقكن	„	.... دودقكن.
106	„ 14 v. o.	voor pĕrinja.........	in te voegen.......	bĕtapa.
107	„ 9 v. o.	itoe roemah..........	lees.........	roemah itoe.
109	„ 14 § 12 v. o.	kĕradjaan.......	„	...........karadjaan.
112	„ 9 v. b.	voor: sĕgala.........	in te voegen.......	boenji.
120	„ 8 v. o.	bĕ- rikoet............	lees...........	bĕr- ikoet.
124	„ 8 v. o.	برتڠ	„	.... برنڠ.
132	„ 2 v. b.	dengan..............	„	.... dĕngan.
	„ 11 v. o.	achter: بربهاس.......	te voegen......	bĕrbahasa.
	„ 4 v. o.	berkoeli.............	lees.............	bĕrkoeli.
132	„ 8 noot	lees: Ook bij andere transitieve werkwoorden, nl. met het praefix فر, pĕr, en een suffix, maar niet met causatieve beteekenis, worden de beide enz.		

145 r. 7 v. o. mĕnjisilah........... lees..........mĕnjisihlah.
164 „ 12 v. b. سڤوسل............. „ ....مڤوسل.
166 „ 7 v. o. ڤڠلهت............. „ ....ڤڠليهت.
168 „ 7 v. o. pĕrdaja, *list*,......... „ pĕrwira, *held*, *heldhaftigheid*.
pradaja............. „ ....prawîra.
171 „ 7 v. o. ڤون............... „ ....امڤون.
175 „ 4 v. o. Bij te voegen: In zijn jongste grammatica verklaart Prof. Pijnappel ook ڤرمڤون, pĕrampoean, als paraampoean, waarin dus para eveneens zijn eigenlijke beteekenis zou verloren hebben, en beschouwt het dan als een beleefder benaming voor *vrouw*. In het Riousche gebruikt de Maleier tot een meerdere van een *vrouw* sprekende gewoonlijk bĕtina. Op Sum. W. K. zegt men van een *vrouw* in het algemeen padoesi (paradoesi), oostelijker batinå, Minangkabausche uitspraak van bĕtina.
173 „ 16 v. b. ڤربوءن.............. lees.............ڤربروءن.
189 „ 16 v. b. tjerdik.............. „ ....tjĕrdik
201 „ 4 v. b. achter: salakoe...... bij te voegen: (waarvoor ook سڤرت كلكون, sapĕrti kalakoean),
„ 9 v. o. سٔعمر.............. lees..............سعمر.
208 „ noot. De lezing بربهاس heb ik sedert ook aangetroffen in de Sĕdj. Mal., Ms. N° 191 der verzameling van het Bat. Gen. van K. en W.
215 „ 16 v. o. ايت.............. lees.............. بيت.
221 „ 14 v. b. dibawanja........... „ .... dibawahnja.
231 „ 4 v. o. وال عافيه........... „ .... والعافيه.
242 „ 12 en 13 v. b. سڤرتي....... „ .... سڤرت.
245 „ 9 v. o. مياڤي............. „ ....مڤاڤي.
252 „ 7 v. o. سارڠ.............. „ ....بارڠ.
256 „ 16 v. b. جبب............. „ .... جبت.
273 „ 9 v. o. na kabawah bij te voegen doeli.
279 „ 6 v. b. staat سهاي......... lees............ همب.
284 „ 7 v. b. „ ڤرڠ........... „ .... برڤرڠ.
Een enkele maal is soeroeh enz. geschreven i. pl. v. soeroh enz.

VOORBERICHT.

De hierbij aangeboden spraakleer bevat in hoofdzaak wat ik sedert 1877 als leeraar in het Maleisch aan de inrichting alhier voor Indische taal-, land- en volkenkunde heb onderwezen, niet alleen wat bij de afzonderlijke behandeling der grammatica te pas kwam, maar ook de grammaticale bijzonderheden tot de bespreking waarvan het lezen van geschriften aanleiding gaf. Dat het hoofdstuk over de uitspraak opzettelijk bijgevoegd is, behoeft nauwelijks opgemerkt te worden; voor hen, die onzen cursus volgden, allen in Indië geboren of opgevoed en dus bekend met de Indische klanken, was het natuurlijk onnoodig mij met dat onderwerp bezig te houden.

Evenals bij het mondeling onderwijs heb ik in dit geschrift mij onthouden van het smeden van nieuwe grammaticale termen, die dikwijls lijden aan innerlijke tegenspraak en in ieder geval het gebrek hebben alleen door den maker begrepen te worden in den zin, dien hij er aan hecht. Gebruik ik woorden als ultima, affix, transitief enz., dan is dit alleen omdat het algemeen bekende termen zijn, ofschoon ik toegeef dat sommige even gemakkelijk door Hollandsche kunnen vervangen worden; gewoonte wordt ook daarbij een tweede natuur. Dit tot verontschuldiging bij degenen, die het noodeloos gebruik van vreemde woorden met recht afkeuren en er dikwijls niets dan een zucht tot geleerdheidsvertoon in meenen te moeten zien. In plaats van persoonlijk object bezig ik gewoonlijk de uitdrukking plaatselijk object, die een vollediger beteekenis heeft; te minder heb ik geaarzeld mij van dien term te bedienen, omdat in het Maleisch het woord tĕmpat, plaats, zoo dikwijls dienst doet om een persoon aan te duiden.

Algemeene benamingen, die m. i. minder juist zijn, of wel aanleiding geven tot misverstand en bij den leerling dienen kunnen tot dekmantel van niet-begrijpen, heb ik altijd zorgvuldig vermeden.

Op oorspronkelijkheid maakt dit werk geen aanspraak, daar er natuurlijk veel in voorkomt, wat reeds door anderen onderwezen is; wat zij, die vóór mij Maleische spraakkunsten geschreven en uitgegeven hebben, daarin voor goeds hebben medegedeeld, is mij bij mijn eigen studie van veel nut geweest, vooral wat ik heb mogen leeren uit de geschriften van wijlen den Hr. H. von de Wall en die van Dr. H. N. van der Tuuk, wier namen door elken beoefenaar van het Maleisch altijd met de meeste erkenning zullen genoemd worden.

Wat de uitvoering aangaat, liefst had ik voor het Maleisch het karakter zien gebruiken, dat in Fransche uitgaven gebezigd wordt en waarbij de letterverbindingen meer overeenkomen met die van het geschreven Maleisch; het niet aanwezig zijn alhier van die typen is oorzaak, dat aan mijn wensch niet voldaan kon worden. Inmiddels zal de gelithographeerde bladzijde aan het eind van het boek de verschillen tusschen onze drukletters en het geschreven Maleisch genoeg doen uitkomen. — Ook de pĕpĕt is in de noten ten gevolge van het niet bestaan der daartoe noodige druktype niet door een teeken aangeduid.

Batavia, April 1889.

D. Gerth van Wijk.

I N L E I D I N G.

§ 1. Het Maleisch is de taal, die gesproken wordt door de bevolking van Midden-Sumatra van de oost- tot de westkust, het schiereiland Malaka met de ten zuiden daarvan gelegen eilandengroepen en in de Maleische koloniën op Borneo's Westkust. Het Maleisch van Sumatra's W. K. en de bovenlanden heet het Mĕnangkabausch (1), terwijl het andere gewoonlijk het Djohorsch of Riousch genoemd wordt. Alleen deze laatste taal wordt in dit werk behandeld (2).

Daarenboven heeft zich het Maleisch door den geheelen O. I. Archipel verspreid als de taal, die door vreemde handelaren gebruikt wordt in hun aanrakingen met bevolkingen, wier taal zij niet machtig zijn. Dat Maleisch heeft zich natuurlijk door het opnemen van woorden, uitdrukkingen en vormen gewijzigd naar de taal der streek, waar het ingevoerd werd en is dus nergens zuiver; het is daar ook trouwens niet geworden de taal der eigenlijk inheemsche, maar die der vreemde gemengde bevolking, welke zich daar gevestigd heeft. De inlander drukt zich ondertusschen ook in dat locale Maleisch, althans tegenover niet-Europeanen, naar Maleisch-Polynesische taalopvatting uit, zoodat zijn taal niet gelijk te stellen is met de door den Europeaan meestal gebruikte, die gewoonlijk niets is dan een Europeesche met Maleische woorden en waarbij met de meeste vrijmoedigheid tegen het Polynesische taaleigen gezondigd wordt.

§ 2. Onzuiver Maleisch heeft in de wandeling den naam gekre-

(1) Verder wordt ook nog in de binnenlanden van Malaka, met name in de Negeri Sambilan het Menangkabausch aangetroffen, hetgeen op rechtstreeksche immigratie uit Midden-Sumatra wijst.

(2) Op de taalkaart voorkomende in het Kol. Verslag van 1885 wordt nog genoemd het Midden-Maleisch, welke naam daarop gegeven wordt aan de taal gesproken in een gedeelte van Palembang, Indrapoera, Moko-Moko en een deel van Benkoelen.

gen van laag-Maleisch, in tegenoverstelling van zuiver Maleisch, dat dan hoog-Maleisch heet. Deze benamingen zijn vermoedelijk gegeven in navolging van de oneigenaardige uitdrukkingen hoog- en laag-Javaansch, die gewoonlijk dengene die niets weet van het Javaansch op een dwaalspoor zullen helpen. Het zoogenaamde hoog-Javaansch (*krâmâ*) toch is de taal, die o. a. door den mindere tegenover den meerdere gebruikt wordt en moest dus b. v. de eerbiedige, beleefde taal heeten; terwijl het zoogenaamde laag-Javaansch (*ngoko*) o. a. door den meerdere tot den mindere gesproken wordt, wat men uit de benaming zeker niet zou opmaken. Maar al zijn de namen *hoog* en *laag* voor het Javaansch minder juist, zij drukken iets uit, zij beteekenen de twee taalsoorten, die respectievelijk door den mindere en den meerdere gebruikt worden.

In het Maleisch doet zich niet, zooals in het Javaansch zoo veelvuldig, het verschijnsel voor, dat de mindere om hetzelfde begrip uit te drukken een ander woord bezigt dan de meerdere, of het door den laatste gebruikte een wijziging van vorm doet ondergaan, al heeft het ook een klein aantal woorden, die oorspronkelijk alleen van of tot vorsten en vorstelijke personen gebezigd werden, maar langzamerhand grootendeels een uitgebreider gebruik hebben gekregen en ook toegepast worden op meerderen in het algemeen, hetzij die meerderheid bestaat in maatschappelijke positie dan wel in leeftijd. Dergelijke woorden zijn b. v. santap, *eten* of *drinken*; bĕradoe, *slapen*; bĕrsiram, *baden*; hoeloe, *hoofd* (lichaamsdeel); soerai, *hoofdhaar*; koernia of karoenia en anoegĕraha, *gunst*, *geschenk* van een meerdere aan een mindere, terwijl daarentegen wat een mindere een meerdere aanbiedt pĕrsĕmbahan of pĕrsĕmbah heet; bĕrsalin, *bevallen*; titah, *spreken*; sabda, eveneens *spreken*, doch niet van regeerende vorsten, van welke altijd titah gebruikt wordt; mangkat, *sterven*; bĕrangkat, *ergens heen gaan*; mĕnghadap, *verschijnen voor*, *gaan naar*; moerka, *toorn*, *toornig*; ajah, *vader*, en de met het achtervoegsel n d a gevormde namen van familiebetrekkingen (pag. 218). Overigens is er geen verschil tusschen de taal door den meerdere en die door den mindere gesproken. Waar derhalve niet van twee taalsoorten sprake kan zijn, gebruike men niet de benamingen hoog- en laag-Maleisch, welke slechts tot wanbegrippen aanleiding kunnen geven.

§ 3. Natuurlijk evenwel is het verschijnsel, dat evenals in alle talen ook in het Maleisch eenig verschil bestaat tusschen de ge-

sproken en de geschreven taal; de laatste toch is uit den aard der zaak in den regel wat deftiger en sierlijker en bedient zich van vormen en woorden, die in de dagelijksche omgangstaal veronachtzaamd worden of in onbruik zijn geraakt. Ook schrijvende echter maakt de Maleier, en des te meer naarmate hij meer omgang heeft met Europeanen, zich schuldig aan slordigheden, waarvan sommige zoo veelvuldig voorkomen, dat men ze bijna niet meer als fouten tegen de taal kan beschouwen, maar als vrijheden door het gebruik gewettigd. Zoo treft men ook in handschriften gewoonlijk tal van onnauwkeurigheden aan, een gevolg van onoplettendheid van schrijver of afschrijver; grammaticaal zuivere en dus geheel vertrouwbare manuscripten ontmoet men niet. Daarentegen heeft de gesproken taal een groot aantal woorden, die in de litteratuur, over een beperkt getal onderwerpen handelende, niet voorkomen.

Het is een der grootste verdiensten van wijlen den Hr. H. von de Wall, dat hij zooveel van die woorden opgespoord en hun juiste beteekenis in zijn woordenboek medegedeeld heeft.

***

§ 4. Omtrent den oorsprong van den naam Maleier (*Malajoe*) zijn verschillende gissingen gemaakt; zekerheid dienaangaande bestaat er evenwel nog niet. In de Sădjarah Malajoe (Maleische kronieken), waarvan het historische gedeelte begint met de verhuizing van Sang Sapoerba uit Palembang naar Bintan, wordt de Soengai Malajoe (1), *snelstroomende rivier*, een kleine rivier in Palembang, genoëmd; de streek, waardoor zij loopt, heet dan tanah Malajoe, de bewoners de orang Malajoe en hun taal de bahasa Malajoe.

Sommigen verklaren orang Malajoe door *wegloopers* d. i. *emigranten*, *landverhuizers*; anderen, b. v. Dr. van der Tuuk, zien in dat Malajoe *overloopers* naar den Islam, die in den O. I. Archipel het eerst algemeen aangenomen werd door de Maleiers, welke al spoedig zulke ijverige aanhangers van Mohammad's leer werden, dat de naam orang Malajoe dezelfde beteekenis kreeg als orang Islam (verbasterd tot orang Sĕlam, *inlander*, nl. Mohammedaansche in tegenoverstelling van niet-Mohammedaan).

(1) L a j o e, *snel vooruitgaan*, is tegenwoordig in het Maleisch niet anders meer in gebruik dan in gedichten; de Maleische vorm is nu l a d j o e, terwijl l a j o e Javaansch is.

Bedoelt men de Maleische taal, dan gebruikt men in plaats van Malajoe ook wel het woord D j a w i, dat niet alleen *Javaansch*, maar in het algemeen *benedenwindsch*, *Polynesisch* beteekent, en vandaar *in het Maleisch vertalen*, mĕndjawikăn.

***

§ 5. De Maleische taal bestaat uit verschillende bestanddeelen; in de eerste plaats bevat zij woorden, die zij gemeen heeft met het Javaansch, het Soendaneesch en andere talen in den O. I. Archipel en die wij het Polynesisch element kunnen noemen; daarnaast ontwikkelden zich Maleische woorden, die in andere Archipel-talen niet voorkomen en dus aan het Maleisch uitsluitend eigen zijn.

§ 6. Grooten invloed op de ontwikkeling der bewoners van den Archipel, op hun maatschappelijken toestand, hun landbouw, godsdienst en wetgeving, oefenden de Hindoes uit, die vermoedelijk reeds in de eerste eeuwen onzer jaartelling naar Java en andere O. I. eilanden kwamen. De woorden, noodig om de nieuw ingevoerde begrippen uit te drukken, nam de gevestigde bevolking over uit de taal der immigranten en zoo werd het Sanskrit een nieuw en belangrijk element in de taal. Op Java, waar de macht en de invloed der Hindoes het grootst werd en het meest in alle klassen der maatschappij doordrong, werden die woorden gretig opgenomen en ettelijke zijn langzamerhand zoo gejavaniseerd, dat hun Sanskritsche oorsprong dikwijls moeielijk herkenbaar is. Ook de Maleiers ontleenden aan de taal der Hindoes een aantal woorden, maar deze behielden grootendeels hun vorm of ondergingen slechts geringe wijzigingen, zoodat hun oorsprong meestal gemakkelijker terug te vinden is.

§ 7. In de 12de of het begin der 13de eeuw kwamen de Arabieren als handelaars in den Archipel, waar het hun, in sommige streken eerder in andere later, gelukte hun godsdienst en daarmee ook hun wetgeving in te voeren. Vooral de Maleiers betoonden zich weldra ijverige aanhangers der nieuwe leer; volgens de Sădjarah Malajoe was Mohammad Sjah, die omstreeks 1276 n. Chr. den troon van Malaka beklom, de eerste Sultan van dat rijk, die den Islam omhelsde, terwijl reeds ruim 70 jaar vroeger Sultan Djohan Sjah hem in Atjeh had ingevoerd.

Wat vroeger met de taal der Hindoes het geval was geweest, gebeurde ook nu weer met die der Arabieren; zij leende aan het Ma-

leisch een aantal woorden om de nieuwe begrippen van zedelijkheid, godsdienst, wetgeving, in één woord van de nieuwe beschaving uit te drukken. Enkele dezer woorden zijn in de dagelijksche taal doorgedrongen, sommige zelfs zoo vermaleischt, dat de Maleier ze niet meer als Arabische kent; de meeste evenwel worden alleen gebruikt in geschriften, voornamelijk bij de behandeling van onderwerpen van godsdienstigen, zedekundigen of juridischen aard. Evenals de Nederlander inmiddels zijn eigen taal gaarne doorspekt met Fransche woorden en uitdrukkingen, meenende daardoor een hooger graad van beschaving aan den dag te leggen, zoo gaat het ook den Maleier; de hooger geplaatste vooral maakt zoowel in het spreken als in het schrijven gaarne gebruik van Arabische woorden, ofschoon er Maleische voor bestaan. Een verontschuldiging is het voor hem, dat hij wel studie maakt van de Arabische taal maar niet van zijn eigene, die in het toekomstige leven toch van geen nut is, terwijl het Arabisch de taal is van het heilige land, gesproken door den Profeet, en die het verdienstelijk voor hem is te kennen. Opmerkelijk is het, dat hij b. v. voor *godsdienst* het Sanskritsche d. i. heidensche woord a g a m a behouden heeft, voor *vasten* het eveneens uit het Sanskrit oorspronkelijke p o e a s a enz., gelijk zijn geheele Mohammedaansche godsdienstopvatting nog vermengd is met allerlei Hindoesche en Polynesische begrippen, evenals men trouwens bij de Christelijke volken van Europa nog zoovele sporen van het oude heidendom aantreft.

§ 8. Met den Islam namen de Maleiers het Arabische letterschrift aan, waarmede zij ongetwijfeld reeds bekend geraakt waren door de Perzen, die veel vroeger handelsverkeer met hen hadden. De wijzigingen, die het Arabisch alfabet onderging om het bruikbaar te maken voor het Maleisch, bepalen zich evenals in het Perzisch tot het toevoegen van puntjes boven of onder het letterteeken, dat in de uitspraak de meeste overeenkomst had met den klank, dien men wilde voorstellen en waarvoor, als niet in het Arabisch voorkomende, nog geen letterteeken bestond. Het oude, aan de Hindoes ontleende letterschrift, waarvan beschreven steenen in de Maleische landen gevonden nog overblijfselen te zien geven geheel gelijk aan dat van oude inscripties op Java, en waaruit zich op Sumatra het Bataksche, Rĕdjangsche en Lampongsche schrift ontwikkeld hebben, ging daarbij voor de Maleiers geheel verloren.

Het overnemen van het Arabische letterschrift heeft stellig zeer veel bijgedragen om den minder gunstigen invloed, dien het Arabisch op de Maleische litteratuur heeft uitgeoefend, te vermeerderen. Zelf het heilige schrift gebruikende zag de Maleier er bij het vertalen uit het Arabisch nog minder bezwaar in den Arabischen stijl na te volgen, die in verscheiden werken, b. v. de Makota sĕgala radja, onmiskenbaar en zoo dikwijls in strijd is met een zuiver Maleische constructie, terwijl het overdreven en onnoodig gebruik van Arabische woorden er door toenam. Het geschreven Maleisch heeft op deze wijs verscheiden Arabismen opgenomen, welke die taal niet minder ontsieren dan Germanismen enz. de onze.

Daarenboven moge het Arabisch karakter passen voor een Semitische taal, het is geheel ongeschikt om een duidelijke voorstelling te geven van een Polynesische; om het daarvoor geschikt te maken zouden er teekens aan toegevoegd moeten worden, die alweer het lezen en schrijven lastiger zouden maken, daargelaten nog of de Maleier, die zelfs nu reeds de Arabische klank- en orthographische teekens in het geheel niet gebruikt, zich van die nieuwe bedienen zou. Drukken in geen enkele taal de letters volkomen de klanken uit, in het Arabische schrift worden de vocalen voor een deel zelfs niet door letters voorgesteld. Dit bezwaar is betrekkelijk gering, wanneer men een zeer groote woordenkennis bezit en waar het veel gebruikte woorden geldt, maar het laat zich telkens gevoelen, wanneer men een onbekend of weinig voorkomend woord ontmoet, met name bij de uitspraak van eigennamen.

Toch is de kennis van het Arabisch-Maleische letterschrift onmisbaar voor hem, die studie van het Maleisch wil maken, daar de geheele Maleische litteratuur er mede geschreven is en de Maleier voorloopig niet genegen schijnt het met een ander te verwisselen.

§ 9. Na de Arabieren kwamen in het begin der 16e eeuw de Europeanen en wel in de eerste plaats de Portugeezen in den Archipel; van de Europeesche volken, die na hen deze eilanden bezochten, is er geen welks taal zooveel woorden aan het Maleisch heeft geleend als het Portugeesch; waar zij heerschappij hebben gevoerd niet alleen, maar ook daar waar zij nooit eigenlijk overheerschers zijn geweest, zijn nog een aantal Portugeesche woorden in zwang, die zelfs echt Maleische hebben verdrongen. Dergelijke zijn: tempo of tempoh, *uitstel, tijd*; maski, *ofschoon*; antero, *geheel*;

gredja, *kerk*; algodja, *beul*; bandera, *vlag*; bola, *bal*; tĕrweloe, *konijn*; tĕroengkoe, *gevangenis*; tĕrigoe, *tarwe*; tĕmbakau, *tabak*; tjapiau, *hoed*; djĕndela (djĕnela), *venster*; tjĕnela, *muil*; minggoe (dominggoe), *zondag*; real, *geld*; sanggĕrah, *aderlaten*; pasiar, *wandelen*; pĕloeroe, *kogel*; pita, *lint*, *band*; pĕniti, *speld*; petor, *opziener*, *gezaghebber*; kadera (vooral in de Molukken gebruikelijk), *stoel*; kăreta, *rijtuig*; kaldoe, *bouillon*; kedjoe, *kaas*; garpoe, *vork*; lantja, *vaartuig met drie masten*; moerang, *lont*; medja, *tafel*; almari (1), gewoonlijk lamari, *kast*; mandor, *opziener*, *mandoer*; marinjo, *schout*.

§ 10. Het hedendaagsche Maleisch bevat natuurlijk ook Hollandsche woorden, niet alleen officieele maar ook zulke die in de dagelijksche taal gesproken of geschreven worden; b. v. sĕkotji = *schuitje*; doeit = *duit*; engsel = *hengsel*; oesar = *husaar*; lagondor = *dragonder*; sĕrdadoe = *soldaat*; botol = *bottel*, *flesch*; taksir = *takseeren*; sita = *citeeren*, *dagvaarden*; boei = *gevangenis*; sĕpier = (*cipier*) *gevangenis*; orang pensioenan = *gepensioneerde*; koesir = *koetsier*; sĕkout, *schout* (1), enz.

---

(1) In het Portugeesch is dit woord a r m a r i o; de verandering van *r* in *l* en omgekeerd heeft dikwijls plaats en daarbij de omzetting van de eerste lettergreep *al* in *la*; zoo wordt b. v. *Armeniaan* te Batavia A l m e n d e r en dit weer L a m e n d e r; algodja, *beul*, op Java l e g o d j o.

(2) Het opnemen van vreemde woorden om begrippen uit te drukken, die in de Maleische maatschappij niet bestaan en waarvoor dus het Maleisch onmogelijk oorspronkelijke benamingen kan hebben, is een zeer natuurlijk iets, dat volstrekt niet behoeft afgekeurd te worden; iets anders is het verdringen van echt Maleische woorden door niet in die taal te huis behoorende en vooral het invoeren van met de taal strijdige constructies. Wie het algemeen gebruikte en overal bekende *sekout* zou willen verbannen en er het bijna geheel onbekende Perzische k a t o e a l (katwal), *ambtenaar van policie*, voor in de plaats stellen, zou niets gedaan hebben in het belang der taalzuivering. *Permissi*, een van de Nederlanders overgenomen woord, heeft evenzeer het burgerrecht verkregen als het Arabische i z i n (idjin), *verlof*, *vergunning*; zegt de Maleier dus perkara jang dipermissikan toean, *de zaak waarvoor gij verlof gegeven hebt*, dan is dit even goed alsof hij d i i z i n k a n had gebruikt. Woorden als k o e s i r, die sedert jaren in de taal opgenomen zijn, drukken veel beter het daaraan verbonden begrip uit dan door Europeanen gemaakte omschrijvingen met Maleische woorden; die *koetsier*, bediende hooger gezeten dan zijn heer, is volgens inlandsche begrippen eigenlijk een onmogelijkheid, hij behoude dus zijn Hollandschen naam. Ook wij spreken wel van *kantoor*, *ledikant*; alleen overdreven purisme kan er naar streven dergelijke woorden als niet van Hollandschen oorsprong te verdrijven, maar slagen zal het in die

Ook enkele Engelsche woorden treft men er in aan, zoowel op Sumatra's W. K. en in Benkoelen als te Riou enz. ten gevolge van Singapoerschen invloed; b. v. djel (= djail), *gevangenis*; indjin (= engine), *as* van een wagen, *machine*; andjiman (= indiaman), *Oostindievaarder*.

§ 11. Behalve uit de reeds genoemde talen heeft het Maleisch nog vrij wat woorden overgenomen uit het Perzisch, het Tamil (een der talen van Zuid-Hindostan), het Chineesch, woorden die hetzij geheel onveranderd, hetzij min of meer gewijzigd van vorm, zoo in de taal zijn doorgedrongen, dat zij er geheel het burgerrecht hebben verkregen en niet meer als vreemdelingen beschouwd worden.

Dergelijke Perzische woorden zijn: atjar, *ingelegd zuur*; ĕdap, *trom*; anggoer, *wijn* (eig. *druif*); onar of honar, *streek*, *bedrog*; andam, (de stam van het werkwoord) *versieren*; bandar, *koopstad*, *zeehaven*; sjahbandar, *havenmeester*; bioes of bihoes, *bewusteloos* (obat bioes, *slaapdrank*, *slaapmiddel*); biadap, *onbeleefd*; djam, *uur*, *horloge*; tjaboek (lokaal tjamboek), *zweep*; tasmak, *bril*; tjatjar, *kinderpokken*; tjadir, *sluier*; chalasi (kalasi), *matroos;* chandjar (kandjar), *dolk;* dĕstar, *hoofddoek;* domba, *schaap;* săloear, *broek;* sakar, *suiker;* sakĕlat, *laken;* saudagar (soedagar), *koopman*; sabas, *bravo*; pasoena, *betoovering*; pĕri, *nimf;* pĕlana, *zadel;* kĕdji, *verachtelijk;* kĕdai, *kraam;* kandoeri, *lijkfeest*, *feest in het algemeen;* goesti, (de stam van het werkwoord) *worstelen*; nisan, *grafsteen;* tezi (tedji), *Arabisch* (koeda tedji, *een Arabisch paard*).

Tamil-woorden zijn b. v.: apam, *Indische poffertjes*; oepam, (stam van) *polijsten*, *bruineeren;* batil, *schaal* om water te scheppen of uit te drinken; bagai, *soort*; pĕlbagai, *allerlei;* bĕloenggoe, *hand-* of *voetboei;* toersi (tĕroesi), *groen vitriool*; tambi, *jongere broeder*, woord waarmee men een Klingalees aanspreekt; tandil, *onderofficier aan boord*, minder in rang dan de sĕrang; taulan (tolan), *makker*; tirai,

---

poging niet. — Dat verder door de veelvuldige aanrakingen met vreemden langzamerhand verschillende Maleische uitdrukkingen ontstaan, die oorspronkelijk in hun taal niet voorkwamen en als vertalingen moeten beschouwd worden, kan geen verwondering baren; mits de vorm, het kleed, waarin zij gestoken zijn, behoorlijk Maleisch is, behoeft daartegen geen bezwaar te bestaan. Maar te betreuren is het, dat de Maleier, die veel met Europeanen heeft omgegaan, de door dezen gesproken brabbeltaal overneemt en dat nog wel k a g e d o e n g a n, *stadsch*, d. i. *beschaafd*, noemt.

gordijn; djoedoe, *weerga, gade, paar*; tjanai, *draaislijpsteen*; tjarpoe, *sandalen*; tjĕrpĕlai, *slangendooder*; tjĕmĕti, *zweep*; santĕri, *priesterleerling, student in de theologie*; pĕti, *kist*; pārisai, *rond schild*; pinggan, *schotel*; djoeadah, *provisie, snoeperij*; poedi, *kleine edelsteenen*; katil, *ledikant, sofa*; kawal, *wacht*; kĕrampagi, *scheermes*; kaldai, *ezel*; kĕndĕri, *een boontje* (soort van s a g a), dienende tot goudgewicht; kodi, *een snees* (twintig), *een riem* (papier); logam, *metaal*; matjam, *monster, staal*; maligai, *paleis*; manikam, *robijn*; misai, *knevel*; nĕlajan, *visscher*; mĕmpĕlai, *bruidegom, bruid.*

Uit het Chineesch zijn b. v.: angloeng, *prieël*; anglo, *komfoor*; teng en tangloeng, *lantaarn*; taugé (togé), *ontkiemde katjang*; tengkoh, *geprepareerde opium*; tim, *bouillon*; tjawan, *kopje*; tjonto of tjontoh, *model*; tjintjoe, *scheepskapitein*; tjintjau, *een koeldrank*; tjoelim, *een opiumpijp, een pijpje opium*; tjoenia, *laadvaartuig*; poengki, *platte stalmand*; kongsi, *vereeniging, vennootschap, gebouw* van zulk een vereeniging; kipsiau, *aarden potje* om water te koken; koetjai, een soort van *look*; koeah, *saus*; koewé (kwee-kwee), *gebak*; loteng, *zolder*; lotjing, *bel, klok*; njonjah, *getrouwde vrouw* nl. vrouw van een Chinees, ook van een Europeaan, *Mevrouw*; teh, *thee.*

Uit het Siameesch, dat ook enkele woorden aan het Maleisch heeft geleend, is afkomstig b. v. manoera, benaming van een soort van *tooneelvoorstelling.*

SPRAAKLEER

DER

MALEISCHE TAAL.

---

§ 12. De taal is het middel voor den mensch om zijn gedachten uit te drukken, hetzij door gearticuleerde klanken, die een vaste beteekenis hebben en die wij woorden noemen, hetzij door daartoe aangenomen teekens, welke die klanken zichtbaar voorstellen en het schrift uitmaken.

Bij de verbinding der woorden tot zinnen doen zich telkens wederkeerende verschijnselen voor van samenstelling, van vormverandering en daardoor van wijziging van beteekenis of functie. De formule, waarin zulk een verschijnsel uitgedrukt wordt, is een taalregel en de grammatica of spraakleer is het geheel dier taalregels.

De leer der vormen wordt meestal onder den naam van etymologie afzonderlijk behandeld, afgescheiden van de leer der samenstelling der woorden tot zinnen, syntaxis; de eenvoudigheid der Maleische taalregels maakt een dergelijke afzonderlijke behandeling onnoodig; bij de verklaring der woordsoorten komen de syntaxische regels van zelf ter sprake.

EERSTE AFDEELING.

UITSPRAAK EN SCHRIFT.

HOOFDSTUK I.

Klanken.

A. Medeklinkers.

§ 13. Alle klanken der Maleische taal kunnen voorgesteld worden door 23 letters, nl. 18 voor de medeklinkers en 5 voor de klinkers. Naar de organen, welke voornamelijk dienst doen om de medeklinkers uit te spreken, kunnen deze verdeeld worden in:

	Scherp	Zacht	Nasaal	Smeltletters (trillers)	Aspiratie.
Keelletters	k	g	ng	r	h
Verhemelteletters .	tj	dj	nj		
Tandletters	t	d	n	l	
Lipletters	p	b	m		
Sisser	s				

Halfklinkers ..... j en w, waarvan de j tot de verhemelte-, de w tot de lipletters behoort.

§ 13. De uitspraak dezer letters komt geheel overeen met die in onze taal; alleen de *g* is hiervan uitgezonderd; zij is nooit gelijk aan de Hollandsche, maar altijd aan de Fransche vóór a, o, u, b. v. in garçon, goudron, guerre.

§ 14. Men schuive geen sisklank in de *dj* of *tj*, zooals dit somtijds is voorgesteld *dsj* of *tsj*, maar spreke die letters geheel uit volgens ons taaleigen, zooals b. v. *jongetje*, daarbij zorgende de *dj* niet met de *tj* te verwarren, zooals Nederlanders vaak geneigd zijn te doen, die dan b. v. Padang Pantjang zeggen i. pl. v. Padang Pandjang. Verder bedenke men, dat schoon wij de samengestelde

letters *dj*, *tj*, *ng* en *nj* niet anders kunnen voorstellen dan door twee letterteekens, zij in het Maleisch in werkelijkheid slechts één letter zijn en dus bij afbreking de *d*, *t*, *n* niet van de *j* of *g* mogen gescheiden worden; b. v. ta-djam, bĕla-tjan, dĕ-ngan, ta-nja.

§ 15. De *h* aan het begin van een woord is meestal niet hoorbaar; waartoe zij dan eigenlijk in het Maleische schrift dient, zal op pag. 15 blijken. Bij sommige woorden is zij waarneembaar, maar een regel daarvoor is niet op te geven, wijl de sterkere of zwakkere aspiratie dikwijls geheel afhangt van de gemoedsstemming van den spreker; van denzelfden persoon zal men nu eens abis hooren en dan weer habis, het laatste bij meer emphase.

Aan het eind van een woord dient zij om den voorafgaanden klank korter en doffer te maken, maar blijft in den achtermond teruggehouden; in de uitspraak dient op de al of niet aanwezigheid dezer letter als sluiter gelet te worden; goeroe is iets anders als goeroeh. (In het Mĕnangkabausch wordt zij na een *æ* of *i* klank met een sterke aspiratie uitgestooten, zoodat men in dit dialect voor haar aanwezigheid achter genoemde klanken duidelijk gewaarschuwd wordt).

Tusschen twee verschillende klinkers valt zij in de uitspraak geheel weg; b. v. tahoen, spr. taoen; of zij gaat over in *j* of *w*, nl. na een *i* of een *æ* klank; b. v. pĕlihara spr. pĕliara; kasihan spr. kasian; tiharap spr. tiarap; toeha spr. toea, zooals het tegenwoordig ook meestal gespeld wordt en wel te onderscheiden van toeah.

Tusschen twee gelijke klinkers wordt zij duidelijk als onze *h* uitgesproken; b. v. djahat, pohon, poehoen, lèhèr. Waar zij dient om twee open *a*'s te scheiden, heeft gewoonlijk in de uitspraak en dikwijls ook in het schrift samentrekking plaats; b. v. saja van sahaja; tjari van tjahari; daarentegen wordt uit onkunde somtijds een *h* geplaatst, waar zij volstrekt niet behoort; zoo b. v. tahadi i. pl. v. tadi; mahakoeta i. pl. v. makoeta; mahanoesia i. pl. v. manoesia enz.; in de laatste twee voorbeelden tengevolge van het niet begrijpen van het uit een vreemde taal overgenomen woord en van het eveneens aan het Sanskrit ontleende maha, plus de zucht om een schijn van geleerdheid te vertoonen.

Eindelijk wordt de *h* ook nog wel eens gebruikt om van een éénlettergrepig een tweelettergrepig woord te maken; b. v. djihin voor djin, Roehoem voor Roem.

§ 16. De *w* is zeer vocalisch aan het begin van een woord en komt daardoor meer overeen met de Engelsche; tengevolge daarvan gaat zij in de uitspraak dikwijls over in *œ*, wat dan ook wel in het schrift plaats heeft; b. v. wang = oeang; walajat = oelajat; warna = oerna.

§ 17. De slot-*k* wordt nauwelijks gehoord, zij blijft achter in den mond teruggehouden; niet alleen aan het eind van een woord is dit het geval, maar ook aan het eind van een lettergreep, die niet de laatste van het woord is, laat zij zich dikwijls veel minder duidelijk hooren dan in onze taal, zoodat zij vaak door een ander teeken, de hamza (§ 67), vervangen wordt en dialectisch geheel verdwijnt; b. v. ana(k), boesoe(k), sa(k)ti, po(k)ta, si(k)sa. Zij dient dus om den voorafgaanden klinker minder open of doffer te maken.

§ 18. De *p* en *t* aan het eind van een woord worden in de uitspraak gewoonlijk iets minder scherp en gaan dialectisch zelfs in *b* en *d* over; deze laatste komen in het hier behandelde Maleisch nooit als sluiters van een woord voor tenzij in Arabische en gaan in deze, wanneer het woord het achtervoegsel *i* of *an* aanneemt weer over in de scherpe *p* en *t*; b. v. didjawa*p*i, pĕndjawa*p*an van djawa*b*; dimaksoe*t*i van maksoe*d*.

§ 19. De *r* wordt in sommige streken zacht brouwend uitgesproken, zoodat zij als sluiter na *ĕ* dikwijls nauwelijks of in het geheel niet hoorbaar is; b. v. pĕrgi spr. pĕgi, pĕrnah spr. pĕnah; vooral ook bij de voorvoegsels bĕr, pĕr en tĕr is dit het geval, tengevolge waarvan zelfs in het schrift de *r* dan vaak weggelaten wordt.

§ 20. De *s* is altijd scherp en mag tusschen twee klinkers staande in de uitspraak niet verward worden met de in het Maleisch niet bestaande *z*, zooals door Nederlanders dikwijls geschiedt; men spreke dus niet uit pi*z*ang, bĕ*z*ar, maar pi*s*ang, bĕ*s*ar.

§ 21. Twee medeklinkers kunnen nooit gezamenlijk uitgesproken worden (¹), ook niet een smeltletter voorafgegaan door een anderen medeklinker; zij kunnen derhalve ook niet aan het eind van een woord voorkomen; in woorden uit het Arabisch wordt, waar dit het geval zou zijn, tusschen de twee medeklinkers dezelfde klinker ingeschoven als in de vorige lettergreep; b. v. fikr = pikir. In

(¹) Dit slaat natuurlijk niet op *dj*, *tj*, *ng*, *nj*, die wel samengestelde maar niet twee medeklinkers zijn.

woorden uit een Europeesche taal overgenomen uitgaande op twee medeklinkers verdwijnt de laatste; zoo wordt b. v. gouvernement in schrift en uitspraak goebernĕmen.

B. Klinkers.

§ 22. De grondklinkers zijn *a*, *e*, *i*, *o* en *œ*, waarbij nog komt de toonlooze *e* in klank overeenkomende met onze *e* in *de*, weini*ge* enz., en die, waar er hier sprake van is, gemakshalve *pĕpĕt* genoemd wordt; in het schrift wordt zij aangeduid door *ĕ*.

Omtrent hun uitspraak valt het volgende op te merken, waarbij in het oog gehouden moet worden, dat voor zoover zij vergeleken worden met de overeenkomstige klanken in onze taal, zij altijd iets minder lang en vol zijn.

§ 23. De open *a* aan het eind van een woord komt overeen met onze open *a*, gewoonlijk iets korter uitgesproken; b. v. koeda, beta, doesta.

In het Mĕnangkabausch heeft zij den klank *å* (als in het Javaansch), te Riou dien van een zachte *eu* (of de Duitsche *ö*); in het Woordb. van v. D. WALL is dit aangegeven door *ạ*. De uitspraak *ạ* is een waarschuwing, dat het woord niet gesloten wordt door *h*. (In het Bataviaasch dialect wordt die *a*, al of niet gevolgd door *h* in de uitspraak *è*; zoo zegt men daar limè voor lima; săbĕlè voor săbĕlah enz.).

In een open voorlaatste lettergreep is de *a* gelijk aan onze open *a*; b. v. datang, lari, padang, als in ons *paren*; dikwijls echter wat doffer, b. v. in apa, kăpala bĕrkata, asam, kapal, pasang, patah, waar zij nagenoeg klinkt als in de eerste lettergreep van *papa*, *mama*.

In de derde van achteren van een grondwoord nagenoeg gelijk de *pĕpĕt*; in het genoemde woordenboek is zij getranscribeerd met *ẹ*, hier met *ă*; b. v. kăpala, tărima, păriksa.

In een gesloten lettergreep als in onze taal; b. v. orang, pantang, als in *dwang*, kapal als in *stal*; in de woorden bĕsar en ĕmas is zij lang als in *paar*, *haas*.

In een eindlettergreep, vooral gesloten door een lip- of tandletter, schijnt zij iets van haar helderheid te verliezen, maar gaat toch nooit geheel over in de *pĕpĕt*; wel transcribeert de Hr. v. D. WALL ajẹr (= ajĕr), te Singapoer echter aijar, ofschoon de *pĕpĕt* door de

Engelschen wordt teruggeven door *u*. De uitspraak ajer komt trouwens niet overeen met die van bajar en lajar. Verder transcribeert de Hr. v. D. WALL het achtervoegsel kan door ken (kĕn); hier wordt het teruggegeven door kăn om aan toonen, dat de *a* niet zoo helder klinkt als b. v. in pĕkan. (Zie hierover Dr. H. N. VAN DER TUUK's aanteekeningen op de Pandja Tandĕran, bl. XVII, volgg.).

§ 24. De *e* in een open lettergreep klinkt ongeveer als onze *e* in de eerste lettergreep van *regel;* b. v. bega, beta, beda, sewa, tjena, ekoer, bebas; of als de *e* in *hel*, de eerste *e* in *bellen*, vooral als de volgende lettergreep gesloten is; b. v. tengok,sepak, belok, teloer.

Ook in gesloten lettergrepen heeft de *e*, als zij niet de *pĕpĕt* is, den laatstgenoemden klank; b. v. dendeng, benteng, lĕmbek, lempar.

Een regel wanneer in een open lettergreep *é* en wanneer *è* uit te spreken laat zich niet opgeven; kan in het algemeen gezegd worden dat de volgende lettergreep daarop haar invloed doet gelden, dikwijls is de overhelling tot *è* een kwestie van localen of persoonlijken aard. (Men denke aan ons *kerel* en *kèrel*, *wereld* en *wèreld*, b. v.).

§ 25. De open *i* is gelijk aan onze *ie;* b. v. pipi, bibi, bidjak, pidjat; ook in een gesloten lettergreep behoudt zij dien klank, gewoonlijk iets korter; b. v. pidjit, pipis, bibit, pĕtir, iring; nooit komt zij geheel overeen met onze *i* in *dit*, *ding*.

§ 26. De *o* kan zijn gelijk aan de onze in *open;* b. v. lobang, dosa, of aan die in *bol*; b. v. sorong, solek. In een gesloten lettergreep heeft zij altijd dien laatsten klank, natuurlijk min of meer gewijzigd door de sluitletter; b. v. rogol, bohong, solok, kĕbon, bĕntoh.

§ 27. De *œ* komt overeen met de onze; b. v. koeda, roesak; ook in gesloten lettergrepen behoudt zij dien klank, maar iets minder vol en dikwijls min of meer overhellend naar *o*; b. v. toeroen, koempoel, tidoer, ekoer.

§ 28. Tweeklanken heeft het Maleisch slechts twee, nl. *ai* en *au*, die alleen aan het eind van een woord kunnen voorkomen; b. v. lalai, poelau.

De klank van *ai* is nagenoeg gelijk aan onze *ei*; daar die tweeklank zich echter bij het aannemen van de achtervoegsels *an* en *i* in het schrift oplost in ajan (aian) en aji (aii), komt de transcriptie *ai* verkieslijk voor; b. v. pakajan (pakaian) van pakai.

Uit het bovengezegde volgt, dat in een Maleisch woord een twee-

klank niet in een gesloten lettergreep kan voorkomen. Aangezien het dus niet noodig is door een teeken aan te toonen, dat b. v. kain of laoet tweelettergrepig is (ka-in, la-oet), is de trema bij transcriptie in Latijnsch karakter overbodig, evenzeer als wanneer twee gelijke klinkers bij elkaar komen, b. v. kaadaan (van het stamwoord ada met het voorvoegsel ka en het achtervoegsel an), wijl verdubbeling van den klinker tot verlenging van den klank nooit plaats heeft; het zoo even genoemde woord luidt ka-a-da-an.

In enkele vreemde woorden vindt men een tweeklank ook in een andere dan de laatste lettergreep; b. v. saudara (Sanskr.), saudagar (Perz.), taulan (Tam.), maar deze woorden worden gewoonlijk uitgesproken soedara, soedagar, tolan; alleen in meer deftigen stijl en bij gemaakte uitspraak hoort men den tweeklank.

In Arabische woorden komt in een gesloten lettergreep zeer dikwijls voor wat wij een tweeklank zouden noemen; de Maleier scheidt hem dan in twee klanken en maakt van een éénlettergrepig woord op die wijze een tweelettergrepig; b. v. ka-oes, het Arab. kawts; ma-oet, het Arab. mawt; ma-it, het Arab. majt, enz.

Overigens is het natuurlijk, dat die twee klanken in het spreken eenigszins samenvloeien; men spreke dus niet als twee scherp afgescheiden lettergrepen uit ka-in, la-oet, maar zorge vooral ook ze niet éénlettergrepig te maken, kein of kijn, laut of lout. (1)

§ 29. De *pĕpĕt* komt voor in woorden met toonlooze voorlaatste lettergreep (penultima), ook in een derde van achteren (antepenultima); b. v. bĕsar, sĕtĕroe.

Gelijk reeds op pag. 4 is opgemerkt kunnen twee medeklinkers niet gezamenlijk uitgesproken worden. Zelfs de smeltletters of trillers *l* en *r* worden in de uitspraak door een *pĕpĕt* van den voorgaanden medeklinker gescheiden, dus niet br, bl, maar bĕ-r, bĕ-l; b. v. bĕras, bĕli; de tweelettergrepigheid dezer woorden komt vooral in het Mĕnangkabausch sterk uit.

---

(1) Ofschoon de *œ* dikwijls door de Duitsche *u* wordt weergegeven, hetgeen aanbevelenswaardig kan zijn, waar ook voor vreemdelingen geschreven wordt, is m. i. in een Hollandsch werk voor Nederlanders of ook in Maleisch of een andere inlandsche taal voor inlanders in den Nederlandsch-Indischen Archipel opgesteld de schrijfwijze *œ* verkieslijk; in dit werk is zij voortdurend gebruikt. Hierdoor blijft tevens het verschil tusschen den tweeklank *au* en de twee klanken *a-œ* zichtbaar; b. v. lalau en maoe.

Ook in gesloten lettergrepen kan een *pěpět* voorkomen; b. v. dĕndam, bĕntar. (1)

(1) De Hr. v. d. Wall heeft in zijn woordenboek gebruik gemaakt van dubbele medeklinkers na een *pepet* om de open lettergreep te sluiten. Ofschoon Prof. Pijnapel in de 3de editie van zijn woordenboek die schrijfwijze heeft overgenomen en als een bijzondere verbetering geroemd, is de invoering dier nieuwigheid m. i. niet aanbevelenswaardig. De Maleier zelf maakt nooit gebruik van het in het Arabisch bestaande verdubbelingsteeken; de dubbele medeklinker in een transcriptie met Latijnsch karakter dient dus niet om een getrouwer voorstelling te geven van de Maleische spelling. Ook blijkt niet duidelijk op welken grond het gebruik van den dubbelen medeklinker bij den Hr. v. d. Wall steunt; uit hetgeen hij in de voorrede van het door hem zelf bewerkte 1ste deel van zijn Wdb. omtrent redda zegt, zou men moeten opmaken dat de verdubbeling dient om aan te toonen, dat de klemtoon (§ 95) op de eerste, schoon toonlooze, lettergreep valt; maar bij kenna en zoovele andere van denzelfden vorm is dit noch bij het stamwoord noch bij de afgeleide vormen het geval. En zoo betwijfel ik of bij de gebrekkig gearticuleerde en monotone uitspraak van den Maleier werkelijk verschil hoorbaar zou zijn tusschen letak (klemtoon op de laatste syllabe), *een klinkend geluid* en lettak (klemtoon op de voorlaatste), *zetten;* tusschen tepok, *zachtjes met de hand slaan*, en teppok, *besmeeren*, *bekalken*; dekoes, *uitroepende nabootsing van een blazend geluid*, en dekkoes, *zulk een geluid voortbrengen;* tusschen bennar, benak, benam; ik voor mij heb dat verschil nooit kunnen opmerken. (In het Agamsche dialect van het Menangkabausch is die e meestal een korte a; b. v. latak, banam, banar of banai, somtijds i, b. v. pitaroeh). Wat de Hr. v. d. Wall verder mededeelt, dat de Maleier door vragen in het nauw gebracht eindelijk zal zeggen: boeboehlah tasjdid, *zet er* (maar) *een verdubbelingsteeken op*, bewijst m. i. alleen dat hij zich door den Europeaan latende bepraten met zijn gewone beleefdheid dezen niet langer tegenspreekt en hem gelijk geeft, maar geenszins dat hij bij zich zelf overtuigd is van de werkelijke noodzakelijkheid der tasjdid. Niet alleen de samengestelde medeklinkers ook de andere deelen zich in de uitspraak mede aan de voorafgaande toonlooze lettergreep; verdubbeling van den medeklinker draagt dus niet bij om een duidelijker voorstelling te geven van de uitspraak; in tegendeel is m. i. kena duidelijker dan ken-na, dengan dan deng-ngan of den-ngan, djedjak dan djedj-djak of djed-djak. Het gebruik nu van letters, die niet dienen om òf de transcriptie getrouwer te doen zijn, òf de uitspraak juister voor te stellen en derhalve overtollig zijn, verdient m. i. volstrekt geen aanbeveling; ik houd mij dus aan de voor ieder leesbare spelling kena, benar, dengan, djedjak enz.

Slechts in één geval laat de Maleier de verdubbeling in zijn schrift schijnbaar toe; wanneer nl. de *nj* voorafgegaan wordt door de *pepet*, sluit hij die toonlooze lettergreep wel eens door middel van een *n;* een wezenlijke verdubbeling is dit evenwel niet en een vaste regel is het gebruik van die sluitende *n* evenmin; men treft even vaak lenjap als len-njap b. v. aan.

HOOFDSTUK II.

Schrift.

A. Medeklinkers.

§ 30. Gelijk gezegd is hebben de Maleiers het Arabische letterschrift aangenomen, dat 28 letterteekens heeft, waarbij zij door wijziging, d. i. door het bijvoegen van punten boven of onder de letter, er nog 5 gevoegd hebben om klanken uit te drukken, die in het Arabisch niet bestaan en waarvoor dus geen vertegenwoordigers waren.

Het aldus ontstane Arabisch-Maleische alfabet, waarmee van rechts naar links wordt geschreven, heeft dus 33 letters, waarvan echter slechts 20 noodig zijn voor de Maleische en de geheel het burgerrecht verkregen hebbende Indische en andere vreemde woorden; de 13 overige, in de ondervolgende lijst met * aangeduid, zijn alleen noodzakelijk voor Arabische en enkele Perzische woorden.

§ 31. De vorm der karakters, wanneer zij op zich zelf staan en dus noch met een voorafgaande, noch met een volgende letter verbonden zijn, wordt hieronder opgegeven en wel in dezelfde volgorde als in de woordenboeken van Pijnappel en v. d. Wall.

	Naam.	Waarde.		Naam.	Waarde.
ا	alif	zachte aspir.	س	sin	s
ب	ba	b	*ش	sjin	(sj) s
ة, ت	ta	t	*ص	çad	(ç) s
*ث	tsa	(ts) s	*ض	dlad	(dl) l
ج	djim	dj	*ط	ta	t
چ	tja	tj	*ظ	tla	(tl) l
*ح	ha	h	*ع	ain	keelklank
*خ	cha, ka	ch, k	*غ	grain	(gr) g
د	dal	d	ڠ	nga	ng
*ذ	dzal	(dz) z, dj	*ف	fa	f
ر	ra	r	ڤ	pa	p
ز	za	z	ق	qaf	q

	Naam.	Waarde.		Naam.	Waarde.
ک	kaf	k	و	wau	w
ڬ	ga	g	ة	ha	h
ل	lam	l	ي	ja	j
م	min	m	ڽ	nja	nj
ن	noen	n			

Hierbij komt nog in het alfabet te Singapoer de ڎ om de linguale *d* uit te drukken, waarvoor zij ook bij transcriptie van Javaansch met Arabisch-Maleisch karakter (pegon) gebruikt wordt; in het Maleisch is die linguale *d*, zoo zij bestaan heeft, in uitspraak en schrift geheel verloren gegaan en is het eenig overblijpel er van misschien te vinden in het woord beda, dat op Sumatra's Westkust بيذ, bezå, wordt geschreven en uitgesproken.

Van de met * geteekende letters zijn ح، خ، ع، غ، keelletters, ف، lipletter, ث، ذ، ص، ض، ط، ظ، tandletters, ز en ش، tongletters.

De bijgevoegde Maleische letters zijn چ، ڠ، ڤ، ڬ، ڽ.

§ 32. Zes letters, nl. ا، د، ذ، ر، ز en و laten zich wel met de voorafgaande maar niet met de volgende verbinden.

§ 33. Als grondvorm der letters kan men den volgenden beschouwen:

ا، ﺑ، ﺗ، ﺛ، ﺟ، ﭼ، ﺣ، ﺧ، د، ذ، ر، ز، ﺳ، ﺷ، ﺻ، ﺿ،
ط، ظ، ع، غ، ڠ، ﻓ، ڤ، ﻗ، ک، ڬ، ل، ﻣ، ﻧ، و، ه، ﻳ، ڽ،

waarbij dan, wanneer zij rechts of links verbonden worden, verbindingshaaltjes of streepjes komen, die als de letter op het eind van een woord of op zich zelf staand voorkomt naar den linkerkant of naar beneden doorgetrokken worden; alleen de ة en ي hebben daarbij een eenigszins op zich zelf staande figuur. Bij verbindingen worden deze letters aldus:

با بد ببا بب اب	چا کچد کچل نچ اچ
تا بة بتا بت رت	حا صحد صحا صح وح
ثا مذ مثل مث اث	خا مخد مخا يخ رخ
جا نجد نجا نج اج	دا قد بدل اد

ذ لذ لذة اذ
را بر ترڤ ار
زا عز از
سا بس بسر بس رس
شا تش يش رش
صا فص فصل نص اص
ضا فض حضر يض وض
طا يط يطا سط رط
ظا عظ عظا فظ وظ
عا فع فعل مع دع
غا شغ شغل لغ وغ
ڠا بڠ بڠس بڠ دڠ

فا صف صفة صف رف
ڤا تڤ تڤڠ تڤ اڤ
قا بق بقا اسق دق
كا بك بكس يك اك
ڬا بڬ بڬي يڬ اڬ
لا بل بلد يل ال
ما تم تمو نم ام
نا بن بنڠ تن ون
وا بو دوڠ رو
ها به بها ته وه
يا تي تيڤ تي اي
ڽا مڽ مڽلم يڽ اڽ

§ 34. In het schrijven komen afwijkingen van den gewonen vorm voor, waarvan de voornaamste zijn:

a. In plaats van twee punten (titik, nokta) schrijft men gewoonlijk een streepje, i. pl. v. drie punten een streepje met een punt er boven of er onder, naar gelang zij boven of onder de letter staan.

b. De slot-*ja* wordt met of zonder, gewoonlijk zonder, punten geschreven, ى of ي.

c. Aangezien de *f* in het Maleisch niet bestaat en evenmin de *p* in het Arabisch, wordt, daar hierdoor dus toch geen verwarring ontstaan kan, de *p* altijd met slechts één punt geschreven; dus b. v. فد, pada; in dit werk wordt die schrijfwijs gevolgd.

d. Eveneens wordt *g* met slechts één punt geschreven; waar plaats ontbreekt boven de letter of dit om een andere reden naar de meening van den schrijver de duidelijkheid bevordert, zet men die punt onder de letter.

Dikwijls wordt die punt geheel weggelaten, wat echter niet aan te prijzen is, wijl daardoor verwarring met de *k* ontstaat; كلڠ kan dan gelezen worden kĕlang, kĕloeng, kĕling, gĕlang en gĕloeng. Waar het Arabisch-Maleische schrift op zich zelf reeds onduidelijk genoeg is, behoeven de moeielijkheden waarlijk niet door dergelijke vrijheden (?), oorspronkelijk misschien slechts slordigheden, vermeer-

derd te worden. Daarenboven worden *k* en *g* dialectisch met elkander verwisseld; b. v. كالي, kali, en ڬالي, gali, *graven*; كليوڠ, kĕlewang, en ڬليوڠ, gĕlewang, *zijdgeweer*; چمفاك, tjĕmpaka, en چمفاڬ, tjĕmpaga, *een sterk riekende bloem*, enz.; het weglaten der punten verwart dus ook de dialecten.

e. Bij de *nja* worden de punten gewoonlijk boven de letter geplaatst, wanneer zij op het eind van een woord komt; b. v. كتاڽ, katanja; dit geschiedt ook wel eens, wanneer zij samenkomt met letters, waaronder ook punten staan, zoodat de menigte punten onduidelijkheid voor het oog zouden veroorzaken; b. v. بڽيڽ, boenjinja, ڽڽيڽ, njanjinja.

f. De ة (ta bersimpoel, geknoopte *t*, zooals de Maleiers haar noemen) in den vrouwelijken Arabischen uitgang at gebruikelijk, wordt ook wel niet alleen als sluiter, maar zelfs als laatste letter van Maleische woorden aangetroffen; b. v. سورة, soerat; سرة, sĕrta, en zelfs ايتة, itoe; aanbevelenswaardig is dit gebruik van de ة, als zij niet de sluitletter der laatste lettergreep van het woord is, niet.

g. In plaats van den vorm س heeft de *s* aan het begin van een woord dikwijls dien van ⁀ ; zoo ook wanneer zij in een woord aan het begin van een lettergreep niet verbonden met een voorafgaande letter staat; verder aan het eind van een woord op zich zelf staande, in welk laatste geval zij de slothaak krijgt.

h. Evenals de letters, rechts van ج, چ, ح, en خ staande, wanneer zij met deze moeten verbonden worden, er boven geschreven worden, zoo geschiedt dit ook dikwijls met de letters, die rechts van de *m* staan.

i. De *b*, *t*, *n*, *j* en *nj* worden, vooral wanneer eenige dezer letters bij elkander komen, eenvoudig door een streep uitgedrukt en alleen onderscheiden door de bijbehoorende punten.

k. Lam alif wordt gewoonlijk لا geschreven; b. v. لالو, laloe; لاري, lari.

l. De ه en ة (ت) worden op het eind van een woord dikwijls verbonden met de, overigens naar links onverbindbare, د, ر en و.

n. De ة aan het eind van een woord wordt dikwijls vervangen door een neerhaal of haak aan de voorafgaande letter.

§ 35. Al de opgegeven letters zijn medeklinkers en heeten met den Arabischen naam حروف, hoeroef, met den Sanskrietschen اقسار, aksara.

§ 36. De 28 letters van het Arabische alfabet worden verdeeld in zonneletters en maanletters, aldus genoemd omdat met een der eerste soort het woord شمس, sjams, *zon*, en met een der tweede soort het woord قمر, qamar, *maan*, begint. Tot de zonneletters behooren alle tong- (dat zijn tand- en lip-) letters, dus: ت, ث, د, ذ, ر, ز, س, ش, ص, ض, ط, ظ, ل, ن; tot de maanletters de overige, dus: ا, ب, ج, ح, خ, ع, غ, ف, ق, ك, م, و, ة en ي.

Waartoe van deze verdeeling wordt melding gemaakt, zal in § 65 blijken.

§ 37. Daar de uitspraak der medeklinkers in Maleische woorden reeds behandeld is, behoeft hier nog slechts een enkele opmerking gemaakt te worden omtrent die der letters, welke met * geteekend zijn, nl. zooals de Maleiers ze uitspreken, wanneer zij Arabische woorden in het Maleisch gebruiken; bij het lezen van den Koran of andere Arabische werken wordt natuurlijk zooveel mogelijk gestreefd naar een zuivere Arabische uitspraak.

§ 38. De ث, tsa, als een scherpe *s*; b. v. ثلاث, tsalatsa, spr. salasa; اثنين, itsnain, spr. isnain, verbasterd tot sĕnen, sĕnain; ثابت, tsabit, spr. sabit.

§ 39. De ح, ha, is een sterk geaspireerde *h* en moet dus zeer duidelijk gehoord worden; b. v. حروف, hoeroef; حكم, hoekoem.

§ 40. De خ, cha, wordt somtijds *ch*, gewoonlijk *k* uitgesproken; zoo خبر, chabar gew. kabar; خلاصي, chalasi gew. kalasi.

§ 41. De ز, za, is gelijk aan onze *z*, maar wordt gewoonlijk uitgesproken als *dj* en in woorden van veelvuldig gebruik ook wel in het schrift door deze vervangen; b. v. زمان zaman of djaman; زكاة, zakat of djakat; زوادة of جوادة, zoeadah of djoeadah.

§ 42. De ش, sjin, gewoonlijk gelijk *s*; b. v. شكور, (sjoekoer) soekoer; in een paar woorden, die de Maleier waarschijnlijk voor Arabische houdt, nl. siksa en saksi, gebruikt hij in het schrift dikwijls ش in pl. v. س; dus شقس, (sjiksa), شقسي (sjaksi), ofschoon hij ze uitspreekt siksa en saksi. Nog wordt de ش dikwijls, ofschoon geheel willekeurig, gebruikt om als het ware een hoofdletter *s* voor te stellen en zoo het woord meer te laten uitkomen; b. v. بشر i. pl. v. بسر, bĕsar; zoo worden ook wel ط en ح in plaats van ت en ه gebruikt, b. v. wanneer Europeesche namen met Ar. Mal. karakters geschreven worden.

§ 43. De ص, çad, klinkt als een scherpe *s*; b. v. صحابت, spr. sahabat, waarvoor ook (op Java gewoonlijk) صحبت, gebruikt wordt, uitgesproken sobat (sohbat).

§ 44. De ض, dlad, als een scherpe *l*; b. v. ضعيف, dlaif, spr. laif (laip); حاضر, hadlir, spr. halir; رضا, ridla, spr. rila; قاضي, qadli, spr. kali; in فضولي, fadloeli, echter als *d*, padoeli.

§ 45. De ط, ta, (ta bĕsar), een harde *t*; b. v. طبيبت, tabib; طاهر, tahir.

§ 46. De ظ, tla, evenals de ض een scherpe *l*; b. v. ظاهر, tlahir, spr. lahir; ظالم, tlalim, spr. lalim.

§ 47. De ع, ain, is even vreemd aan de Polynesische als aan de Europeesche talen; in het Arabisch dient zij om den klinker, dien zij bij zich heeft, achter in den mond te doen uitspreken. Aan het begin van een woord beschouwt de Maleier haar geheel als een ا, alif, een zachte aspiratie (zie beneden); b. v. عادة, adat; aan het eind van een lettergreep, waar zij dus geen eigen klank heeft, drukt hij haar gewoonlijk uit door een zachte verdubbeling van den klinker achter in den mond of een teruggehouden *k*-klank; b. v. معني, maäna; معلوم maäloem; of hij laat haar in het geheel niet hooren, mana, maloem, يعني jani; waar zij min of meer hoorbaar is, wordt zij hier getranscribeerd door ', dus ma'na, ma'loem.

§ 48. De غ, grain, wordt gewoonlijk uitgesproken als een zeer harde *g*; soms hoort men ze als een diep in de keel gevormde, gebrouwde *r*; b. v. مشغول, masgoel, masroel.

§ 49. De ف, fa, wordt als sluiter gewoonlijk als *f*, anders als *p* uitgesproken; b. v. فناء, (fana) pana; فهم, (faham) paham; فضولي, (fadloeli) padoeli; مفهوم, mafhoem.

§ 50. De ة wordt in sommige woorden als een scherpe *t* uitgesproken; b. v. عادة, adat; صحابت, sahabat, صلاة, salat; meestal echter doet zij denzelfden dienst als de *h* aan het eind van een woord, wordt niet uitgesproken, maar maakt alleen den voorafgaanden *a* klank minder open; b. v. هدية, hadiah; فايدة, paedah; ضلالة, lalalah. Krijgt zij een achtervoegsel, dan verandert zij op de Arabische wijze in het schrift in ت en wordt ook in de uitspraak *t*; b. v. دهديتكن, dihadiatkăn.

Gebruik van ا en ق.

§ 51. De ا, alif, is een zachte aspiratie genoemd (pag. 9); inderdaad komt zij aan het begin van een woord geheel en al overeen met den spiritus lenis in het Grieksch of met de stomme *h* in het Fransch.+ Evenals in het Arabisch zelf nl. moet in het Maleisch met Arabisch karakter geschreven een klinker altijd door een medeklinker gedragen worden en begint nu een woord naar onze spelling met een klinker, dan doet de ا dienst als medeklinker, nl. als stomme *h* d. i. zachte aspiratie, om dien klinker te dragen; waar wij dus zeggen orang, anak, schrijft de Maleier als het ware *h*orang, اورغ, *h*anak, انق, waarbij de ا de rol vervult van de *h* in *h*omme b. v.

Deze functie van de ا maakt, dat zij dikwijls willekeurig wordt verwisseld met de ه, die gewoonlijk denzelfden dienst verricht, zoodat men hetzelfde woord nu eens met ا dan weer met ه gespeld vindt; b. v. اوتن of هوتن, oetan. Ontmoet men nu een woord met de beginletter ا en vindt het niet onder die letter in het woordenboek opgegeven, dan zoeke men het onder de ه en omgekeerd.

§ 52. De ق (door de Maleiers kaf bĕsar genoemd in onderscheiding van de ك, almee omdat zij wel eens ter aanduiding van een hoofdletter gebruikt wordt) komt als beginletter alleen in

Arabische en enkele Perzische woorden voor. In Maleische en geheel als zoodanig beschouwde woorden staat zij alleen aan het eind van een woord om den *k* klank uit te drukken, die daar niet als in onze taal duidelijk uitgesproken (pag. 4) maar achter in den mond teruggehouden wordt, — en wel achter de *a* en *œ* (*o*) klanken; b. v. باڽق, banjak; دودق, doedoek; فوكق, pokok; in het schrift wordt zij wel vervangen door de hamza, waarover later (§ 67) gesproken wordt. In enkele woorden, die de Maleier misschien wel voor Arabische houdt ofschoon zij dit niet zijn, wordt de ق ook als sluiter geschreven van een lettergreep, die niet de laatste is; b. v. رقساسي, raksasa of رقسقس, raksaksa; فقت, pokta; فرقس, päriksa; سقتي, sakti; سقس, siksa; سقسي, saksi.

Na den *i* (*e*) klank wordt meestal de ک als sluiter gebruikt; b. v. نايک, naik; بايک, baik; کيلک, kelek; تارک, tarik enz.; maar is de laatste lettergreep *dik* dan wordt weer de ق als sluiter gebezigd; b. v. ادق, adik; چردق, tjĕrdik; سليدق, sĕlidik. De Maleier houdt zich echter aan dezen regel al evenmin, als hij het aan andere spelregels doet; in geschriften treft men even dikwijls بايق als بايک aan en zoo met alle worden, die op *ik* (*ek*) uitgaan. Voor ons is het ongetwijfeld gemakkelijker den opgegeven regel te volgen. (1)

(1) In het vervolg worden in dit werk de Arabische woorden getranscribeerd volgens de Maleische uitspraak, evenals de volken in den Archipel, die hun eigen schrift hebben, ze volgens hun uitspraak in hun karakter schrijven. Gelijk in het Javaansch b. v. ثابت, wordt geschreven ꦱꦧꦶꦠ꧀, d. i. sabit; صحبة, ꦱꦺꦴꦧꦠ꧀, d. i. sobat; شوکر, ꦱꦸꦏꦸꦂ, d. i. soekoer; شيطان, ꦱꦺꦠꦤ꧀, d. i. setan, ضعيف, ꦭꦻꦥ꧀, d. i. laip; ظالم, ꦭꦭꦶꦩ꧀, d. i. lalim; رضا, ꦫꦶꦭ, d. i. rila; غايب, ꦒꦻꦧ꧀, d. i. gaib, bestaat er geen enkele reden om waar dergelijke woorden in het Maleisch gebruikt worden ze in Latijnsch karakter terug te geven met tsabit, çohbat, sjoekoer, sjetan, dlaif, tlalim, ridla, graib, qoeboer, of hoe men dan ook die alleen in Arabische, niet in Maleische, woorden, voorkomende medeklinkers wil voorstellen. Had de Maleier niet het Arabische schrift overgenomen, dan zou hij zulke woorden natuurlijk ook volgens zijn eigen schrijfstelsel uitdrukken, zooals trouwens nu ook geschiedt met veel gebruikte vreemde woorden, die door dat veelvuldig gebruik als het ware Maleisch zijn geworden, zoodat hij vaak

B. Klinkers.

I. De ا, و en ي als klinkers.

§ 53. De klinkers worden in het Maleische schrift uitgedrukt door de ا, *a*, و, *œ*, *o*, *ò*, *au*, en ي, *e*, *è*, *i*, *ai*; aan het begin van een woord of een lettergreep medeklinkers, nl. *h* (zachte aspiratie), *w* en *j* zijnde, worden zij klinkers, zoodra zij bij een voorafgaanden medeklinker behooren; b. v. بال, bala; بوت, boeta; لوب, loba; كوسڠ, kosong; الو, alau; هيل, hela; ايلق, elok; كيلك, kelek; بيرو, biroe; لالي, lalai. (1)

§ 54. In alle Archipel-talen, die haar eigen schrift hebben, komt in zooverre de spelling overeen met die van onze westersche talen, dat in iedere lettergreep de klinker door een afzonderlijk teeken wordt uitgedrukt, behalve wanneer de klank reeds aan de letter eigen is (zooals b. v. in het Javaansch iedere medeklinker, die niet van een klinker voorzien is, den klank å heeft, welke in bepaalde gevallen in a overgaat; die klanken å en a worden dus niet door een teeken voorgesteld). Maar toen het Maleisch met Arabisch karakter geschreven werd, paste men op de spelling de grondbeginselen der Arabische orthographie toe en kregen de ا, و en ي, waar zij als klinkers gebruikt moesten worden, evenals in die taal den naam van حروف المد, hoeroefoe'lmaddi, *verlengingsletters*.

---

de oorspronkelijke spelling niet kent. Zoo ontmoet men b. v. zeer dikwijls كلاسي, kalasi, i. pl. v. خلاصي, chalaçi enz.

In Maleische met Latijnsch karakter geschreven boeken zou men overigens, zooals de Makassaren wel doen, het Arabische woord in Arabisch schrift achter het getranscribeerde kunnen plaatsen, wanneer men het nl. noodig acht den lezer op de Arabische spelling opmerkzaam te maken.

(1) Op Sum. W. K. worden de tweeklanken *au* en *ai* uitgedrukt door een ا boven de و en ي te plaatsen; b. v. انو, anau (enau); لي, lai; de *ò* door het teeken boven de و, *è* door boven de ي; b. v. اوليڠ, òlèng; meestal geschiedt dit trouwens slechts bij minder algemeen bekende woorden en ten behoeve van personen bij wie onbekendheid daarmede verondersteld wordt. Een algemeen heerschend gebruik is het volstrekt niet.

Europeesche taalgeleerden hebben dat stelsel verder uitgewerkt en zoo heeft zich de theorie der verlengingsletters gevestigd, al had ook het gebruik dat de Maleier, zelfs de geletterde, van de klinkers maakt, tegen het verkeerde dier theorie moeten waarschuwen; hij schrijft b. v. كايو, kajoe, en niet كاي of كاي, zooals het volgens dat Europeesche systeem zou moeten zijn.

Inderdaad zijn de ا, و en ي, zoodra zij als klinkers dienst doen, niet anders dan de vertegenwoordigers der *a*, *œ* en *i* klanken met hun wijzigingen. De Maleier die b. v. توان schrijft, wat men zoo dikwijls in geschriften kan ontmoeten, doet dit evenals wij dit woord door toean teruggeven, waarin de ا geen verlengingsletter is, zoodat het volgens het Arabisch toeân zou zijn, maar eenvoudig den klank voorstelt, dien wij door *a* uitdrukken.

§ 55. Gelijk reeds is opgemerkt, is de ا aan het begin van een woord de stomme *h*; is nu de eerste lettergreep van een woord open en volgens onze spelling een klinker, dan zal die klinker in het schrift door een ا worden voorafgegaan, tenzij deze weer door een ه vervangen wordt (pag. 15), wat op hetzelfde neerkomt; b. v. اوسڠ, oesoeng; اوڤه, oepah; اوتن of هوتن, oetan of hoetan; ايرڠ, iring; ايرس of هيرسي, iris of hiris; ايدم, of هيدم, idam of hidam.

Heeft die eerste lettergreep den a klank, dan zal deze eigenlijk uitgedrukt moeten worden door twee ا, dus اا (waarvan de eerste de stomme *h*, de andere de *a* voorstelt), tenzij alweer die eerste ا door ه vervangen wordt; aldus ااد, ada; اادڤ of هادڤ, adap of hadap. De Maleier schrijft echter nooit een dubbele ا en spelt dus اد, ada; اسڤ, asap; اسه, asoeh; ادڤ (=هادڤ) adap; اتڤ (=هاتڤ), atap.

Ook de *pěpět* in de eerste open lettergreep wordt eenvoudig door ا als consonant of door ه uitgedrukt; b. v. الڠ of هلڠ, ĕlang; الي of هلي, ĕlai; ارم of هرم, ĕram; امس, ĕmas.

II. De Arabische klank- en verdere orthographische teekens.

§ 56. Ofschoon de Maleier voor zijn eigen taal nooit gebruik

maakt van deze teekens, is het toch noodig ze te kennen, wijl zij in Arabische woorden, ofschoon ook daar volstrekt niet altijd, voorkomen. Ook in vermaleischt Europeesche woorden treft men ze soms aan.

§ 57. Het Arabisch heeft drie teekens om de korte vocalen uit te drukken; deze klankteekens, in het Arabisch حركات, harakat, *beweging*, *klinker*, in het Maleisch باريس, baris, *streep*, of سنجات, sĕndjata, *wapen*, geheeten, zijn de فتح, fatah, baris diatas, *bovenstreep*, كسرة, kesrah, baris dibawah, *benedenstreep*, en ضم, lamma, baris dihadapan of baris didĕpan, *voorstreep*. Dat deze Maleische benamingen niet ontleend zijn aan de plaats waar zij geschreven, maar aan die waar zij in de mond gevormd worden; verder dat zij vertaald zijn uit het Perzisch, een bewijs te meer, dat het Arabisch schrift niet rechtstreeks van de Arabieren, maar van de Perzen is overgenomen, is een opmerking reeds jaren geleden door Dr. v. d. Tuuk gemaakt (zie Maleisch Leesboek, inleiding).

§ 58. De فتح, fatah, is een schuin streepje, َ, boven den medeklinker, die den *a* klank heeft; b. v. دَنْدَن, dandan.

Begint het woord met een korte *a* of met *ĕ*, dan krijgt de beginletter ا een ء, hamza (zie beneden), boven zich en daarboven de َ, fatah; dus أَرْشَدَ, arsjada; in het door hem zelf voor de uitgaaf bewerkte 1ste deel van zijn woordenboek heeft de Hr. v. d. Wall dit teeken op de Maleische woorden toegepast, b. v. أمبل, ambil. — Moge het gebruik van dergelijke teekens tot aanduiding van den waren klank gewenscht zijn in een woordenboek, dat geen duidelijke transcriptie in ons karakter heeft, praktisch nut hebben zij niet, daar de Maleier er zich niet van bedient en een goede transcriptie ze daarenboven onnoodig maakt; bij de uitgaaf van teksten wilde de Hr. v. d. Wall ze dan ook niet gebruiken en met recht zijn ze door den Hr. v. d. Tuuk bij de bewerking van genoemd woordenboek weggelaten.

§ 58. De كسرة, kesrah, is een schuin streepje, ِ, beneden den medeklinker die den *i* (*e*) klank heeft; b. v. دِ, di; دِنْدِڠ, dinding en dendeng.

Begint het woord met een korte *i*, dan komt weer de hamza, ـِٕ, tusschen de beginletter ا en de kesrah; b. v. إقبال iqbâl; en zoo ook wanneer het woord begint met een lange *i*, maar dan verlengd door ي; b. v. إيلا, îlâ.

§ 60. De ضم, lamma, is een kleine liggende و, ـُ, boven den medeklinker, die den *œ* (*o*) klank heeft; b. v. بنتر, boentar; بڠكر, bongkar.

Alweer aan het begin van een woord door de ء van de ا gescheiden; b. v. أمة, oemmat, en met verlenging door و, b. v. أولو, oeloe.

§ 61. De verdubbelde teekens der korte vocalen ـً, ـٍ, ـٌ, (تنوين, tanwin), komen in Arabische woorden voor, boven of onder den laatsten medeklinker om *an*, *in* en *oen* uit te drukken; b. v. مدينةً, madinetan, بنتٍ, bintin; مالٌ, mâloen.

§ 62. De Arabische orthographische teekens zijn vijf in getal, nl. de جزم, djazma, تشديد, tasjdid, وصل, wasla, مد, madda en همز, hamza, waarbij nog het Maleische teeken اڠك دوا, angka doea, ook eenvoudig angka geheeten, komt.

§ 63. De جزم, djazma, *afsnijding*, in het Maleisch tanda of baris mati, *doodteeken*, is een bolletje of boogje, hetwelk boven een medeklinker geplaatst aantoont, dat deze geen klinker heeft of m. a. w. de lettergreep sluit; b. v. بندڠ, banding; سيڠ, siang. Ofschoon het gebruik van de djazma somtijds bevorderlijk zou zijn voor de duidelijkheid, ter onderscheiding van twee overigens gelijk geschreven woorden, b. v. ڤنت, pinta, en ڤنت, pĕnat, bedient de Maleier er zich in zijn schrift nooit van.

§ 64. De تشديد, tasjdid, *versterking*, heeft den vorm ـّ en dient om aan te toonen dat de medeklinker, boven welken zij staat, verdubbeld moet worden; de eerste medeklinker sluit dan de voorgaande lettergreep, terwijl de tweede met den klinker, dien hij heeft, bij de volgende lettergreep behoort; de bij dien medeklinker

behoorende fatah of lamma wordt boven de tasjdid geplaatst, b. v. تَمَّة, tammat; زَقُّوم, zakkoem.

Wanneer de و en ي in Maleische woorden gelijktijdig als klinker en medeklinker dienst doen, zou de tasjdid er boven geplaatst moeten worden, wat dikwijls wenschelijk zou zijn om een woord te onderscheiden van een ander dat op dezelfde wijs gespeld wordt; b. v. بوّت, boeat, in onderscheiding van بوت, boeta; بوّڠ, boeang, van بوڠ, boenga; سيّڠ siang, van سيڠ, singa; ديّن, dian, van دين, dina. De Maleier verwaarloost echter de tasjdid geheel, overtuigd dat de lezer zelf wel uit het verband zal opmaken welk woord bedoeld is, of toont het onderscheid door een andere spelling aan, waar dit mogelijk en wenschelijk is; b. v. بوڠا, boenga. (1)

§ 65. De وصل, wasla, *verbinding*, wordt geschreven als een kleine ص en boven de ا aan het begin van een woord geplaatst om aan te toonen, dat deze letter met haar vocaal in de uitspraak verdwijnt, zoodat de laatste klinker van het voorgaande woord zich met den volgenden medeklinker verbindt en tot één lettergreep samensmelt. In Maleische geschriften treft men de wasla, een uitsluitend Arabisch teeken, dat in het Maleisch zelf nooit te pas kan komen, zelden anders aan dan bij het bepalend lidwoord ال, al; b. v. تَمَّتُ ٱلْكَلَامُ, tammatoe'lkalam; أَبُوا ٱلْوَزِيرِ, aboe'lwazîri.

Begint nu het woord, waarvoor het lidwoord ال, al, staat, met

(1) Ofschoon in het Javaansch b. v. uit den aard zijner spelling in woorden als boewang, tijang, de *w* en *j* geschreven worden en men ze in een transcriptie in ons karakter, wil men de oorspronkelijke spelling getrouw weergeven, dus moet gebruiken, zijn die letters voor de transcriptie van Maleisch geheel overbodig. De verbinding van *œ* en *i* met de daarop volgende *a*, *i*, *œ*, heeft in de uitspraak van zelf door *w* of *j* plaats; evenmin als wij *bowa*, *kniejen* schrijven, maar eenvoudig *boa*, *knieën*, evenmin is *w* of *j* noodig in boeang, tiang enz. Schreef de Maleier de tasjdid, het zou rationeel zijn ze in de transcriptie terug te geven. Een vijand van overtollige letters zijnde schrijf ik ia, tiap, loear enz., wat m. i. geheel voldoende is, daar deze schrijfwijs de uitspraak zoo duidelijk voorstelt, als men verlangen kan.

een zonneletter (zie pag. 13), dan verdwijnt bij de samentrekking de ل in de uitspraak, terwijl de beginletter van het volgende woord verdubbeld wordt; b. كِتَابُ ٱلنَّبِي, kitâboe'nnabi; عَبْدُ ٱلرَّحمَان, abdoe'rrahmân; ٱلرَّحِيم, a'rrahîm; ٱلسَّلَام, a'ssalâm.

Hierbij dient opgemerkt, dat ofschoon in het Arabisch deze regel streng opgevolgd wordt, de Maleier hem dikwijls verwaarloost en het lidwoord in de uitspraak behoudt, gelijk hij eveneens op den genitief-uitgang niet let; b. v. kitâboe'nnabi i. pl. v. kitâboe'nnabiji enz.

§ 66. De مد, madda, *verlenging*, ~, eigenlijk een liggende ا, dient om de lange *a* aan het begin van een woord uit te drukken; b. v. آد, ada; آتف, atap; de آ vervangt dus eigenlijk de أا. Gelijk reeds is opgemerkt (pag. 18), schrijft de Maleier eenvoudig اد, اتف of هاتف.

In Arabische woorden wordt de verlengings ا somtijds als een verticaal streepje boven den medeklinker geschreven, waarbij zij behoort; b. v. رحمٰن, rahmân, i. pl. v. رحمان; deze ا heet dan madd alif. Zij wordt ook boven de slot ي van sommige Arabische woorden geplaatst om aan te toonen, dat die ي niet als *i* maar als *a* moet uitgesproken worden; b. v. موسيٰ, Moesa; عسيٰ, Isa; تعاليٰ, ta'alla; en zoo ook het waarschijnlijk niet Arabische maar daarvoor gehouden حتيٰ, hatta. In dit geval heet zij madd açal, maar wordt ook dan zeer zelden in Maleische geschriften aangetroffen.

Nog wordt de madda soms geschreven boven afkortingen; b. v. صلعم, i. pl. v. صلي الله عليه وسلم, çalla'llahoe slaihi wasallama, *God zegene hem en geve hem heil* of *en behoede hem*, de gewone zegenspreuk achter den naam van Mohammad; سسن, i. pl. v. سسڠكهن, sasoenggoehnja.

§ 67. De همز, hamza, *persing*, *voortstooting*, is eigenlijk gelijk aan de ain en wordt geschreven ء. In het Arabisch wordt zij gebruikt om aan te toonen, dat de ا, waarboven zij staat, een con-

sonant (zachte aspiratie) is; ook wordt zij boven de و en ي geplaatst, wanneer deze een gehamzeerde alif vervangen, om den *œ* en *i* klank uit te drukken.

In het Maleisch dient zij: 1° om den medeklinker ا te vervangen en van de و en ي klinkers te maken; 2° wordt zij ook dikwijls geschreven in plaats van een sluitende *k* en heet dan hamza tanda mati.

Over dit teeken, dat zeer veel in Maleisch schrift voorkomt, zie verder bij de spelling (pag. 29).

§ 68. De اڠک دوا, angka doea, of angka, het Arabische cijfer ٢, 2, dient om aan te toonen dat een woord verdubbeld of herhaald moet worden. In afgeleide woorden bepaalt zich die verdubbeling tot het stamwoord; b. v. برجالن٢ , bĕrdjalan-djalan; داڠکت٢ن , diangkat-angkatnja.

Is echter het afgeleide woord een naamwoord en dient de angka doea om een meervoud (waarover later) uit te drukken, dan wordt het geheele woord herhaald; b. v. ڤڠمڤو٢, pĕngampoe-pĕngampoe, *voogden*, *regenten*; zoo ook bij het distributieve voorvoegsel س, sa; b. v. سئورڠ٢, saorang-saorang, *één voor één*; سئيکر٢, saekoer-saekoer enz.

Bij de spelling wordt over dit veelvuldig gebruikte teeken uitvoeriger gesproken (§ 88).

HOOFDSTUK III.

Spelling.

A. Stamwoorden.

§ 69. Spellen is in het Maleisch مڠيج, mĕngidja of mĕngedja, de werkwoordsvorm van ايج, het Arabische هجاء, dat in het Maleisch ook *lettergreep* beteekent; dit laatste ook سوکو کلمة, soekoe kalimah, *deel van het woord*.

§ 70. De stamwoorden, zooals zij in hun tegenwoordigen vorm voorkomen, zonder er op te letten of zij zich uit een korteren vroeger bestaan hebbenden of in verwante talen nog bestaanden ontwikkeld hebben, zijn in het Maleisch meestal tweelettergrepig. Wel zijn

hiervan enkele éénlettergrepige woorden uitgezonderd, zooals دان, dan, فون, poen, روڠ, roeng, en eenige interjecties, maar zoo weinig is de Maleier op die éénlettergrepigheid gesteld, dat hij nevens de monosyllaben gewoonlijk dissyllaben maakt door voorvoeging van *ĕ*; b. v. مس, mas, امس, ĕmas; جڠ, djoeng, اجڠ, ĕdjoeng; لي, lai, الي of هلي, ĕlai; نو, nau, انو, ĕnau; رو, roe, ارو, ĕroe. Begint het woord niet met een nasaal, smeltletter of halfklinker, dan wordt de voorvoeging dikwijls gesloten met de neusletter, die met de beginletter gelijksoortig is (pag. 2), d. i. voor de keelletters *ng*, voor de lipletters *m*, voor de tandletters *n*; b. v. امفت, ĕmpat, van het in het Maleisch niet meer bestaande pat.

Is de beginletter een halfklinker dan neemt het voorvoegsel den klank *æ* of *i* aan; b. v. وڠ, wang, اوڠ, oeang; وق, wak, اوق, oeak; يو, joe, ايو, ioe of هيو, hioe.

Ook in een enkel ander woord neemt het voorvoegsel den klank *æ* of *o* aan; b. v. امبق, ombak, van بق, bak.

Zoo gewild is die voorslag *ĕ* of *ă* (*hĕ* of *hă*) bij den Maleier, dat hij dien zelfs plaatst voor dissyllaben, die met een nasaal en vooral die met een smeltletter beginnen, en er dus drielettergrepige woorden van maakt; b. v. ماره, marah, nevens اماره, ămarah; نيبڠ, niboeng, nevens انيبڠ, ăniboeng; ريمو, rimau, nevens هريمو, harimau (arimau); ليفن, lipan, nevens اليفن of هليفن, alipan.

Omgekeerd laat hij daarentegen wel in afgeleide vormen de eerste lettergreep *a* van uit een vreemde taal oorspronkelijke woorden weg en gebruikt b. v. van het Sanskritsche انڬره, anoegĕraha, slechts den vorm noegĕraha of zelfs noegĕrah; van انياي, aniaja (anjaja), ڽاي, njaja.

§ 71. Er zijn in het Maleisch echter ook vele drie- en meerlettergrepige woorden, deels uit Indische talen overgenomen ([1]), maar die geheel het burgerrecht in het Maleisch verkregen hebben en als Maleische woorden beschouwd worden; b. v. سمفرن, sĕm-

([1]) De Arabische woorden blijven hier buiten beschouwing, even zoo de meestal zeer gemakkelijk herkenbare woorden van Portugeesche of andere Europeesche herkomst.

poerna; كتيك, katika of koetika; سمدرا, samoedĕra; — deels ontstaan uit Maleische dissyllaben:

1° door voorvoeging س, sĕ (behalve voor neus- en smeltletter gesloten door een nasaal); b. v. سمبوني, sĕmboeni, van بوني, boeni; سنديري, sĕndiri, van ديري, diri; سنڠكڠ, sĕnoenggang, van تڠكڠ, toenggang; — 2° door inschuiving van *m*, *r* of *l;* door die inschuiving wordt de beteekenis van het grondwoord versterkt, of er wordt een frequentatieve of iteratieve beteekenis aan gegeven, zooals in onze taal b. v. *trappelen*, *bibberen*, *glibberig* hebben; b. v. van ڬوره, goeroeh, *donder*, ڬموره, gĕmoeroeh, *donderend* van een geluid; van ڬنتر, gĕntar, *beven*, ڬمنتر, gĕmĕntar, *hard*, *voortdurend beven*, *sidderen;* van ڬيڬي, gigi, *tand*, ڬريڬي, gĕrigi, *getand;* van ڬيلڠ, gilang, *glinsteren*, ڬميلڠ, gĕmilang of goemilang, *hetzelfde* maar sterker uitgedrukt; van ڬيلف, gilap, *glimmen*, ڬميلف, gĕmilap of ڬمرلف, gĕmirlap, gĕmĕrlap, *flikkeren*, *schitteren;* van کڽوت, kĕnjoet, *beweging met tong en lippen maken* b. v. om te zuigen, کرڽوت, kĕrĕnjoet, *grijnzen*, *tandeknarsen*; van کمبڠ, kĕmboeng, *opgezet*, کلمبڠ, kĕlĕmboeng, *opgezwollen* door lucht; van سيدق, sidik, *onderzoeken*, سليدق, sĕlidik, *nauwkeurig*, *langdurig onderzoeken*; van تنجق, toendjoek, *toonen*, *wijzen*, تلنجق, tĕloendjoek, *wijsvinger* d. i. die vooral gebruikt wordt om te wijzen.

Somtijds is het zoo ontstane woord in beteekenis geheel gelijk aan het woord, waarvan het gemaakt is; b. v. تافق, tapak, of تلافق, tĕlapak, *palm*, *voetzool*, maar dan ligt toch het begrip van veelvuldigheid, herhaling zeker ten grondslag aan het afgeleide woord; zoo b. v. ook in چروچق, tjĕroetjoek, *palissadeering*, van چوچق, tjoetjoek, *steken*, *insteken*.

§ 72. Van sommige door zulk een inschuiving gevormde woorden is het grondwoord niet meer in gebruik, b. v. کليليڠ, koeliling, *rondom*, van کولڠ, koeling (nog bestaande in het Makasaarsch en Dajaksch); کلنچر, kĕlintjir, of ڬلنچر, gĕlintjir *uitglijden*, van کنچر, kintjir, of ڬنچر, gintjir.

§ 73. Een zelfde begrip van aanhoudendheid, voortduring, herhaling is gelegen in eenige weinige woorden, die een geluid te kennen geven en beginnen met *gĕmĕ*; misschien is daarbij *gĕ* als voorvoegsel bij den stam gekomen en de *m* nader ingeschoven om het frequentatieve te doen uitkomen; b. v. گمرچك, gĕmĕrĕtjik, *een geluid als van spattend water*, van رچك, rĕtjik, *spat*; گمرنجغ, gĕmĕrĕntjang of gĕmĕrĕntjing, *kletteren*, met doffer of scheller geluid, naar gelang de klinker in de laatste lettergreep *a* of *i* is; گلق گملاتق, gĕlak gĕmĕlatoek, *schateren, schudden van het lachen.*

§ 74. Wat nu de spelling dezer stamwoorden aangaat, bij de hieronder daarvoor volgende regelen houde men in het oog in de eerste plaats, dat zij alleen van toepassing zijn op de Maleische woorden en de geheel als zoodanig het burgerrecht verkregen hebbende, al zijn zij ook van Sanskritschen of anderen oorsprong; de Arabische echter behouden gewoonlijk hun eigen spelling; in de tweede plaats, dat de Maleier schoon in hoofdzaak zich aan de regelen houdende, er naar willekeur van afwijkt en b. v. klinkers schrijft, waar dit volgens den regel niet mag, of ze weglaat, waar zij behoorden te staan; gewoonlijk volgt hij daarbij zijn oogenblikkelijke opvatting van duidelijkheid voor den lezer. (¹)

1ste Regel. *a.* In de open voorlaatste lettergreep (penultima) *moet*, wanneer zij niet toonloos is, een klinker geschreven worden; b. v. كات, kata, *woord*; بوت, boeta, *blind*; گيل, gila, *gek*; لوب, loba, *begeerig*; سيس, sesa, *overschot.*

(¹) Het ware te wenschen, ofschoon het voorloopig niet te verwachten is, dat de Maleiers zelven eens voor goed de regelen voor hun spelling vaststelden, waarbij natuurlijk het ideaal zou zijn, dat in iedere lettergreep de klinker door een eigen letterteeken werd voorgesteld. Dat de *baris* daartoe minder geschikt zijn, blijkt terstond, wanneer men Maleisch schrift in handen krijgt, waarbij van die teekens gebruik gemaakt is; het is onduidelijk en vermoeiend tengevolge van de groote menigte streepjes en punten, die er in voorkomen. De Maleier gebruikt ze dan ook hoogst zelden, maar schrijft veel liever klinkers. Ongelukkig houdt hij zich daarbij niet aan een vast systeem en maakt zich daardoor voortdurend aan de in ons oog schromelijkste inconsequenties schuldig, zoodat de spelling niet alleen bij verschillende schrijvers, maar ook bij denzelfden schrijver telkens verschillend is. Zoolang die toestand bestaat zijn wij wel genoodzaakt eenige regelen, hoe minder hoe liever, te maken en ons daaraan te houden; met eenige concessiën aan de duidelijkheid kan dan onze spelling ook voor den inlander bruikbaar, althans lees- en verstaanbaar zijn. — In dit werk wordt opzettelijk nu en dan van de door ons vastgestelde regels afgeweken.

b. Is de laatste lettergreep (ultima) open en heeft zij den *œ* of *i* klank, dan wordt deze tegenwoordig gewoonlijk door و of ي uitgedrukt; werd dit vroeger in navolging van het Arabisch niet gedaan, wanneer de klemtoon er niet op viel, het meer en meer algemeen wordend gebruik om ze wel te schrijven bevordert de duidelijkheid en geeft de werkelijke beteekenis van de و en ي weer, nl. die van vertegenwoordigers van klanken, niet die van verlengingsletters; dus b. v. باتو, batoe, *steen*; فنتو, pintoe, *deur*; كيري, kiri, *links*; دوري, doeri, *doorn*; اري of هاري, ari, *dag*.

In sommige zeer veelvuldig voorkomende woorden worden in dit geval و en ي geregeld weggelaten; b. v. ايت, itoe, *die*; اين, ini, *deze*; andere treft men nu eens met dan weer zonder die klinkers aan; b. v. اك of اكو, akoe, *ik*; سوات of سواتو, soeatoe, *een*; لال of لالو, laloe, *vervolgens*.

c. De tweeklanken *au* en *ai* moeten altijd door و en ي uitgedrukt worden; b. v. لالو, lalau, *tegenhouden*; الو, alau, *voortdrijven*; كيري, kirai, *de veeren schudden*; لالي, lalai, *onverschillig*.

d. Heeft de open ultima den *a* klank, terwijl de penultima niet toonloos is, dan wordt die *a* in het schrift gewoonlijk niet uitgedrukt; b. v. كود, koeda, *paard*; فواس, poeasa, *vasten*; سڠك, sangka, *meening*. In woorden, waarin aan den *a* klank een *œ* voorafgaat, wordt zij tegenwoordig duidelijkheidshalve meestal wel geschreven; b. v. دوا, doea, *twee*; سوا, soea, *ontmoeten*; جوا, djoea, *toch*; توا, toea, *oud*; en zoo ontmoet men ook wel بوڠا, boenga, *bloem*; سيڠا, singa, *leeuw*, ter onderscheiding van بوڠ, boeang, *wegwerpen*; سيڠ, siang, *dag*, *daglicht*, en meer dergelijke.

e. Is eindelijk de open penultima toonloos, d. i. heeft zij de *pĕpĕt*, dan moet in de ultima, wanneer deze open is, de klank door ا, و of ي uitgedrukt worden; dus b. v. سڬرا sigĕra, *spoedig*; فترا, poetĕra, *prins*, *vorstelijke zoon*; چريترا, tjĕritĕra, *verhaal*; كنا, kĕna, *getroffen*; بلا, bĕla, *bescherming*; ستو, sĕtĕroe, *persoonlijke vijand*; بكو, bĕkoe, *gestold*; تبو, tĕboe, *suikerriet*; نڬري, nĕgĕri, *land*, *stad*; فتري, poetĕri, *prinses*; كندري, kĕndĕri (Men. koendi), een *boontje*, dienende tot goudgewicht.

f. Uitzonderingen op dezen eersten regel zijn eenige woorden, die zeer dikwijls voorkomen en waarin de klinkers niet geschreven worden; de voornaamste dezer woorden zijn: مک, maka, *toen*, *dat*; فد, pada, praepositie *aan*, *te*, *op*, *voor* (het adjectief pada, *voldoende*, wordt met ا geschreven فاد); کفد, kapada, *aan*, *naar*; در dari, *van*, *komende van*, in de samenstelling درفد, dari pada, altijd zonder klinkers, alleen staande ook wel داري geschreven; بڬ, bagi, praepositie *aan*, *voor*, niet te verwarren (ook in de uitspraak) met باڬي, bagai, *soort* en باڬي (= بهاڬي), bagi, bahagi, *deel*; سده, soedah, *afgedaan*, *reeds*, dat men echter ook سوده geschreven vindt; سکل, sĕgala, een woord dat een *meervoud* uitdrukt; مهل, mahal, *schaarsch*, *duur*; بدي, boedi, *verstand*, ook بودي; جک, djika, *als*; چت, tjita, *gedachte*; کفل, kapal, *schip*, ook wel کافل, kapal; دلي, doeli, *stof*, *majesteit*, zelden دولي.

g. Opgemerkt moet worden, dat de Maleier de ا, die in de penultima behoorde te staan, ten einde door te kunnen schrijven dikwijls in de ultima plaatst; b. v. سهيا, کتا, سما, نما, سڬا, i. pl. v. سهاي, sahaja, سام, sama, کات, kata, نام, nama, ساڬ, saga; dergelijke schrijfwijzen moeten dus niet als fouten tegen den regel aangemerkt worden, maar als door het gebruik gewettigde vrijheden.

2de Regel. *a.* In een gesloten lettergreep mag *nooit* een klinker geschreven worden, dus b. v. انتڠ, oentoeng, *lot*, *voorspoed*; انتن, intan, *diamant*; بنتڠ, bintang, *ster*; تمبڠ, timbang, *wegen*; رمفن, roempoen, *struik*, *stoel*, (van planten); لمفر, lempar, *werpen*; سمفن, simpan, *bergen*, *bewaren*; بنته bantah, *twisten*; فوله, poeloh, *tiental*. (1)

(1) De spelling en uitspraak poeloh, basoh, taroh enz. is volgens het dialect van Riouw, elders hoort men poeloeh, basoeh, taroeh enz. — Vooral van dezen 2den regel wordt door den Maleier veelvuldig afgeweken; geen gebruik makende van de klankteekens ـَ, ـِ, ـُ, schrijft hij telkens als hij dit tot bevordering der duidelijkheid noodig acht den klinker in een gesloten lettergreep; deed hij dit consequent, wij zouden hem moeten en kunnen navolgen. Inderdaad leidt het niet schrijven van de klinkers in gesloten lettergrepen, bij het ongebruikt laten der harakat of sendjata (baris), tot groote onduidelijkheid, wanneer de medeklinkers van verschillende woorden gelijk zijn, en eischt het

b. Wanneer de penultima open is en den klank *a* heeft, terwijl de ultima gesloten is en met een klinker begint, b. v. da-oen, na-ik, dan zou die laatste lettergreep eigenlijk niet te schrijven zijn dan door gebruik te maken van de أ en إ, en wij zouden dus krijgen داأن, ناإك. De Maleier doet dan, wat in het Arabisch ook gebeurt (pag. 22), hij schrijft in die laatste lettergreep een و of ي en plaatst er een hamza, ء, boven, die dan de waarde van een alif-consonant, drager van den *œ* of *i* klank, heeft of aantoont dat و en ي klinkers zijn; dus داؤن, نائيك; eveneens لاؤت, laoet, *zee*; لاؤن, laoen, *lang van duur*; بائيك, baik, *goed*; لائين, lain *ander*.

Onnauwkeurigheid of slordigheid is evenwel oorzaak, dat de ء dan dikwijls niet geschreven wordt; men zal zeker even dikwijls بايك of zelfs بايق b. v. aantreffen als بائيك. Door dat verzuim gaat het verschil in spelling verloren b. v. tusschen لاؤت, laoet, en لاوت, lawat, *bezoeken*; لائين, lain, en لاين, lajan, *bedienen*, en meer dergelijke.

Uit het bovenstaande blijkt, dat een transcriptie kajin i. pl. v. kain, lajin i. pl. v. lain, dawoen i. p. v. daoen, lawoet i. pl. v. laoet enz., zooals men die in sommige spraakkunsten opgegeven vindt, in strijd met de Maleische spelling en uitspraak en dus geheel foutief is.

c. Is de sluiter van het woord een *k*, dan wordt deze letter dikwijls niet geschreven, maar vervangen door de hamza, ء, boven den klinker der ultima geplaatst en in dat geval hamza tanda mati (pag. 22) genoemd; door die hamza wordt dan tevens duidelijk

vlot lezen van Arab. Maleisch karakter een groote woordenkennis, daar alleen uit den samenhang kan blijken welk woord bedoeld is. Zoo is b. v. بنتڠ, banting, *slaan, neersmijten;* bentang, *uitspreiden*; boentang, *kam* bij het weven; boenting, *zwanger, bezet, bevrucht*; bintang, *ster*; benteng, *borstwering, fort*; كمبڠ, kambang, *zich uitspreiden, vlot raken*; kambing, *geit*; kembang, *ontloken, open*; kemboeng, *opgezet* (van den buik); koembang, *hommel, kever, tor*. Het is onnoodig meer voorbeelden op te geven, in het woordenboek treft men ze op bijna elke bladzijde aan.

aangetoond, dat de *k* als sluiter niet volkomen uitgesproken, maar als het ware achter in den mond teruggehouden wordt (pag. 4). Bij sommige woorden is deze spelling met hamza constant; zoo ontmoet men altijd داتوء, in pl. v. داتق, datoek, *grootvader*, enz.; انچيء, i. pl. v. انچيک, ĕntjik, *aanspraakswoord* of *benaming* van een welgestelden Maleier, ongeveer overeenkomende met ons *Mijnheer*, *Mevrouw*, *Mejuffrouw*; تأ of تاء, tak, de ontkenning *niet*, verkorting van تيدق, tidak; en zoo ook als sluiter van een lettergreep in een woord; b. v. فؤت meer dan فقت, pokta, *voortreffelijk*; bij andere is zij willekeurig, b. v. بوسوء of بوسق, boesoek, *vuil*, *stinkend*, *rot*.

Eenige woorden op een *a* klank uitgaande, die nu nagenoeg of geheel open uitgesproken wordt, hadden dien vroeger, en thans ook nog wel maar dan vooral in de minder beschaafde uitspraak, gesloten door een *k*, die dan ook weer door een hamza tanda mati uitgedrukt wordt; zoo b. v. بافاء, bapak, naast باف, bapa *vader*, zoo منتاء, mintak, naast منت, minta, *vragen*, *verzoeken*.

d. Van dezen tweeden regel zijn uitgezonderd دان, dan, *en*; فون, pon, *ook*, *zelfs*; شهدان, sjahadan, *wijders*; de uit het Sanskrit overgenomen adjectieven op wan, وان, en man, مان, die altijd met een klinker geschreven worden; andere zooals روڠ, roeng, *overloop* uit de vorstelijke woning (astana) naar de audiëntie- of raadzaal (balai), benevens eenige interjecties, b. v. چيه, tjih, worden meestal met een klinker geschreven.

Hierbij zij opgemerkt, dat in handschriften de klinkers vooral in lettergrepen gesloten door *ng*, *h* of *n* zeer dikwijls, om niet te zeggen altijd, geschreven worden; اوراڠ, orang; بواڠ, boeang, توان, toean; بواه, boeah, enz.

3de Regel. *a*. In een open antepenultima wordt *geen* klinker geschreven; b. v. سڬرا, sigĕra, *spoedig;* بجڠڬ, boedjangga, *geleerde*; بلاي, boelalai (bĕlalai), *slurf*, *snuit* van een olifant, *zuiger* van een insekt; سترا, soetĕra (sĕtĕra), *zijde* (stof).

Natuurlijk wordt ook hiervan afgeweken en zal men in geschriften b. v. سيڬرا enz. aantreffen.

b. Uitzonderingen op dezen derden regel zijn eenige Sanskritsche en Tamil woorden, die hun oorspronkelijke spelling behouden hebben, als: كارن, karĕna (tegenwoordig ook vaak كران, kărana), *reden, oorzaak*; ماكت (ook مكوت), makoeta, *kroon*; مانسي, manoesia, *mensch*; كارني (ook كرني) karoenia (koernia), *gunst, geschenk*; سودارا, saudara (soedara), *broeder, zuster*, in het algemeen *bloedverwant*; نارك, naraka *hel*; مالكي, maligai, *paleis*; مانكم, manikam, *robijn*, en zoo ook het Perzische سوداكر, saudagar (soedagar), *koopman, handelaar*.

B. Afgeleide woorden.

§ 75. Door middel van affixen, hoeroef tambahan of hoeroef datang, nl. praefixen, *voorvoegsels*, en suffixen, *achtervoegsels*, worden van de stamwoorden, zoowel de Maleische als de uit andere talen, Arabisch, Hollandsch enz., ontleende, afgeleide woorden gevormd.

§ 76. De suffixen zijn, *a*: اي, i, ان, an; *b*: كن, kăn, ك, koe, م, moe, ڽ, nja, en hun aanhechting wijzigt somtijds de spelling der stamwoorden.

Als algemeene regel geldt hierbij weer, dat in de open penultima een klinker *moet* geschreven worden en in de antepenultima er *geen* mag gebruikt worden; alleen wanneer de antepenultima open en de penultima gesloten is, behoudt die antepenultima haar klinker.

§ 77. De volgende gevallen doen zich bij de aanhechting dier suffixen voor:

1° Zijn de penultima en de ultima van het stamwoord open, dan zal onverschillig welk suffix er achter komt, die penultima haar klinker verliezen, zoo zij er een had, terwijl er in de ultima een geschreven moet worden, ook al stond hij in het stamwoord niet; b. v. كات, kata, كتاكن, katakăn, *zeg*, كتاك, katakoe, *mijn woord, ik zeg*; ݢورو, goeroe, *onderwijzer*, ݢروم, goeroemoe, *uw onderwijzer*; دوري, doeri, *doorn*, درين, doerinja, *zijn doorn*.

Krijgt nu zulk een woord een der suffixen اي, i, of ان, an, dan wordt de ا, die dient als consonant om aan te toonen, dat de ي de klinker *i* en in de lettergreep ان de drager van den *a* klank

is, vervangen door hamza, ء; b. v. van كات, kata, كتاءي, katai, فركتاءن, pĕrkataan; van لالو, laloe, للوءي, laloei; van لاكو, lakoe, كلكوءن, kalakoean; van چوري, tjoeri, چريءي, tjoerii, کچريءن, katjoerian.

Herhaaldelijk wordt de ء evenwel na *œ* of *i* weggelaten, na *a* nooit; zoo zal men ontmoeten كلكون, kalakoean, *gedrag*; كملون, kamaloean, *beschaamd gemaakt*, *schaamte*, van مالو; فجين, poedjian, *lof*, van فوجي, poedji; مڠتهوي, mĕngatahoei, *weten*, van تاهو, tahoe, enz. Aangezien door deze weglating der ء toch geen vergissing kan ontstaan, behoeft er geen aanmerking op gemaakt te worden.

De tweeklanken *au* en *ai* ontbinden zich bij het aannemen der suffixen *i* en *an* in awi, awan, aji en ajan, dat is de klank *a* blijft in de ultima van het stamwoord, terwijl de *w* en *j* zich bij het suffix voegen; b. v. ايرو, irau, *zich bemoeien met*, ارأوي, irawi; كيلو, kilau, *glans*, كلاون, kilawan; لالو, lalau, فللاون, pĕlalawan, *verhindering* (om verder te gaan), *stapelplaats*; اوري, oerai, *losgemaakt*, ارايي, oeraji; فاكي, pakai, *gebruiken*, فكاين, pakajan, *wat gebruikt wordt*, *kleeding*, enz.; een even gangbare spelling ondertusschen is هجوءن, hidjauan, van هيجو, hidjau, *groen*; كلوءن, kilauan; اروءي, iraui; اريءي, oeraii, zoodat het bij de transcriptie met Latijnsch karakter onverschillig is of men pakaian of pakajan, pĕlalawan of pĕlalauan schrijft.

2°. Is de penultima gesloten maar de ultima open, dan krijgt deze een klinker, ook al stond die niet in het stamwoord; b. v. بند, boenda, بنداڽ, boendanja, *zijn moeder*; منت, minta, منتاءي, mintai, فرمنتاءن, pĕrmintaan, *verzoek*.

3°. *a*. Is de penultima open, de ultima gesloten en krijgt het woord het siffix *i* of *an*, dan voegt zich de sluiter van het woord bij het suffix; de penultima van het afgeleide woord wordt dus open en krijgt een klinker, terwijl de antepenultima, overeenkomstig het 1ste geval, haar klinker verliest als zij er een had. Aangezien dan verder de suffixen *i* en *an* met den sluiter van het stamwoord één lettergreep vormen, spreekt het van zelf dat zij geen consonant ا of daarvoor in de plaats tredende ء kunnen aannemen; b. v. دافت,

dapat, دفاتي, **dapa-ti**, كدفاتن, **kadapa-tan** (1); بسر, **bĕsar**, كبسارن, **kabĕsa-ran**; ايرغ, **iring**, اريغي, **iri-ngi**; ظاهر, **lahir**, *openlijk*, *geboren worden*, كظهيرن, **kalahiran**, *geboorte*, **enz.**

b. **Heeft het woord in de penultima** ا **als klinker en begint de ultima met** *œ* **of** *i* **(daoen, naik), dan zou de** ا **in de antepenultima van het afgeleide woord moeten vervallen, daar volgens den algemeenen regel in de antepenultima geen klinker mag staan, en bij de** و **en** ي **een** ء **geschreven worden, om aan te toonen dat zij niet bij den voorafgaanden medeklinker behooren, maar een zelfstandige lettergreep vormen; b. v. van** لاؤت, **laoet**, لـٔوتن, **laoetan**; نائك, **naik**, نـٔيكي, **naiki. Deze spelling is den Maleier echter blijkbaar te geleerd, hij behoudt eenvoudig de** ا, **een spelling die in dit werk gevolgd wordt; derhalve,** لاؤتن, **laoetan**, باؤن, **baoenja**, منائكي, **mĕnaiki**, بربائكي, **bĕrbaiki**, فرمائنن, **pĕrmainan**, كنائكن, **kanaikan, enz.** (2)

c. **Heeft de penultima den** *œ* **of** *i* **klank en de ultima begint met een anderen klinker (boeat, tjioem), dan blijven de** و **en** ي **behouden om den** *w* **en** *j* **klank uit te drukken; b. v.** بوت, **boeat**, بواتن, **boeatan; van** چيم, **tjioem**, چيومي, **tjioemi**, كچيومن, **katjioeman.**

d. **Is de** ق **sluiter van een woord, dan kan zij beginletter wordende van de lettergreep** *ki* **of** *kan* **niet behouden blijven, maar verandert in** ك; **b. v.** بدق, **bĕdak**, ممبداكي, **mĕmbĕdaki**; دودق, **doedoek**, كدودوكن, **kadoedoekan.**

Vooral wanneer het woord het suffix *an* **aanneemt, maken de**

(1) In handschriften ontmoet men zeer dikwijls de spelling كدافتن, كداتڠن, دهادفن, enz.; de klinker ا blijft derhalve dan in dezelfde lettergreep als in het stamwoord, wat wel in verband kan staan met een uitspraak dapat, datang, hadap enz. van het grondwoord, waarbij de *a* van de laatste lettergreep nagenoeg gelijk aan de pepet is.

(2) Een spelling als لووتن, met harakat لَووتن, lawoetan, بوون, bawoenja, van باؤ, baoe, فرمَيينن, permajinan, enz., die in sommige spraakkunsten onderwezen wordt, maar voor den Maleier onleesbaar is, heeft haar ontstaan waarschijnlijk te danken aan het verkeerde begrip van verlengingsletter en de foutieve transcriptie dawoen enz. i. pl. v. daoen.

Maleiers hierbij dikwijls fouten; zij verwarren nl. het suffix *an* met het suffix *kăn* en schrijven dus b. v. كباڽقكن, kabanjakkăn, i. pl. v. كبڽاكن, kabanjakan, van باڽق, banjak; فرانقكن pĕranakkăn (een verbale vorm) i. pl. v. فراناكن, pĕranakan (substantief), *afstammeling* van een vreemden vader en een inlandsche moeder, van انق, anak, *kind*. Het spreekt van zelf, dat zij in deze fout niet mogen nagevolgd worden.

4°. Zijn de penultima en de ultima beide gesloten en neemt het woord een der suffixen *i* of *an* aan, dan blijft de penultima van het stamwoord, d. i. de antepenultima van het afgeleide, onveranderd, terwijl de ultima van het stamwoord dezelfde veranderingen ondergaat als in het vorige geval; b. v. بنتڠ, bĕntang, بنتاڠي, bĕntangi; ݢنتڠ, gantoeng, ݢنتوڠن, gantoengan; بندڠ, banding, بنديڠن, bandingan; اڠکت, angkat, اڠکاتن, angkatan; انجق, oendjoek, انجوکي, oendjoeki.

5°. Is eindelijk de ultima gesloten en krijgt het woord een der suffixen کن, kăn, ک, koe, م, moe, of ڽ, nja, dan blijft de spelling van het stamwoord onveranderd; had dus de penultima een klinker, dan behoudt zij dien als antepenultima van het afgeleide woord; b. v. داتڠ, datang, داتڠکن, datangkăn; لمفر, lempar, لمفرکن, lemparkăn; ماسق, masoek, ماسقکن, masoekkăn; نائيک, naik, نائيککن. naikkan; رومه, roemah, رومهک, roemahkoe; کبن, kĕbon, کبنم, kĕbonmoe; انق, anak, انقڽ, anaknja.

§ 78. Ofschoon in het Maleisch de woorden ieder op zich zelf geschreven worden (1), zijn er vier nadrukswoordjes كه, kah,

(1) Een uitzondering hierop maakt b. v. يڠ, jang, dat dikwijls aan het volgende woord verbonden wordt; b. v. يڠمان, jang mana; zoo ook wordt na اکن, akan, دڠن, dengan, en het suffix کن, kan, het volgende pronomen dikwijls daaraan vastgeschreven; b. v. اکندي, akan dia; دڠنداک, dengan dakoe; ماسقکندي, masoekkan dia. Op dezelfde wijs wordt marika itoe, مريک ايت, altijd als één woord geschreven, waarbij dan de ا van ايت vervangen wordt door ء, مريکئيت; zoo ook dikwijls راجئيت, radja itoe, enz.; kunnen مريک en ايت niet op dezelfde lijn geschreven worden, dan behoudt ايت de ا.

تة, tah, له, lah, en فون, pon, waarvan de eerste drie altijd, het vierde gewoonlijk aan het voorafgaande woord in het schrift verbonden worden; b. v. سدهكه, soedahkah, سيافته, siapatah; امبلله, ambillah, منتري ايتفون, mantĕri itoepon. Ofschoon nu deze woordjes geen suffixen zijn en dus geen invloed op de spelling uitoefenen of deze wijzigen, wordt, wanneer zij achter een woord komen waarvan de open ultima den *a* klank heeft, deze in het schrift wel door ا uitgedrukt; b. v. داامبلن, diambilnja, داامبلڽاله, diambilnjalah. (1)

§ 79. Heeft een woord het verbale suffix *i* of *kăn* aangenomen, dan kan er nog het persoonlijk-pronominale suffix *nja* bijkomen; achter het substantiveerende suffix *an* de bezittelijk-pronominale *koe*, *moe* en *nja*. Uit de opgegeven regels blijkt, dat alleen door *nja* achter het suffix *i* wijziging in de spelling kan gebracht worden; b. v. ليهت, lihat, لهاتي, lihati, دلهتين, dilihatinja; چرترا, tjĕritĕra, چرتراءي, tjĕritĕrai, دچرترءين, ditjĕritĕrainja; zoodra echter door het niet schrijven van een klinker men genoodzaakt zou zijn de toevlucht te nemen tot de Arabische klankteekens, behoudt de Maleier den klinker in het schrift; dus van نائيك, naik, نائيكي, naiki, دنائيكين, dinaikinja; كارني, karoenia, كارنياءي, karoeniai, دكارنيائين, dikaroeniainja; لالو, laloe, للوءي, laloei, دللوئين, dilaloeinja, en niet de voor hem zoo niet onleesbare, dan toch zeker lastig te lezen en te schrijven vormen دنكين, دكارنيئين, دللئين, enz.

II. § 80. De praefixen zijn م, mĕ, ف, pĕ, ک, ka, د, di, س, sa, بر, bĕr, تر, tĕr, فر, pĕr, ک, koe en كو, kau.

§ 81. Deze praefixen oefenen geen invloed uit op de plaatsing der klinkers, maar twee er van, *mĕ* en *pĕ*, die meestal een neusletter achter zich hebben, veroorzaken in den laatsten vorm in bepaalde gevallen verandering in den beginconsonant van het stamwoord.

(1) Radja Ali Hadji van Riou leert in een door hem vervaardigde Maleische grammatica, dat vóór كه, ته en له de voorafgaande klinker verlengd, m. a. w. geschreven, wordt. Hij zelf is echter zeer inconsequent in het opvolgen van dien regel, die geen aanbeveling verdient en derhalve hier niet gevolgd wordt; dus b. v. van اي, ia, ايله, ialah; اد, ada, ادكه, adakah; دامبلڽله, diambilnjalah, enz.

1°. Begint het woord (¹) met een der keelletters, een ا of ة, een ک of een ڬ, dan heeft het praefix de nasaal ڠ achter zich en wel zoo, dat de scherpe ا en ک in ڠ opgaan, terwijl de nasaal uitgesproken wordt als beginletter van de volgende syllabe; de zachte ڬ blijft behouden, zoodat het praefix zelf de nasaal aanneemt; de beginletter ة blijft in het schrift dikwijls behouden, maar mag (zie pag. 3) in de uitspraak niet gehoord worden.

Omtrent de ا valt hierbij op te merken, dat wanneer zij alleen dienst doet als medeklinker, dus in een gesloten lettergreep staat, of de *pĕpĕt* vertegenwoordigt, zij verdwijnt om plaats te maken voor de ڠ; drukt zij tevens den *a* klank in een open lettergreep uit en staat zij dus eigenlijk i. pl. v. اا of أا, dan verandert de medeklinker ا in ڠ, terwijl de ا die den klinker uitdrukt natuurlijk behouden blijft.

Bij woorden, die met ا beginnen, ontmoet men somtijds, maar zeer zelden, het voorvoegsel *mĕ* zonder de nasaal; in het Mĕnangkabausch Maleisch is dit een vast gebruik, mäambil, mäangkat enz.; in het door hem zelf bewerkte 1ste deel van zijn Wrdb. geeft de Hr. v. d. Wall ook dien vorm telkens naast dien met de nasaal op. Het is genoeg op die bijzonderheid hier gewezen te hebben.

Voorbeelden:

a. امبت, ĕmbat, *slaan* b. v. met een rotting, مڠمبت, mĕ-ngĕmbat, ڤڠمبت, pĕ-ngĕmbat.

ارڠ, ĕrang, *kermen*, مڠرڠ, mĕ-ngĕrang, ڤڠرڠ, pĕ-ngĕrang.

امبل, ambil, *nemen*, مڠمبل, mĕ-ngambil, ڤڠمبل, pĕ-ngambil.

ادڠ, adang, *belagen*, *afwachten*, مڠادڠ, mĕ-ngadang, ڤڠادڠ, pĕ-ngadang.

اوبه, obah, *veranderen*, مڠوبه, mĕ-ngobah, ڤڠوبه, pĕ-ngobah.

ايرڠ, iring, *begeleiden* als gevolg, مڠيرڠ, mĕ-ngiring, ڤڠيرڠ, pĕ-ngiring.

(¹) Eenlettergrepige woorden krijgen bij het aannemen dezer praefixen eerst den voorslag ا, e; b. v. چم, tjam, *nauwkeurig bezien*, mengetjam, pengetjam; سڠ, sang, *den neus snuiten*, mengesang.

كفڠ, kĕpoeng, *omsingelen*, مڠڤڠ, mĕ-ngĕpoeng, ڤڠڤڠ, pĕ-ngĕpoeng.

كارڠ, karang, *opstellen*, *samenstellen*, مڠارڠ, mĕ-ngarang, ڤڠارڠ, pĕ-ngarang.

كوڽه, koenjah, *mummelen*, *kauwen*, مڠوڽه, mĕ-ngoenjah, ڤڠوڽه, pĕ-ngoenjah.

كيرم, kirim, *zenden*, مڠيرم, mĕ-ngirim, ڤڠيرم, pĕ-ngirim.

b. هادف (ادف), hadap, *voor iemand verschijnen*, مڠهادف of مڠادف, mĕnghadap of mĕ-ngadap, ڤڠهداڤن of ڤڠداڤن, pĕnghadapan of pĕ-ngadapan.

هورڠ (اورڠ), hoeroeng, *in menigte omgeven*, *bedekken*, مڠهورڠ, of مڠورڠ, mĕnghoeroeng of mĕ-ngoeroeng, ڤڠهورڠ of ڤڠورڠ, pĕnghoeroeng of pĕ-ngoeroeng.

هيدف, hidoep, *levend*, *leven*, مڠهيدفكن, mĕnghidoepkăn, ڤڠهدوڤن, pĕnghidoepan.

c. ݢاله, galah, *lange stok*, *boom*, مڠݢاله, mĕnggalah, ڤڠݢاله, pĕnggalah.

ݢوسق, gosok, *wrijven*, مڠݢوسق, mĕnggosok, ڤڠݢوسق, pĕnggosok.

ݢيلڠ, giling, *malen*, مڠݢيلڠ, mĕnggiling, ڤڠݢيلڠ, pĕnggiling.

De keelletters ح, خ, ع, غ, ق, als beginletters van Arabische woorden eischen eveneens de nasaal ڠ achter het praefix, maar zij zelf blijven in schrift en uitspraak behouden; b. v. حاضر, halir, *tegenwoordig*, مڠحاضركن, mĕnghalirkăn; خبر, kabar, *bericht*, مڠخبركن, mĕngkabarkăn; عمل, amal, *daad*, مڠعملكن, mĕngamalkăn; غايب, gaib, *verdwenen*, مڠغايبكن, mĕnggaibkăn; قبول, kaboel, *welgevallig*, مڠقبولكن, mĕngkaboelkăn.

In veel gebruikte, in het dagelijksch leven opgenomen woorden valt de beginletter ook wel weg, b. v. mĕngabarkăn in pl. v. mĕngkabarkăn.

2°. Is de beginletter een der lipletters ب of ف, dan krijgt het praefix de nasaal م achter zich, waarbij weer de zachte ب, behouden blijft, terwijl de scherpe ف opgaat in de nasaal, die als beginletter van de volgende syllabe uitgesproken wordt; b. v.

a. باكر , bakar, *verbranden*, ممباكر, mĕmbakar, فمباكر , pĕmbakar.

بورو , boeroe, *vervolgen*, ممبورو , mĕmboeroe, فمبورو , pĕmboeroe.

بيسك , bisik, *fluisteren* ممبيسك , mĕmbisik, فمبيسك , pĕmbisik.

b. فندغ , pandang, *beschouwen*, ممندغ , mĕ-mandang, فمندغ , pĕ-mandang.

فوتر , poetar, *draaien*, مموتر , mĕ-moetar, فموتر , pĕ-moetar.

فيجت , pidjit, *masseeren*, مميجت , mĕ-midjit, فميجت , pĕ-midjit.

De Arabische ف blijft behouden, b. v. فكر , fikr, ممفكر, mĕm-fikir; in het Maleisch فيكر geschreven en pikir uitgesproken, gewoonlijk mĕmikirkăn, schoon men ook wel hoort mĕmpikirkăn; فتنه , fitnah, *laster*, *achterklap*, ممفتنهكن , mĕmfitnahkăn, vermaleischt mĕmpitnahkăn.

Is de ف beginletter van het praefix فر , pĕr, dan blijft zij behouden; b. v. استري , istĕri, *getrouwde vrouw*, فراستري, pĕristĕri, ممفراستري , mĕmpĕristĕri; چفت , tjĕpat, *snel*, فرچفت , pĕrtjĕpat, ممفرچفت , mĕmpĕrtjĕpat, en zoo ook van فرچاي, pĕrtjaja, *geloof*, *vertrouwen*, ممفرچياءي , mĕmpĕrtjajai, alsof de lettergreep *pĕr* hier het praefix is. Eveneens behoudt فون, poenja, een woord dat dient om een bezit aan te duiden en een verkorting is van امفون , ampoenja, de ف ; dus فون, poenja, ممفياءي , mĕmpoenjai.

2°. Bij de tandletters ت en د krijgt het praefix de nasaal ن achter zich; de zachte د blijft behouden, terwijl de scherpe ت weer opgaat in ن ; b. v.

a. دڠر , dĕngar, *hooren*, منڠر , mĕndĕngar, فنڠر , pĕndĕngar.

دافت, dapat, *verkrijgen*, مندافت , mĕndapat, فندافت, pĕndapat.

دوا , doea, *twee*, مندوا , mĕndoea, فندوا , pĕndoea.

ديكر, dikar, *meester in het schermen*, منديكر , mĕndikar, فنديكر , pĕndikar.

b. تاره , taroh, *bezitten*, enz., مناره , mĕ-naroh, فناره, pĕ-naroh.

توتف, toetoep, *bedekken*, منوتف, mĕ-noetoep, فنوتف, pĕ-noetoep.

تنجو, tindjau, *uitkijken* (van een hooge kijkplaats), مننجو, mĕ-nindjau, فننجو, pĕ-nindjau.

De Arabische beginletters ث, ذ, ص, ض, ط, ظ, krijgen dezelfde nasaal ن, achter het praefix en blijven daarbij gewoonlijk behouden; b. v. ثابت, sabit, *standvastig*, منثابتكن, mĕnsabitkăn, dat men echter ook مڽابتكن, mĕnjabitkăn, aantreft; ظاهر, lahir, *openbaar*, منظاهركن, mĕnlahirkăn, maar ook mĕlahirkăn; طبل, tabal, *trom*, منطبلكن, mĕntăbalkăn of منبلكن, mĕnabalkăn.

Eveneens blijft de ت als beginletter van Arabische woorden behouden; b. v. تقدير, takdir, *voorbeschikking*, منتقديركن, mĕntakdirkăn; تقصير, taksir, *nalatig*, منتقصيركن, mĕntaksirkăn; uitgezonderd is تعلق, ta'loek, *onderworpen*, dat منعلقكن, mĕna'loekkăn, wordt.

4°. De gehemelteletters ج en چ krijgen de nasaal ن voor zich; b. v.

جودي, djoedi, *dobbelen*, منجودي, mĕndjoedi, فنجودي, pĕndjoedi.

چهاري, tjahari, *zoeken*, منچهاري, mĕntjahari, فنچهريئن, pĕntjaharian.

5°. De sisser س verandert in ڽ; b. v.

ساكت, sakit, *ziek*, مڽاكت, mĕnjakit, فڽاكت, pĕnjakit; zoo ook het geheel Maleisch geworden Arabische woord سبب, săbab, *reden, omdat*, مڽببكن, mĕnjăbabkăn, benevens صدقه, sĕdekah, *liefdegift, aalmoes*, مڽدقهكن, mĕnjĕdĕkahkăn.

Van enkele woorden, die met چ beginnen, verandert deze beginletter ook wel in ڽ, vooral wanneer er een nevenvorm bestaat, die met س begint; b. v. چوچي en سوچي, tjoetji en soetji, *rein, zuiver*, van beide مڽچيكن, mĕnjoetjikăn; van چوكر, tjoekoer, *scheren*, مڽوكر, mĕnjoekoer, naast منچوكر, mentjoekoer; van چافي, tjapai, *naar iets grijpen*, مڽافي, mĕnjapai, naast منچافي, mĕntjapai.

6°. De smeltletters ر en ل nemen geen nasaal voor zich; b. v. لمفر, lempar, *gooien*, ملمفر, mĕlempar, فلمفر, pĕlempar; رندڠ, rĕndang, *braden*, مرندڠ, mĕrĕndang, فرندڠ, pĕrĕndang.

Van ليهت, lihat, *zien*, wordt op die wijze wel مليهت, mĕlihat, gemaakt, maar de van dat stamwoord gevormde substantieven nemen de nasaal ڠ achter het praefix, dus فڠليهت en فڠلهاتن; in de uitspraak voegt de Maleier een *pĕpĕt* tusschen de ڠ en de ل en spreekt dus uit pĕngĕlihat, pĕngĕlihatan.

7°. De halfklinkers و en ي, waarmede trouwens zeer weinig woorden in het Maleisch beginnen, nemen gewoonlijk ook geen nasaal voor zich; b. v.

ورت, warta, *bericht*, مورتاكن, mĕwartakăn, فورت, pĕwarta.

يتيم, jatim, *wees*, ميتيمكن, mĕjatimkăn.

8°. Begint eindelijk het woord met een nasaal, dan spreekt het van zelf, dat het voorvoegsel er geen aanneemt en onveranderd *mĕ* blijft, daar er geen dubbele consonanten voorkomen; b. v.

مينم, minoem, *drinken*, ممينم, mĕminoem, فمينم, pĕminoem.

ننتي, nanti, *wachten*, مننتي, mĕnanti.

ڠاڠ, nganga, *openstaan*, *gapen*, مڠڠاكن, mĕngangakăn.

ڽاڽي, njanji, *zingen*, مڽاڽي, mĕnjanji.

§ 82. Op deze regels komen slechts zeer zelden uitzonderingen voor; zoo ontmoet men مڽڠر, mĕnĕngar, naast مندڠر, mĕndĕngar; مديده, mĕdidih, *koken*, naast منديده, mĕndidih, ممونه, mĕmoenoeh, naast ممبونه, mĕmboenoeh; de regelmatige vorming is echter altijd geoorloofd. Van توا, toea, *oud*, blijft de ت altijd behouden in den substantiefvorm فنتوا, pĕntoea, ook فڠتوا, pĕngĕtoea (locaal pangkatoea), daarentegen in den verbaalvorm zoowel منوا, mĕnoea, als منتواكن, mĕntoeakăn.

§ 83. De overige praefixen komen vóór het stamwoord zonder eenige wijziging in de beginletter te veroorzaken.

ک, ka, — چيم, tjioem, *ruiken*, کچيومن, katjioeman.

ترڠ, tĕrang, *helder*, کتراڠن, katĕrangan.

س, sa, — بيله, bilah, *spaander*, سبيله, sabilah.

د, di, — ماكن, makan, *eten*, دماكن, dimakan.

بر, bĕr, — اونتغ, oentoeng, *geluk*, براونتغ, bĕroentoeng.

بنته, bantah, *twist*, بربنته, bĕrbantah.

تر, tĕr, — ايڠت, ingat, *denken*, ترايڠت, tĕringat.

بوڠكر, bongkar, *naar boven halen*, تربوڠكر, tĕrbongkar.

ڤر, pĕr, — ايڠت, ingat, ڤراڠاتن, pĕringatan.

تاڤ, tapa, *afzondering*, ڤرتاڤ, pĕrtapa.

ك, koe, — ليهت, lihat, كليهت, koelihat.

كو, kau, — دڠر, dĕngar, كودڠر, kaudĕngar.

Alleen valt bij ك, ka, en س, sa, op te merken, dat als zij voor een met ا beginnend woord komen, deze ا vervalt en vervangen wordt door de hamza;

امڤت, ĕmpat, *vier*, كءمڤت, kaĕmpat.

اورڠ, orang, *mensch*, سءورڠ, saorang.

ايكر, ekoer, *staart*, سءيكر, saekoer.

Dient nu die ا tevens als klinker, dan blijft deze behouden, tenzij tengevolge van suffixen ook de klinker verdwijnen moet; b. v.

اد, ada, *zijn*, سءاد, saada, maar كءدأن, kaadaan.

اير, ajar, *water*, كءيارن, kaajaran; en zoo ook b. v.

ايسق, esoek, *morgen*, كءسوكن, kaesoekan.

Duidelijkheidshalve schrijft de Maleier dan toch dikwijls den klinker, die verdwijnen moest; b. v. كءادأن of zelfs كاادأن; كءيسوكن; كءيلوكن kaelokan, van ايلق, elok, *fraai*.

§ 84. Het voorvoegsel د, di, wordt ook wel دي geschreven; bij een enkel woord schijnt deze spelling zelfs vrij constant, b. v. دياتس, diatas, i. pl. v. داتس; ook in dien vorm komt het vóór het onveranderde stamwoord, zoodat als dit met ا begint, deze behouden blijft. De spelling دي is niet aan te bevelen met het oog op het vroeger (pag. 30) gezegde omtrent de antepenultima, daar de ي hier niet noodig is om de duidelijkheid te bevorderen. Wel

wordt beweerd dat de ي in دياتس, diatas, b. v. noodzakelijk zou zijn, omdat de verbinding tusschen *i* en *a* in dat woord veel sterker is dan b. v. in diambil, waarin *di* en *am* duidelijk als twee geheel afgescheiden lettergrepen zouden uitgesproken worden; een dergelijk argument mist te meer alle waarde en kracht, omdat men in geschriften *di* evenzeer دي gespeld vindt voor allerlei andere woorden.

C. Samengestelde woorden.

§ 85. Het Maleisch heeft slechts zeer weinig samengestelde woorden, dat zijn zulke die uit twee woorden gevormd tot één woord samengesmolten zijn.

§ 86. In de spelling volgen zij den algemeenen regel, dat alleen in de penultima en de ultima een klinker geschreven wordt; slechts in uit het Sanskrit overgenomen namen blijven de klinkers van het eerste lid, althans die van de eerste lettergreep daarvan behouden, terwijl wanneer een woord op zich zelf staande zonder klinkers geschreven wordt het die evenmin krijgt, wanneer het met een ander samengesteld is.

Voorbeelden zijn: هلبالڠ, hoeloebalang, *krijgsoverste*, van هولو, hoeloe, *hoofd*, en بالڠ (ongebruikelijk voor بال, bala), *leger*; هلبڠس, hoeloebangsa, *volksstam*, van هولو, hoeloe, en بڠس, bangsa, *geslacht*, *stam*; افبيل, apabila, *wanneer*, van اف, apa, *wat* en بيل, bila, *tijd*; فربکال, poerbakala, *oudtijds*, van فرب, poerba, *vroeger*, en کال, kala, *tijd*; تتکال of تتکل, tatkala, *toen*, *tijdens* (rechtstreeks uit het Sanskriet overgenomen); افکال, apakala, منکال, manakala, *wanneer*, het laatste bestaande uit مان, mana, *welke*, en کال, *kala*; بݢمان, bagaimana, *hoedanig*, van باݢي, bagai, *soort*, en مان, mana; بݢيت, bĕgitoe, *op die wijs*, بݢين, bĕgini, *op deze wijs*, van باݢي, bagai, of een verkorten, nog in het Mĕnangkabausch bestaanden, vorm بأ, bak, en ايت, itoe, *die*, اين, ini, *deze*; بتاف, bĕtapa, *hoedanig*, misschien van hetzelfde

بأ en اف apa (1); متهاري, matahari, *zon*, van مات, mata, *oog*, en هاري, hari, *dag*; سمنتار, samantara, *ondertusschen*, van سام, sama, *gelijk*, en انتار, antara, *tusschenruimte*; تونت, toeantoe, van تون, toean, *heer*, en ايت, *itoe*, in سهاي تونت, sahaja toeantoe, همب تونت, hamba toeantoe, i. pl. v. sahaja toean itoe, hamba toean itoe, *die dienaar van mijnheer*; تونهمب, toeanhamba, *Mijnheer*, wel te onderscheiden van تون همب, toean hamba, *mijn heer*; همبتون, hambatoean, *ik* (beleefd, nederig); تونك of تونكو, toeankoe, *heer*, titel of aanspraakswoord tegenover een regeerend, een gezag uitoefenend persoon; مربهاي, marabahaja, *gevaar*, *ongeluk*, van مار, mara, *id.* en بهاي, bahaja, *id.*; بلتنترا, balatantĕra, *leger*, van بال, bala, *id.* en تنترا, tantĕra, *id.*; بليروڠ, balairoeng, benaming van een *vergaderzaal*, van بالي, balai, *vergaderzaal*, en روڠ, roeng, *overloop* uit de vorstelijke woning naar de balai; برڠسياف, barangsiapa, ook بارڠسياف of بارڠ سياف, *alwie*, wie ook; دنهاري, dinahari (ook wel dinihari), *de tijd in den vroegen ochtend* voor het krieken van den dag. — اندرفورا, Indĕrapoera; سيڠفورا, Singapoera; اندرݢيري, Indĕragiri; سورلاي, Soeralaja; سوروا‌س, Soerawasa. — سكچيت, soekatjita, *vreugde*, van سوك, soeka, *id.*, en چيت, tjita, *gedachte*, *gemoed*; دكچيت, doekatjita, *smart*, van دوك, doeka, *id.*, en چيت, tjita; جكلو, djikalau, *als*, *indien*, van جك, djika, *id.*, en het Arabische لو, lau, *id.*; ادفون, adapon, *wat betreft*, van اد, ada, en فون, pon, *zelfs*; ايتفون, itoepon, *evenwel*, in welke samenstelling de spelling van ايت, itoe, onveranderd blijft.

§ 87. De woorden, die het praefix س, sa, hebben (waarover later, § 292), zijn eigenlijk ook samengestelde woorden. Tot deze kunnen ook gerekend worden de benamingen van bloedver-

(1) De vermeende samenstelling van بتاف, betapa, uit بوت, boeat en اف, apa, is ook met het oog op de beteekenis niet aan te nemen.

wantschap ontstaan door het suffix د, da, of اند, anda (§ 323); b. v. انق, anak, *kind*, انقد, anakda, of انقند, anakanda; نينك, nenek, *grootvader*, *grootmoeder*, نينند, nenenda.

D. Verdubbeling.

§ 88. Het gebeurt zeer dikwijls, dat een woord, onverschillig tot welke woordsoort het behoort, verdubbeld wordt; die verdubbeling, over de beteekenis waarvan later, wordt in het schrift uitgedrukt door het teeken ٢, angka doea of angka, het cijfer 2, of door herhaling van het woord.

§ 89. Wanneer een stamwoord verdubbeld moet worden, schrijft men er de angka eenvoudig achter, b. v. رومه٢, roemah-roemah; تيف٢, tiap-tiap; ماسڠ٢, masing-masing; لاكي٢, laki-laki.

§ 90. Dit heeft eveneens plaats, 1°: wanneer er een praefix is, dat niet herhaald wordt; b. v. مليهت٢, mĕlihat-lihat; بركات٢, bĕrkata-kata; 2°: wanneer door middel van prae- of suffixen naamwoorden gevormd zijn (pag. 23); b. v. ڤنچوري٢, pĕntjoeri-pĕntjoeri; كنائيكن٢, kanaikan-kanaikan; 3°: als er een suffix is, dat geen verandering in de spelling van het stamwoord brengt; b. v. ددڠر٢ن, didĕngar-dĕngarnja; بلي٢ن, bĕli-bĕlian.

Regelmatig staat in het laatste geval de ٢ tusschen het woord en het suffix; dikwijls echter wordt bij vlug schrift het suffix aan het woord vastgeschreven en de ٢ daarachter geplaatst; b. v. داڠكتن٢, diangkat-angkatnja, i. pl. v. دڠكت٢ن, of zelfs er boven, b. v. دتيكمن, ditikam-tikamnja.

§ 91. Krijgt het stamwoord een suffix, waardoor verandering in de spelling veroorzaakt wordt, dan moet het woord eigenlijk tweemaal geschreven worden, nl. eerst zooals het stamwoord gespeld is en voor de tweede maal zooals het door den invloed van het suffix geworden is; b. v. جالن, djalan, weg, جالن جلاني of جالنجلاني, djalan-djalani; بوه, boeah, vrucht, بوه بواهن of بوهبواهن, boeah-boeahan; ايكت, ikoet, volgen, برايكت اكوتن of برايكتكوتن, bĕrikoet-ikoetan.

De Maleiers storen zich echter zeer weinig aan dezen regel, passen hem althans zeer gebrekkig toe en maken in het genoemde geval eenvoudig gebruik van de ٢, die zij achter het woord schrijven en daarachter het suffix met den sluiter van het woord; b. v. جالن٢ني, بوه٢هن, براڠکت٢تن. Deze schrijfwijs wordt in dit werk meestal gevolgd. (1)

§ 92. Verandert bij het aannemen van een praefix de beginletter van het woord, dan neemt ook de reduplicatie die gewijzigde beginletter aan; b. v. فوکل, poekoel, *slaan*, مموکل, memoekoel, مموکل٢, mĕmoekoel-moekoel, کارڠ, karang, *opstellen*, مڠارڠ, mĕngarang, مڠارڠ٢, mĕngarang-ngarang.

Begint het woord met een klinker dus met ا, en is de laatste lettergreep open, dan blijft de nasaal ڠ ook in het tweede deel behouden; b. v. اد, ada, مڠاد٢, mĕngada-ngada; is de laatste lettergreep gesloten dan wordt de nasaal niet herhaald; b. v. امت, amat, مڠامت٢تي, mĕngamat-amati.

§ 93. Het gebeurt wel dat een herhaald woord geschreven wordt als een samengesteld woord, vooral wanneer de beteekenis door die verdubbeling eenige wijziging ondergaat, en dan ook de spelling volgt, die voor de samengestelde is opgegeven; b. v. لاکي, laki, *getrouwd man*, للاکي, laki-laki, *man*, *mannelijk persoon*, *mannelijkheid*; موده, moedah, *licht*, *gemakkelijk*, مدهمداهن, moedah-moedahan, *moge*, *mogelijk*.

§ 94. Eindelijk wordt de ٢ ook nog wel gebruikt niet om een werkelijke verdubbeling uit te drukken, maar om aan te toonen dat hetzelfde woord tweemaal moest geschreven worden; b. v. اد سأورڠ٢ مسکين, ada saorang orang miskin, waarvan het eerste orang met sa verbonden het niet bepalend lidwoord *een* uitdrukt, terwijl het tweede behoort bij miskin, dus orang miskin, *arm man*, *arme*;

(1) Een enkele maal vindt men in (slordige) handschriften den sluiter van het stamwoord niet geschreven, maar wel den klinker der laatste lettergreep, daarachter de ٢ en dan het suffix met den sluiter van het stamwoord; b. v. ماکا٢نن, makan-makanan; تيکا٢من, tikam-tikaman.

اكُ چهريكن راج يڠ عادل٢نن بوكن اوله٢, akoe tjaharikăn radja nan adil, adil nan boekan oelah-oelah, *ik zal u een vorst zoeken, die rechtvaardig, rechtvaardig bij uitnemendheid is.*

Klemtoon.

§ 95. De klemtoon is in het Maleisch in het algemeen zeer zwak; alle lettergrepen, die niet geheel toonloos zijn, worden met nagenoeg denzelfden nadruk uitgesproken, ze te verdeelen of te onderscheiden in lange en korte is dan ook geheel noodeloos; alleen op de voorlaatste of de laatste wordt wat meer klemtoon gelegd, niet zoozeer door er sterker op te drukken of de stem te verheffen, maar alleen door ze wat gerekter en langzamer uit te spreken.

In het algemeen valt de klemtoon op de voorlaatste lettergreep van het stamwoord (¹); alleen wanneer deze open is en een pĕpĕt heeft, komt het accent op de laatste lettergreep; dus b. v. kàta, boèroeng, tĕm̀pat, dĕǹdam, binàsa, bĕlàlai (²); daarentegen bĕlom̀, tjĕraì, bĕnàr, pĕtjàh, djĕdjàk, bĕsàr, kĕnà, kĕnàl.

Wordt echter die open toonlooze lettergreep gevolgd door *ng*, dan valt het accent toch meer op de penultima dan op de ultima; b. v. tĕ̀ngah, dĕ̀ngar; dikwijls is het bij de kleurloosheid der uitspraak moeielijk te beslissen, welke lettergreep in dit geval den klemtoon heeft, daar beide nagenoeg even lang gerekt worden; b. v. bĕngis, dĕngoeng, en de uitspraak vaak afhangt van de gemoedsstemming, waarin de spreker verkeert; zoo zal men wel gewoonlijk hooren pĕtjàh; maar wanneer met een zekere emphase gesproken wordt, hoort men juist de lettergreep pĕ wel rekken, soedah pĕ̀tjah, *al gebroken.*

§ 96. De oorspronkelijke, natuurlijke klemtoon blijft in den regel behouden, wanneer het woord suffixen aanneemt; b. v. baǹding, baǹdingan; koem̀poel, koem̀poelan, dàpat, mendàpati; lèmpar, mĕ-

(¹) Ook in uit een Europeesche taal overgenomen woorden, die in de oorspronkelijke uitspraak het accent op de laatste hebben; b. v. *majoòr*, màjor; *tamboèr*, tàmboer.

(²) Manoèsia, moèlia, karoènia en eenige dergelijke woorden zijn slechts schijnbaar uitzonderingen, als hebbende het accent op de antepenultima; in werkelijkheid toch is de uitspraak nagenoeg karoènja, moèlja, manoèsja enz.

lèmparkăn. (¹) En hierbij doet zich het verschijnsel voor, dat wanneer in het grondwoord de klemtoon niet zoo duidelijk verneembaar is, hij in het afgeleide woord dikwijls scherper uitkomt; b. v. bĕngis, kabĕ̀ngisan.

Omtrent dit onderwerp merkt de Hr. H. v. d. WALL, Tijdschr. voor Ind. taal-, land- en volkenkunde, deel VIII, pag. 400, terecht het volgende op. „De Maleier behoudt in al die gevallen (nl. verspringen en ontstaan van een letterteeken om een vocaal uit te drukken) den oorspronkelijken klemtoon en zegt: bàntoe, bàntoei, pĕrbàntoean, bàntoenja enz.; sèwa, sèwakăn, sèwai, persèwaan, sèwanja enz. Daar echter bij den geletterden Maleier veelal een zucht bestaat om de uitspraak van het volk te wijzigen naar het geschreven woord, zoo drukt hij ook in zekere mate op de syllabe, die de lange vocaal heeft, zoodat als het ware twee klemtoonen ontstaan, een sterke of voorheerschende, de natuurlijke klemtoon van het grondwoord, en een zwakke, de grammaticale klemtoon op de lange vocaal. De schakeeringen tusschen sterk en zwak zijn zeer menigvuldig, zoo in de verschillende woorden als bij de verschillende individuen (²), en een vaste regel bestaat er niet; er zijn zelfs woorden, doch zeer zeldzaam, waarin door het verspringen of ontstaan van den langen klinker ook de natuurlijke klemtoon van het grondwoord geheel verloren gaat en alleen de grammaticale overblijft; b. v. katànja van kàta, tambàngan van tàmbang; doch men hoort ook tàmbangan." (³)

In zijn woordenboek geeft hij nog op pangànan, van pàngan, maar dit is eigenlijk een Javaansch woord. Ook bij ampoènja, dat zelf weer als stamwoord dienst doet, verspringt de klemtoon, die

---

(¹) Zoo ook b. v. Kamàjoran, Petàmboeran.

(²) Voeg hierbij: en de verschillende gemoedsstemmingen van hetzelfde individu.

(³) De Hr. v. d. WALL geeft in zijn woordenboek het accent aan door het teeken —, niet te verwarren met het teeken ¯ boven een klinker en dat alleen dient om aan te toonen, dat in Maleisch karakter die klinker moet uitgedrukt worden; b. v. onder adjar komt voor mengàdjāri; het accent valt op de eerste *a*, de tweede *a* (*ā*) moet door ا uitgedrukt worden, مڠجاري; zoo perkàtāan, فركتاءن; perhoèboēngan, فرهبوڠن, enz. Bij menemperāskan is een drukfout ingeslopen; bedoeld is natuurlijk menemperàskan, *verspreiden, verstrooien.*

in het grondwoord àmpoe natuurlijk op de voorlaatste valt. (1)

De neiging om het accent min of meer te verplaatsen is, naar het mij voorkomt, hoofdzakelijk merkbaar bij woorden, die in de laatste lettergreep den *a* klank hebben; een uitspraak echter als koedànja van koèda, padànja van pàda, waarbij de eerste lettergreep van het oorspronkelijke woord den klemtoon geheel verliest en deze geheel op de tweede valt, zoolals dit met katànja het geval is, kan alleen aan Europeesch-Javaanschen invloed toegeschreven worden; van den Maleier hoort men ze nooit.

(1) Aan zulk een klankverspringing is wellicht de verbastering van Pelalawan in Poeloelawan te danken; naar mij verzekerd is, wordt deze naam op Sumatra's O. K. altijd uitgesproken met het accent op de penultima, Pelalàwan, en daar hierdoor de oorsprong van den naam, het stamwoord lalau met praefix pe en suffix an, vergeten wordt, kan hieruit de uitspraak Poeloelawan ontstaan zijn, dat dan verklaard wordt *verdedigingseiland*, ofschoon *eiland* ook daar poelau heet.

TWEEDE AFDEELING.

Woordleer.

§ 97. Evenals in andere talen dienen in het Maleisch de woorden om benamingen uit te drukken van voorwerpen (personen of zaken), hunne eigenschappen en hoedanigheden, van hoeveelheden, van handelingen; of zij geven betrekkingen tusschen twee voorwerpen dan wel tusschen een voorwerp en een handeling te kennen; verbinden woorden, deelen van volzinnen of volzinnen; eindelijk zijn er woorden, klanken die bij zekere gewaarwordingen worden geuit.

§ 98. Wij zijn gewoon de woorden naar hun vorm en beteekenis te verdeelen in woordsoorten, waarvan eenige veranderlijk, andere onveranderlijk zijn. De veranderlijke zijn die, welke verbuiging of vervoeging ondergaan. Beide bestaan in het Maleisch niet, terwijl aan den vorm van een stamwoord ook niet te zien is, tot welke woordsoort het behoort; alleen uit den dienst, dien het in een zin verricht, kan dit opgemaakt worden. Een zelfde woord kan als zelfstandig naamwoord, bijvoegelijk naamwoord, werkwoord, voegwoord, voorzetsel of bijwoord optreden; b. v. ساكت, sakit, *ziek, ziekte*; كارن, karĕna, *oorzaak, omdat, ter wille van;* دودق, doedoek, *zitten, het zitten, rang, stand;* داتڠ, datang, *komen, het komen, komst, tot;* سمفي, sampai, *aankomen, tot, genoeg.*

§ 99. Ofschoon dus onze soortverdeeling der woorden niet in alle opzichten past voor het Maleisch, is het toch wenschelijk ze ook voor deze taal te gebruiken, daar de stamwoorden in de eerste plaats door het aannemen van affixen tot bepaalde woordsoorten gaan behooren, en in de tweede plaats hun functie in een zin aanwijst in welke hoedanigheid zij optreden.

Wij spreken derhalve van zelfstandige naamwoorden (substantiva), bijvoegelijke naamwoorden (adjectiva), telwoorden (numeralia), voor-

naamwoorden (pronomina), werkwoorden (verba), bijwoorden (adverbia), voorzetsels (praeposities), voegwoorden (conjuncties), tusschenwerpsels (interjecties).

In deze opsomming is geen afzonderlijke melding gemaakt van lidwoorden. Sprekende over het Maleisch is het niet noodig ze als een woordsoort op zich zelf te behandelen, want dat zijn zij in die taal eigenlijk nog niet geworden. Soms bezigt het Maleisch ze niet, waar wij dat wel doen; hoe zij worden uitgedrukt, zal worden medegedeeld bij de behandeling der substantiva, numeralia en pronomina.

§ 100. Gelijk reeds gezegd is (pag. 31) ondergaan de stamwoorden door het aannemen van affixen vormveranderingen; de verklaring van de beteekenis en het gebruik dier affixen is het voornaamste gedeelte der Maleische grammatica. Bij het werkwoord komen de meeste affixen te pas, terwijl de afgeleide naamwoordsvormen het gemakkelijkst te begrijpen zijn, wanneer men de verbale vormen kent. Bij de behandeling der woordsoorten wordt daarom hier met het werkwoord begonnen.

HOOFDSTUK I.

Het werkwoord.

I. De koppelwoorden.

§ 101. Het werkwoord heeft in het Maleisch geen vervoegingsvormen; het kent geen verschillende vormen voor wijzen, tijden, personen of getallen; dezelfde vorm wordt gebruikt als infinitief, 1ste, 2de of 3de persoon enkel- of meervoud, tegenwoordig, verleden of toekomend; met behulp van pronomina of als zoodanig dienstdoende woorden en adverbia van tijd worden de persoons- en tijdsverhoudingen uitgedrukt en zoo ook de modaal-verhoudingen met weer andere woorden in een zelfden trant.

§ 102. Om een woord, dat geen werkwoord is, als praedicaat te doen optreden hebben wij koppelwoorden noodig, in de eerste plaats *zijn;* in het Maleisch is dit niet het geval; ieder woord kan in die taal dienst doen als praedicaat, zonder dat daarbij gebruik gemaakt wordt van een woord overeenkomende met onze copula *zijn* om het aan het subject te verbinden; b. v. رومهڽ کچيل , roemahnja kĕ-

tjil, *zijn huis is klein;* كمفڠ ايت تمفت سهاي, kampoeng itoe tĕmpat saja, *die kampong is mijn woonplaats.*

§ 103. Maar wil men te kennen geven, dat iets *is* in de beteekenis van *bestaat, zich bevindt,* dan heeft men daarvoor het woord اد, ada, dat dan geheel gelijk is aan ons zelfstandig werkwoord *zijn;* b. v. ددالم تامن ايت اد سبوه مالڬي, didalam taman itoe a d a saboeah maligai, *in dien lusthof is* (was, stond, bevond zich) *een paleis.* Eigenlijk komt het dan overeen met onze onpersoonlijke uitdrukking *er is (er was)*; b. v. اد سؤرڠ راج, ada săorang radja, *er was een koning;* اد يڠ ملمفر دڠن باتو اد يڠ ملمفر دڠن كايو, ada jang mĕlempar dĕngan batoe, ada jang mĕlempar dĕngan kajoe, *er waren er die met steenen, er waren er die met stukken hout gooiden* (sommigen gooiden met steenen, anderen met stukken hout); سهاي ليهت اد تيݢ اورڠ فرمفون ددالم بيلك ايت, saja lihat ada tiga orang pĕrampoean didalam bilik itoe, *ik zag dat er drie vrouwen in dat vertrek waren;* ددالم كمفڠ ايت اد ببراف اورڠ كلڠ, didalam kampoeng itoe ada bĕbĕrapa orang Kĕling, *er zijn, wonen, leven in die kampong verscheidene **Klingaleezen.***

§ 104. Met het possessieve suffix ڽ, nja, *er van,* waardoor het als substantief optreedt en de beteekenis krijgt *het zijn er van,* komt اد, ada, dikwijls achter een zin, waarin het praedicaat een eigenschap of hoedanigheid van het subject uitdrukt, b. v. كرجاءنڽ ترلالو بسر اداڽ, karadjaannja tĕrlaloe bĕsar adanja, *zijn rijk zeer groot het zijn er van* d. i. *was zeer groot;* سوداݢر ايت امت كاي اداڽ, soedagar itoe amat kaja adanja, *die koopman is (die kooplieden zijn) zeer rijk.* Datzelfde اداڽ, meestal met دمكين, dĕmikian, of دمكينله, dĕmikianlah, *zoodanig,* verbonden, staat eveneens aan het eind van hoofdstukken, brieven enz., دمكينله اداڽ, dĕmikianlah adanja, *zoo is het,* dat geen andere beteekenis heeft dan die eener bevestiging van het vroeger gezegde. Bij sierlijke schrijvers wordt dat دمكين, dĕmikian, zelden weggelaten.

§ 105. Verder dient اد of اداله, adalah, dikwijls alleen om te bevestigen, dat de handeling door het volgende werkwoord uitge-

drukt werkelijk geschiedt of geschied is; b. v. تون اد ماكن, toean ada makan, *mijnheer eet, is aan het eten;* مريكئيت اد برجالن٢, marika itoe ada berdjalan-djalan, *zij zijn aan het wandelen*; اداله اي دودق, adalah ia doedoek, *hij is gezeten, zit reeds;* سهاي دافت خبر بائيك اتو جاهت اداله سهاي داتڠ كماري, saja dapat kabar baik atau djahat, adalah saja datang kamari, *of ik goede of slechte tijding krijg, ik zal stellig hier komen.*

Vaak wordt het alleen sierlijkheidshalve gebruikt om den zin vloeiender te maken (mĕmaniskăn pĕrkataan), waar het overigens niet noodig is; maar het heeft dan toch altijd tevens een bevestigenden zin; b. v. جكلو تون اد سوك, djikalau toean ada soeka, *indien gij genegen zijt, wilt;* سهاي اد برانق تيݢ اورڠ, saja ada bĕranak tiga orang, *ik heb drie kinderen;* سموان باتڠ ڽيور ايت اد بربوه, samoeanja batang njioer itoe ada bĕrboeah, *al die klapperboomen dragen (wel) vruchten*; in al welke voorbeelden ada had kunnen weggelaten worden.

§ 106. Met de praeposities بݢ, bagi, فد, pada, of اكن, akan, verbonden, dient اد om een bezit uit te drukken en is dan ons *hebben*; b. v. اد بݢ همب سئورڠ انق فرمفون, ada bagi hamba saorang anak pĕrampoean, *ik heb één dochter;* اد فداڽ سئيكر كلدي, ada padanja säekoer kaldai, *zij hadden een ezel.*

Maar ook zonder die praeposities wordt اد, ada, gebruikt om een bezit uit te drukken; b. v. سهاي اد سئيكر كود, sahaja ada saekoer koeda, *ik heb een paard.*

En zoo gebruikt de Maleier dat اد, ada, in een geheel andere zinwending, waar wij het weer door *hebben* moeten teruggeven; i. pl. v. *ik heb drie kinderen* b. v. zegt de Maleier nl. ook wel *mijn kinderen zijn drie,* سهاي فوڽ انق اد تيݢ اورڠ, saja poenja anak ada tiga orang of انق سهاي اد تيݢ اورڠ, anak saja ada tiga orang; كود تون اد براف ايكر, koeda toean ada bĕrapa ekoer, *uw paarden zijn hoeveel stuks*, d. i. *hoeveel paarden hebt gij;* رومه ايت اد سفوله تڠكفڽ, roemah itoe ada sapooloh tingkapnja, *dat huis heeft vier ramen.*

Over de wijze om verder het bezit uit te drukken zie bij de substantiva en de pronomina.

§ 107. Ook *worden*, wanneer het slechts een wijziging is van het koppelwoord *zijn* en dus alleen dient om onderwerp en praedicaat te verbinden, wordt in het Maleisch niet uitgedrukt; b. v. اي ماره, ia marah, *hij wordt, werd, is, was boos*; سهاي تاكت, saja takoet, *ik word, werd bang.*

Dient *worden* om het passief van een werkwoord te maken, dan heeft het Maleisch daarvoor zijn eigen vormen, die in § 146, volgg., behandeld worden.

Maar beteekent *worden*, dat het onderwerp *iets is (zal) komen te zijn, het een of ander karakter aanneemt* uitgedrukt door een substantief (een betrekking, waardigheid) of door een adjectief (hoedanigheid), dan gebruikt het Maleisch daarvoor جادي, djadi, of منجادي, mĕndjadi; b. v. ديري جادي بسر فنجڠ سبب كامي ممبري مكانن, diri djadi bĕsar pandjang săbab kami mĕmbĕri makanan, *gij zijt groot en dik geworden, omdat wij u voedsel gegeven hebben*; ايله اكن جادي راج دالم نڬري اين, ialah akan djadi (mĕndjadi) radja dalam nĕgĕri ini, *hij zal vorst in dit rijk worden*; دڠن ڤرنياڬا'ن ايت اي منجادي كاي, dĕngan pĕrniagaan itoe ia mĕndjadi (djadi) kaja, *door dien handel is hij rijk geworden*; سيڠ چواچ منجادي كلم كابت, siang tjoeatja mĕndjadi kĕlam kaboet, *de heldere dag werd duister*; سينرڽ منجادي سوله اورڠ برڤرڠ ايت, sinarnja mĕndjadi soeloh orang bĕrpĕrang itoe, *de stralen* (nl. van hun kronen) *werden fakkels voor de strijdenden.*

Uit de opgegeven voorbeelden blijkt, dat het in dergelijke zinnen onverschillig is of men جادي, djadi dan wel منجادي, mĕndjadi, gebruikt.

In de volgende uitdrukkingen wordt جادي, djadi, vervangen door ناأيك, naik, dat eigenlijk *klimmen* enz. beteekent; ناأيك راج, naik radja, *koning worden*; ناأيك سقسي, naik saksi, *getuige worden, zijn*; ناأيك ممڤلي, naik mampĕlai, *bruidegom, bruid worden, zijn*; ناأيك حاج, naik hadji, *pelgrim worden, ter bedevaart gaan.*

Een godsdienst aannemen, b. v. *Mohammedaan worden* is ماسق اسلام, masoek islam; *Christen worden*, ماسق صراني, masoek Sĕrani. — *Ziek worden* is جاته ساكت, djatoh sakit.

§ 108. Ons koppelwoord *heeten*, den naam hebben, wordt in het Maleisch uitgedrukt door برنام, bĕrnama, *genaamd*, *den naam hebben*, of نمان namanja, *zijn naam*; b. v. اكله يڠ برنام راج دسيني, akoelah jang bĕrnama radja disini, *ik ben het die hier koning heet* (= *is*); توهن يڠ برنام مهكواس, toehan jang bĕrnama mahakoeasa, *de Heer, die de oppermachtige heet* (= *is*); انق سهاي يڠ انچي سليمان نمان, anak saja jang ĕntjik Soelaiman namanja, *mijn zoon die Entjik Soelaiman heet.*

§ 109. *Schijnen*, den schijn hebben van, is in het Maleisch رفان, roepanja, *het voorkomen van*, al of niet verbonden met سفرت, săpĕrti, *gelijk*, of andere woorden van dezelfde beteekenis, waarover later; b. v. اورڠ ايت ݢيل رفان, orang itoe gila roepanja, *die man schijnt gek.*

§ 110. Ons koppelwoord *blijven*, d. i. niet veranderen van toestand, wordt in het Maleisch uitgedrukt door de adverbia جوݢ, djoega of جوا, djoea, en سهاج, sahadja, *maar*, *slechts*; b. v. سودار سهاي ساكت جوا, soedara saja sakit djoea, *mijn broeder blijft maar ziek*; دالم حال يڠ دمكين ايت مريكئيت مسكين سهاج, dalam hal jang dĕmikian itoe marika itoe miskin sahadja, *onder die omstandigheden blijven zij arm.*

II. Stamwoordelijke werkwoorden.

§ 111. Eenige stamwoorden, die een handeling en vooral die, welke een beweging of rust uitdrukken, treden zonder eenige verandering als werkwoorden op. Zij zijn دودق, doedoek, *zitten*, *gaan zitten*; باڠن, bangoen, *opstaan*; بارڠ, baring, *liggen*; لاري, lari, *hard loopen*; داتڠ, datang, *komen*; تيب, tiba, *id.*; سمفي, sampai, *aankomen*; فرݢي, pĕrgi, *gaan*; فولڠ, poelang, *terugkeeren*; كمبالي, kombali, *terugkomen*; بالك, balik, *terugkeeren*; سڠكه,

singgah, *ergens aangaan*; تربڠ, tĕrbang, *vliegen*; ترجن, tĕrdjoen, *naar beneden springen*; بڠکت, bangkit, *oprijzen*; تربيت tĕrbit, *opkomen*; تمبل, timboel, *te voorschijn, naar boven komen*; کارم, karam, *vergaan*; لڽڤ, lĕnjap, *verdwijnen*; هيلڠ, hilang, *verloren gaan, sterven*; تڠݢلم, tĕnggĕlam, *verzinken, verdrinken*; اندر, oendoer, *achteruitgaan*; سورت, soeroet, *terugtrekken*; لالو, laloe, *voorbijgaan*; ڤنده, pindah, *verhuizen*; جاته, djatoh, *vallen*; ݢوݢر, goegoer, (*ontijdig*) *afvallen*; ربه, rĕbah, *omvervallen*; تمبڠ, toembang, *omvallen* (van rechtopstaande voorwerpen); روبه, roboh, *instorten*; رنته, roentoh, *id.*; تمڤل, tampil, *oprukken*; تورت, toeroet, *meegaan*; نائيک, naik, *naar boven gaan*; تورن, toeroen, *naar beneden gaan*; ماسق, masoek, *naar binnen gaan*; کلور, kaloear, *naar buiten gaan*; هڠݢڤ, hinggap, *zitten, zich neerzetten*, als een vogel op een tak; تڠݢر, tinggir (tengger), *zitten*, op een tak of iets dergelijks; ديم, diam, *stil zijn*, *wonen*; تڠݢل, tinggal, *blijven, wonen*; تيدر, tidoer, *slapen*; جاݢ, djaga, *waken, ontwaken*; ايڠت, ingat, *denken, zich herinneren, bewust zijn hebben*; لوڤ, loepa, *vergeten*; تاهو, tahoe, *weten*; ايڠن, ingin, *begeeren, verlangen*; ڤرچاي, pĕrtjaja, *vertrouwen*; سمبهيڠ, sĕmbahjang, *het gebed doen*; ماٴو, maoe, *willen*; هندق, hĕndak, *begeeren, willen*; داڤت, dapat, *kunnen, mogelijk zijn*; جادي, djadi, *gebeuren, slagen*; تمبه, toemboh, *groeien*; چوچر, tjoetjoer, *neervallen* in druppels; چيچر, tjitjir, *neervallen* bij korrels; مندي, mandi, *baden*; تندق, toendoek, *het hoofd buigen, zich onderwerpen*; سنتڤ, santap, *eten, drinken.*

Ook Arabische woorden, b. v. جواب, djawab, *antwoorden*; فيکر, pikir, *denken*; قبول, kaboel, *goedkeuren*, worden zonder verandering van vorm als werkwoorden gebruikt.

De woorden ماکن, makan, *eten*, en مينم, minoem, *drinken*, nemen ook wel in den regel in het actief geen praefix aan, maar behooren toch niet tot deze soort van werkwoorden; dat zij in het

actief meestal onveranderd blijven is wel, omdat zij zelf reeds verandering van vorm hebben ondergaan.

§ 112. Al die stamwoordelijke werkwoorden zijn intransitief, maar niet daarin toch ligt de reden van hun onveranderd blijven, daar andere intransitieven met overeenkomstige beteekenis wel een voorvoegsel moeten aannemen om als werkwoord dienst te kunnen doen en sommige der hier opgegeven woorden even goed met als zonder verbaal praefix voorkomen, b. v. mĕngoendoer, mĕnampil, bĕrbangkit, bĕrpindah.

Bij eenige is het begrip van handeling, volgens onze opvatting althans, geheel buitengesloten en blijft er niets in te zien, dan wat wij een toestand noemen; maar ook dit kan de reden niet zijn, daar er vele bij zijn, die ook voor ons wel degelijk een werkzaamheid uitdrukken van het subject, terwijl de tegenstelling van handeling en toestand voor den Maleier daarenboven niet bestaat; voor hem zijn *slapen*, *luieren*, *sukkelen* even goed handelingen van het subject als *loopen*, *eten*, *schrijven*, zooals uit het aannemen van de nasaal door de afgeleide naamwoordsvormen blijkt. Wij hebben hier dus te doen met een taalgebruik, waarvan de reden nog niet verklaard is.

Overigens zij ter loops opgemerkt, dat wanneer de genoemde stamwoordelijke werkwoorden door het aannemen van een suffix transitief worden, ook zij het verbaal praefix krijgen.

III. Het praefix م, mĕ.

§ 113. Uitgezonderd de hierboven genoemde moet een stamwoord altijd een voorvoegsel aannemen om wat wij noemen den infinitief van een werkwoord uit te drukken; zonder zulk een praefix kan het wel een vorm van het werkwoord zijn, b. v. امبل, ambil, *worde gehaald*, maar eerst مڠمبل, mĕngambil, is het werkwoord *halen*; كات, kata, wordt eerst in den vorm بركات, bĕrkata, het werkwoord *spreken*.

§ 114. In de eerste plaats komt in aanmerking het praefix م, mĕ, volgens de opgegeven regelen (pag. 36) steeds gevolgd door een nasaal, behalve in de uitzonderingen. Dit praefix dient om al de actieve vormen van het werkwoord uit te drukken; zoo kan مناڠس, mĕnangis, beteekenen *weenen*, *weenende*, of staat er een

persoonlijk pronomen of als zoodanig dienst doend woord bij, b. v. سهاي مناڠيس, saja mĕnangis, *ik ween*, *weende*, *heb geweend*, *zal weenen*; كامو مناڠيس, kamoe mĕnangis, *gij weent* enz.; مريكيت مناڠيس, marika itoe mĕnangis, *zij weenen* enz.

Of nu het actieve element van het praefix ligt in م, mĕ, of in de nasaal is voor ons van geen belang. In sommige verwante talen, b. v. het Javaansch, vindt men tegenwoordig gewoonlijk alleen de nasaal om het werkwoord te vormen, in andere, b. v. het Bataksch, vinden wij hetzelfde als in het Maleisch. In deze taal zijn beide, zoowel م, mĕ, als de nasaal, noodig om den actieven vorm van het werkwoord te maken (1), die altijd uitdrukt dat een subject een handeling verricht, hetzij die handeling werkelijk *iets doen* is, hetzij het *zich voordoen als iets*. Of het werkwoord daarbij transitief of intransitief is, wordt in het Maleisch evenmin door het praefix aangeduid als in onze taal b. v. door den uitgang *en*; zoowel transitieve als intransitieve werkwoorden nemen het aan en alleen de beteekenis van het werkwoord beslist tot welke soort het behoort, terwijl een zelfde werkwoord zoo wel transitief als intransitief kan zijn; b. v. مپلم, mĕnjĕlam, kan zijn intransitief *duiken* en transitief *duiken naar*, مپلم متيار, mĕnjĕlam moetiara, *duiken naar paarlen*; منمڤڠ, mĕnoempang (intr.), *logeeren*, en منمڤڠ كڤل, mĕnoempang kapal (trans.), *passagier zijn op een schip.*

§ 115. Bij eenige met een klinker beginnende werkwoorden bestaat het praefix alleen uit م, m; b. v. اڠكت, angkat, wordt مڠكت, mangkat, *sterven* (van vorsten), terwijl مڠڠكت, mĕngangkat, beteekent *optillen*, *opheffen*; اودق, oedik, *bovenloop van een rivier*, مودق, moedik, *een rivier opvaren* (*opzwemmen*), *naar de bovenlanden gaan*; van اندر, oendoer, vindt men zoowel مڠندر, mĕngoendoer als مندر, moendoer, *achteruitgaan.*

Van فنت of فنتا, pinta, komt het werkwoord ممنت, mĕminta, *vragen*, *verzoeken*, en hiervan wordt met wegwerping van

(1) Treft men een enkele maal in Maleische geschriften de nasaal aan zonder م, me, dan is dit misschien alleen toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de afschrijver een Javaan was.

mĕ een stamwoord منت, minta, gemaakt, dat zoowel in het actief als voor het passief gelijk فنت, pinta, gebruikt wordt; zoo ook van فوهن, poehoen, مموهن, mĕmoehoen, *verzoeken*, en daarvan موهن, moehoen, *ik dank u*; برموهن, bĕrmoehoen, *afscheid nemen.*

§ 116. Niet alleen van verbale stammen, dat zijn zulke die het begrip van een werking of handeling in zich bevatten, maar ook van substantieven en andere woorden kunnen door middel van het praefix م, mĕ, werkwoorden gemaakt worden, zooals wij dat in onze taal doen door het achtervoegsel *en.* Logisch is er geen enkele reden waarom niet ieder woord de stam van een werkwoord zou kunnen zijn; maar evenals wij van *stoel*, verzameling stengels, wel een werkwoord *stoelen*, of van *ezel* wel een werkwoord *ezelen* maken, maar dit niet doen van *stoel* = *zetel* of van *paard*, zoo is het ook in het Maleisch; van ايكن, ikan, *visch*, b. v. wordt volgens den Hr. v. D. WALL het werkwoord مڠيكن, mĕngikan, *visch vangen*, gemaakt, terwijl van بورڠ, boeroeng, *vogel*, mij nooit een werkwoord ممبورڠ, mĕmboeroeng, is voorgekomen, wat echter de mogelijkheid niet buitensluit, dat zulk een werkwoord zou kunnen gemaakt worden.

§ 117. Wat nu de beteekenis dier afgeleide werkwoorden aangaat, evenmin als in onze taal laat zich die in het Maleisch onder een vasten regel brengen; wel zijn er gevallen waarin dit geschieden kan, maar in het algemeen kan men alleen zeggen, dat zij een beteekenis moeten hebben, waaraan die van het stamwoord ten grondslag ligt, zoodat zij een handeling uitdrukken, waarbij datgene te pas komt, wat het grondwoord te kennen geeft; zoo b. v. ݢته, gĕtah, *gom, hars*, مڠݢته, mĕnggĕtah, *met vogellijm vangen*; دامر, damar, *hars*, مندامر, mĕndamar, *hars inzamelen*; رمفت, roempoet, *gras*, مرمفت, mĕroempoet, *wieden*; تنجڠ, tandjoeng, *kaap*, مننجڠ, mĕnandjoeng, *een kaap omvaren*; فلهار, pĕlihara, *zorg*, مملهار, mĕmĕlihara, *verzorgen, beschermen, er op na houden*; جک, djika, *als, indien*, منجک, mĕndjika, *met* djika *spreken, uitvluchten zoeken*; ادوه, adoeh, *ach, wee*, مڠادوه, mĕngadoeh, *met* adoeh *spreken, weeklagen*; تاهن, tahoen, *jaar*, مناهن, mĕnahoen,

een jaar of *jaren duren*, *een jaar* of *jaren lang ergens verblijven*, وقت ايت سهاي مناهن دجاو, waktoe itoe saja mĕnahoen di-Djawa, *in dien tijd ben ik jaren lang op Java gebleven.*

§ 118. In de volgende gevallen kan de beteekenis van het werkwoord volgens een vasten regel bepaald worden; waar dit niet kan, dient zij in het woordenboek opgegeven te worden.

a. Is het stamwoord een substantief, de naam van een werktuig of middel, dan beteekent het werkwoord een handeling verrichten, waartoe dat werktuig of middel gebezigd wordt; b. v. فانه, panah, *boog*, ممانه, mĕmanah, *met een boog schieten*; بدل, bĕdil, *geweer*, ممبدل, mĕmbĕdil, *met een geweer schieten*; كنچي, koentji, *slot*, مڠنچي, mĕngoentji, *op slot doen*; كايل, kail, *vischhaak*, مڠايل, mĕngail, *hengelen*; جال, djala, *werpnet*, منجال, mĕndjala, *met zulk een net visschen*; كايت, kait, *haak*, مڠايت, mĕngait, *vasthaken*; سابت, sabit, *sikkel*, مپابت, mĕnjabit, *met een sikkel snijden*, *maaien*; اوبت, obat, *geneesmiddel*, مڠوبت, mĕngobat, *met* obat *behandelen*, *geneesmiddelen geven*; تودڠ, toedoeng, *wat dient om te dekken*, *deksel*, *hoofddeksel*, *hoed*, منودڠ, mĕnoedoeng, *dekken*.

b. Duidt het stamwoord een bijzondere hoedanigheid van een persoon of zaak, een waardigheid of betrekking aan, dan beteekent het werkwoord, dat het subject die betrekking vervult, zich gedraagt, voordoet als of is, wat het stamwoord beteekent; b. v. ريسو, risau, *vagebond*, مريسو, mĕrisau, *een vagebond zijn*, *vagabondeeren*, *een losbandig leven leiden*; لاون, lawan, *tegenpartij*, ملاون, mĕlawan, *zich als zoodanig gedragen*, *tegenpartij zijn*, *zich verzetten tegen*, *bestrijden*; بوجڠ, boedjang, *ongehuwd persoon*, ممبوجڠ, mĕmboedjang, *ongehuwd zijn*, *leven*; ݢنتي, ganti, *wie* of *wat dient tot vervanging*, *vervanger*, *vergoeding*, مڠݢنتي, mĕngganti, *vervanger zijn*, *vervangen*; ݢمبال, goembala, *oppasser van tamme dieren*, *herder*, مڠݢمبال, mĕnggoembala, *herder zijn*, *hoeden*; ايجق, idjoek, *de zwarte harige vezels van den ĕnau* (aren) *palm*, مڠيجق, mĕngidjoek, *zich als zoodanig voordoen*, سوڠڠن سده مڠيجق, soen-

goetnja soedah mĕngidjoek, *zijn snor ziet er al uit als idjoek, vertoont zich reeds;* رڠݢس, **ranggas,** *ontbladerde tak,* مرڠݢس, **mĕranggas,** *zich als zoodanig voordoen,* لمبيڠ فون مرڠݢس, **lĕmbing pon mĕranggas,** *de speren deden zich voor, waren als (een bosch van) bladerlooze takken;* رنتيڠ, **ranting,** *bladerloos takje,* مرنتيڠ, **mĕranting,** *zich als een* **ranting** *voordoen,* **fig.** *oud worden;* رند, **randa,** *weduw,* مرند, **mĕranda,** *weduw zijn, als weduw leven;* باتو, **batoe,** *steen,* ممباتو, **mĕmbatoe,** *hard zijn* **of** *blijven als een steen;* بوت, **boeta,** *blind,* ممبوت, **mĕmboeta,** *zich als blind voordoen,* **fig.** *slapen;* ليڠه, **lengah,** *zorgeloos,* مليڠه, **mĕlengah,** *zorgeloos handelen;* لنتڠ, **lintang,** *dwars,* ملنتڠ, **mĕlintang,** *dwars zijn,* ݢونوڠ ملنتڠ, **goenoeng mĕlintang,** *de berg die dwars in den weg ligt;* كنچڠ, **kĕntjang,** *stijf, strak,* مڠنچڠ, **mĕngĕntjang,** *stijf worden,* اڠين مڠنچڠ, **angin mĕngĕntjang,** *de wind wakkert aan;* اوري, **oerai,** *los, open,* مڠوري, **mĕngoerai,** *losgaan, zich openen, ontbinden,* مايڠ مڠوري, **majang mĕngoerai,** *de opengaande bloemtros der palmboomen,* **naam van schoone prinsessen in verhalen, ook van een rijkssieraad** ران, **rana,** *sukkelend, kwijnend,* مران, **mĕrana,** *sukkelen, kwijnen,* **van menschen en planten,** سهيڠݢ مران براف لمان, **sahingga mĕrana bĕrapa lamanja,** *zoodat zij een geruimen tijd kwijnen;* درهاك, **doerhaka,** *ongehoorzaam, oproerig,* اورڠ درهاك, **orang doerhaka,** *een oproerling,* مندرهاك, **mĕndoerhaka,** *opstaan tegen, zich verzetten,* خبرڽ راج اد برنية هندق مندرهاك كفد سري فادك سلطان, **kabarnja radja ada bĕrniat hĕndak mĕndoerhaka kapada Sĕri Padoeka Soeltan,** *men zegt, dat de radja van plan is tegen Z. H. den Sultan op te staan;* فچه, **pĕtjah,** *gebroken,* ممچه, **mĕmĕtjah,** *doorbreken,* بيسل هندق ممچه, **bisoel hĕndak mĕmĕtjah,** *de zweer staat op doorbreken;* لاوس, **lawas,** *schaarsch,* **van vruchten of andere periodiek voorkomende dingen,** ملاوس, **mĕlawas,** *schaarsch zijn, worden, bijna op zijn,* كتيك اين بوه ملاوس, **koetika ini boeah mĕlawas,** *in dezen tijd zijn de vruchten schaarsch.*

Het stamwoord kan daarbij een samengestelde uitdrukking zijn; b. v. رافه, rapoeh, *broos, week*, رافه هاتي, rapoeh hati, *week van hart*, مرافه هاتي, mĕrapoeh hati, *weekhartig worden*; بابي بوت, babi boeta, *een blind varken*, ممبابي بوت, mĕmbabi boeta, *als een blind varken* d. i. *onbeşuisd handelen*; رنتغ اۏر, ranting aoer of رنتغ بتغ, ranting bĕtoeng, *bladerlooze bamboe*, مرنتغ بتغ, mĕranting bĕtoeng (aoer), fig. *zeer oud worden*; رند توا, randa toea, *oude weduw, oude vrijster*, مرند توا, mĕranda toea, fig. *van ouderdom niet meer bruikbaar zijn*, جادي تيادله اي برلاكي هاڽ مرند توا سلماڽ, djadi tiadalah ia bĕrlaki, hanja mĕranda toea salamanja, *zoodat zij niet trouwt, maar altijd een oude vrijster blijft*; باڬوس مولت, bagoes moeloet, *mooi van mond*, ممباڬوس مولت, mĕmbagoes moeloet, *een mooi mondje zetten, zich lief voordoen*; راج ليل, radja lela, *een vorst die naar willekeur handelt*, مراج ليل, mĕradja lela, *den* radja lela *uitgangen, den baas spelen, allerlei ongeoorloofde handelingen verrichten*; ڬمبال ايم, goembala ajam, *kippenhoeder*, مڠڬمبال ايم, mĕnggoembala ajam, *kippenhoeder zijn, voor het pluimgedierte zorgen*; بوكت انق, boekit anak, *heuvel*, ممبوكت انق, mĕmboekit anak, *zich voordoen als een heuvel*, بڠكي مانسي ممبوكت انق, bangkai manoesia mĕmboekit anak, *de lijken stapelden zich op als heuvels*; كمبڠ باكڠ, kĕmbang bakoeng, *de bakoeng bloem* (كمبڠ, kĕmbang, in poëzie en verhalen, hikajats, evenals in 't Jav. ook *bloem*), een soort van *waterlelie*, مڠمبڠ باكڠ, mĕngĕmbang bakoeng, (*zich voordoen*) *als de bakoeng bloem*, van fraaie haarlokken. (1)

Somtijds doen deze sub *b* bedoelde werkwoorden dienst als adverbiale bepalingen van een bijkomend werkwoord; b. v. ساتو تاهن لبه سهاي دودق ممبوجڠ, satoe tahoen lĕbih sàja doedoek mĕmboedjang, *meer dan een jaar heb ik als vrijgezel* (ongehuwd) *geleefd*; كڠكڠ, kankang,

(1) Het door den Hr. A. F. von de Wall opgegeven مڠكود, mengkoeda, *zich voordoen als, de gelaante van een paard hebben*, schijnt in het Riousch niet bekend, zooals Maleische autoriteiten van daar mij, ook schriftelijk, verzekerd hebben.

openstaand, برجالن مڠڠكڠ, bĕrdjalan mĕngangkang, *wijdbeens loopen*; كوكل, koekoel, *ineengedoken*, دودق مڠوكل, doedoek mĕngoekoel, *krom in elkaar zitten als oude lieden.*

c. Duidt het stamwoord een plaats of richting aan, dan beteekent het werkwoord zich naar die plaats of in die richting bewegen; b. v. اون, awan, *wolk*, مڠاون, mĕngawan, *naar de wolken gaan*, تربڠ مڠاون, tĕrbang mĕngawan, *naar de wolken vliegen, hoog opstijgen*; لاڠيت, langit, *hemel, uitspansel*, ملاڠيت, mĕlangit, *ten hemel stijgen*; دارت, darat, *land, vaste wal*, مندارت, mĕndarat, *naar den wal houden, landwaarts ingaan*; لاؤت, laoet, *zee*, ملاؤت, mĕlaoet, *de volle zee houden, van het land afgaan*; رنتو, rantau, *kust*, مرنتو, mĕrantau, *langs de kust varen, naar de* rantau d. i. *de benedenlanden gaan*; ايلر, ilir, *benedenloop eener rivier, benedenlanden*, مڠيلر, mĕngilir, *de rivier afzakken*; سبرڠ, săbĕrang, *overkant*, مڽبرڠ, mĕnjăbĕrang, *oversteken*, مڽبرڠ سوڠي, mĕnjăbĕrang soengai, *een rivier oversteken*; تڤي, tĕpi, *kant, zijde*, منڤي, mĕnĕpi, *naar den kant gaan*; تيتي, titi, *smalle brug, vonder*, منيتي, mĕniti, *over een smallen weg, brug* enz. *gaan*, منيتي باتڠ كايو, mĕniti batang kajoe, *over een boomstam loopen, die als brug dient*; كانن, kanan, *rechts*, مڠانن, mĕnganan, *rechtsaf gaan*; كيري, kiri, *links*, مڠيري, mĕngiri, *linksaf gaan*; سمڤڠ, simpang, *zijweg*, مڽمڤڠ, menjimpang, *een zijweg inslaan, ter zijde, uit den weg gaan.*

IV. Het praefix ڤر, pĕr.

§ 119. Sommige woorden nemen het praefix ڤر, pĕr, aan, dat vóór den onveranderden stam wordt geplaatst, maar de *r* verliest en dus ڤ, pĕ, wordt, wanneer in de eerste lettergreep van het woord, waarvoor het komt, een *r* is. De zoo ontstaande woorden krijgen weer het praefix م, mĕ, om als werkwoorden in den actieven vorm op te treden. Gelijk reeds op pag. 38 is vermeld, blijft daarbij de ڤ van ڤر behouden, terwijl het praefix mĕ de nasaal

m aanneemt en dus mĕm wordt; b. v. استري, istĕri, فراستري, pĕristĕri, ممفراستري, mĕmpĕristĕri; راج, radja, فراج, pĕradja, ممفراج, mĕmpĕradja.

§ 120. De op deze wijs gevormde werkwoorden zijn altijd transitief en beteekenen:

a: als zij van een substantief gemaakt zijn gewoonlijk, dat het subject het object maakt tot, behandelt, erkent als datgene, wat door het stamwoord wordt uitgedrukt b. v. استري, istĕri, *getrouwde vrouw*, ممفراستري, mĕmpĕristĕri, *tot getrouwde vrouw maken, trouwen* (van een man); اي ممفراستري انق كفال كمفڠ, ia mĕmpĕristĕri anak kapala kampoeng, *hij is getrouwd met de dochter van het kamponghoofd*; سوامي, soeami, *getrouwd man*, ممفرسوامي, mĕmpĕrsoeami, *tot getrouwd man maken, huwen* (van een vrouw); راج, radja, *vorst*, ممفراج, mĕmpĕradja, *als vorst erkennen*; توان, toean, *heer*, ممفرتوان, mĕmpĕrtoean, *als heer erkennen*; همب, hamba, *dienaar*, ممفرهمب, mĕmpĕrhamba, *als dienaar behandelen*; ڬندق, goendik, *bijwijf*, ممفرڬندق, mĕmpĕrgoendik, *tot bijwijf nemen*; كود, koeda, *paard*, ممفركود, mĕmpĕrkoeda, *als paard behandelen, gebruiken*, fig. *streng zijn*, ممفركود لمبو, mĕmpĕrkoeda lĕmboe, *op een rund* (als op een paard) *rijden*; بودق٢ ايت برماين٢ ممفركود كاون٢ن, boedak-boedak itoe bĕrmain-main mĕmpĕrkoeda kawan-kawannja, *die knapen spelen paardje met elkaar*; فڠهولو ايت ساڠت ممفركود انق بوهن, pĕnghoeloe itoe sangat mĕmpĕrkoeda anak boeahnja, *die pĕnghoeloe is zeer streng, hard voor zijn onderhoorigen*; جامو, djamoe, *gast*, ممفرجامو, mĕmpĕrdjamoe, *als gast behandelen, onthalen*; سنتڠ, soenting, *bloem als versiersel in het haar gestoken*, ممفرسنتڠ, mĕmpĕrsoenting, *iets als zoodanig versiersel gebruiken, zich versieren met*; تودڠ, toedoeng, *al wat dient om te bedekken*, ممفرتودڠ, mĕmpĕrtoedoeng, *iets tot hoofdbedekking maken, als zoodanig gebruiken*, ممفرتودڠ داون فيسڠ, mĕmpĕrtoedoeng daoen pisang, *een pisang blad als* toedoeng *gebruiken*.

§ 121. *b.* **Geeft het grondwoord een eigenschap of hoedanigheid te kennen, dan drukt het werkwoord met het praefix** فر, **pĕr, uit, dat het object die eigenschap door de werking van het subject krijgt; b. v.** چفت, tjĕpat, *snel*, ممفرچفت, mĕmpĕrtjĕpat, *snel maken*, *versnellen*, ممفرچفت لڠكه, mĕmpĕrtjĕpat langkah, *den pas versnellen*; منج, mandja, *gehecht aan*, *vertroeteld*, ممفرمنج, mĕmpĕrmandja, *vertroetelen*; باڽق, banjak, *veel*, ممفرباڽق, mĕmpĕrbanjak, *veel doen worden*, *vermeerderen*; باٴيك, baik, *goed*, ممفرباٴيك, mĕmpĕrbaik, *in orde maken*, *herstellen*; ملي, moelia, *aanzienlijk*, *edel*, ممفرملي, mĕmpĕrmoelia, *iemand luisterrijk ontvangen*, *met onderscheiding behandelen*; ممفرملي هاري كلاهيرن, mĕmpĕrmoelia hari kalahiran, *den geboortedag vieren*; تيدق, tidak, *niet*, ممفرتيدق, mĕmpĕrtidak, *behandelen als niet*, *negeeren*, *minachten*, *loochenen*.

§ 122 *c*. **Is de stam verbaal dan verandert het praefix** فر, **pĕr, gewoonlijk niets aan de beteekenis van het werkwoord, maar dient alleen om** *de uitdrukking sierlijker te maken* **of** *de handeling met meer nadruk te doen uitkomen*; die nadruk kan bestaan in een begrip van herhaling, van voortduring, een meervoud, waarvoor wij bij een vertaling in het Hollandsch dikwijls van een bijwoordelijke bepaling zullen gebruik maken; zoo is b. v. ممفرايكت, mĕmpĕrikoet = مڠيكت, mĕngikoet, *volgen*, *vervolgen*, maar sierlijker, terwijl er het begrip *onafgebroken*, *met inspanning* of iets dergelijks in opgesloten ligt; ممفراڠكت, mĕmpĕrangkat, op dezelfde wijs gelijk مڠڠكت, mĕngangkat, *optillen*, *verheffen*; ممفربت, mĕmpĕrĕboet, gelijk مربت, mĕrĕboet, *schielijk grijpen*, *ontrukken*, maar met versterking van het begrip *schielijk* of *met geweld*; ممفرهمبت, mĕmpĕrhambat, gelijk مڠهمبت, mĕnghambat, *vervolgen*; ممفرهمفن, mĕmpĕrhimpoen, gelijk مڠهمفن, mĕnghimpoen, *verzamelen*; ممفرتڠكڤ, mĕmpĕrtangkap, gelijk منڠكڤ, mĕnangkap, *grijpen*, *pakken*; en zoo ook wel wanneer het stamwoord een substantief is; b. v. van تمب, timba, *emmer*, ممفرتمب, mĕmpĕrtimba = منمب, mĕnimba, *uitscheppen*, maar met het bijbegrip *voortdurend*, *aan-*

houdend; van دندن, dandan, *versiersel*, ممفردندن, mĕmpĕrdandan, = مندندن, mĕndandan, *versieren*.

Van بوت, boeat, wordt gevormd ممبوت, mĕmboeat, *maken*, terwijl ممفربوت, mĕmpĕrboeat, beteekent *iets van iets maken*, *iemand behandelen*, vooral *slecht behandelen*, doch het wordt ook als sierlijker vorm dikwijls gebruikt in plaats van en met dezelfde beteekenis als ممبوت, mĕmboeat.

Van اوله, oleh, thans nagenoeg alleen meer gebruikt in de beteekenis van onze praepositie *door*, met verlies zijner oorspronkelijke beteekenis van *bezit*, bezigt men slechts den vorm ممفراوله, mĕmpĕroleh, *verkrijgen*, *door verkrijging bezitten*, terwijl de vorm مڠوله, mĕngoleh, niet voorkomt.

V. Het Suffix kăn.

§ 123. Het gebeurt dikwijls, dat de Maleier tot bevordering der duidelijkheid of tot versterking van den nadruk de aandacht op het direct object van een handeling vestigt of de betrekking tusschen dit object en het werkwoord nader aanduidt door het woordje اكن, akan. Dit woord is eigenlijk een praepositie en beteekent *naar*, *betreffende*, *aangaande*, maar verliest, waar het alleen dient om de betrekking tusschen direct object en werkwoord sterker te doen uitkomen, zijn karakter van praepositie geheel om alleen dat van nadrukswoord te behouden. Vooral wanneer het direct object der handeling door de een of andere bepaling van het werkwoord gescheiden is, wat zoowel in het actief als veelvuldig in het passief voorkomt, wordt tot bevordering der duidelijkheid اكن, akan, bij dat direct object geplaatst om het als zoodanig te stempelen. Zoo is مڠيرڠ, mĕngiring, *volgen*, مڠيرڠ اكن راج, mĕngiring akan radja = مڠيرڠ راج, mĕngiring radja, *den vorst volgen*; ممبيلڠ, mĕmbilang, *tellen*, *achten*, تياد اي ممبيلڠ اكن لاونن, tiada ia mĕmbilang akan lawannja = تياد اي ممبيلڠ لاونن, tiada ia mĕmbilang lawannja, *hij telt zijn vijanden niet;* مڠوبه, mĕngobah, *veranderen*, مڠوبه اكن جنجي, mĕngobah akan djandji, = مڠوبه جنجي,

mĕngobah djandji, *een overeenkomst niet nakomen, zijn woord breken*; ممريقس, mĕmăriksa, *onderzoeken*, ممريقس اكن حال, mĕmăriksa akan hal, = ممريقس حال, mĕmăriksa hal, *een zaak onderzoeken*; مڠݢمبال اكن ايم, mĕnggoembala akan ajam = مڠݢمبال ايم, mĕnggoembala ajam, *kippen hoeden*, enz.; مملهار اكن انق فياتو, mĕmĕlihara akan anak piatoe = مملهار انق فياتو, mĕmĕlihara anak piatoe, *weezen beschermen, verzorgen.*

Dikwijls nu wordt dat اكن, akan, met het werkwoord samengetrokken en verandert dan in كن, kăn; dus b. v. مڠيريڠكن راج, mĕngiringkăn radja; ممبيلڠكن لاون, mĕmbilangkăn lawan; مڠوبهكن جنجي, mĕngobahkăn djandji; ممريقساكن حال, mĕmăriksakăn hal, مڠݢمبالاكن ايم, mĕnggoembalakăn ajam; مملهاراكن انق فياتو, mĕmĕliharakăn anak piatoe, zonder dat het werkwoord daardoor eenige wijziging van beteekenis ondergaat.

En zoo zijn er tal van transitieve werkwoorden, die men met geheel dezelfde beteekenis nu eens *met* dan weder *zonder* كن, kăn ontmoet; b. v. منچمفق چفيو, mĕntjampak tjapiau = منچمفقكن چفيو, mĕntjampakkăn tjapiau, *zijn hoed neersmijten*; ممبواڠ اورڠ, mĕmboeang orang, = ممبوڠكن اورڠ, mĕmboeangkăn orang, *iemand verbannen, verstooten, uit den weg ruimen*; منولق بلاء, mĕnolak bala, = منولقكن بلاء, mĕnolakkăn bala, *een ramp afweren*; ممبونه, mĕmboenoh, = ممبونهكن, mĕmboenohkăn, *ter dood brengen, vermoorden*; bij sommige is de vorm met كن zelfs de meest gebruikelijke.

Maar dit كن, kăn, dat alleen dient om de betrekking tusschen direct object en werkwoord meer opzettelijk uit te drukken, laat zich dan ook altijd weer van het werkwoord scheiden om in den vorm اكن, akan, op te treden.

Aanmerking. Een dergelijke samentrekkingvan اكن, akan, met het voorafgaande woord heeft dikwijls plaats; b. v. خبركن دريڽ, kabarkăn dirinja, i. pl. v. خبر اكن دريڽ, kabar akan dirinja, *bewustzijn van zich zelf hebben of krijgen*, d. i. *weer bijkomen*, uit

een bezwijming b. v.; ايڠتكن دِرينڽ, ingatkăn diriṇja = ايڠت اكن دِرينڽ, ingat akan dirinja, *id.*; تاكن, takan, i. pl. v. تا اكن tak, akan, *toch niet*; كيت تهوكن متيڽ اتس بنداهار, kita tahoekăn (i. pl. v. tahoe akan) matinja atas bandahara, *ik stel u, Bandahara, verantwoordelijk voor zijn dood*; اكو ملوكن اورڠ كاي, akoe maloekăn (i. pl. v. maloe akan) orang kaja, *ik heb ontzag voor den orang kaja* (titel of aanspreekwoord); راج ملاك هندقكن داكو, radja Malaka hĕndakkăn (= hĕndak akan) dakoe, *de vorst van Malaka verlangt mij* nl. tot vrouw.

§ 124. Maar behalve dit scheidbare كن, kăn, dat weer door اكن, akan, kan vervangen worden, heeft het Maleisch het onscheidbare en dus eigenlijke suffix كن, kăn, dat ook wel uit اكن, akan, kan ontstaan zijn, maar zoo innig verbonden is met het werkwoord, dat het daarvan niet afgenomen kan worden om als een zelfstandig woord op te treden. Dit suffix كن, kăn, wijzigt meestal min of meer de beteekenis van het werkwoord, zooals dit in het Hollandsch geschiedt door voorvoegsels en voorzetsels, b. v. *aan, toe, ver*, enz., of het dient om een werkwoord transitief te maken als het dit nog niet was, d. i. er een direct object bij te kunnen plaatsen, of wel om als direct object te doen optreden, wat bij het werkwoord zonder het suffix كن, kăn, indirect object is. Het zal daarbij natuurlijk kunnen gebeuren, dat het Hollandsch geen equivalent transitief werkwoord heeft en het Maleische direct object door een indirect d. i. met een praepositie moet teruggegeven worden; b. v. سيوا, sewa, مڽيوا, mĕnjewa, *huren*, مڽيواكن, mĕnjewakăn, *verhuren*; ممنجم, mĕmindjam, *leenen* (te leen vragen of nemen), ممنجمكن, mĕmindjamkăn, *te leen geven*; مندڠر, mĕndĕngar, *hooren*, مندڠركن, mĕndĕngarkăn, *luisteren naar*, سهاي تياد مندڠر توان ممڠڬيل, saja tiada mĕndĕngar toean mĕmanggil, *ik heb u niet hooren roepen* (nl. dat gij geroepen hebt), تياد اي مندڠركن نصيحة ايبو بڤاڽ, tiada ia mĕndĕngarkăn nasihat iboe bapanja, *hij luistert niet naar (gehoorzaamt niet) de vermaningen zijner ouders*; ممڤي, mimpi, *droom*, مممڤيكن, mĕmimpikăn, *droomen van iemand of iets*;

تاڽ, **tanja**, *vraag*, منڽاكن, **mĕnanjakăn**, *iets* **of** *naar iets vragen;* كات, **kata**, *woord*, مڠتاكن, **mĕngatakăn**, *iets zeggen, van* **of** *over iemand* **of** *iets spreken*; سمبه. **sĕmbah**, *de eerbiedige groet* **van den mindere tegenover den meerdere**, *eerbiedig, onderdanig gezegde*, مپمبه, **mĕnjĕmbah**, *een* **sĕmbah** *maken*, مپمبهكن, **mĕnjĕmbahkăn**, *iets* **aan een meerdere** *aanbieden, zeggen* **(elke handeling van een mindere moet met een sĕmbah beginnen)**; مناڠيس, **mĕnangis**, *weenen*, مناڠيسكن, **mĕnangiskăn**, *weenen om, over* **(b. v. zijn gestorven kind)**; مڠيدم, **mĕngidam (van** ايدم, **idam)**, *belust zijn, trek hebben*, **fig.** *zwanger zijn*, مڠيدمكن, **mĕngidamkăn**, *belust zijn op iets*, **fig.** *zwanger zijn van*; چرترا, **tjĕritĕra**, *verhaal*, منچرتراكن, **mĕntjĕritĕrakăn**, *iets verhalen*; خبر, **kabar**, *bericht*, مڠخبركن, **mĕngkabarkăn**, *iets berichten*; سورت, **soerat**, *geschrift*, مپورت, **mĕnjoerat**, *iets schrijven* **of** *op iets schrijven*, مپورتكن, **mĕnjoeratkăn**, *iets opschrijven*; ديم, **diam**, *zwijgen*, منديمكن. **mĕndiamkăn**, *zwijgen over iets, iets verzwijgen.*

§ 125. *a.* **Is het grondwoord de naam van een werktuig, of drukt het werkwoord zonder** كن, **kăn, een handeling uit, waartoe een werktuig of middel noodig is, dan beteekent het werkwoord met het suffix** كن, **kăn, dat het subject het object gebruikt om er die handeling mee te verrichten; het suffix is dan gelijk onze praepositie** *met, door middel van*, **al vertalen wij het niet juist altijd door die praepositie; — of wel dat het subject van het object maakt, wat door het grondwoord van het werkwoord bedoeld wordt, zoodat het suffix** كن **dan in beteekenis overeenkomt met het praefix** فر **(pag. 63); b. v.** فارڠ, **parang**, *houwer*, ممارڠ, **mĕmarang**, *houwen*, ممارڠكن فدڠ, **mĕmarangkăn pĕdang**, *een zwaard gebruiken om er mee te houwen, houwen met een zwaard*; منمبق, **mĕnembak**, *schieten*, منمبقكن فلورو, **mĕnembakkăn pĕloeroe**, *met een kogel* **(***kogels***)** *schieten*; منيكم, **mĕnikam**, *steken*, منيكمكن كرس, **mĕnikamkăn kĕris**, *steken met een kris*; ملمفر, **mĕlempar**, *gooien*, ملمفركن باتو, **mĕlemparkăn batoe**, **(***met***)** *een steen* **(***steenen***)** *gooien*; ممالو, **mĕmaloe (van** فالو, **paloe),**

slaan, مملوکن تڠکت, mĕmaloekăn toengkat, *slaan met een stok*; مندي, mandi, *baden*, ممنديکن, mĕmandikăn, *baden met*, اير متاڽ بارڠ سياڤ ممنديکن دي لڤس سݢل دوساڽ, ajar matanja barang siapa mĕmandikăn dia lĕpas sĕgala dosanja, *zijn tranen, alwie zich daarmede baadt, zijne zonden zijn hem vergeven*, d. i. *alwie zich met de tranen van dien man baadt, dien zullen zijne zonden vergeven worden*; مڠيسيکن ميڽق, mĕngisikăn minjak, *vullen met olie*; ممبليکن کاين باجو دوا تيݢ رڠݢيت, mĕmbĕlikăn kain badjoe doea tiga ringgit, (*met*) *voor* 2, 3, *rijksdaalders kleeren koopen*; ممبايرکن رڠݢيت, mĕmbajarkăn ringgit, *betalen met rijksdaalders*; ممبوروکن انجڠ, mĕmboeroekăn andjing, *jagen met een hond*; لودة, loedah, *speeksel*, ملودهکن, mĕloedahkăn, *iets uitspuwen*, ملودهکن دارة, mĕloedahkăn darah, *bloedspuwen*; مڽورتکن قلم, mĕnjoeratkăn kalam, *schrijven met een pen*, سياڤ مڽورتکن قلم سهاي, siapa mĕnjoeratkăn kalam saja, *wie heeft mijn pen gebruikt om er mee te schrijven*; لومر, loemoer, *modder, vuil*, ملومر, mĕloemoer, *besmeren*, ملومرکن, mĕloemoerkăn, *iets smeren op, iets gebruiken om op iets te smeren*, ملومرکن دارة, mĕloemoerkăn darah, *bloed op iets smeren, iets met bloed besmeren*; بهاس, bahasa, *taal, uitdrukking*, ممبهاساکن, mĕmbahasakăn, *een woord* of *uitdrukking gebruiken*, ممبهاساکن مولانا, mĕmbahasakăn maulana, *van* of *tot iemand sprekende het woord* Maulana *gebruiken, hem met* Maulana *aanspreken, iemand* Maulana *noemen*; مڽايرکن کڠکوڠ, mĕnjajoerkăn kangkoeng, kangkoeng *tot groente bereiden*; مڠݢوليکن بورڠ, mĕnggoelaikăn boeroeng, *een vogel tot* goelai *bereiden*, goelai (natte toespijs bij de rijst) *van een vogel maken*; منودڠکن ڤايوڠ, mĕnoedoengkăn pajoeng, *een* pajoeng *als* toedoeng *gebruiken, bedekken met een* pajoeng; ممااݢرکن بولوه, mĕmagarkăn boeloeh, *een omheining maken van bamboe*; مڠوبتکن داون, mĕngobatkăn daoen, *bladeren tot geneesmiddelen bereiden, als geneesmiddelen gebruiken*.

Daar nu het werkwoord zonder het suffix beteekent: de handeling verrichten die uit het grondwoord valt op te maken, hetzij

zonder hetzij met een direkt object, nl. den persoon of de zaak, die het doel der handeling was of waarop de handeling gericht was, zoo wordt het suffix كن, kăn, ook wel vervangen door het voorzetsel دغن, dĕngan, *met*, en kan men b. v. zeggen منودغ سئورغ دغن فايغ, mĕnoedoeng saorang dĕngan pajoeng, *iemand met een zonnescherm beschutten*; منمبق دغن فلورو, mĕnembak dĕngan pĕloeroe, *schieten met een kogel*. Daarentegen is bij het werkwoord met het suffix كن, kăn, het werktuig waarmede de handeling geschiedt direct object, terwijl de persoon of zaak, waarnaar gestoken, enz. wordt, dan het indirect object is en met het voorzetsel كفد, kapada, *naar*, *voor*, *aan*, achter het direct object komt; b. v. منودغكن فايغ كفد سئورغ, mĕnoedoengkăn pajoeng kapada săorang, *een zonnescherm als bedekking*, *beschutting voor iemand gebruiken*, *iemand een zonnescherm boven het hoofd houden*; منمبقكن فلورو كفد بورغ, mĕnembakkăn pĕloeroe kapada boeroeng, *met een kogel naar een vogel schieten*; ملومركن داره كفد توبه سئورغ, mĕloemoerkăn darah kapada toeboh săorang, *bloed smeren op iemands lichaam*. Dat كفد, kapada, wordt dan wel weer verwisseld met de praepositie اكن, akan, waarmede het de beteekenissen *aan*, *naar*, gemeen heeft; tot voorkoming van verwarring of onduidelijkheid is het echter verkieslijk, zoo het werkwoord het suffix كن, kăn, heeft, het indirect object door كفد, kapada, aan te duiden. — Uit de vertaling van een enkel voorbeeld is reeds gebleken en behoeft het dus niet nader opgemerkt te worden, dat het werkwoord met كن, kăn, zich ook zoo laat overzetten, dat de praepositie *met* onnoodig is; منمبقكن فلورو, mĕnembakkăn pĕloeroe, *een kogel afschieten*.

§ 126. *b*. Van enkele naamwoorden, een voorwerp te kennen gevende dat iets bevatten kan, worden met كن, kăn, werkwoorden gemaakt die beteekenen: het object in dat voorwerp doen of zetten; b. v. كورغ, koeroeng, *kooi*, مغورغكن بورغ, mĕngoeroengkăn boeroeng, *een vogel in een kooi opsluiten*; كندغ, kandang, *kraal*, مغندغكن كربو, mĕngandangkăn kĕrbau, *buffels in een kraal sluiten*; سارغ, saroeng, *schede*, مپارغكن كرس, mĕnjaroengkăn kĕris, *de kris*

in de schede steken; قوبر, koeboer, *graf*, مڠقوبرکن مايت, mĕng-koeboerkăn mait, *een lijk in het graf leggen*, *begraven*; فنجارا, pĕn-djara, *gevangenis*, ممنجاراکن فنچوري, mĕmĕndjarakăn pĕntjoeri, *een dief in de gevangenis zetten.*

§ 127. *c.* Bij eenige werkwoorden, die een beweging te kennen geven, komt het suffix کن, kăn, en het zoo gevormde werkwoord beteekent dan, dat het subject het object in de beweging meevoert, meeneemt, zoodat کن, kăn, dan overeenkomt met onze praepositie *met*, *te samen*; b. v. لاري, lari, *hard loopen*, *wegloopen*, *vluchten*, ملاريکن, mĕlarikăn, *wegloopen met*, ملاريکن کود, mĕlarikăn koeda, *een paard stelen*, ملاريکن انق اورڠ, mĕlarikan anak orang, *iemands dochter schaken*; تورن, toeroen, *nederdalen*, منورنکن, mĕnoeroenkăn, *neerdalen met*; رنڠ, rĕnang, *zwemmen*, مرنڠکن, mĕrĕnangkăn, *wegzwemmen met*; تربڠ, tĕrbang, *vliegen*, منربڠکن, mĕnĕrbangkăn, *wegvliegen met.*

Daar nu *meevoeren*, *meenemen* in het Maleisch ook uitgedrukt wordt door ممباو, mĕmbawa, zoo kan bij de bedoelde werkwoorden het suffix کن, kăn, ook door dat ممباو, mĕmbawa, vervangen worden; b. v. ممباو تربڠ, mĕmbawa tĕrbang, *wegvliegen met.*

§ 128. *d.* Somtijds drukt het suffix کن, kăn, uit, dat het subject een handeling verricht *voor*, *ten behoeve van* een persoon, wiens naam dan als persoonlijk direct object onmiddellijk achter het werkwoord geplaatst wordt, terwijl daarna eerst het zakelijk object komt; blijkt uit den zin reeds ten behoeve van wien de handeling geschiedt, dan wordt het persoonlijk object dikwijls verzwegen; b. v. ممفربوتکن, mĕmpĕrboeatkăn, *maken voor*, اي ميوره ممفربوتکن انقڽ سبوه روماه, ia mĕnjoeroeh mĕmpĕrboeatkăn anaknja săboeah roemah, *hij beval voor zijn kind een huis te bouwen*; مڠمبلکن, mĕngambilkăn, *halen*, *nemen voor*; منچهاريکن, mĕntjaharikăn, *zoeken voor*; ممبليکن, mĕmbĕlikăn, *koopen voor*, اي ممبليکن اکو کاين سترا, ia mĕmbĕlikăn akoe kain soetĕra, *hij heeft zijde voor mij gekocht*; مڽمبهيڠکن, mĕnjĕmbahjangkăn, *bidden voor*, *ten behoeve van*, مک

سكلين مريكئيت ميمبهيڠكن مايت اينت, maka sakalian marika itoepon mĕnjĕmbahjangkăn mait itoe, *allen nu baden bij, over, ten behoeve van het lijk*; ممبكاكن, mĕmboekakăn, *openen voor*, ممبكاكن سؤرڠ فنتو, mĕmboekakăn săorang pintoe, (*voor*) *iemand de deur openen.*

De persoon ten behoeve van wien de handeling geschiedt, is in onze taal altijd indirect object; staat hij onmiddellijk achter het werkwoord, dan wordt de praepositie gewoonlijk verzwegen; b. v. *haal mij* (= voor mij) *een glas water*, *open hem* (= voor hem) *de deur*; hij kan echter ook na het zakelijk direct object geplaatst worden, maar dan moet de praepositie *voor* genoemd worden; b. v. *koop kleeren voor dien man.* Zoo kan nu ook in het Maleisch eerst het zakelijk object genoemd worden en daarachter de persoon, ten behoeve van wien de handeling geschiedt, maar dan als indirect object met een praepositie, gewoonlijk اكن, akan, maar ook فد, pada, بڬ, bagi; b. v. ممبكاكن فنتو فد سؤرڠ, mĕmboekakăn pintoe pada săorang; اي ممنتاكن دعا اكن سوميڽ, ia mĕmintakăn doa akan soeaminja, *zij deed een gebed, bad voor, ten behoeve van haar echtgenoot.* In dit geval is het suffix كن, kăn, eigenlijk pleonastisch.

§ 129. *e.* Eindelijk dient het suffix كن, kăn, om van substantieven, adjectieven (adverbia) en (hoofdzakelijk *intransitieve*) verbale stammen werkwoorden te vormen, die beteekenen: het subject maakt, dat het object wordt, de eigenschap of hoedanigheid krijgt, of doet, wat het grondwoord te kennen geeft. Het vormt aldus *causatieve* werkwoorden, een benaming die wel eens, doch ten onrechte, aan alle werkwoorden met het suffix كن, kăn, gegeven wordt, daar zij slechts op dit ééne geval toepasselijk is. Van *transitieve* verbale stammen worden slechts zelden *causatieve* werkwoorden met de bovengenoemde beteekenis gemaakt.

Ook wij hebben enkele dergelijke veroorzakende, causatieve, werkwoorden, b. v. *vellen* = doen vallen, *warmen* = warm maken; maar meestal moeten wij onze toevlucht nemen tot de hulpwoorden *laten*, *doen* of *maken*, of een geheel ander werkwoord gebruiken; b. v. van راج, radja, *vorst*, مرجاكن, mĕradjakăn, *tot vorst aanstellen, verheffen*; كفال, kăpala, *hoofd*, مڠفلاكن, mĕngapalakăn, *tot*

hoofd benoemen; سقسي, **saksi**, *getuige*, مپقسيکن, **mĕnjaksikăn**, *tot getuige maken*; کواس, **koeasa**, *gevolmachtigde*, مڠوساکن, **mĕ-ngoeasakăn**, *iemand tot gemachtigde aanstellen*, *machtigen*; عادة, **adat**, *gewoonte*, مڠعادتکن, **mĕngadatkăn**, *tot gewoonte maken*; ترڠ, **tĕrang**, *helder*, *duidelijk*, منرڠکن, **mĕnĕrangkăn**, *duidelijk maken*, *verklaren*; باڠت, **bangat**, *spoedig*, *haastig*, ممباڠتکن فکرجاءن, **mĕmbangatkăn pĕkĕrdjaan**, *een werk bespoedigen*, *er haast achter zetten*; هابس, **habis**, *geëindigd*, هارفله همب مڠهابسکن عمر همب دسين, **haraplah hamba mĕnghabiskăn oemoer hamba disini**, *ik hoop hier mijn dagen te eindigen*; جاوه, **djaoeh**, *ver*, منجاوهکن, **mĕndjaoehkăn**, *verwijderen*, *verhoeden*; بناس, **binasa**, *verwoest*, *ongelukkig*, ممبناساکن اورڠ, **mĕmbinasakăn orang**, *menschen ongelukkig maken*; لفس, **lĕpas**, *los*, ملفسکن, **mĕlĕpaskăn**, *loslaten*, *bevrijden*; مردهيک, **mardaheka**, *vrij* (niet-slaaf, niet-heerendienstplichtige), ممردهکاکن, **mĕmardahekakăn**, *vrij verklaren*; لوفت, **loepoet**, *ontsnapt*, ملوفتکن, **mĕloepoetkan**, *doen ontkomen*, *redden*; تڠڬل, **tinggal**, *achterblijven*, منڠڬلکن, **mĕninggalkăn**, *achterlaten*, *verlaten*, منڠڬلکن دنيا, **mĕninggalkăn doenia**, *de wereld verlaten*, d. i. *sterven*, **welke uitdrukking weer verkort wordt tot** منڠڬل, **mĕninggal**, اي سده منڠڬل, **ia soedah mĕninggal**, *hij is gestorven*; تيدر, **tidoer**, *slapen*, منيدرکن, **mĕnidoerkăn**, *in slaap maken*; منمڤڠ, **mĕnoempang**, *meegaan*, *verblijven*, منمڤڠکن, **mĕnoempangkăn**, *doen meegaan* d. i. *meenemen*, *iemand logeeren*, *doen verblijven*, **en van daar** *iets te bewaren geven*, اي منمڤڠکن سڬل بارڠ۲ن کفد سأورڠ صحابتڽ, **ia mĕnoempangkăn sĕgala barang-barangnja kapada săorang sahabatnja**, *hij heeft zijn goederen gedeponeerd bij*, *te bewaren gegeven aan een van zijn vrienden*; دودق, **doedoek**, *zitten*, *wonen*, مندودقکن, **mĕndoedoekkăn**, *doen zitten*, *vestigen*, *plaatsen*, *uithuwen*; فولڠ, **poelang**, *terugkeeren*, ممولڠکن, **mĕmoelangkăn**, *doen terugkeeren*, *teruggeven*; ممفراستري, **mĕmpĕristĕri**, *huwen*,

ممفراستريكن, mĕmpĕristĕrikăn, *maken dat het object huwt, doen huwen*, ممفراستريكن انقن, mĕmpĕristĕrikăn anaknja, *zijn zoon uithuwelijken*; ملاريكن, mĕlarikăn, *doen hardloopen*, ملاريكن كود, mĕlarikăn koeda, *een paard hard laten loopen, paarden doen wedrennen*; منربڠكن, mĕnĕrbangkăn, *doen vliegen*, منربڠكن لايڠ, mĕnĕrbangkăn lajang, *een vlieger oplaten*; ملايڠ, mĕlajang, *zweven*, ملايڠكن سورت, mĕlajangkăn soerat, *een brief zenden*; هيدف, hidoep, *levend*, مڠهيدفكن, mĕnghidoepkăn, *doen leven, doen herleven*, هوجن ايت مڠهيدفكن سڬل تمبوه٢ن, hoedjan itoe mĕnghidoepkăn sĕgala toemboeh-toemboehan, *de regen doet de gewassen herleven*; ماسق, masoek, *naar binnen gaan*, مماسقكن, mĕmasoekkăn, *naar binnen doen gaan, naar binnen brengen*; كلوار, kaloear, *naar buiten gaan*, مڠلواركن, *naar buiten doen gaan*, مڠلواركن فركتاءن, mĕngaloearkăn pĕrkataan, *woorden, een rede uiten, spreken*.

Het causatieve begrip kan uitgedrukt worden door ممبري, mĕmbĕri, i. pl. v. het suffix كن; zoo is b. v. ممبري لفس, mĕmbĕri lĕpas = ملفسكن, mĕlĕpaskăn, *vrijlaten*; ممبري حيران, mĕmbĕri heran = مڠحيرانكن, mĕngherankăn, *verwonderen*; ممبري فوتس, mĕmbĕri poetoes = مموتسكن, mĕmoetoeskăn, *afbreken, beëindigen*; ممبري براستري, mĕmbĕri bĕristĕri = ممفراستريكن, mĕmpĕristĕrikăn, *uithuwelijken*; ممبري تورن, mĕmbĕri toeroen, = منورنكن, mĕnoeroenkăn, *neerlaten*. — Bij verbale stammen gebruikt beteekent dat ممبري, mĕmbĕri, dikwijls *toestaan*; b. v. ممبري فولڠ, mĕmbĕri poelang, *laten terugkeeren, vertrekken*, nl. *verlof geven, toestaan om te vertrekken*.

§ 130. Ofschoon het praefix فر, pĕr, niet in alle opzichten hetzelfde beteekent als het suffix كن, kăn, met causatieve beteekenis; — b. v. ممفراج, mĕmpĕradja, is *iemand als vorst erkennen*, waarin dus het begrip van voortduring opgesloten ligt, terwijl مراجاكن, mĕradjakăn, is *iemand tot vorst aanstellen*, dus een afge-

sloten handeling; — bestaat er toch een nauwe verwantschap in beteekenis tusschen beide affixen, gelijk reeds op pag. 68 gebleken is, en die verwantschap is oorzaak dat beide dikwijls gelijktijdig gebruikt worden, waarbij dan het eene eigenlijk overtollig is en فر, pĕr, gewoonlijk alleen dient om den vorm sierlijker te maken, of, wil men, om meer nadruk te geven; vooral in het passief komt deze vorm veelvuldig voor. Zoo is van باڽق, banjak, *veel*, de vorm ممفرباڽقکن, mĕmpĕrbanjakkăn = ممفرباڽق, mĕmpĕrbanjak, *vermeerderen*; لنجوت, landjoet, *lang*, *gerekt*, ملنجوتکن, mĕlandjoetkăn = ممفرلنجوتکن, mĕmpĕrlandjoetkăn, *lang maken*, *rekken*, b. v. een verhaal; ممفرانق, mĕmpĕranak, = ممفرانقکن, mĕmpĕranakkăn, *een kind voortbrengen*, *baren*; سندڠ, sanding, *naast*, ميندڠکن, mĕnjandingkăn, = ممفرسندڠکن, mĕmpĕrsandingkăn, *naast elkaar plaatsen* of *plaats doen nemen*, b. v. van bruid en bruidegom; ممفرڠکس, mĕmpĕringkas, = مرڠکسکن, mĕringkaskăn, = ممفرڠکسکن, mĕmpĕringkaskăn, *bekorten*, b. v. een verhaal; جالن, djalan, *weg*, منجالنکن, mĕndjalankăn, = ممفرجالنکن, mĕmpĕrdjalankăn, *doen gaan*, (zaken) *beredderen*, *behandelen*; لفس lĕpas, ملفسکن, mĕlĕpaskăn = ممفرلفسکن, mĕmpĕrlĕpaskăn, *loslaten*; تمو, tĕmoe, منموکن, mĕnĕmoekăn, = ممفرتموکن, mĕmpĕrtĕmoekăn, *doen ontmoeten*; ممفردميکن, mĕmpĕrdamaikăn = مندميکن, mĕndamaikăn, *verzoenen*; منچريکن, mĕntjĕraikăn, = ممفرچريکن, mĕmpĕrtjĕraikăn, *uit elkaar doen gaan*, *scheiden*; چري, tjĕria, *rein*, منچرياکن, mĕntjĕriakăn, = ممفرچرياکن, mĕmpĕrtjĕriakăn, *reinigen*; سدي, sĕdia, *gereed*, ميدياکن, mĕnjĕdiakăn, = ممفرسدياکن, mĕmpĕrsĕdiakăn, *gereed maken*; ممفرمنجاکن, mĕmpĕrmandjakăn, *vertroetelen*, *liefhebben*; ممفرهمباکن, mĕmpĕrhambakăn, *tot slaaf* (*dienaar*) *maken*.

En zoo worden de twee affixen فر, pĕr, en کن, kăn, ook alleen sierlijkheids- of nadrukshalve gelijktijdig gebruikt, wanneer het zoo gevormde werkwoord geen causatieve beteekenis heeft; b. v. ماءين, main, ممفرماءين, mĕmpĕrmain, = ممفرماءينکن, mĕmpĕrmain-

kăn, *iets als speeltuig gebruiken, spelen met, voor den gek houden,* ممفرماٴينکن بورڠ **mĕmpĕrmainkăn boeroeng,** *spelen met een vogel;* منچلف, **mĕntjĕlop,** = ممفرچلف, **mĕmpĕrtjĕlop,** = منچلفکن, **mĕn-tjĕlopkăn,** = ممفرچلفکن, **mĕmpĕrtjĕlopkăn,** *verwen;* بچار, **bitjara,** *beraadslaging,* ممبچراکن, **mĕmbitjarakăn,** = ممفربچراکن, **mĕmpĕr-bitjarakan,** *beraadslagen over, raad schaffen voor;* مڽمبهکن, **mĕnjĕm-bahkăn,** = ممفرسمبهکن, **mĕmpĕrsĕmbahkăn** (de meer gebruikelijke vorm), *meedeelen* (aan een meerdere), *nederig aanbieden;* مناڠيسکن, **mĕnangiskăn,** = ممفرتاڠيسکن, **mĕmpĕrtangiskăn,** *beweenen, weenen over,* ايبو باف دان سودارا٢ همب ممفرتاڠيسکن همب تتکال هندق برلاير ايت سفرت مناڠيسکن مايت هندق دباو ککبور, **iboe bapa dan soedara-soedara hamba mĕmpĕrtangiskăn hamba tatkala hĕndak bĕrlajar itoe, sĕpĕrti mĕnangiskăn mait hĕndak dibawa kakoeboer,** *mijn ouders, broeders en zusters weenden om mij, toen ik die reis zou gaan doen, alsof zij een lijk beweenden dat naar het graf gebracht zou worden.*

§ 131. **Krijgt een** *transitief* **werkwoord het suffix** کن, **kăn, met causatieve beteekenis, dan geeft het hierdoor ontstane werkwoood gewoonlijk te kennen, dat het direct object gegeven wordt aan iemand om er mee te doen, wat door het grondwoord wordt uitgedrukt, zoodat wij het ook weer vertalen kunnen door** *doen* **of** *laten,* of door een **werkwoord waarin dat begrip opgesloten is; b. v.** ممباو, **mĕmbawa,** *meenemen,* ممباواکن سورة کفد سورڠ, **mĕmbawakăn soerat kapada saorang,** *iemand een brief doen meenemen, iemand een brief geven om mee te nemen, iemand een brief meegeven;* منچيم, **mĕm-tjioem,** *ruiken,* منچيمکن باو٢ن کهيدڠ اورڠ, **mĕntjioemkăn baoe-baoean kahidoeng orang,** *iemand reukwerk te ruiken geven;* ممينمکن, **mĕminoemkăn,** *te drinken geven;* اجي, adji, مڠاجي, **mengadji,** *leeren lezen* **(hoofdzakelijk den koran),** مڠاجيکن, **mĕngadjikăn, niet alleen** *onderwijs geven in iets, den Koran doen voorlezen,* **maar ook** مڠاجيکن انقڽ کفد سفلان, **mĕngadjikăn anaknja kapada sifoelan,** *zijn kind aan N. N. geven om het te onderwijzen, zijn kind bij N. N. in de leer doen;* ممیکل, **mĕmikoel,** *lasten aan beide einden van een*

stok over den schouder dragen, تولغ سديكت انجي ممكولكن ببن اين كباهو سهاج, toeloeng sadikit ĕntjik mĕmikoelkăn bĕban ini kabahoe sahaja, *help mij alsjeblieft even die vracht over mijn schouder nemen;* مليهتكن, mĕlihatkăn, = ممفرليهتكن, mĕmpĕrlihatkăn, *laten zien, te zien geven, toonen,* اي ممفرليهتكن كبرنيئن كفد كامي, ia mĕmpĕrlihatkăn kabĕraniannja kapada kami, *hij heeft ons zijn vermetelheid getoond;* مندڠركن, mĕndĕngarkăn, = ممفردڠركن, mĕmpĕrdĕngarkăn, *te hooren geven, doen hooren,* b. v. سوران, soearanja, *zijn stem.*

§ 132. **Drukt het grondwoord een hoedanigheid of eigenschap uit dan beteekent het causatieve werkwoord somtijds niet juist, dat het object werkelijk die eigenschap krijgt, maar dat deze er aan toegeschreven of toegekend wordt, of dat het subject zich houdt of voordoet als die eigenschap of hoedanigheid bezittende; b. v.** موده, moedah, *gemakkelijk,* ممودهكن, mĕmoedahkăn, of ممفرمودهكن, mĕmpĕrmoedahkăn, *zeggen* of *denken van iets dat het gering, gemakkelijk is, iemand* of *iets geringachten;* اندة, endah, *kostbaar, belangrijk,* مڠندهكن, mĕngendahkăn, of ممفراندهكن, mĕmpĕrendahkăn, *iets belangrijk achten, er om geven;* سام, sama, gelijk, ميماكن, mĕnjamakăn, *gelijkstellen, vergelijken;* قبول, kaboel, *welgevallig,* مڠقبولكن, mĕngkaboelkăn, of ممفرقبولكن, mĕmpĕrkaboelkăn, *iets welgevallig vinden,* d. i. *goedkeuren, toestaan, inwilligen;* بنر, bĕnar, *waar, juist,* ممبنركن, mĕmbĕnarkăn, *zeggen van iemand dat hij gelijk heeft, hem gelijk geven;* دست, doesta, *leugen, leugenachtig,* مندستاكن, mĕndoestakăn, *iemand heeten liegen,* سياف براني مندستاكن اكٓ اين, siapa bĕrani mĕndoestakăn akoe ini, *wie durft mij een leugenaar noemen;* حرام, haram, *onrein,* مڠحارمكن انجڠ, mĕngharamkăn andjing, *een hond een onrein dier noemen;* تقصير, taksir, *nalatig, onvoorzichtig,* منتقصيركن, mĕntaksirkăn, *van nalatigheid beschuldigen,* دان سكلين اورڠ فون منتقصيركن همب, dan sakalian orang pon mĕntaksirkăn hamba, *en alle menschen zullen*

mij van nalatigheid beschuldigen; ماتي, mati, *dood*, ممتيكن دريڽ, mĕmatikăn dirinja, *zich dood houden*; بوت, boeta, *blind*, ممبوتاكن ديريڽ, mĕmboetakăn dirinja, *zich blind houden*.

§ 133. Uit de opgegeven voorbeelden blijkt, dat hetzelfde suffix aan hetzelfde woord verschillende beteekenissen kan geven; b. v. مڽماكن, mĕnjamakăn, kan beteekenen *gelijk stellen*, *vergelijken*, maar ook *gelijk maken*; ملاريكن كود, mĕlarikăn koeda, *een paard hard laten loopen*, *laten galoppeeren*, maar ook *met een paard er van door gaan*, *een paard stelen*; ممفرماٴينكن كود, mĕmpĕrmainkăn koeda, *een paard kunsten laten maken*, *laten dansen*, ممفرماٴينكن اورڠ, mĕmpĕrmainkăn orang, *iemand voor den gek houden*. Het zinverband zal natuurlijk moeten uitmaken, welke beteekenis het suffix aan het woord heeft gegeven.

VI. Het suffix i.

§ 134. Geven de werkwoorden met het suffix كن, kăn, in het algemeen te kennen, dat de handeling met of ter wille van het object, persoon of zaak, plaats heeft, die met het suffix اي, i, (zijnde de praepositie د, di, *te*) hebben tot direct object de plaats, persoon of zaak, *waar*, *waaraan*, *waarin*, *waarop*, *waarnaar* de handeling geschiedt (plaatselijk object).

a. Heeft het werkwoord zelf zonder suffix die plaats reeds tot direct object, dan dient de vorm met اي, i, alleen om de betrekking tusschen werkwoord en object nauwer te maken, of om de handeling met meer nadruk te doen uitkomen en daaraan het begrip te verbinden van veelvuldigheid (meervoud van subject), van voortduring, herhaling (meervoud van handeling), zoodat het bij vertaling in het Hollandsch dikwijls moet teruggegeven worden door een adverbiale bepaling, of door het voorvoegsel *be*, dat vaak eveneens zulk een meervoud te kennen geeft. Het zal natuurlijk ook bij dit suffix kunnen gebeuren, dat voor het Maleische transitieve werkwoord geen overeenkomstig in onze taal bestaat en de betrekking tusschen het Maleische werkwoord en direct object in het Hollandsch dus door een praepositie moet uitgedrukt worden; b. v. مبورو,

mĕnjoerat, *schrijven*, niet alleen *iets*, maar ook *op iets*, ميورة قرطاس, mĕnjoerat kartas, *op een papier schrijven*, ميوراتي قرطاس, mĕnjoerati kartas, *id., een papier beschrijven*; منومڤڠ, mĕnoempang (intr.), *tijdelijk verblijf houden*, enz., maar ook منومڤڠ رومه, mĕnoempang roemah (trans.), *in een huis logeeren*, منومڤڠ كفل, mĕnoempang kapal (trans.), *op een schip passagier zijn*, منومڤاڠي, mĕnoempangi roemah, kapal, *hetzelfde* maar met nauwer verband tusschen werkwoord en object, of met meervoudig begrip, عادتڽ منومڤاڠي رومه سهاي, adatnja mĕnoempangi roemah saja, *hij is gewoon in mijn huis te logeeren, logeert altijd bij mij*; منچيم, mĕntjioem, *ruiken, kussen* (nl. door neus en mond aan het voorwerp te brengen), منچيومي سلوره توبه, mentjioemi sĕloeroh toeboh, *het geheele lichaam kussen*; منوتف, mĕnoetoep, *bedekken*, منتوفي, mĕnoetoepi, *geheel en al bedekken*; كروموڽ, kĕroemoen, *wemelen, krioelen*, فد سأورڠ٢ فرڠڬي ايت برفولوه٢ اورڠ ملاك مڠرموني دي, pada saorang orang Pĕringgi itoe bĕrpoeloh-poeloh orang Malaka mĕngĕroemoeni dia, *om één Europeaan krioelden tientallen van lui van Malaka*; ميلم, mĕnjĕlam, (intr.) *duiken* of (trans.) *duiken naar*, ميلامي متيار, mĕnjĕlami moetiara, *duiken* (van velen of herhaaldelijk) *naar paarlen*; منيكم, mĕnikam, *steken* of *steken naar*, منكامي اورڠ, mĕnikami orang, *iemand herhaalde steken geven*; ملمفر, mĕlempar, (*naar*) *iemand* of *iets gooien*, ملمفاري اورڠ, mĕlempari orang, *herhaaldelijk*, b. v. *met steenen, naar iemand gooien*; ملداهي, mĕloedahi, *spugen op, bespugen*; ممنجت, *klimmen in, klauteren op*, ممنجاتي باتڠ كايو, mĕmandjati batang kajoe, *een boom beklimmen*, of *klimmen naar* b. v. een tak, چابڠ, tjabang; مڠماتي, mĕngamati, en gewoonlijk geredupliceerd mĕngamat-amati, *nauwkeurig, oplettend bekijken*.

Werkwoorden, waarvan de laatste open lettergreep den klinker *i* heeft, ontmoet men zelden met het suffix اي, i, althans wanneer zij op zich zelf reeds de plaats (persoon of zaak) der handeling tot

direct object hebben; b. v. ممُوجي, mĕmoedji, *iemand* of *iets prijzen*; ممبري, mĕmbĕri, *iemand beschenken*; مڠيسي, mĕngisi, *iets vullen*, waarvoor men nooit ممُوجيئي, memoedjii, ممبريئي, mĕmbĕrii, مڠيسيئي, mĕngisii, aantreft; daarentegen wel منچوريئي, mĕntjoerii, *bestelen*, omdat منچوري, mentjoeri, *stelen*, de gestolen zaak, d. i. de zaak waarmee de handeling stelen plaats heeft, tot direct object heeft.

§ 135. Ook bij dezen vorm kan het woordje اكن, akan, (zie pag. 65) te pas komen tot nadere aanwijzing van het direct object der handeling, vooral wanneer dit door een bepaling van het werkwoord is gescheiden, wat weer hoofdzakelijk in het passief voorkomt. Heeft b. v. een handeling plaats met een werktuig, dan kan dit als aanvullende bepaling onmiddellijk achter het werkwoord gevoegd worden; zoo is b. v. ملنتاري باتو, mĕlontari batoe, als het ware *be-steengooien;* komt hier nu nog bij het direct object, de plaats, persoon, richting van het gooien, dan zal tot bevordering der duidelijkheid gebruik gegemaakt worden van اكن, akan, dat daarbij alweer het karakter van praepositie geheel verliest, dus ملنتاري باتو اكن سأورڠ, mĕlontari batoe akan săorang, *iemand be-steengooien, iemand met steenen gooien*. Komt het doel der handeling (plaatselijk object) achter het werkwoord vóór de instrumentale bepaling, dan zal deze laatste weer het voorzetsel دڠن, dĕngan, bij zich moeten hebben (zie pag. 70); dus b. v. ملنتاري سأورڠ دڠن باتو, mĕlontari săorang dĕngan batoe, *iemand met steenen gooien*; ايڤون منتوڤي توبهڽ دڠن رمبوتڽ, iapon menoetoepi toebohnja dĕngan ramboetnja, *zij bedekte haar lichaam geheel en al met haar hoofdhaar.*

§ 136. *b.* Is de stam een intransitief werkwoord, dan maakt het suffix اي, i, er een transitief van, dat wij vertalen door middel van een voorvoegsel of een voorzetsel; b. v. نائيك, naik, *klimmen*, منائيكي, mĕnaiki, *beklimmen, bestijgen, berijden, rijden op*, منائيكي كود, mĕnaiki koeda, *een paard bestijgen, berijden;* مناڠيس, mĕnangis, *weenen*, منڠيسي, mĕnangisi, *beweenen, tranen storten op*; دودق,

doedoek, *zitten*, مندودوكي, mĕndoedoeki, *zitten op, bewonen;* منجاهوت, mĕnjahoet, *antwoorden*, منجهوتي, mĕnjahoeti, *beantwoorden, antwoorden op;* لالو, laloe, *gaan*, مللوءي, mĕlaloei, *voorbij iets gaan*, مللوءي رومه, mĕlaloei roemah, *voorbij een huis gaan;* داتڠ, datang, *komen*, منداتڠي, mĕndatangi, *overvallen;* تورن, toeroen, *neerdalen*, منروني, mĕnoeroeni, *neerdalen van* b. v. *een berg, neerdalen* (b. v. van een zetel) *naar* of *tot iemand* of *iets;* ملومفت, mĕlompat, *springen*, ملومفاتي, mĕlompati, *springen over, tegen, op;* ماسق, masoek, *naar binnen gaan*, ممسوكي رومه اورڠ, mĕmasoeki roemah orang, *iemands, een andermans huis binnendringen;* كلوار, kaloear, *naar buiten gaan*, مڠلواري, mĕngaloeari, *uitrukken tegen*, اي براڠكت مڠلواري موسه, ia bĕrangkat mĕngaloeari moesoh, *hij rukte uit tegen, deed een uitval op den vijand;* مرناڠي, mĕrĕnangi, *zwemmen naar;* مپبراڠي, mĕnjăbĕrangi, *oversteken naar.*

§ 137. *c.* Wordt van een niet verbalen stam een werkwoord gemaakt met het suffix اي, i, dan beteekent dit werkwoord, dat het subject aan het object geeft, het voorziet van, er zich tegenover gedraagt als, of is datgene, wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; b. v. نام, nama, *naam*, منماءي, mĕnamai, *een naam geven aan, noemen;* مول, moela, *begin*, ممولاءي, mĕmoelai, *aan iets een begin geven* of *maken, iets beginnen;* انوڬره, anoegĕraha, *gunstbewijs, geschenk*, مڠنوڬرهاءي, mĕnganoegĕrahai, of منوڬرهاءي, mĕnoegĕrahai, *iemand beschenken met, iemand begunstigen;* حرمة, hormat, *eerbied, eer*, مڠحرماتي, mĕnghormati, *iemand met eerbied behandelen, iemand eer bewijzen;* فسن, pĕsan, *mondelinge opdracht, last*, ممساني, mĕmĕsani, *iemand* (dir. obj. in het Mal.) *een opdracht geven;* تمفت, tĕmpat, *plaats*, منمفاتي, mĕnĕmpati, *een plaats geven aan, plaatsen;* امس, ĕmas, *goud*, مڠماسي, mĕngĕmasi, *van goud voorzien, vergulden, omkoopen;* بدق, bĕdak, *rijstpoeder*, ممبداكي, mĕmbĕdaki, *met rijstpoeder inwrijven;*

لاڠر, **langir,** *al wat dient om het hoofd te wasschen,* ملڠيري, **mĕ-langiri,** *het hoofd wasschen;* ڤاڬر, **pagar,** *omheining,* ممڬاري, **mĕmagari,** *tot omheining dienen van iets, omgeven, omheinen,* بنتڠ ممڬاري بولن, **bintang mĕmagari boelan,** *de sterren omringen de maan;* اوبت, **obat,** *geneesmiddel,* مڠوباتي, **mĕngobati,** *geneesmiddelen geven aan;* كوت, **kota,** *wal, versterking,* مڠوتاٴي كمڤڠ, **mengotai kampoeng,** *een kampong omwallen, versterken;* تودڠ, **toedoeng,** منودوڠي, **mĕnoedoengi,** *van een toedoeng voorzien, overdekken;* ترڠ, **tĕrang,** *helder,* منراڠي, **mĕnĕrangi,** *helderheid geven aan, verlichten;* ڤانس, **panas,** *warm,* ممناسي, **mĕmanasi,** *warmte geven aan,* متهاري ايت منراڠي دان ممناسي بومي اين, **matahari itoe mĕnĕrangi dan mĕmanasi boemi ini,** *de zon geeft licht en warmte aan de aarde;* ڬنڤ, **gĕnap,** *voltallig,* مڠڬناڤي, **mĕnggĕnapi,** *voltalligheid geven aan, aanvullen;* كاسه, **kasih,** *liefde,* مڠسيهي, **mĕngasihi,** *met liefde behandelen, beminnen;* ڤرڠ, **pĕrang,** *oorlog,* ممراڠي, *oorlog voeren tegen, beoorlogen;* راج, **radja,** مرجاٴي, **mĕradjai,** *zich als vorst gedragen tegenover, vorst zijn van, regeeren over,* ايله يڠ مرجاٴي كامي, **ialah jang mĕradjai kami,** *hij is onze vorst, regeert ons;* كڤال, **kă-pala,** *hoofd,* مڠڤلاٴي, **mĕngăpalai,** *hoofd zijn van, aanvoeren,* مڠڤلاٴي بال تنترا, **mĕngăpalai bala tantĕra,** *het leger aanvoeren;* مڠڬمبلاٴي ايم, **mĕnggoembalai ajam,** *hoeder zijn van kippen, kippen hoeden;* هريمو, **harimau,** *tijger,* مڠهريموٴي اورڠ, **mĕngharimaui orang,** *zich als een tijger gedragen jegens de menschen, hen wreed enz. behandelen;* مورك, **moerka,** *toorn,* ممركاٴي, **mĕmoerkai,** *toornig zijn op, beknorren;* ڬاڬه, **gagah,** *sterk, geweldig,* مڠڬاڬاهي, **mĕnggagahi,** *geweld gebruiken tegen, dwingen;* اكو, **akoe,** *ik,* مڠاكو, **mĕngakoe,** *ik zeggen, bekennen,* مڠكوٴي انق, **mĕngakoei anak,** *een kind als het zijne erkennen;* تمن, **tĕman,** *makker, medgezel,* منماني, **mĕnĕmani,** *makker zijn voor, vergezellen;* سرت, **sĕrta,** *met,* منرتاٴي, **mĕnjĕrtai,** *meedoen met, ondersteunen, vergezellen;* ڤاد, **pada,** *genoegzaam,*

ممداٴي, mĕmadai, *voldoende zijn voor*, جك هندق ماكن فون مساكن همب ممداٴي تون, djika hĕndak makan pon masakăn hamba mĕmadai toean, *als gij mij al wildet opeten*, *hoe zou ik genoegzaam voor u zijn*, d. i. *u kunnen verzadigen;* سام, sama, *gelijk*, مپماٴي, mĕnjamai, *gelijk zijn aan*, فد ماس ايت سئورغ فون تياد مپماٴي دي, pada masa itoe saorang pon tiada mĕnjamai dia, *in dien tijd evenaarde niemand hem* (*haar*); لبه, lĕbih, *meer*, ملبيهي, mĕlĕbihi, *meer zijn dan*, *overtreffen*, maar ook *vermeerderen*, ملبيهي هرك, mĕlĕbihi harga, *opbieden;* كمبر, kĕmbar, *gelijk aan iets*, *tweelingsvoorwerp*, مڠمباري, mĕngĕmbari, *gelijk zijn aan*, *portuur zijn van*, *opgewassen*, *bestand zijn tegen iemand*, هاپله هڠ توه يڠ مڠمباري دي, hanjalah Hang Toeah jang mĕngĕmbari dia, *alleen Hang Toeah was tegen hem opgewassen.*

§ 138. Ook werkwoorden met اي, i, nemen het praefix فر, pĕr, aan, om meer sierlijkheid en nadruk aan de uitdrukking te geven; b. v. ممفرهدوفي, mĕmpĕrhidoepi, = مڠهدوفي, mĕnghidoepi, *het leven sparen van*, *schenken aan iemand*, *zorgen voor;* ممفربائكي, mĕmpĕrbaiki, = ممبائكي, mĕmbaiki, *goed maken*, *herstellen*, *behoorlijk behandelen*, *verzoenen;* ساكت, sakit, *ziek*, *pijnlijk*, ممفرسكيتي, mĕmpĕrsakiti, = مپكيتي, mĕnjakiti, *iemand pijn aandoen*, *pijnigen*, *kwellen;* ممفرهياسي, mĕmpĕrhiasi = مڠهياسي, mĕnghiasi, *versieren*, *iemand staatsiekleeren aantrekken;* ممفرهلوسي, mĕmpĕrhaloesi, = مڠهلوسي, mĕnghaloesi, *het fijne werk aan iets verrichten*, *verfraaien.* Evenals de vorm فر — كن, pĕr — kăn, komt ook deze فر — ٴي, pĕr — i, vooral in het passief voor.

§ 139. Eenige woorden nemen eerst het praefix ك, ka, aan, en worden in dien vorm de stam waarvan door middel van het suffix اي, i, transitieve werkwoorden gemaakt worden; de meest voorkomende zijn تاهو, tahoe, تاكت, takoet; دودق, doedoek; ديم, diam; سوك, soeka; لوف, loepa; مالو, maloe; هندق, hĕndak,

waarvan gemaakt wordt كتاهو, katahoe, enz., die tot stam dienen van de werkwoorden, مڠتهوءي, mĕngatahoei, *iets weten;* مڠتكوتي, mĕngatakoeti, *ontzien, vreezen, eerbied hebben voor;* مڠددوكي, mĕngadoedoeki, *bewonen, zitten op;* مڠديامي, mĕngadiami, *bewonen;* مڠسكاءي, mĕngasoekai, *gesteld zijn op, houden van;* مڠلفاءي, mĕngaloepai, *vergeten;* مڠملوءي, mĕngamaloei, *ontzag hebben voor;* مڠهنداكي, mĕngahĕndaki, *verlangen naar.* Behalve مڠتهوءي, mĕngatahoei, en مڠهنداكي, mĕngahĕndaki, ontmoet men deze werkwoorden in den hier opgegeven vorm alleen in het passief; in het actief worden zij tegenwoordig gewoonlijk zonder het praefix كَ, ka, gebruikt, منكوتي, mĕnakoeti; مندودوكي, mĕndoedoeki; منديامي, mĕndiami; ملفاءي, mĕloepai; مملوءي, mĕmaloei, zooals zij trouwens behalve كتهوءي, katahoei, en كهنداكي, kahĕndaki, ook in het passief zeer dikwijls zonder كَ, ka, voorkomen.

§ 140. Wanneer het werkwoord met كن beteekent, dat door de werking van het subject het object de eigenschap of hoedanigheid krijgt door het grondwoord uitgedrukt (pag. 72), dan kan dikwijls in plaats van dat كن het suffix اي gebruikt worden, daar dit beteekent dat het subject aan het object geeft, wat door het grondwoord bedoeld wordt (pag. 81). Zoo is b. v. ممفربپاكي, mĕmpĕrbanjaki, *aan het object de eigenschap veel geven,* hetzelfde als ممفربپقكن, mĕmpĕrbanjakkăn, *maken dat het object de eigenschap veel krijgt,* d. i. *vermeerderen, vermenigvuldigen;* ملفاسي, mĕlĕpasi, *de vrijheid geven,* = ملفسكن, mĕlĕpaskăn, *vrij maken, loslaten.*

In den regel heeft zich in het hier behandelde Maleisch het taalgebruik voor den vorm met كن verklaard, maar verkiest voor enkele woorden dien met اي; b. v. ممبائيكي, mĕmbaiki, meer gebruikt dan ممبائيككن, mĕmbaikkăn, *herstellen,* enz.; منماءي, mĕnamai, meer dan منماكن, mĕnamakăn, *noemen;* مڠسهاني mĕngasihani (van كسيهن, kasihan, *medelijden,* en dit weer van كاسه, kasih, *toegenegenheid*), meer dan مڠسيهنكن, *medelijden hebben met;*

van جينق, djinak, *vriendelijk, lief, mak, tam,* meer منجناکي, mĕndjinaki, *vriendelijk, lief zijn jegens* het object en daardoor het *tam maken, temmen,* dan منجينقکن, mĕndjinakkăn, dat onmiddellijk *tam maken* d. i. *temmen* beteekent.

§ 141. Zoo wordt ook het suffix کن met de beteekenis *voor, ten behoeve van* (pag. 71) bij sommige werkwoorden afgewisseld met اي; b. v. ممبکائي, mĕmboekai, *openen voor;* ممنتائي, mĕmintai, *vragen, verzoeken voor;* مڠمفاري, mĕngampari, *uitspreiden voor.* — Zinnen, waarin die werkwoorden in deze beteekenis voorkomen, worden bij het passief opgegeven.

§ 142. Eveneens wanneer het werkwoord zonder suffix tot direct object heeft den persoon of de zaak, waaraan enz. de handeling geschiedt (het *plaatselijk* object), onmoet men nu eens het werkwoord met het suffix کن (samentrekking van اکن, pag. 66) en dan weer met het suffix اي. Zoo is b. v. مڠيرڠ راج, mĕngiring radja, hetzelfde als مڠيرڠکن راج, mĕngiringkăn (mĕngiring akan) radja, of مڠريڠي راج, mĕngiringi radja, *den vorst volgen, begeleiden;* ممرقس فرکار, mĕmăriksa pĕrkara = ممرقساکن فرکار, mĕmăriksakăn pĕrkara = ممرقسائي فرکار, mĕmăriksai pĕrkara, *een zaak onderzoeken;* ململهار انق۲, mĕmĕlihara anak-anak = ململهاراکن انق۲, mĕmĕliharakăn anak-anak, = ململهارائي انق۲, mĕmĕliharai anak-anak, *zorgen voor kinderen, kinderen beschermen;* مڠݢمبال ايم, mĕnggoembala ajam = مڠݢمبلاکن ايم, mĕnggoembalakăn ajam = مڠݢمبلائي ايم, mĕnggoembalai ajam, *voor de kippen, het pluimgedierte zorgen.* — Dat bij het gebruik van een suffix de betrekking tusschen werkwoord en direct object sterker uitgedrukt wordt enz., behoeft hier niet herinnerd te worden. —

Zoo beteekent b. v. مڠوبتکن داؤن, mĕngobatkăn daoen, *bladeren tot geneesmiddelen bereiden* (pag. 69); maar مڠوبتکن اورڠ, mĕngobatkăn orang, *iemand met geneesmiddelen behandelen;* مڠوبتکن, mĕngobatkăn, is dan weer de samentrekking van مڠوبت اکن, mĕngobat akan (pag. 66) en daar nu مڠوبت, mĕngobat (pag. 59),

hetzelfde beteekent als مغوباتي, mĕngobati (pag. 82), zoo wordt ook مغوبتكن, mĕngobatkăn, in dit geval gelijk aan مغوباتي, mĕngobati; هابسله سكلين طبيب بومه در جاؤه٢ داتڠ مغوبتكن بݢند, habislah sakalian tabib bomoh (bomor) dari djaoeh-djaoeh datang mĕngobatkăn (= mĕngobat akan = mĕngobati) baginda, *alle geneesheeren en toovenaars kwamen van heinde en verre om den vorst te behandelen;* مماݢركن, mĕmagarkăn, *van iets* (b. v. bamboe) *een omheining maken*, maar ook مماݢركن كبن, mĕmagarkăn (= mĕmagar akan) kĕbon = مماݢاري كبن, mĕmagari kĕbon, *een tuin omheinen.*

Daarentegen treft men in geschriften telkens مپسوٴي, mĕnjoesoei, aan in de beteekenis van *zoogen*, een beteekenis die ook in de woordenboeken wordt opgegeven; aangezien مپوسو, menjoesoe, beteekent *zuigen, aan de borst zijn*, zou men verwachten مپسوكن, mĕnjoesoekăn, *doen zuigen*, evenals van تيتيك, tetek, *borst*, منيتيك, mĕnetek, *zuigen*, منيتككن, mĕnetekkăn, *doen zuigen, zoogen.* Van dit gebruik van مپسوٴي, mĕnjoesoei, kan ik geen verklaring geven.

§ 143. Gewoonlijk evenwel wordt, wanneer een handeling twee directe objecten kan hebben, het eene de persoon of zaak waarmee zij geschiedt (*instrumentaal* object), het andere de plaats der handeling, d. i. de persoon of zaak, waaraan, in, op, naar, zij geschiedt (*plaatselijk* object), de constructie verschillend naarmate men het werkwoord met كن of dat met اي gebruikt.

Het werkwoord met كن nl. heeft dan het *instrumentale* object tot direct object, waarbij de persoon of zaak waaraan enz. de handeling geschiedt, als indirect object komt met de praepositie فد, pada, كفد, kapada.

Het werkwoord met اي daarentegen heeft het *plaatselijk* object tot direct object en het werktuig met de praepositie دڠن, dĕngan (dat in het passief, zoo er geen onduidelijkheid door ontstaat, dikwijls verzwegen wordt), tot indirect object; of ook wel komt het er als een tweede object zonder die praepositie bij, zoodat wij als het ware aan een dubbelen accusatief te denken hebben; b. v. منانم,

mĕnanam, *planten*, منانم فادي , mĕnanam padi, *rijst planten;* منانمكن فادي دساوه , mĕnanamkăn padi disawah, *rijst op de sawah planten,* منانامي ساوه دڠن فادي , mĕnanami sawah dĕngan padi, *de sawah met rijst beplanten;* مڠفنكن كاٸن فوته , mĕngapankăn kain poetih, *een stuk wit goed als lijkkleed gebruiken;* مڠفاني ماٸت دڠن كاٸن فوته , mĕngapani mait dĕngan kain poetih, *een lijk omwikkelen met, wikkelen in een lijkkleed van wit goed;* مڠاجر , mĕngadjar, *onderwijzen;* مڠاجر كانق٢ , mĕngadjar kanak-kanak, *kinderen onderwijzen,* مڠاجر بهاس ملايو , mĕngadjar bahasa Malajoe, *de Maleische taal onderwijzen;* مڠاجركن ببراف علم كفد كانق٢ , mĕngadjarkăn bĕbĕrapa elmoe kapada kanak-kanak, *vele wetenschappen aan de kinderen onderwijzen;* مڠجاري سأورڠ ببراف علم , mĕngadjari saorang bĕbĕrapa elmoe, *iemand in allerlei wetenschappen onderwijzen;* ملندوڠكن سوات حال فد سأورڠ , mĕlindoengkăn soeatoe hal pada saorang, *een zaak voor iemand verbergen;* ملندوڠي سأورڠ سوات حال , mĕlindoengi saorang soeatoe hal, *iemand van iets onkundig houden;* مڠيسيكن اير فد تمفاين , mĕngisikăn ajar pada (kadalam) tĕmpajan, *water in een vat gieten om het te vullen,* مڠيسي تمفاين دڠن اير , mĕngisi tĕmpajan dĕngan ajar, *een vat met water vullen;* ممكيكن فكاين كفد سأورڠ , mĕmakaikăn pakaian kapada säorang, *aan iemand kleeren aantrekken;* ممكايي سأورڠ (مماكيٸي) mĕmakaii säorang, *iemand aankleeden;* مڠهياسكن , mĕnghiaskăn, *iets gebruiken als versiersel,* dir. obj. de zaak, waarmee versierd wordt, مڠهياسي , mĕnghiasi, *iets versieren,* dir. obj. de zaak (huis, kamer, persoon), die versierd wordt; ممبريكن , mĕmbĕrikăn, *iets geven,* dir. obj. de gegeven zaak, ممبري , mĕmbĕri (= het niet gebruikelijke ممبريٸي , mĕmbĕrii), *iemand begiftigen,* dir. obj. de persoon, aan wien gegeven wordt; منڠرهاكن , mĕnoegĕrahakăn, *iets schenken* nl. door een meerdere aan een mindere, منڠرهاكن ڬلر كفد سأورڠ , mĕnoegĕrahakăn gĕlar kapada saorang, *aan iemand een titel geven,* منڠرهاٸي سأورڠ

ݢلر, **mĕnoegĕrahai saorang gĕlar**, *iemand met een titel begiftigen*; منمفهكن, mĕnoempahkăn, *iets*, b. v. wijn, *morsen*, *storten*, منمفاهي, mĕnoempahi, *bemorsen*, b. v. het *tafelkleed*, الس ميج, alas medja; منوڠكن, mĕnoeangkăn, *iets*, b. v. wijn, olie, *gieten*, منواڠي, mĕnoeangi, dir. obj. *de beker*, *de mond*, waarin gegoten wordt; مڠيرمكن, mĕngirimkăn, *zenden*, dir. obj. de zaak die gezonden wordt, مڠيريمي, mĕngirimi, dir. obj. *de persoon* aan wien gezonden wordt; منپاكن, mĕnanjakăn, *iets*, *naar iets* of *iemand vragen*, منپاءي, *iemand ondervragen*, (*aan*) *iemand* (dir. obj.) *vragen*; منچرتراكن, mĕntjĕritĕrakăn, *iets vertellen*, منچرتراءي, mĕntjĕritĕrai, (*aan*) *iemand* (dir. obj.) *iets* (2de object) *vertellen*.

Evenals nu wanneer wij zeggen: *de man, dien ik met een betrekking begiftigd heb*, of *de betrekking, die ik aan dien man gegeven heb*, in beide gevallen wordt te kennen gegeven, dat *de man een betrekking heeft gekregen*, maar in het 1ste geval *de man* het onderwerp der rede en het daarvoor in de plaats komend betrekkelijk voornaamwoord het direct object van *begiftigen* is, terwijl in het 2de geval de *betrekking*, zijnde het onderwerp der rede, het antecedent van het direct object van het werkwoord *geven* is, zoo treedt ook in het Maleisch in het 1ste geval de *man* op den voorgrond en zal dus het werkwoord met het suffix اي, i, منكرهاءي, mĕnoegĕrahai, moeten gebruikt worden; in het 2de geval wordt over de *betrekking* gesproken en moet dus het werkwoord met het suffix كن, kăn, منكرهاكن, mĕnoegĕrahakăn, gebezigd worden. Uit de voorbeelden bij het passief opgegeven zal nog duidelijker blijken, dat alleen de omstandigheid op welk der twee objecten de nadruk valt, met andere woorden welk van beide het direct object of het antecedent daarvan is, beslist of het werkwoord het suffix اي dan wel het suffix كن moet aannemen.

§ 144. Beteekent het werkwoord met كن, dat het subject het object maakt tot wat het grondwoord uitdrukt (pag. 72), het werkwoord met اي echter, dat het subject zich tegenover het object gedraagt als datgene wat het grondwoord te kennen geeft (pag. 81), dan spreekt het van zelf dat de twee vormen niet in elkaars plaats

kunnen komen; b. v. تمبغ, tamboeng, *onbeschoft, brutaal*, منمبغكن, mĕnamboengkăn, *brutaal maken*, منمبغكن سأورغ, mĕnamboengkăn săorang, *iemand onbeschoft maken*, تون جوک منمبغكن دي, toean djoega mĕnamboengkăn dia, *gij zijt zelf oorzaak dat hij brutaal is*, منمبوغي, mĕnamboengi, *brutaal, onbeschoft zijn jegens*, منمبوغي سأورغ, mĕnamboengi săorang, *onbeschoft zijn jegens iemand*, اي منمبوغي تونڽ, ia mĕnamboengi toeannja, *hij is onbeschoft jegens zijn heer*; مرجاكن, mĕradjakăn, *tot vorst aanstellen*, مرجائي, mĕradjai, *koning zijn over, regeeren over*. Toch treft men dikwijls aan مغفلاكن رعية, mĕngapalakăn rajat, *het leger aanvoeren*, waar men مغفلائي رعية, mĕngapalai rajat, zou verwachten; misschien moet men hier denken aan een samentrekking van het op zich zelf niet gebruikelijke مغفال, mĕngapala, *het hoofd zijn*, met اكن, akan; misschien ook is het een fout voortkomende uit de groote overeenkomst, die dikwijls tusschen de beide vormen bestaat, zoodat het verschil zoowel in het spreken als in het schrijven somtijds uit het oog verloren wordt (het Menangkabausch Maleisch maakt zich aan die verwarring niet schuldig).

مغفلاكن ڠاجه, mĕngapalakăn gadjah, is een eigenaardige uitdrukking, die beteekent: *op den nek van een olifant gezeten hem besturen.*

VII. Het passief.

§ 145. Iedere zin, waarin een transitief werkwoord voorkomt, kan in twee vormen worden uitgedrukt, een *actieven* waarin het handelend subject als grammaticaal onderwerp, of zooals wij dat in onze taal noemen als 1ste naamval optreedt, en een *passieven* dien wij vormen door middel van het hulpwoord *worden* en waarin daarentegen het object der handeling als grammaticaal onderwerp d. i. als 1ste naamval fungeert, terwijl het handelend subject bepaling wordt met het voorzetsel *door* bij zich.

De beteekenis dezer twee grammaticale vormen is geheel identiek; zij staan niet tegenover elkaar als *ik sla* en *ik word geslagen*; het grammaticale passief van *ik sla* is *door mij wordt geslagen*, het grammaticale actief van *ik word geslagen* is *iemand, men slaat mij, ze slaan mij*. Het eenige onderscheid, maar dat zich alleen tot den

vorm bepaalt en de beteekenis onveranderd laat, is dat men in het *actief* zegt, dat een subject een handeling verricht, en in het *passief*, dat die handeling door het subject verricht wordt.

Kan in onze taal een intransitieve handeling, of zelfs wat wij een toestand noemen, ook in het passief uitgedrukt worden met een onbepaald subject, b. v. *er werd geweend*, *er wordt hier veel gewandeld*, *gereden*, *geslapen*, in het Maleisch is dit onmogelijk, in die taal kan alleen een transitief werkwoord den passieven vorm aannemen.

§ 146. Het Maleisch maakt zijn passief op verschillende wijzen; 1° door het praefix د, di, waarbij het niet noodzakelijk is dat een handelend subject genoemd wordt; 2° door de pronominale affixen كُ, koe, كو, kau, en ن, nja, of de daarvoor in de plaats tredende woorden, die het handelend subject uitdrukken; 3° door wegwerping van het verbale praefix م, mĕ, zoodat alleen de stam van het werkwoord overblijft, en welke vorm in den imperatief optreedt; terwijl 4° de passieve deelwoorden gemaakt worden *a:* door middel van het praefix كَ, ka, met het suffix ان, an, en *b:* door middel van het praefix تر, tĕr.

A. Het praefix د, di.

§ 147. Gelijk het praefix م, mĕ, dient om de actieve vormen van het werkwoord uit te drukken, zoo د, di, voor het passief; dezelfde stamwoorden, die م, mĕ, voor zich genomen hebben in het actief en daardoor, al behoorden zij oorspronkelijk tot een andere woordsoort, verbale stammen zijn geworden, krijgen in het passief, maar geheel onveranderd dus zonder nasaal, wijl deze een uitsluitend kenmerk is van het actief, het praefix د, di; b. v. تمب, timba, *emmer*, منمب, mĕnimba, ممفرتمب, mĕmpĕrtimba, *scheppen*, دتمب, ditimba, دفرتمب, dipĕrtimba, *geschept worden;* امبل, ambil, مغمبل, mĕngambil, دامبل, diambil; دودق, doedoek, مندودقكن, mĕndoedoekkăn, ددودقكن, didoedoekkăn, مندودوكي, mĕndoedoeki, ددودوكي, didoedoeki; ايرغ, iring, مغيرغ, mĕngiring, دايرغ, diiring, مغيرغكن, mĕngiringkăn, دايرغكن, diiringkăn, مغريڠي, mĕngiringi, داريڠي, diiringi.

§ 148. **De beteekenis van dezen passieven vorm in het Maleisch is geheel gelijk aan die in het Hollandsch; b. v.** راج داريڠي, **radja diiringi,** *de vorst wordt (werd) gevolgd;* سهاي دڤالو, **saja dipaloe,** *ik word (werd, ben geworden) geslagen;* اورڠ ايت هارس دبونه, **orang itoe haroes diboenoh,** *die man verdient gedood te worden;* ممڤرتوان, **mĕmpĕrtoean,** *iemand als heer erkennen,* يڠدڤرتوان, **jang dipĕrtoean (ook verkort tot pĕrtoean en samengetrokken tot** يمتوان, **jamtoean),** *die als heer erkend wordt, heer, vorst,* **d. i.** *de regeerende vorst;* ممڤرهمب, **mĕmpĕrhamba,** *als dienaar, als slaaf behandelen,* يڠدڤرهمب, **jang dipĕrhamba (of eenvoudig dipĕrhamba),** *die als dienaar behandeld wordt,* **zeer nederige uitdrukking voor** *ik;* حكمن ماتي دڬنتڠ, **hoekoemnja mati digantoeng,** *zijn straf is te sterven door opgehangen te worden, hij is tot de galg veroordeeld.*

§ 149. **Wordt bij dezen vorm het handelend subject genoemd, dan geschiedt dit in het Maleisch door middel van de praepositie** اوله, **oleh, die in beteekenis geheel overeenkomt met de in dat geval door ons gebruikte praepositie** *door*; **b. v.** دسوره اوله راج, **disoeroh oleh radja,** *door den koning werd bevolen;* دامبل اوله توان, **diambil oleh toean,** *door mijnheer is genomen;* ددڠر اوله بند, **didĕngar oleh boenda,** *door de moeder werd gehoord;* رومه ايت دماكن اوله اڤي, **roemah itoe dimakan oleh api,** *het huis werd door het vuur verteerd, verbrandde;* اي داڠكت سودار اوله مريكئيت, **ia diangkat soedara oleh marika itoe,** *hij werd door hen als broeder aangenomen;* براڤ درڠڬك اوله بڬند اكن انقد بڬند, **bĕrapa diringgik oleh baginda akan anakda baginda,** *hoezeer ook door den vorst zijn zoon aangespoord werd;* دسورڠكن ڤون اوله بندان, **disorongkăn poean oleh boendanja,** *de betelschaal werd (haar) door haar moeder toegeschoven;* ماتي دماكن اوله بناتڠ, **mati dimakan oleh binatang,** *door de dieren verslonden worden;* مات هتيك ڤون هندق دبنساكن اوله كامو, **mata hatikoe pon hĕndak dibinasakăn oleh kamoe,** *en nu zullen ook de oogen van mijn gemoed door u verduisterd worden* **(d. i. nu wilt gij mij geheel ongelukkig maken).**

§ 150. Is het handelend subject een onbepaalde persoon, *men, iemand*, dan wordt dit in het Maleisch uitgedrukt door اورڠ, orang, *de menschen*; دليهت اوله اورڠ, dilihat oleh orang, *wordt gezien door de menschen*, d. i. *men ziet*; دكلواركن اوله اورڠ, dikaloearkăn oleh orang, *werd naar buiten gebracht door de menschen*, d. i. *men bracht naar buiten*; سهاي دبوڠكن اوله اورڠ, saja diboeangkăn oleh orang, *ik ben door de menschen verstooten*, d. i. *men heeft mij verstooten.*

§ 151. De praepositie اوله, oleh, mag verzwegen worden, zoodra hierdoor geen onduidelijkheid ontstaat, dat is dus wanneer het handelend subject onmiddellijk achter het werkwoord komt; b. v. همب دفرسكيتي اورڠ, hamba dipĕrsakiti orang (= oleh orang), *men heeft mij mishandeld*; اڠكو دفڠڬل قاضي, ĕngkau dipanggil kali, *de rechter ontbiedt u*; دهمفركن اورڠله فرمداني, dihamparkăn oranglah pĕrmadani, *men spreidde tapijten uit*; تياد دكتهوءي حسنه, tiada dikatahoei Hasanah, *Hasanah wist niet*; مدهمداهن داعفيتكن الله تعالي فپاكت همب اين, moedah-moedahan diafiatkăn Allah taala pĕnjakit hamba ini, *mogelijk zal door den allerhoogsten God mijn ziekte genezen worden*, d. i. *zal God mij van mijn ziekte genezen.*

Staat het handelend subject vóór het werkwoord of staat er tusschen deze beide het een of ander woord, dan mag اوله, oleh, niet verzwegen worden, wijl hierdoor onduidelijkheid zou ontstaan of iets anders gezegd worden dan bedoeld was. In het zoo even opgegeven voorbeeld دسورڠكن فون اوله بنداڽ, disorongkăn poean oleh boendanja, mag dus اوله, oleh, niet weggelaten worden, wijl er dan zou staan فون بنداڽ, poean boendanja, *de betelschaal van haar moeder*; اوله مات٢ دتڠكف دوا اورڠ فنچوري, oleh mata-mata ditangkap doea orang pĕntjoeri, *door den policiedienaar werden twee dieven gepakt*; door weglating van اوله zou de zin worden mata-mata ditangkap enz., *de policiedienaar werd door twee dieven gepakt.*

§ 152. Vooral bij woorden, die een straf, kwelling, ongeluk, iets onaangenaams in één woord uitdrukken, wordt het passief wel gemaakt door middel van كنا, kĕna, *geraakt*, *getroffen*, dat in plaats van د, di, voor den stam wordt geplaatst; b. v. يڠ كنا تمفر, jang

kĕna tampar = يڠدتمفر, jang ditampar, *die geslagen is*; كنا فتنه, kĕna pitnah = دفتنهكن, dipitnahkän, *lasterlijk beticht zijn*; كنا تيفو, kĕna tipoe = دتيفو, ditipoe, *bedrogen worden*; كنا فاسڠ, kĕna pasoeng, = دفاسڠ, dipasoeng, *in het blok gesloten zijn*; كنا بلاسه, kĕna bĕlasah = دبلاسه, dibĕlasah, *afgeranseld worden*, كنا ايكت, kĕna ikat = دايكت, diikat, *gebonden worden*; كنا سمفه, kĕna soempah, *vervloekt worden*; كنا دندا, kĕna dĕnda, *beboet worden*; كنا حكم, kĕna hoekoem, *gestraft worden*.

Ook bij andere woorden kan dat كنا gebruikt worden, doch is het zeldzamer; b. v. كنا فوجي, kĕna poedji, *geprezen worden*; كنا فڠڬل, kĕna panggil, *geroepen worden*. Staat het werkwoord reeds in het passief met د en komt er dan nog كنا bij, dan heeft dit een geheel andere beteekenis, nl. die van *kunnen, lukken;* b. v. سڠڬهفون سوراتن ايت سده کابر۲ تتافي كنا دباچ جوڬ, soenggohpon soeratan itoe soedah kaboer-kaboer, tĕtapi kĕna dibatja djoega, *ofschoon het schrift reeds onduidelijk was, gelukte het toch het te lezen* (*kon het toch gelezen worden*).

§ 153. Opgemerkt moet worden, dat van منداڤت, mĕndapat, *vinden, verkrijgen*, de stam داڤت, dapat, dikwijls zonder het praefix د, di, als passief gebruikt worden; b. v. سده دچاري بلم داڤت, soedah ditjari, bĕlom dapat, *het is gezocht maar niet gevonden*. Of hier gedacht moet worden aan het eenvoudig weglaten van د, zooals in de spreektaal zoo dikwijls bij بوت, boeat, gebeurt, dan wel of dit woord moet beschouwd worden als vertegenwoordigende een ouderen toestand der taal, toen transitieve stammen zonder vormverandering dienst deden als passieve werkwoorden, laat zich niet beslissen. Ook andere stamwoorden kunnen gebruikt worden om een passief uit te drukken; zoo ontmoet men الله, alah, *overwonnen;* تيوس, tiwas, *id.*; سمبه, sĕmboh, *genezen*; ماتي, mati, *dood*, enz. met اوله; b. v. جکلو سمبه ادند اوله انقکو, djikalau sĕmboh adinda oleh anakkoe, *indien uw zuster* (i. e. mijn dochter) *door mijn zoon* (i. e. door u) *genezen wordt*; راج ايت تيوس اوله راج اندرا, radja itoe tiwas oleh Radja Indĕra, *de vorst werd over-*

wonnen door Radja Indĕra. **Deze woorden zou men des noods kunnen beschouwen als een tweede soort van stamwoordelijke werkwoorden, doch met passieve beteekenis.**

B. De pronominale praefixen كُ, koe, en كَو, kau, en het pronominale suffix ڽ, nja.

§ 154. *a.* Is het handelend subject de 1ste persoon enkelvoud, dan wordt كُ, koe, de verkorte vorm van اكُ, akoe, *ik*, vóór den onveranderden stam geplaatst; b. v. كامبل, koeambil, *door mij wordt genomen, gehaald*; كليهت, koelihat, *door mij wordt (is) gezien*; كسلموتي, koesĕlimoeti, *door mij wordt overdekt*; كود يڠ كبلي ايت, koeda jang koebĕli itoe, *het paard dat door mij gekocht is*; انق ايت كامبل اكن انقكُ, anak itoe koeambil akăn anakkoe, *dat kind wordt (is) door mij als kind aangenomen*; ككَاهي اكنديكو, koegagahi akan dikau, *door mij zal geweld tegen u gebruikt worden.*

§ 155. In plaats van كُ, koe, mag ook het niet verkorte اكُ, akoe, gebruikt worden; b. v. بوله اكُ خبركن, boleh akoe kabarkăn, *kan door mij meegedeeld worden*; en zoo voor het meervoud اكُ سكلين, akoe sakalian, *wij (allen)*; كيت, kita, *wij*, met inbegrip van den toegesproken persoon; كامي, kami, *wij*, met uitsluiting van den toegesproken persoon; كامي سكلين دڠر خبر مڠتاكن يڠدڤرتون هندق براڠكت, kami sakalian dĕngar kabar mĕngatakăn jang dipĕrtoean hĕndak bĕrangkat, *door ons is het bericht vernomen zeggende, dat Z. H. op reis wil gaan, (wij hebben vernomen dat enz.)*; باٴيكله كيت تڠݢلكن نڬري اين, baiklah kita tinggalkăn nĕgĕri ini *laat deze stad door ons verlaten worden*, d. i. *laat ons deze stad verlaten*; اينله كود يڠ كامي بليكن توان, inilah koeda jang kami bĕlikăn toean, *dit is het paard dat door ons (mij) voor u gekocht is.*

§ 156. De Maleier vervangt het persoonlijk voornaamwoord *ik* zeer dikwijls door een substantief, dat de beteekenis heeft van *dienaar, vriend, lichaam*, of wel door een woord dat een *familiebetrekking* aanduidt; zulke woorden, waarover bij de pronomina nader, zijn: همب, hamba, همبتون, hambatoean, سهاي, sahaja, saja,

فاتك, patik, *dienaar*, *slaaf*; تمن, tĕman, كاون, kawan, *makker*; اوق, awak, *lichaam*; ايهند, ajahanda, *vader*, enz.; eigenlijk zijn deze substantieven 3de persoon, maar zij worden gebruikt als 1ste. Al deze woorden kunnen voor den onveranderden werkwoordsstam geplaatst worden om het passief uit te drukken; b. v. سورة يڠ همب باو ايت, soerat jang hamba bawa itoe, *de brief die door mij gebracht is*; بائكله هريمو ايت فاتك بونه دهولو, baiklah harimau itoe patik boenoh dahoeloe, *laat die tijger eerst door mij gedood worden*; كاون امبل اوفه هاري, kawan ambil oepah hari, *door mij wordt tegen daghuur gewerkt, ik werk, heb mij verhuurd tegen dagloon, bij den dag.*

§ 157. *b.* De 2de persoon enkelvoud wordt gevormd door كو, kau, de verkorte vorm van اڠكو, ĕngkau, *gij*, vóór den onveranderden stam te plaatsen; كواڠكت, kauangkat, *door u wordt opgetild*; كوجول, kaudjoeal, *door u wordt verkocht*, en in plaats van dat كو, kau, weer het niet verkorte voornaamwoord اڠكو, ĕngkau; b. v. دويت ايت اف اڠكو بوتكن, doeit itoe apa ĕngkau boeatkăn, *wat is door u met dat geld gedaan*; فوهن كايو يڠ اڠكو چابت ايت, pohon kajoe jang ĕngkau tjaboet itoe, *de boomen die door u uit den grond gerukt zijn.* Zelfs schijnt اڠكو tegenwoordig meer gebruikt te worden dan كو, kau, althans in de schrijftaal, misschien wel omdat كو ook wel gebruikt wordt voor koe, dat zoo niet van kau te onderscheiden is. De 2de persoon meervoud krijgt كامو, kamoe, voor den stam; سدهكه كامو بوڠكن اورڠ ايت, soedahkah kamoe boeangkăn orang itoe, *is die man reeds door u uit den weg geruimd*; مڠاف تياد كامو ايكوتي دي, mĕngapa tiada kamoe ikoeti dia, *waarom is hij niet door u gevolgd geworden?*

§ 158. Ook het voornaamwoord van den 2den persoon wordt meestal vervangen door een substantief, dat *heer*, *vriend*, beteekent of de naam is van een familiebetrekking, of wel door den naam of den titel van den toegesprokene, zoodat ook hier weer een woord gebruikt wordt, dat eigenlijk 3de persoon is. Dergelijke woorden zijn تون, toean, *heer*; تونهمب, toeanhamba, *hetzelfde* maar nede-

riger, *mijnheer*; تونکو, toeankoe, *heer*, *vorst*; اف سببن مک انقک فربوت فربواتن يڠدمکين ايت, apa sababnja maka anakkoe pĕrboeat pĕrboeatan jang dĕmikian itoe, *waarom is door mijn kind* (i. e. door u) *zulk een daad verricht*; اينله اورڠ يڠ توان کتاکن تادي ايت, inilah orang jang toean katakăn tadi itoe, *dit is de man over wien door u zoo even gesproken is.*

§ 159. *c.* Is eindelijk het handelend subject het voornaamwoord van den 3den persoon, dan neemt het werkwoord het praefix د, di, aan, terwijl het pronomen اي, ia, *hij*, *zij* (enkel- en meervoud), veranderd in ڽ, nja, met of zonder اوله, oleh, er achter komt; b. v. دليهتڽ, dilihatnja, of دليهت اولهڽ, dilihat olehnja, *door hem is gezien*; لاکي٢ کيت دفرتيدقنڽ, laki-laki kita dipĕrtidaknja, *onze manhaftigheid wordt door hem ontkend*, (*hij beschouwt, behandelt ons niet als mannen*); دبوکاءينڽ اورڠ ايت فنتوڽ, diboekainja orang itoe pintoenja, *door hem werd voor dien man zijn deur geopend*; دهمفارينڽ سواتو همفارن, dihamparinja soeatoe hamparan, *door haar werd* (ten behoeve van het hier niet genoemde persoonlijk object) *een vloerkleed uitgespreid.* Voor het meervoud wordt veel gebruik gemaakt van مريکئيت, marika itoe, *die lieden*, *zij*; b. v. تتکل ددڠر مريکئيت, tatkala didĕngar marika itoe, *toen door hen gehoord werd*; مک انق ايت دفليهاراکن اوله مريکئيت, maka anak itoe dipĕliharakăn oleh marika itoe, *dat kind werd door hen grootgebracht.*

§ 160. Ook wanneer het handelend subject niet het pronomen اي, ia, is, maar een persoon wiens naam of betrekking genoemd is, wordt toch dikwijls het suffix ڽ, nja, pleonastisch bij het werkwoord gevoegd; اوله بݢندا دفرجموڽ سکلين مريکئيت, oleh baginda dipĕrdjamoenja sakalian marika itoe, *door den vorst werden zij allen onthaald*; دچيومڽ اوله بونداڽ, ditjioemnja oleh boendanja, *hij* (*zij*) *werd door zijn* (*haar*) *moeder gekust.*

Dit pleonastisch gebruik van ڽ, nja, is wel alleen toe te schrijven aan de zucht om den zin vloeiender en welluidender te maken.

§ 161. Wanneer in plaats van het persoonlijk voornaamwoord van den 1sten en 2den persoon een der hierboven genoemde substantieven gebruikt wordt, dan wordt het werkwoord wel behandeld als

of het handelend subject de 3de persoon was en dit gebeurt dan meestal bij samengestelde substantieven, minder vaak bij enkelvoudige, die het pronomen vervangen; b. v. سورة يڠ دكيرمكن اوله توانهمب كفد همبتون, soerat jang dikirimkăn oleh toeanhamba kapada hambatoean, *de brief die door u aan mij gezonden is*, is hetzelfde als سورة يڠ توانهمب كيرمكن كفد همبتون , soerat jang toeanhamba kirimkăn kapada hambatoean.

§ 162. Het gebeurt dikwijls in het passief, dat het suffix كن, kăn, van het werkwoord wordt weggelaten; اينله اورڠ يڠ دكات تادي ايت, inilah orang jang dikata (i. pl. v. dikatakăn) tadi itoe, *dit is de man over wien zoo even gesproken is*; اف يڠ توان تاڽ ايت, apa jang toean tanja (i. pl. v. tanjakăn) itoe, *wat is het waarnaar door u gevraagd is.*

§ 163. Op pag. 65 is reeds gezegd, dat het vooral in het passief zeer dikwijls voorkomt, dat het object der handeling nader aangewezen wordt door het woordje اكن, akan; in het passief toch is het object der handeling zeer vaak gescheiden van het werkwoord hetzij door het handelend subject, hetzij door een ander woord; maar ook als het object der handeling vóór het werkwoord staat, krijgt het wel duidelijkheidshalve of om er nadruk op te leggen dat اكن, akan, voor zich; b. v. دچيومڽ دان دتڠيسيڽ اوله بوندان اكن انقڽ ايت, ditjioemnja dan ditangisinja oleh boendanja akan anaknja itoe, *de moeder kuste haar kind en besproeide het met hare tranen*; اكن همب دبريڽ چنچن سبنتق اين, akan hamba dibĕrinja tjintjin sabĕntoek ini, *ik ben door hem begiftigd met dezen ring (mij heeft hij dezen ring geschonken).*

C. Over het gebruik van het passief.

§ 164. De Maleiers bedienen zich veel meer van den passieven dan van den actieven vorm der werkwoorden; de reden hiervan is, dat zij gewoonlijk meer nadruk leggen op de handeling of op het object der handeling dan op het handelend subject, en die handeling of dat object sterker uitkomen in het passief dan in het actief, waarbij het handelend subject op den voorgrond treedt; b. v. اي مناڠيس سبب دفوكل, ia mĕnangis sabab dipoekoel, *hij huilt omdat*

hij geslagen is; de persoon die geslagen heeft, komt er bij als een minder ter zake doende omstandigheid, met of zonder اوله, oleh, b. v. اوله بفاڽ, oleh bapanja, *door zijn vader*; het *geslagen zijn* is hier de hoofdzaak, *door wien* is bijzaak.

Het veelvuldig gebruik, dat in het Maleisch van het passief gemaakt wordt, is oorzaak dat men in geschriften tal van werkwoorden nooit in den actieven vorm ontmoet; maar hieruit laat zich volstrekt niet afleiden, dat zij niet in het actief zouden bestaan of gebezigd mogen worden; de analogie met andere woorden, die men in beide vormen aantreft, geeft het recht ook een actieven vorm aan te nemen met het praefix م, mĕ, tegenover den passieven met د, di, gelijk de Maleiers zelven ook doen.

§ 165. Wanneer de nadruk bepaald op het handelend subject valt, staat het werkwoord in het actief; meestal wordt die nadruk aangeduid door het bevestigende له, lah, het vragende كه, kah, door فون, pon, *ook*, *zelfs*, سنديري, sĕndiri, *zelf*, of hij blijkt doordien er een tegenstelling van subjecten is of gedacht moet worden, of wel bij het spreken door het leggen van wat meer klem op dat subject; b. v. سهايله ممبونه دي, sajalah mĕmboenoh dia, *ik heb hem gedood*; توانكه مليهت دي, toeankah mĕlihat dia, *hebt gij hem gezien*; اداكه فرنه توان مندعر حكاية يغ دمكين ايت, adakah pĕrnah toean mĕndĕngar hikajat jang dĕmikian itoe, *hebt gij zulk een verhaal ooit gehoord*; كعاديلن راج مراميكن نكري, kaadilan radja mĕramaikăn nĕgĕri, *de rechtvaardigheid van den vorst maakt het land bloeiend*; ايفون منادهكن تاغنڽ كلاڠيت, iapon mĕnadahkăn tangannja kalangit, *hij hief zijn handen ten hemel*; اي سنديري منانمكن فوهن كايو ايت, ia sĕndiri mĕnanamkăn pohon kajoe itoe, *hij zelf heeft dien boom geplant*; بوكن سهاي مڽورة سورة ايت, boekan saja mĕnjoerat soerat itoe, *niet ik heb dien brief geschreven* (een ander heeft het gedaan); هاڽ الله مڠتهوئي كسكارن همباڽ, hanja Allah mĕngatahoei kasoekaran hambanja, *God alleen* (niemand anders) *kent de ellende van zijn dienaar* (d. i. van mij).

§ 166. Komt vóór het werkwoord een ander werkwoord of een ander woord, dat een *beweging*, *strekking*, *doel*, *neiging* om een handeling te verrichten uitdrukt, waar wij dikwijls *om* gebruiken

of staat er een voorzetsel of een ander woord vóór dat van het werkwoord als het ware een substantief maakt, ook dan moet evenals bij ons het werkwoord in het actief staan; b. v. تادي ڤاڬي سهاي ڤرڬي ممبلي ايکن کڤاسر, tadi pagi saja pĕrgi mĕmbĕli ikan kapasar, *dezen morgen ben ik naar de markt gegaan om visch te koopen*; سهاي داتڠ مڠنجوڠي توان, saja datang mĕngoendjoengi toean, *ik kom u een bezoek brengen*; مک بݢند ناءيک کاتس باتو ايت ممندڠ کسبرڠ, maka baginda naik kaatas batoe itoe mĕmandang kasăbĕrang, *de vorst klom op een rots om den overwal op te nemen*; تياد اي سوک مندڠر ڤرکتاءن يڠ دمکين ايت, tiada ia soeka mĕndĕngar pĕrkataan jang dĕmikian itoe, *hij hoort niet graag zulke praatjes*; مقصودڽ هندق ممبهروءي روماهڽ, maksoednja hĕndak mĕmbaharoei roemahnja, *hij is voornemens zijn huis te vernieuwen*; ادند ساڠت ايڠين هندق مليهت تامن ککند ايت, adinda sangat ingin hĕndak mĕlihat taman kakanda itoe, *ik ben zeer verlangend uw lusthof te zien*; ترلالو عادل بݢند ڤد مملهاراکن سݢل رعيتڽ, tĕrlaloe adil baginda pada mĕmĕliharakăn sĕgala rajatnja, *de vorst was zeer rechtvaardig in het zorgen voor zijn onderdanen* (d. i. *zorgde op rechtvaardige wijs*); سهاي تياد چاکڤ مڠرجاکن ڤکرجاءن ايت, saja tiada tjakap mĕngĕrdjakăn pĕkĕrdjaan itoe, *ik ben niet in staat dat werk te verrichten*; جکلو توان اد سمڤت منريم سهاي, djikalau toean ada sĕmpat mĕnărima saja, *indien het u gelegen komt mij te ontvangen*; اينله موسم منانمکن ڤوهن کايو ايت, inilah moesim mĕnanamkăn pohon kajoe itoe, *dit is de goede tijd voor het planten van die boomen* (*om te planten*).

Aanmerking. Worden de werkwoorden *gaan* en *komen* gevolgd door een ander werkwoord, dat het doel der beweging te kennen geeft, dan kan zulk een zin in het Maleisch op twee manieren uitgedrukt worden; in de eerste plaats kunnen ڤرڬي, داتڠ enz. onmiddellijk gevolgd worden door het tweede werkwoord en daarna de plaats genoemd, waarheen men gaat of komt; b. v. ڤرڬي ممبلي ايکن کڤاسر, pĕrgi mĕmbĕli ikan kapasar; سهاي داتڠ منچهاري کهدوڤن کنݢري اين, saja datang mĕntjahari kahidoepan kanĕgĕri

ini, *ik ben naar deze stad gekomen om mijn levensonderhoud te zoeken;* in de tweede plaats kunnen داتڠ , فرڬي enz. gevolgd worden door de plaats van het gaan of komen en daarna het doel der beweging genoemd, voorafgegaan door هندق of اكن, die dan dezelfde beteekenis hebben als ons *om;* فرڬي كفاسر هندق ممبلي ايكن , pĕrgi kapasar hĕndak mĕmbĕli ikan; سهاي داتڠ كنڬري اين اكن منچهاري كهدوفن, saja datang kanĕgĕri ini akan mĕntjahari kahidoepan.

§ 167. Valt de nadruk *niet* op het handelend subject, dan staat het werkwoord in het passief; b. v. تادي فاڬي سهاي ليهت تيڬ اورڠ لالو دسين, tadi pagi saja lihat tiga orang laloe disini, *dezen morgen zijn door mij gezien drie menschen hier voorbijgaande*, waar het alleen de bedoeling is te zeggen, dat er drie voorbijgangers waren, terwijl het onverschillig is door wien zij gezien zijn; سده ببراف كالي سهاي سوره فڠڬل دي , soedah bĕbĕrapa kali saja soeroh panggil dia, *reeds verscheiden malen is door mij gelast hij worde geroepen* (d. i. *hem te roepen*); was hier gebruik gemaakt van den actieven vorm سهاي مليهت , saja mĕlihat, سهاي مپوره ممڠڬل , saja mĕnjoeroh mĕmanggil, dan zou de bedoeling geweest zijn te zeggen: *ik heb die menschen gezien*, *ik heb gelast hem te roepen;* سدهله سهاي جول سڬل فركاكس رومه سهاي , soedahlah saja djoeal sĕgala pĕrkakas roemah saja, *al mijn huisraad is reeds door mij verkocht;* اف سببڽ مك بلم دفولڠكنڽ كتاب٢ ايت , apa sababnja maka bĕlom dipoelangkănnja kitab-kitab itoe, *waarom zijn die boeken nog niet door hem teruggebracht;* جكلو ددافتڽ اكو دسين نسچاي دبونهڽ اكو , djikalau didapatnja akoe disini, nistjaja diboenohnja akoe, *indien ik hier door hem word aangetroffen*, *zal ik stellig door hem gedood worden;* in deze drie voorbeelden valt alweer de nadruk niet op het handelend subject maar op de handeling, het *reeds verkocht*, het *teruggebracht* zijn, het *aangetroffen* en *gedood* worden.

§ 168. In den regel wordt in het Maleisch het deel der rede, waarop de nadruk valt, vooraan den zin geplaatst, zonder dat dit echter noodzakelijk kan genoemd worden. Moet dus niet zoozeer de handeling als wel het object der handeling uitkomen, dan

zal gewoonlijk dat object vóór het werkwoord geplaatst worden en omgekeerd staat het object vóór het werkwoord, dan bewijst dit meestal dat het object het voornaamste deel van den zin is en het werkwoord dus in het passief moet staan; b. v. كدان سده دجولن فركاكس رومهن بلم, koedanja soedah didjoealnja pĕrkakas roemahnja bĕlom, *zijn paarden heeft hij al verkocht, zijn huisraad nog niet* [1]; حكاية سي مسكين ايت سده دفولڠكنن حكاية يڠ لائن٢ ايت بلم, hikajat si Miskin itoe soedah dipoelangkännja, hikajat jang lain-lain itoe bĕlom, *de geschiedenis van si Miskin heeft hij teruggegeven*, (maar) *de andere geschiedenissen nog niet;* سورة ايت تياد سهاي تريم, soerat itoe tiada saja tărima, *dien brief heb ik niet ontvangen;* مان٢ تيته فاتك جنجڠ, mana-mana titah hamba djoendjoeng, *al uw bevelen zullen door mij gehoorzaamd worden;* لاكي٢ كيت دفرتيدقن مك كيت دكريمي سوبڠ, laki-laki kita dipĕrtidaknja, maka kita dikirimi soebang, *hij beschouwt ons niet als mannen, dat hij ons oorknoppen zendt*, in welk voorbeeld de nadruk in het tweede gedeelte niet zoo zeer op het persoonlijk direct object kita valt, ofschoon dit vóór het werkwoord staat, als op soebang; كسلاهن مريد٢ يڠ سديكت دبرتكنن كفد همب, kasalahan moerid-moerid jang sadikit dibĕratkännja kapada hamba, *de kleinste tekortkomingen der leerlingen legt hij mij ten laste.*

§ 169. Ingevolge het hiervoren gezegde moet dus een relatieve zin, waarin het betrekkelijk voornaamwoord object der handeling is, altijd in het passief geconstrueerd worden, daar in zulk een zin het object der handeling vóór het werkwoord staat; b. v. سكل هرت يڠدفراولهن دصدقهكنن كفد فقير مسكين, sĕgala harta jang dipĕrolehnja, di sĕdĕkahkännja kapada pakir miskin, *de rijkdommen, die hij verworven had, deelde hij uit aan de armen en hulpbehoevenden;* سكل علم يڠ سهاي فلجاري فد توان بلمله سهاي كلفائي, sĕgala elmoe jang saja pĕladjari pada toean bĕlomlah saja kaloepai, *de wetenschappen, die ik bij u geleerd heb, heb ik nog niet vergeten;* اينله كرس يڠ توان تڽاكن ايت, inilah kĕris jang toean tanjakăn itoe, *dit*

[1] Na de reeds opgegeven voorbeelden zal het wel niet meer noodig zijn het Maleische passief telkens door het passief in het Hollandsch te vertalen.

is de kris, waarnaar gij gevraagd hebt; بوه٢ يڠدبريكن مريكئيت كفدان, boeah-boeah jang dibĕrikăn marika itoe kapadanja, *de vruchten, die zij hem gaven*; داؤن كڠكوڠ ايتله مكانن يڠ دڬماري اورڠ ملايو, daoen kangkoeng itoelah makanan jang digĕmari orang Malajoe, *kangkoeng-bladeren zijn het gerecht, waarop de Maleiers gesteld zijn*; انق يڠ دايدمكن اوله استرين, anak jang diidamkăn oleh istĕrinja, *het kind waarvan zijn vrouw zwanger was.*

§ 170. Ook al staat het direct object niet in dezelfde zinsnede als het werkwoord, maar het is vroeger genoemd, moet het werkwoord in het passief gebruikt worden; b. v. اوڠ ايت سهاي بليكن كائين باجو, oeang itoe saja bĕlikan kain badjoe, *voor dat geld kocht ik kleeren*, en zoo دبرين سهاي اوڠ اكن دبليكن كائين باجو, dibĕrinja saja oeang akan dibĕlikăn kain badjoe, *hij gaf mij geld om er kleeren voor te koopen*, in welken zin اوڠ, oeang, het tweede object van دبرين, dibĕrinja, tevens het instrumentale object van دبليكن, dibĕlikăn, is; اي ممبلي كود ايت هندق دجولن فول, ia mĕmbĕli koeda itoe hĕndak didjoealnja poela, *hij heeft die paarden gekocht om ze weer te verkoopen*; انجڠ سهاي بياس ممبورو بابي تأبائيك دبروكن فلندق, andjing saja biasa mĕmboeroe babi, tak baik diboeroekăn pĕlandoek, *mijn hond is gewoon varkens na te zetten en is niet goed om er mee op dwergherten te jagen*, waar انجڠ weer het instrumentale object van دبروكن is; داباتين حسنه ايت دان دهمفرين سوات همفارن, diobatinja Hasanah itoe dan dihamparinja soeatoe hamparan, *zij gaf geneesmiddelen aan Hasanah en spreidde voor haar* (nl. Hasanah) *een kleed uit* (op den vloer), d. i. *maakte voor haar een ligplaats gereed*; het tweede gedeelte van dezen zin kan ook vertaald worden *en dekte haar met een sprei*; مك اي مپورهكن ممبوت فڠڬوڠن اكن تمفت توان فتري دودق مك دڠن سڬران دفربوت اورڠ دڬنتوڠي تابر دان لاڠت٢, maka ia mĕnjoerohkăn mĕmboeat panggoengan tĕmpat toean poetĕri doedoek, maka dĕngan sigĕranja dipĕrboeat orang, digantoengi tabir dan langit-langit, *hij beval een stellaadje te maken, waar de prinses kon zitten en ten spoedigste maakte men die en behing ze met gordijnen en verhemelten*; ستله

ايت مك فرڬيله اي ممبلي داڬيڠ كفد سوات كدي ستله سده دبليڽ مك دبوبهكنڽ كدالم كارڠ ايت لالو داڠكتڽ دموتكنڽ كأتس بهوڽ satelah itoe maka pĕrgilah ia mĕmbĕli daging kapada soeatoe kĕdai; satelah soedah dibĕlinja, maka diboebohkănnja kadalam karoeng itoe, laloe diangkatnja, dimoeatkănnja kaatas bahoenja, *daarop ging hij naar een winkel om vleesch te koopen en toen hij dit gekocht had, deed hij het in dien zak, nam dezen op en laadde hem op zijn schouder*, in welken zin داڬيڠ het direct object van het eerste werkwoord ممبلي tevens dat van دبليڽ en دبوبهكنڽ, en كارڠ dat van داڠكتڽ en دموتكنڽ is; ستله سمفي فتي ايت مك دالسيڽ دڠن كائين ستررا, satĕlah sampai pĕti itoe, maka dialasinja dĕngan kain soetĕra, *toen de kist aangekomen was, bekleedde zij die inwendig* (of *den bodem*) *met zijde*.

§ 171. Zoo zullen ook wanneer een zelfde subject verschillende praedicaten heeft, zelfs wanneer het eerste werkwoord in het actief staat, de volgende meestal in het passief staan, omdat viel bij het eerste de nadruk op het subject, dit bij de volgende niet meer het geval behoeft te zijn, maar men gewoonlijk de handelingen of de objecten van die handelingen op den voorgrond laat treden; b. v. تله سده اي ماكن منته هنتو ايت مك دچبانڽ اوله بادوڠ دبنتوڽ فوهن كايو يڠ بسر٢ ايت, telah soedah ia makan moentah hantoe itoe, maka ditjobanja oleh Badoeng, dibantoennja pohon kajoe jang bĕsar-bĕsar itoe, *toen Badoeng het uitbraaksel van den geest opgegeten had, nam hij een proef en rukte de zwaarste boomen uit*; مك مارا كرمه فون ملومفت لالو دسمبرڽ بورڠ ايت دافت دتڠكفڽ, maka Mara Karmah pon mĕlompat laloe disambarnja boeroeng itoe dapat ditangkapnja, *Mara Karmah deed een sprong naar den vogel en het gelukte hem dien te grijpen.*

Noodzakelijk is het evenwel niet, dat de volgende werkwoorden in het passief staan; b. v. مك سلطان ممبري فرسالين اكن اوتوسن دان ممبالس سورة دان كريمن اكن راج سيم ايت, maka Soeltan mĕmbĕri pĕrsalin akan oetoesan dan mĕmbalas soerat dan kiriman akan (= kapada) radja Siam itoe, *de Sultan gaf geschenken aan de afgezanten en zond een brief en geschenken terug aan den vorst van Siam.*

§ 172. **Ofschoon nu, wanneer het object der handeling het eerst genoemd is, als algemeene regel geldt, dat het werkwoord in het passief moet staan, kan het toch gebeuren dat in dit geval de zin in het actief geconstrueerd wordt, nl. wanneer niet enkel op dat object maar ook op het subject nadruk valt; het object wordt dan nog eens uitgedrukt**; b. v. كود هيتم ايت سهاي ممبلي دي, **koeda hitam itoe saja (sajalah) mĕmbĕli dia**, *dat zwarte paard heb ik gekocht*; جكالو كامو ماتي برسام٢ دڠن داكو انقكو سلطان مغل سياڤ ملڠݢراكن دي, **djikalau kamoe mati bĕrsama-sama dĕngan dakoe, anakkoe Soeltan Moegil siapa mĕlanggarakăn dia**, *wanneer gij met mij sterft, wie zal dan voor mijn zoon Sultan Moegil zorgen?*

§ 173. **Wanneer het werkwoord** منت, **minta**, *verzoeken*, **en** مموهن, **mĕmoehoen**, *id.*, **gevolgd wordt door een transitief werkwoord, dan komt dit laatste in het passief te staan; is de persoon, tot wien het verzoek gericht is, het uitgedrukt of verzwegen onderwerp van dat tweede werkwoord, dan krijgt dit geen praefix en komt dus in den passieven vorm, die in den imperatief optreedt (pag. 90); is die persoon niet het subject van het tweede werkwoord, dan krijgt dit het praefix** د, **di**; b. v. كامي منت بريكن بوه نڠك اين كفد تون حاج ابراهيم, **kami minta bĕrikăn boeah nangka ini kapada toean hadji Ibrahim**, *ik verzoek worde gegeven* (door u) d. i. *ik verzoek u deze nangka aan hadji Ibrahim te geven*; انقند فنت ايه بند كرجاكن فكرجاٴن ايت, **anakanda pinta ajah boenda kĕrdjakăn pĕkĕrdjaan itoe**, *ik verzoek worde door mijne ouders*, enz. d. i. *ik verzoek u, mijne ouders, die zaak voor mij in orde te brengen;* همب منت تولڠ كفد تون بليكن تڠكت, **hamba minta toeloeng kapada toean bĕlikăn toengkat**, *ik vraag hulp aan u, ik vraag u beleefd worde* (door u) *gekocht een stok voor mij*, d. i. *ik verzoek u zoo goed te zijn een stok voor mij te koopen;* همب منت دبريكن بوه٢ يڠ تربوڠ ايت, **hamba minta dibĕrikan boeah-boeah jang tĕrboeang itoe**, *ik verzoek dat die weggeworpen* (d. i. bedorven) *vruchten* (mij) *gegeven worden*, d. i. *ik verzoek* (*u*) *mij die bedorven vruchten te geven;* همب منت دفرهمباكن اوله تون, **hamba minta dipĕrhambakăn oleh toean**, *ik verzoek door u in dienst genomen te worden*, d. i. *ik verzoek u mij in dienst te nemen*; انقند فوهنكن ككند دكاوينكن كفد بهرام ايت,

anakanda poehoenkan kakanda dikawinkăn kapada Baharam itoe, *ik verzoek dat mijn oudere zuster aan Baharam uitgehuwd worde;* اد سأورغ٢ عرب منت دبكائي فنتو, ada săorang orang Arab minta diboekai pintoe, *daar is een Arabier die verzoekt dat hem de deur geopend worde* d. i. *hem de deur te openen.*

§ 174. Als het werkwoord ميورة, mĕnjoeroh, *bevelen*, of منيتهكن, mĕnitahkăn, *hetzelfde* maar van vorsten of meerderen, in het actief staat, dan is het natuurlijk dat het daarbij behoorende werkwoord hetwelk de handeling uitdrukt, die verricht moet worden, eveneens in het actief staat; b. v. فادك سلطان ميورة ممڠڬل تونهمب, padoeka Soeltan mĕnjoeroh mĕmanggil toeanhamba, *Z. H. de Sultan heeft bevolen u te roepen, ontbieden.*

Maar staat het werkwoord ميورة of منيتهكن in het passief en wordt de persoon, die het bevel moet uitvoeren, niet genoemd, of wel wordt hij na het bevolene genoemd als een bepaling van سورة of تيته met de praepositie كفد, dan moet ook het tweede werkwoord in het passief staan en wel zonder praefix, dus weer in den imperatief-vorm; b. v. مك كانق٢ يڠ ددفاتي ايت دسورة بݢند ددوقكن دكت استرين, maka kanak-kanak jang didapati itoe disoeroh baginda doedoekkan dĕkat istĕrinja, *het kind, dat gevonden was, werd door den vorst gelast naast zijn vrouw geplaatst te worden*, d. i. *de vorst gelastte het gevonden kind naast zijn vrouw te plaatsen;* مك دسورة اوله بݢند امبلكن ݢلڠ دان سوبڠ, maka disoeroh oleh baginda ambilkăn gĕlang dan soebang, *door den vorst werd bevolen, worde voor haar gehaald* enz., d. i. *de vorst beval voor haar armbanden en oorknoppen te halen;* مك دسورة اوله تون فتري منديكن انق ايت كفد دايڠ٢, maka disoeroh oleh toean poetĕri mandikăn anak itoe kapada dajang-dajang, *door de vorstin werd aan de hofdames gelast, dat kind worde* (door u) *gebaad*, d. i. *de vorstin gelastte de hofdames het kind te baden;* مك دسورة بݢند بڠكر باتڠ ايت فد سڬل هلبالڠن, maka disoeroh baginda bongkar batang itoe pada sĕgala hoeloebalangnja, *de vorst gelastte zijn legerhoofden dien stam uit den weg te ruimen.*

Wordt echter de persoon, die het bevel moet uitvoeren, zonder praepositie dus als het onderwerp genoemd, dan moet het tweede

werkwoord, al is سوره of تيته in het passief gebruikt, in het actief staan, onverschillig of de naam van dien persoon vóór of achter سوره, geplaatst is; اورڠ يڠ تله دسورهكن منچهاري اير, orang jang tĕlah disoerohkăn mĕntjahari ajar, *de personen, die er op uitgezonden waren om water te zoeken;* اكو سورهكن لالت هيجو مڠيكوت نينيك, akoe soerohkăn lalat hidjau mĕngikoet nenek, *ik zal een groene vlieg gelasten u te volgen;* ايله دتيتهكن اوله بڬيند ممبونه اولر ايت, ialah dititahkăn oleh baginda mĕmboenoh oelar itoe, *de vorst gelastte hem de slang te dooden;* مك الهله راج كيدا هندي اوله اسكندر دتڠكڤ بڬيند دڠن هيدڤن مك دسورهن ممباوا ايمانله, maka alahlah radja Kida Hindi oleh Iskandar, ditangkap baginda dĕngan hidoepnja, maka disoerohnja mĕmbawa imanlah, *koning Kida Hindi werd door Iskander* (Alexander den Groote) *overwonnen en levend gevangen genomen; toen beval Iskander hem het ware geloof* (d. i. den Islam) *te omhelzen;* انقد ڤوهنكن اڤله بند تيتهكن سياڤ٢ ممباو اي كسان, anakda poehoenkăn apalah boenda titahkăn siapa-siapa mĕmbawa ia kasana, *ik verzoek u alsjeblieft den een of ander op te dragen hem daarheen te brengen;* ڤاتيك اين دتيتهكن اوله راج ڤاتيك ممريقساكن ڤريڽ توانكو بربوات نڬري اين, patik ini dititahkăn oleh radja patik mĕmăriksakăn pĕrinja toeankoe bĕrboeat nĕgĕri ini, *mij is door mijn vorst opgedragen te onderzoeken, hoe U. H. deze stad gesticht heeft.*

§ 175. De werkwoorden die *kunnen*, *vermogen*, *willen*, *van plan zijn* beteekenen, داڤت, dapat, بوله, boleh, هندق, hĕndak, ماؤ, maoe, nemen het werkwoord, dat er bij behoort in het passief, wanneer de nadruk niet op het kunnen of willen, maar op de handeling of het object van dat tweede werkwoord valt en staan dan gewoonlijk vóór het onderwerp; b. v. تياد داڤت دتڠكڤڽ بورڠ ايت, tiada dapat ditangkapnja boeroeng itoe, *het gelukte hun niet dien vogel te vangen;* ايتوله جوڬ بوله ادند ڤينت كڤد بند, itoelah djoega boleh adinda pinta kapada boenda, *ook dat kan ik aan moeder vragen;* همب هندق جديكن توانهمب سقسي, hamba hĕndak djadikăn toeanhamba saksi, *ik wil u tot getuigen nemen;* ماؤكه توان جول كود ايت,

maoekah toean djoeal koeda itoe, *wilt gij dat paard verkoopen.* Valt echter de nadruk op het subject dat kan of wil of op het kunnen of willen zelf, dan staat het tweede werkwoord in het actief, hetzij het subject vóór of achter دافت enz. geplaatst is; b. v. ايتله مك دافت سهاي ملاون دي, itoelah maka dapat saja mělawan dia, *daarom was het mij mogelijk (kon ik) hem te weerstaan;* بولهله تون ممباچ سورة ايت, bolehlah toean měmbatja soerat itoe, *gij moogt dien brief lezen;* لام سده سهاي هندق منپاكن حال ايت كفد تون, lama soedah saja hěndak měnanjakăn hal itoe kapada toean, *reeds lang was ik van plan u daarnaar te vragen;* تياد ماؤ سهاي مننتيكن دي لاڬي, tiada maoe saja měnantikăn dia lagi, *ik wil hem niet langer wachten.* Het gebruik van het actief of passief hangt hier dus geheel of van de vraag, of de spreker den nadruk op het kunnen of willen, dan wel op de handeling legt.

Relatieve zinnen met het betrekkelijk voornaamwoord als object staan natuurlijk ook met دافت enz. in het passief; b. v. ايتله سوات فكرجا‌ٴن يڠ تياد دافت دكرجاكنڽ, itoelah soeatoe pěkěrdjaan jang tiada dapat dikěrdjakănnja, *dat is een werk, dat hij niet verrichten kan;* سڬل بناتڠ يڠ حرام يڠ تياد بوله دماكن اورڠ, sěgala binatang jang haram jang tiada boleh dimakan orang, *de onreine dieren, die men niet eten mag;* بارڠ۲ يڠ هندق سهاي كيرمكن كفداڽ, barang-barang jang hěndak saja kirimkăn kapadanja, *de goederen die ik van plan ben hem te zenden;* هاڽ رومه ايت سهاج يڠ ماؤ دجولڽ, hanja itoe roemah sahadja jang maoe didjoealnja, *dat huis is het eenige, wat hij verkoopen wil.*

VIII. Het praefix ك, ka, met het suffix ان, an.

§ 176. Geeft de vorm met د of met de pronominale affixen te kennen, dat een object een werking ondergaat die van een subject uitgaat, er zijn twee vormen die eveneens uitdrukken dat het object een werking van buiten ondervindt, maar zonder dat er aan een handelend subject behoeft gedacht te worden, zoodat dus het object alleen gezegd wordt te verkeeren in den toestand door het grond-

woord bedoeld; inmiddels kan ook bij deze vormen het subject, waardoor die toestand is te weeg gebracht, genoemd worden.

§ 177. De eene dier twee vormen is die, waarbij het onveranderde stamwoord het praefix كَ, ka, en het suffix أن, an, aanneemt.

De zoo gevormde woorden kunnen in de eerste plaats beschouwd worden als passieve deelwoorden van transitieve werkwoorden; b. v. مراسق, mĕrasoek, (van een boozen geest) *in iemand varen, betooveren*, كرسوكن, karasoekan, *betooverd, bezeten;* منولغ, mĕnoeloeng, *helpen*, كتلوغن, katoeloengan, *geholpen;* مندتاغي, mĕndatangi, *overvallen*, كدتاغن, kadatangan, *overvallen*, سهاي كدتاغن جامو, saja kadatangan djamoe, *ik ben door gasten overvallen, heb onverwachts bezoek gekregen*, كدتاغن ساكت, kadatangan sakit, *door ziekte overvallen, een ziekte krijgen*, waar جامو en ساكت een aanvullende bepaling van كدتاغن zijn; مندافت, mĕndapat, *vinden*, امس يغ كدفاتن, ĕmas jang kadapatan, *het gevonden goud;* ممباكر, mĕmbakar, *verbranden*, اد سفوله بوه رومه كبكارن, ada sapoeloh boeah roemah kabakaran, *er zijn tien verbrande, door brand beschadigde huizen;* مليهت, mĕlihat, *zien*, كلهاتن, kalihatan, *gezien;* دغر, dĕngar, *hooren*, كدغارن, kadĕngaran, *gehoord*, كدغارنله خبر, kadĕngaranlah kabar, *het bericht werd gehoord* d. i. *men vernam*, كدغارنله خبر كفدان, kadĕngaranlah kabar kapadanja, *het bericht kwam hem ter oore;* ممبيلغ, mĕmbilang, *tellen, achten*, كبلاغن, kabilangan, *geacht, in aanzien*, اورغ يغ كبلاغن, orang jang kabilangan, *een geacht, invloedrijk persoon;* مڽامن, mĕnjamoen, *rooven, plunderen*, كسمونن, kasamoenan, *beroofd, geplunderd;* منچوريئي, mĕntjoerii, *bestelen*, كچريئن, katjoerian, *bestolen;* مڽندل, mĕnjĕndal, (schielijk) *uittrekken* (b. v. een kris) *en wegnemen*, سهاي كسندالن, saja kasĕndalan, *ik ben beroofd van mijn kris*, en met bijvoeging van den persoon door wien de berooving heeft plaats gehad, كسندالن سهاي اوله جاو ايت, kasĕndalan saja oleh Djawa itoe; منمفاهي, mĕnoempahi, *morsen op, storten op, bemorsen*, كتمفاهن, katoempahan,

bemorst, دمان الس ميج يڠ كتمفاهن اڠڮر ايت , dimana alas medja jang katoempahan anggoer itoe, *waar is het met wijn bemorste tafelkleed*; مماكن , mĕmakan, *eten*, كمكانن, kamakanan, *opgegeten, verteerd*, فدڠ كمكانن كارت , pĕdang kamakanan karat, *een door roest verteerd zwaard*; منڠڮلكن , mĕninggalkăn, *achterlaten*, كتڠڮالن, katinggalan, *achtergelaten* en dus ook weer *achtergebleven*, هرت يڠ كتڠڮالن, harta jang katinggalan, *de nagelaten goederen*, انقن يڠ كتڠڮالن, anaknja jang katinggalan, *zijn achtergebleven kinderen*, سورة ايت كتڠڮالن د
اتس ميج سهاي , soerat itoe katinggalan diatas medja saja, *die brief is op mijn tafel achtergelaten*, d. i. *blijven liggen*:

En zoo ook wanneer het stamwoord een substantief of een adjectief is, in welk geval niet altijd een daarvan gevormd transitief werkwoord in gebruik is; ofschoon ook dan de beteekenis die is van een passief deelwoord, hetzij als adjectief hetzij als praedicaat gebezigd, moeten wij in de vertaling dikwijls tot een ander woord de toevlucht nemen, maar altijd is de beteekenis dat een persoon of zaak ondervindt, getroffen is door, geworden is wat door het grondwoord wordt uitgedrukt; b. v. راج , radja, *koning*, مرجاكن , mĕrădjakăn, *tot koning verheffen*, كرجاءن, kĕradjaan, *tot koning verheven*, d. i. *koning geworden* = *den troon beklimmen*, تتكل اي كرجاءن , tatkala ia kĕradjaan, *toen hij koning geworden was*, *toen hij den troon beklom*; مالم , malam, *avond*, *nacht*, كملامنله اي دتڠه هوتن , kamalamanlah ia ditĕngah hoetan, *hij werd in het woud door den nacht, de duisternis overvallen*; سيڠ , siang, *dag*, *daglicht*, كسياڠن, kasiangan, *door het daglicht verrast*; اير , ajar, *water*, فراهو سهاي كائيرن, pĕrahoe saja kaajaran, *mijn vaartuig kreeg water binnen*; كورڠ, koerang, *te weinig*, ككوراڠن, kakoerangan, *gebrek hebben*, فاتك سكلين ككوراڠن اير, patik sakalian kakoerangan ajar, *wij hebben gebrek aan water*; فوتس, poetoes, *afgebroken*, *afgedaan*, *op*, فاچل٢ كفوتوسن ايافن, patjal-patjal kapoetoesan ajapan, *zij* (uw dienaren, de werklieden) *hebben geen eten meer*, كالو كفوتوسن فرڮي كروم‌ه فڠهولو اواك , kalau kapoetoesan pĕrgi karoemah pĕnghoeloe awak, *als*

gij niets meer hebt, ten einde raad zijt, gaat gij naar uw pěnghoeloe; (dat zelfde كفتوسن, kapoetoesan, *ten einde raad*, wordt versterkt كفوتس كرنتاسن, kapoetoes karěntasan, waarbij alleen het laatste woord het suffix *an* aanneemt, wat meer gebeurt bij samengestelde uitdrukkingen); اڠين, angin, *wind*, مڠاڠنكن, měnganginkăn, of مڠاڠيني, měngangini, *aan den wind blootstellen, luchten*, كأاڠينن, kaanginan, *aan den wind blootgesteld*; هوجن, hoedjan, *regen*, كهجانن, kahoedjanan, *door den regen overvallen, nat geregend*; فانس, panas, *warm*, كفناسن, kapanasan, *door de warmte getroffen*, *verschroeid, het warm hebben*, سدڠ اي برادو مك كفناسنله اي, sědang ia běradoe maka kapanasanlah ia, *terwijl zij sliep kreeg zij last van de warmte*; ديڠن, dingin, *koud*, كدڠينن, kadinginan, *verkleumd, het koud hebben*; روسق, roesak, *bedorven, vernield*, سهاي كرساكن, saja karoesakan, *ik ben in het ongeluk gestort*; سمفت, sěmpit, *eng, nauw*, كسمفيتن, kasěmpitan, *in het nauw gebracht, in moeielijkheden verkeeren*; روڬي, roegi, *schade*, كروڬيئن, karoegian, *schade lijden*, سفاي جاڠن اڠكو كروڬيئن دڠن سالهم سنديري, soepaja djangan ěngkau karoegian děngan salahmoe sěndiri, *opdat gij geen schade lijdt door uw eigen schuld*; كرڠ, kěring, *droog*, ككريڠن, kakěringan, *opgedroogd*, جكلو موسم كمارو سكاليفون تلاڬ اين تياد ككريڠن جوڬ ايرڽ, djikalau moesim kěmarau sakalipon tělaga ini tiada kakěringan djoega ajarnja, *zelfs gedurende den droogen moeson raakt het water van dezen vijver toch niet opgedroogd*, d. i. *wordt deze vijver toch niet droog*; تولة, toelah, *ongeluk* waardoor men getroffen wordt wegens een onbehoorlijke daad, كتلاهن, katoelahan, *door zulk een ongeluk getroffen*; لافر, lapar, *honger*, كلفارن, kalaparan, *honger hebben, uitgehongerd*, ماتي كلفارن, mati kalaparan, *van honger sterven*; ساكت, sakit, *ongesteld, pijnlijk*, مڽكيتي, měnjakiti, *kwellen, pijnigen*, كسكيتن, kasakitan, *gekweld*, *in moeielijkheden gebracht*, *gekomen, verkeeren*; مالو, maloe, *beschaamd, verlegen*, كملوئن, kamaloean, *beschaamd, verlegen geraakt, zich schamen*; تاكت, takoet, *bevreesd*, كتكوتن, katakoetan, *door vrees overvallen, bevreesd geworden.*

Op deze wijze worden van ماتي, mati, *dood, gestorven*, en هيلغ, hilang, *verloren, weg*, gemaakt كمتيئن, kamatian, met de beteekenis *door den dood verliezen, bestorven*, en كهلاغن, kahilangan, *kwijt raken* (ook door den dood); انق يغ كمتيئن ايبو بفان, anak jang kamatian iboe bapanja, *een kind dat zijn ouders door den dood verloren heeft, een bestorven kind*, d. i. *een weeskind*; يغ تغݢل ايتفون ترماغو۲ سفرت اورغ كمتيئن راج لكون, jang tinggal itoepon tĕrmangoe-mangoe sapĕrti orang kamatian radja lakoenja, *die achterbleven waren geheel verbijsterd van droefheid als menschen, die hun vorst door den dood verloren hadden*, d. i. *wier vorst gestorven was*; دسيتله كامي كمتيئن اغن, disitoelah kami kamatian angin, *hier (verloren wij den wind* d. i.) *werden wij door windstilte overvallen*; سهاي كهلاغن تغكت سهاي, saja kahilangan toengkat saja, *ik heb mijn stok verloren*; سفرت ايم يغ كهلاغن ابون, sapĕrti ajam jang kahilangan iboenja, *als een kuiken dat zijn moeder kwijt is, van zijn moeder afgeraakt is*. (1)

§ 178. Aangezien nu een voorwerp, dat een handeling of werking ondergaan heeft, ook de vatbaarheid bezit om die te ondergaan, zoo kunnen de van transitieve werkwoorden gemaakte wonden met ka — an in de tweede plaats ook wel overeenkomen met onze adjectieven met het achtervoegsel *baar* of *lijk*, of vertaald worden door den infinitief van het werkwoord voorafgegaan door *te*, of door

(1) Men trachte niet deze vormen zoo te verklaren, dat سهاي كمتيئن باف سهاي, zou beteekenen بݢث سهاي كمتيئن باف سهاي, bagi saja kamatian bapa saja, mihi mortuus est pater, want dat is toch weer pater mortuus est, *de vader is gestorven*, terwijl باف سهاي كمتيئن, niet beteekent *mijn vader is gestorven*, maar *mijn vader is bestorven* d. i. *heeft door den dood verloren* b. v. *zijn vrouw* of eenig ander nog niet genoemd object. In het Maleisch is *mijn vader is gestorven*, باف سهاي ماتي, bapa saja mati; *mijn stok is verloren, weg*, تغكت سهاي هيلغ, toengkat saja hilang; de persoon die door den dood verliest is het subject, de gestorvene het object van كمتيئن; wie kwijt raakt is het subject, wat verloren is het object van كهلاغن. Het spreekt ondertusschen van zelf, dat men سهاي كمتيئن باف سهاي, kan vertalen door *mijn vader is gestorven*.

kunnen gevolgd door den infinitief in het passief (*zichtbaar*, *te zien*, *kunnen gezien worden*). Zoo kan كدڠارن, kadĕngaran, niet enkel beteekenen *gehoord*, maar ook *te hooren* enz., مك كدڠارنله بوڽي ايم بركوكق سايف٢, maka kadĕngaranlah boenji ajam bĕrkokok sajoep-sajoep, *heel in de verte* (*onduidelijk*) *was te hooren* (*liet zich hooren*) *het geluid van een kraaienden haan*, جكلو هللنتر دلاڠت بربوڽي سكاليڤون تياد كدڠارن درفد كسڠاتن بوڽي تمفكڽ سݢل هلبالڠ, djikalau halilintar dilangit bĕrboenji sakalipon tiada kadĕngaran dari pada kasangatan tĕmpik sĕgala hoeloebalang, *al hadden er ook donderslagen aan den hemel weerklonken, zij konden niet gehoord worden wegens de hevigheid van het geschreeuw der legerhoofden*; برسرو٢له اي يڠ كدڠارن, bĕrsĕroe-sĕroelah ia jang kadĕngaran, *hij riep dat het hoorbaar was*, d. i. *hij riep luidkeels*; كلهاتن, kalihatan, *gezien*, maar ook *te zien*, اد دوا بوه كفل كلهاتن, ada doea boeah kapal kalihatan, *er zijn twee schepen in zicht*; تياد بهين كلهاتن امسڽ درفد كبڽاكن فرمات, tiada bĕhina kalihatan ĕmasnja, dari pada kabanjakan pĕrmata, *het goud er van was nauwelijks zichtbaar wegens de menigte edelgesteenten*; باءو بوسقڽ كچيومن دري جاءوه, baoe boesoeknja katjioeman dari djaoeh, *de stank er van was van verre te ruiken*; كفرچياءن, kapĕrtjajaan, *vertrouwd*, *vertrouwbaar*, فندفاتن سهاي اورڠ ايت تياد كفرچياءن, pĕndapatan saja orang itoe tiada kapĕrtjajaan, *naar mijn ondervinding is die man niet te vertrouwen*; ككنالن, kakĕnalan, *bekend*, *herkend*, *herkenbaar*, فڽامن ايت تياد ككنالن روفاڽ, pĕnjamoen itoe tiada kakĕnalan roepanja, *de roovers waren onherkenbaar*.

§ 179. Ook van enkele intransitieve werkwoorden worden verbale woorden met ka — an gemaakt, die beteekenen dat het subject toevallig, onwillekeurig doet, wat het werkwoord uitdrukt; b. v. ݢوݢر, goegoer, *ontijdig afvallen*, ككݢورن, kagoegoeran, *ontijdig afgevallen*, ككݢورن انقڽ, kagoegoeran anaknja, *haar kind is ontijdig geboren* d. i. *zij is ontijdig bevallen*; جاته, djatoh, *vallen*, كجتوهن, kadjatohan, *komen te vallen*, سفرت بولن كجتوهن كدالم روماهڽ, sapĕrti boelan kadjatohan kadalam roemahnja, *alsof de maan in*

haar (zijn) huis was komen te vallen, was neergedaald; لوفـ , loepa, *vergeten zijn*, سهاي كلفاٴن , saja kaloepaan, *het is mij ontgaan*, *ontschoten, door het hoofd gegaan*; كمسوكن فنچوري ݢراڠن كتامنكو اين, kamasoekan pĕntjoeri garangan katamankoe ini, *er is wellicht toevallig een dief in mijn tuin geslopen.*

§ 180. Ook de vorm ka — an wordt wel vervangen door كنا , kĕna; b. v. كنا مركـ , kĕna moerka = كمركاٴن , kamoerkaan, *getroffen door den toorn, in ongenade gevallen*; كنا سمفه , kĕna soempah = كسمفاهن , kasoempahan, *getroffen door den vloek, vervloekt.*

IX. Het praefix تر , tĕr.

§ 181. De tweede der op pag. 107 bedoelde vormen wordt gemaakt door het praefix تر , tĕr, vóór den onveranderden stam te plaatsen; b. v. van ايكت , ikat, ترايكت , tĕrikat; بوكـ , boeka, تربوكـ , tĕrboeka.

Komt in de eerste lettergreep van het stamwoord een *r* voor, dan verliest het praefix gewoonlijk de zijne en verandert in tĕ; b. v. راب , raba, تراب , tĕraba; روفـ , roepa, تروفـ , tĕroepa; تفرمناٴي , tĕpĕrmanai; تكرجاكن , tĕkĕrdjakăn; daarentegen ترحرمة , tĕrhormat; ترفربلا , tĕrpĕrbĕla enz.

Bij een enkel woord verandert de *r* in *l*, zonder dat daarvoor een bijzondere reden kan opgegeven worden (vergl. بر , bĕr, pag. 120); b. v. تلنجر , tĕlandjoer i. pl. v. ترانجر , tĕrandjoer; تلنتر , tĕlăntar, i. pl. v. ترانتر , tĕrantar of ترهنتر , tĕrhantar.

§ 182. De eerste beteekenis van dezen vorm is weer, wanneer de stam transitief is, die van het passieve deelwoord; b. v. منچيتق , mĕntjitak, *drukken*, ترچيتق , tĕrtjitak, *gedrukt*, كتاب يڠ ترچيتق دبندر بتاوي , kitab jang tĕrtjitak dibandar Batawi, *een te Batavia gedrukt boek*; ترباكر , tĕrbakar, *verbrand*; ترايكت , tĕrikat, *gebonden*; امس يڠ تراوفم , ĕmas jang tĕroepam, *gepolijst goud*; كود ايت اد ترتمبت دهلامنن , koeda itoe ada tĕrtambat dihalamannja, *het paard*

was op het plein voor haar huis vastgebonden; سئورڠ ڤون تياد ترلندڠ, saorang pon tiada tĕrlindoeng, *niemand was over het hoofd gezien, vergeten;* ممڤرانق, mĕmpĕranak, *baren,* سهاي تڤرانق دملاک, saja tĕpĕranak di Malaka, *ik ben te Malaka geboren* (*gebaard*); ترانياي, tĕraniaja, *onrechtvaardig behandeld;* تڤراوله, tĕpĕroleh, *verkregen;* ترجاويکن, tĕrdjawikăn, *in het Maleisch vertaald;* تراڠکت, tĕrangkat, *opgetild;* مڽبوت, mĕnjĕboet, *zeggen, noemen, vermelden,* ترسبوتله ڤرکتاٴن سيانو, tĕrsĕboetlah pĕrkataan si Anoe (de gewone inleiding bij een nieuwe periode van een verhaal), *hier wordt vermeld het verhaal van N. N.*, of zooals wij zeggen, *geschiedenis, lotgevallen van N. N.;* ترداڤت, tĕrdapat, *gevonden, aangetroffen;* تردڠر, tĕrdĕngar, *gehoord;* ترجالني, tĕrdjalani, *begaan, bezocht;* تريريڠي, tĕriringi, *gevolgd, begeleid;* تڤرهياسي, tĕpĕrhiasi, *versierd;* ممقس, mĕmaksa, *dwingen, noodzaken,* ترڤقس, tĕrpaksa, *gedwongen,* سهيڠݢ سهاي ترڤقس ملايڠکن ورقة اين, sahingga saja tĕrpaksa mĕlajangkăn warkat ini, *zoodat ik wel gedwongen ben dezen brief te zenden;* ايريڠ يڠ ترتمب, ajar jang tĕrtimba, *het uitgeschepte water;* ستله سده ترتانم بݢيند, satĕlah soedah tĕrtanam baginda, *nadat de vorst begraven was;* راج يڠ ترڤچت, radja jang tĕrpĕtjat, *de afgezette vorst;* معجون يڠ سده ترچمڤر اوبت بيهوس, ma'djoen jang soedah tĕrtjampoer obat bioes, *een drank waarin een slaapmiddel gemengd was.*

§ 183. Heeft het werkwoord het suffix کن of اي, dan wordt dit bij het praefix تر wel weggelaten, wanneer hierdoor geen onduidelijkheid kan ontstaan; b. v. ترݢادي, tĕrgadai, *verpand,* i. pl. v. ترݢديکن, tĕrgadaikăn; تربناس, tĕrbinasa, *verwoest geworden,* i. pl. v. تربناساکن, tĕrbinasakăn; ترلڤس, tĕrlĕpas, *losgelaten,* i. pl. v. ترلڤسکن, tĕrlĕpaskăn; ترڤنجار, tĕrpĕndjara, *gekerkerd,* i. pl. v. ترڤنجاراکن, tĕrpĕndjarakăn; تراوري, tĕroerai, *losgemaakt,* i. pl. v. تراوريکن, tĕroeraikan; تربايک, tĕrbaik, *hersteld,* i. pl. v. تربايکي, tĕrbaiki; ترساهوت, tĕrsahoet, *beantwoord,* i. pl. v. ترسهوتي, tĕrsahoeti; ترجالن, tĕrdjalan, *begaan, bezocht,* i. pl. v. ترجالني, tĕrdjalani; ترهيس,

tĕrhias, *versierd*, i. pl. v. ترهياسي, tĕrhiasi; كاءين يڠ ترهمفر, kain jang tĕrhampar (= tĕrhamparkăn), *een uitgespreid kleed.*

§ 184. Wordt het subject genoemd, waardoor de handeling verricht is, dan komt het er bij met de praepositie اوله, oleh; b. v. حكاية يڠ تركارڠ اوله توان انو, hikajat jang tĕrkarang oleh toean Anoe, *een door den Heer N. N. opgesteld verhaal;* تراوري اوله اڠين, tĕroerai oleh angin, *losgemaakt door den wind;* تردافت اوله سودار همب, tĕrdapat oleh soedara hamba, *gevonden door mijn broeder.*

§ 185. In de tweede plaats beteekent nu ook weer de vorm met تر, dat het object de handeling *kan* ondergaan en komt dus ook weer hierin overeen met den vorm ka—an; vooral wordt hij in deze beteekenis gebruikt met de ontkenning; b. v. تياد تراڠكت, tiada tĕrangkat, *niet op te tillen,* ككيڽ تياد تراڠكت, kakinja tiada tĕrangkat, *zijn been kon niet opgetild worden;* هتيڽ تياد ترتاهن, hatinja tiada tĕrtahan (= tĕrtahani), *zijn hart kon niet bedwongen worden, hij kon zich niet langer inhouden;* بارڠ يڠ ترباو اوله سؤرڠ, barang jang tĕrbawa oleh saorang, *de goederen die door één persoon kunnen gedragen worden;* كاسه توان ايت تياد تربالس اوله همب, kasih toean itoe tiada tĕrbalas oleh hamba, *uw goedheid kan niet door mij vergolden worden;* ادفون كولم ايت تياد ترتمب ايرڽ, adapon kolam itoe tiada tĕrtimba ajarnja, *wat dien vijver betreft, (zijn water) hij kan niet leeggeput worden;* دتمب اورڠ تياد ترتمب اير روڠ, ditimba orang tiada tĕrtimba ajar roeang, *men schepte, maar het water in het ruim van het schip kon niet uitgehoosd worden;* هرڬاڽ تياد ترنليكن, harganja tiada tĕrnilaikăn, *de waarde er van is niet te schatten, van onschatbare waarde;* تياد تركتاكن, tiada tĕrkatakăn, *niet te zeggen, onbeschrijfelijk;* مستحل اكن ترتودڠ بڠكي ڬاجه دڠن ڽيور, moestahil akan tĕrtoedoeng bangkai gadjah dĕngan njioer, *het is onmogelijk dat het kreng van een olifant met een klapperdop kan overdekt worden;* فافن يڠ همب داتق امبل ايت سموان ترفاكي, papan jang hamba datoek ambil itoe samoeanja tĕrpakai, *de planken, die wij gehaald hebben, kunnen alle gebruikt worden;* فكرجاءن يڠ تياد تكرجاكن اوله همب, pĕkĕrdjaan

jang tiada tĕkĕrdjakăn oleh hamba, *een werk dat niet door mij kan verricht worden;* تياد ترتورت اوله اورڠ لاٸين , **tiada tĕrtoeroet oleh orang lain,** *niet te evenaren door anderen;* افبيل اورڠ مڠامق تياد تركمباري اوله اورڠ يڠلاٸين هڠ توه دتيتهكن سلطان مڠمباري دي , **apabila orang mĕngamok tiada tĕrkĕmbari oleh orang jang lain, Hang Toeah dititahkăn Soeltan mĕngĕmbari dia,** *wanneer een amokmaker door de anderen niet weerstaan kon worden, gaf de Sultan last aan Hang Toeah hem te bestrijden;* اورڠ ملاک ايت تياد ترسمو اوله کيت , **orang Malaka tiada tĕrsĕmoe oleh kita,** *wij kunnen die lui van Malaka niet verschalken;* تياد ترماکن اوله مانسي , **tiada tĕrmakan oleh manoesia,** *men kan ze niet eten;* فراهو باف همب فون تياد ترفربلا اوله اورڠ , **pĕrahoe bapa hamba pon tiada tĕrpĕrbĕla oleh orang,** *ook het vaartuig van mijn vader kon niet gered worden;* اي تياد تربچار لاڬي , **ia tiada tĕrbitjara (tĕrbitjarakăn) lagi,** *hij is niet te helpen, hij is reddeloos;* هرت ايت تيداکن ترهابس دفربلنجاکن , **harta itoe tiadakăn tĕrhabis (tĕrhabiskăn) dipĕrbĕlandjakăn,** *die schatten kunnen niet opgemaakt worden, als zij uitgegeven worden voor het levensonderhoud.*

§ 186. Zelfs kan dat تر vóór den stam van een werkwoord geplaatst beteekenen, dat het *subject* de handeling kan (niet kan) uitvoeren; b. v. سهاي تياد ترجالن لاڬي اوله هنچر کاکي سهاي , **saja tiada tĕrdjalan lagi oleh hantjoer kaki saja,** *ik kan niet meer loopen, omdat mijn voeten geheel gewond zijn;* تياد اي ترکات٢ , **tiada ia tĕrkata-kata,** *hij kon niet spreken;* کيت تياد ترجواب سفرت دي ايت , **kita tiada tĕrdjawab sapĕrti dia itoe,** *wij kunnen niet antwoorden zooals hij;* اکو تياد ترليهت اکن فربواتنم ايت , **akoe tiada tĕrlihat akan pĕrboeatanmoe itoe,** *ik kan uw gedrag niet aanzien;* برڠسياف تياد تراڠکت باتو ايت الهله اي , **barangsiapa tiada tĕrangkat batoe itoe, alahlah ia,** *wie dien steen niet kan optillen, is overwonnen (verliest);* فرڬيله مريکئيت منچابت انق فانه ايت سئورڠ فون تياد ترچابت , **pĕrgilah marika itoe mĕntjaboet anak panah itoe, saorang pon tiada tĕrtjaboet,** *zij gingen om dien pijl uit te trekken, maar niemand was in staat dit te doen.*

§ 187. **Vooral ook wanneer er sprake is van iets** *toevalligs*, **iets** *onvoorziens*, **wordt in de derde plaats het praefix** تر **veelvuldig gebruikt; b. v.** ترفندغله سبوه دليم, **tĕrpandanglah saboeah dălima,** (*te zien was, zichtbaar werd*) *daar vertoonde zich een granaatappel;* سهاي دفاتي فنتو تربوك, **saja dapati pintoe tĕrboeka,** *ik vond de deur openstaan;* تيبا٢ ترتوتفله فنتو, **tiba-tiba tĕrtoetoeplah pintoe,** *plotseling sloeg de deur dicht.*

§ 188. **En zoo kan dat** تر **uitdrukken, dat het subject** *bij toeval, bij ongeluk, onwillekeurig, onder den invloed van een uitwendige oorzaak,* **de handeling verricht, die in het grondwoord opgesloten ligt; het subject is daarbij lijdelijk en vandaar het passieve praefix. Heeft het grondwoord reeds de beteekenis van een handeling onafhankelijk van den wil van het subject, dan komt** تر **er, eigenlijk pleonastisch, vóór om dat begrip sterker te doen uitkomen; b. v.** اي تركنغكن ايه بنداڽ, **ia tĕrkĕnangkăn (= tĕrkĕnang akan) ajah boendanja,** *toen kwam de gedachte aan zijn ouders bij hem op;* بهاروله سهاي ترايغت اكن فرجنجين ايت, **baharoelah saja tĕringat akan pĕrdjandjian itoe,** *toen eerst schoot mij die afspraak te binnen;* ترݢاليله اي كفد تاجو, **tĕrgalilah ia kapada tadjau,** *onder het graven stootte hij op een aarden vaas;* اي ترسرداو٢ سفرت تاݢر ببيڽ, **ia tĕrsĕrdawa-sĕrdawa săpĕrti tagar boenjinja,** *hij raakte aan het boeren, begon te boeren zoo hard alsof het donderde;* اي ترفروسق كدالم لوبڠ ايت, **ia tĕrpĕrosok kadalam lobang itoe,** *hij zakte in dat gat;* لالو ترلنتس سئيكر روس, **laloe tĕrlintas săekoer roesa,** *er schoot een hert voorbij;* دم اي ترفندڠ انقڽ, **dĕmi ia tĕrpandang anaknja,** *toen hij zijn zoon te zien kreeg, toen zijn blik op zijn zoon viel;* دم اي ترفندڠ كفد فاتڠ ايت, **dĕmi ia tĕrpandang kapada patoeng itoe,** *toen zijn blik op dat beeld viel;* ترليهتله اي سئيكر هريمو تله ترماسق ددالم فرڠكف, **tĕrlihatlah ia săekoer harimau tĕlah tĕrmasoek didalam pĕrangkap,** *daar zag hij op eens een tijger, die in een val geraakt was;* افبيل سمفي دكاكي هوتن ايت ترهنتيله اي, **apabila sampai dikaki hoetan itoe tĕrhĕntilah ia,** *toen hij aan den zoom van het woud was geko-*

men, *bleef hij stilstaan* (b. v. om zich te bedenken of hij verder zou gaan); تردودقله اي, tĕrdoedoeklah ia, *hij kwam te zitten*, *kwam op zijn achterste neer*, *zeeg neer* b. v. op een stoel (ook b. v. يڠ تردودق دبندر بتاوي, jang tĕrdoedoek dibandar Batawi, *die zijn verblijf houdt te Batavia*); ݢوݢورله اي كدالم تلاݢ ايت ترديري, goegoerlah ia kadalam tĕlaga itoe tĕrdiri, *hij viel in die put*, *maar zoo dat hij op zijn beenen terecht kwam*; دم تركچڤ اي اكن مكانن ايت مك ترتاري٢له اي, dĕmi tĕrkĕtjap ia akan makanan itoe maka tĕrtari-tarilah ia, *nauwelijks had hij van die spijs geproefd*, *of hij begon te dansen*; ترصبرله هتيڽ اكن ڤرچراين ككسيهڽ, tĕrsabarlah hatinja akan pĕrtjĕraian kakasihnja, *hij begon te berusten in zijn scheiding van zijn minnares*; لالو ترتيدرله اي, laloe tĕrtidoerlah ia, *daarop viel hij in slaap*; تردمڤرله باهو تن برايم باڤ ڤد ڤنتو استان, tĕrdamparlah bahoe Toen Bĕraim Bapa pada pintoe astana, *Toen Beraim Bapa bonsde bij ongeluk met zijn schouder tegen de deur van het vorstelijk woonhuis aan*; ترلڠݢرله ڤراهو بݢند كأتس باتڠ كايو, tĕrlanggarlah pĕrahoe baginda kaatas batang kajoe, *het vaartuig van den vorst stootte op een boomstam*; ترتانم كدواڽ هڠݢ لوتتڽ, tĕrtanam kadoeanja hingga loetoetnja, *zij zakten beiden tot de knieën in den grond*; سڤڠݢل ترڤلنتڠ كهولو, sapĕnggal tĕrpĕlanting kahoeloe, *het eene stuk vloog weg naar het binnenland*; سهاي ترباو هوجڠ اتڤ ايت, saja tĕrbawa hoedjoeng atap itoe, *ik heb bij ongeluk een stukje (strootje) van het dak meegenomen*; جك ترامبل سيره اورڠ سچارك ڤون دمركاءي بݢند, djika tĕrambil sirih orang sătjarik pon dimoerkai baginda, *als hij bij ongeluk maar een stukje sirihblad van een ander nam*, *beknorde de vorst hem*; جاتهله اي كدالم اير ترچلاڤق ڤد بلاكڠ ايكن, djatohlah ia kadalam ajar tĕrtjĕlapak pada bĕlakang ikan, *hij viel in het water en kwam terecht* (schrijdelings te zitten) *op den rug van een visch*; كاون سأورڠ ترليڤ, kawan saorang tĕrlepa, *mijn eene kameraad lag op zijn rug* (omdat hij te verzwakt was om te staan of te zitten); ترسندڠ ككيڽ ڤد باتڠ كايو ايت مك جاتهله اي ترجرومس, tĕrsandoeng kakinja pada batang kajoe itoe, maka

djatohlah ia tĕrdjĕroemoes, *zijn voet stootte tegen* (*hij struikelde over*) *dien boomstam, zoodat hij vooroverviel*; ترجڠکت , tĕrdjongkit, *wippen*, بوکن لنتي يڠ ترجڠکت سبب تياد تاهو مناري , boekan lantai jang tĕrdjongkit, sabab tiada tahoe mĕnari, *het is niet dat de vloer wipt, maar omdat hij niet kan dansen* (spreekwoord toegepast op iemand, die iets niet kennende de schuld aan het een of ander geeft, maar niet aan zijn onkunde).

§ 189. Dikwijls komen zulke woorden met تر als praedicaat of als bepalingen van het praedicaat voor, waar wij ze als een deelwoord, tegenwoordig of verleden, of ook wel door een adverbiale bepaling vertalen; b. v. ايڤون ترسدو٢ مناڠيس , iapon tĕrsĕdoe-sĕdoe mĕnangis, *hij weende snikkende*; مناڠيسله لاکي استري ترسده٢ , mĕnangislah laki istĕri tĕrsĕdih-sĕdih, *man en vrouw weenden diep bedroefd*; دودقله اي ترمندم ددالم چنت برهين , doedoeklah ia tĕrmĕndam didalam tjinta birahinja, *hij zat neer bedwelmd van liefdevol verlangen*; تمڤق ترڤڠݢق , tampak tĕrponggok, *onduidelijk zichtbaar*; ستله دليهتڽ اورڠ مود ترديري سنديرين دتڠه جالن , satĕlah dilihatnja orang moeda tĕrdiri sĕndirinja ditĕngah djalan, *toen hij een jonkman zag alleen op den weg staande*; مايت ڤون ترهنتر سڤرت باتڠ ڤيسڠ , mait pon tĕrhantar sapĕrti batang pisang, *de lijken lagen plat op den rug uitgestrekt als pisangstammen*; کليهاتنله مايت ايهڽ ترسندر دبلاکڠ بڠکي ݢاجه , kalihatanlah mait ajahnja tĕrsandar dibĕlakang bangkai gadjah, *daar vertoonde zich het lijk van haar vader, leunende tegen het lijk van een olifant.*

§ 190. Gaarne nemen woorden, die een gemoedsaandoening uitdrukken, als veroorzaakt door iets buiten het subject, en daaruit voortvloeiende handelingen het praefix تر aan; b. v. ترکجت, tĕrkĕdjoet, *schrikken*; ترچڠڠ , tĕrtjĕngang, *verbaasd zijn, stom staan van verbazing*; ترݢامم , tĕrgamam, *verbijsterd, verbluft*; ترسيڤو٢ , tĕrsipoe-sipoe, *verlegen*; ترماڠو , tĕrmangoe, *verbijsterd van droefheid*; ترسدر , tĕrsĕdar, *bijkomen, tot bewustzijn komen*; ترتاو , tĕrtawa, *lachen*, ترتاو ݢلق٢ , tĕrtawa gĕlak-gĕlak, *vroolijk, hardop lachen*; ترسڽوم , of ترسڽم , tĕrsĕnjoem, *glimlachen*, ترسڽم سمڤل , tĕrsĕnjoem simpoel, *eventjes, met gesloten lippen lachen.*

§ 191. Is eindelijk het deelwoord met het praefix تر het passieve deelwoord van een werkwoord met het suffix كن of اي (welk suffix, zie pag. 114, bij het deelwoord dikwijls wegvalt) gevormd van een adjectief, b. v. ممنجڠكن, mĕmandjangkăn, *lang maken*; منجناكي, mĕndjinaki, *tam maken*, en beteekent dat passieve deelwoord dus, dat het object gemaakt is wat het grondwoord wil zeggen, dan verbindt de Maleier aan het denkbeeld *gemaakt zijn* dat van *bij uitstek*, *bij uitnemendheid*, *in hooge mate*, en zoo wordt dan voor hem een adjectief met het praefix تر hetzelfde, als wat wij door den superlatief uitdrukken; b. v. ترفنجڠكن, tĕrpandjangkăn, waarvoor ترفنجڠ, tĕrpandjang, *zeer lang*, *te lang*; تربسر, tĕrbĕsar, *zeer groot*, *de grootste*; ترجينق, tĕrdjinak, *zeer tam*, *buitengemeen tam*; تردهولو, tĕrdahoeloe, *de voorste*, *ver vooruit*. En zoo ook van de verbale stammen لالو, laloe, en لمفو, lampau, *voorbijgaan*, *verder gaan*, ترلالو, tĕrlaloe, en ترلمفو, tĕrlampau, *verder gegaan*, *te ver gegaan*, die voor een adjectief geplaatst overeenkomen met ons *te*, *zeer*, *bij uitstek*, *bijzonder*; ترلالو بسر, tĕrlaloe bĕsar, *over het groote heen*, *zeer groot*, *te groot*; ترلمفو مهل, tĕrlampau mahal, *zeer duur*, *te duur*.

X. Het praefix بر, bĕr.

§ 192. Behalve het op pag. 56 vermelde praefix م, heeft het Maleisch er nog een, dat dient om aan een woord den vorm van een werkwoord te geven, nl. بر, bĕr.

Dit praefix wordt vóór den onveranderden stam geplaatst; b. v. اڠكت, angkat, براڠكت, bĕrangkat; ايكت, ikoet, برايكت, bĕrikoet; جالن, djalan, برجالن, bĕrdjalan.

Heeft de eerste lettergreep van den stam een *r* dan verdwijnt die van het praefix; b. v. ربت, rĕboet, بربت, bĕrĕboet; كرج, kĕrdja, بكرج, bĕkĕrdja. Vóór اجر, adjar, en انجر, oendjoer, verandert de *r* van het praefix in *l*; بلاجر, bĕladjar; بلنجر, beloendjoer; treft men in geschriften zeer dikwijls برلاجر, bĕrladjar, aan, dan is dit

te beschouwen als een fout voortkomende uit onnadenkendheid of uit zucht tot vertoon van geleerdheid. (¹)

Komt het praefix بر voor een zamengestelde uitdrukking, bestaande uit twee door het verzwegen voegwoord دان, dan, *en*, verbonden woorden dan wordt het gewoonlijk slechts voor het eerste dier woorden geplaatst; b. v. برجول بلي, bĕrdjoeal (dan) bĕli, *handel drijven;* برسوال جواب, bĕrsoeal (dan) djawab, *vragen en antwoorden, redeneeren, redetwisten.*

In de uitspraak sluit de *r* zich niet aan het stamwoord, zoo dit met een klinker begint; dus bĕr-angkat en niet bĕ-rangkat; bĕr-oentoeng en niet bĕ-roentoeng. (²) Dikwijls echter verdwijnt zij in de uitspraak geheel of is zij nauwelijks hoorbaar; b. v. bĕlajar i. pl. v. bĕrlajar; deze weglating, die men bij enkele woorden ook wel in schrift ontmoet, is geheel willekeurig en ofschoon erkend kan worden, dat zij vóór de eene beginletter gemakkelijker plaats heeft dan vóór de andere, b. v. vóór *l* wegens de gelijksoortigheid der twee letters, kan er toch geen regel voor gegeven worden.

§ 193. De met بر gevormde woorden zijn *intransitieve werkwoorden*, of *adjectieven* die ook als *praedicaten* kunnen optreden; tot welke van die twee zij behooren hangt af van de woordsoort en van de beteekenis van het grondwoord.

§ 194. *a.* Van verbale stammen gemaakt, zijn het in de eerste plaats *intransitieve werkwoorden*, die beteekenen dat het subject wel een handeling verricht, maar niet met het oog op een object, of

(¹) Het zal wel onnoodig zijn hier terug te komen op de woorden بلنتار, belantara, en ڤلباڬي, pelbagai, daar reeds sedert jaren door Dr. v. d. Tuuk is aangetoond, dat zij niet van de Maleische stammen انتار, antara, en باڬي, bagai, zijn gevormd, maar het eerste het Indische wanântara is en bij rimba of hoetan, *bosch*, gevoegd, niet beteekent *bosch of wildernis tusschen bewoonde streken gelegen*, maar *uitgestrekt woud, uitgestrekte wildernis, oerwoud*, zoodat het als een pleonastische bijvoeging moet beschouwd worden, die tot de eigenaardige sierlijkheden van het Maleisch behoort en alleen dient om het begrip *woud, wildernis* te versterken; terwijl het tweede het Tamilsche palawagai, *verschillende soorten*, is. In beide is de *w* op zijn Maleisch in *b* veranderd.

(²) In het Bataviaasch dialect wordt in dit geval de *r* wel tot het stamwoord getrokken; b. v. be-robah, be-rikoet, be-renti; daar nu het praefix be dikwijls weggeworpen wordt, blijft dan als stamwoord over robah = obah, rikoet = ikoet, renti = enti.

dat het zich bezig houdt, zijn werk, zijn beroep maakt van wat het grondwoord uitdrukt.

Dikwijls staat naast sulk een *intransitief* werkwoord met بر een *transitief* met م, en de beteekenis van het eerste laat zich dan gemakkelijk door vergelijking met die van het tweede begrijpen; منيکم, mĕnikam, *steken*, *iets* of *naar iets*, برتيکم, bĕrtikam, *steken*, maar zonder direct object, *vechten* met een steekwapen, b. v. een kris, اک برتيکم دڠن اڠکو اورڠ لاٸين داتڠ منيکم اک, akoe bĕrtikam dĕngan ĕngkau, orang lain datang mĕnikam akoe, *terwijl ik met u vecht*, *komen de anderen mij steken* (*dooden*); مڠوبه, mĕngobah, *veranderen, anders maken*, اي سده مڠوبه کلکوانڽ, ia soedah mĕngobah kalakoeannja, *hij heeft zijn gedrag veranderd*, براوبه, bĕrobah, *veranderen*, *anders worden*, براوبهله ورن موکاڽ, bĕrobahlah warna moekanja, *zijn gelaatskleur veranderde*, *hij verbleekte*, تيادله براوبه عادة ايت سمڤي کيني, tiadalah bĕrobah adat itoe sampai kini, *die instelling is tot den huidigen dag niet veranderd;* مڠوچه, mĕnggotjoh, *iemand met de vuist* (of iets dat men in de vuist houdt) *slaan*, برڬوچه, bĕrgotjoh, *boksen;* منمو, mĕnĕmoe, *iemand te gemoet gaan, onder de oogen komen*, اد براڤ اورڠ اڠکو ڤرڬي منمو حاج يڠ بهارو داتڠ ايت, ada bĕrapa orang ĕngkau pĕrgi mĕnĕmoe hadji jang baharoe datang itoe, *met zijn hoevelen zijt gij de pas aangekomen bedevaartgangers te gemoet gegaan*, منمو دي ڤون اک تاءسودي, mĕnĕmoe dia pon akoe tak soedi, *ik heb geen lust om hem onder de oogen te komen zelfs*, برتمو, bĕrtĕmoe (meestal met دڠن, dĕngan), *samenkomen met*, *ontmoeten*, بولو مات دڠن بولو کنيڠ سده برتمو, boeloe mata dĕngan boeloe kĕning soedah bĕrtĕmoe, *zijn oogharen ontmoeten zijn wenkbrauwen reeds*, d. i. *hij is zeer oud;* مڽالين, mĕnjalin, o. a. in de hoffelijke taal, *baren*, برسالين, bĕrsalin, *bevallen;* مڽيرم, mĕnjiram, *begieten*, *besproeien*, برسيرم, bĕrsiram, *baden*, van vorstelijke personen; ممبورو, mĕmboeroe, *najagen*, *vervolgen*, بربورو, bĕrboeroe, *jagen*, *op jacht zijn* of *gaan;* ممبڠکيت, mĕmbangkit, *opheffen*, *ophalen* in den zin van *verwijten* b. v. bewezen weldaden, بربڠکيت,

oprijzen, *opstaan*, مک لبو دولي فون بربڠکت کئادار, **maka lĕboe doeli pon bĕrbangkit kaoedara**, *het stof steeg op ten hemel*; مڠڬولڠ, **mĕnggoeling**, *iets voortwentelen*, *voortrollen*, برڬولڠ, **bĕrgoeling**, *heen en weer rollen*, برڬولڠ سنديرين, **bĕrgoeling sĕndirinja**, *van zelf voortrollen*; منولق, **mĕnolak**, *wegduwen*, *afweren*, برتولق, **bĕrtolak**, *van wal steken*; مڠمڤل, **mĕngoempoel**, *bijeenbrengen*, *verzamelen*, برکمڤل, **bĕrkoempoel**, *bijeenkomen*, *zich verzamelen*; منچمڤر, **mĕntjampoer**, *vermengen*, برچمڤر, **bĕrtjampoer**, *zich vermengen*, *vermengd zijn*; مڠڬنتڠ, **mĕnggantoeng**, *ophangen*, ڤمبونه ايت دحکمکن ماتي دڬنتڠ, **pĕmboenoeh itoe dihoekoemkăn mati digantoeng**, *de moordenaar is veroordeeld opgehangen te worden* (*tot de galg*), برڬنتڠ, **bĕrgantoeng**, *hangen*, *afhangen*, *steunen op*, اڤ يڠ برڬنتڠ دسيت, **apa jang bĕrgantoeng disitoe**, *wat hangt daar*, تياد تمڤت لائن سهاي برڬنتڠ ملائنکن توان, **tiada tĕmpat lain saja bĕrgantoeng melainkăn toean**, *er is niemand anders op wien ik steun* (*reken*, *hoop*) *dan gij*; ممبوات, **mĕmboeat**, *iets doen*, *maken*, *iemand behandelen*, (**vooral** *slecht*), بربوات, **bĕrboeat**, *doen*, *handelen*; منيوڤ, **mĕnioep**, *blazen op iets*, هاڽوتله ددالم لاوت داره ايت دتيوڤ اوله اڠين, **hanjoetlah didalam laoet darah itoe ditioep oleh angin**, *zij dreven rond in die zee van bloed voortgeblazen door den wind*, برتيوڤ, **bĕrtioep**, *blazen*, *waaien*, برتيوڤله اڠين يڠ برنام اطيعه, **bĕrtioeplah angin jang bĕrnama Atiah**, *de wind die Atiah heet* (**een zoele wind**) *waaide*; مڽندر, **mĕnjandar**, *tegen iets aanzetten*, برسندر, **bĕrsandar**, *steunen*, *leunen tegen iets*, *geleund*; منجوال, **mĕndjoeal**, **de handeling** *verkoopen* **verrichten**, اي سده منجوال رومهڽ, **ia soedah mĕndjoel roemahnja**, *hij heeft zijn huis al verkocht*, برجوال, **bĕrdjoeal**, *te koop hebben*, *aanbieden*, *handelen in*, *koopman zijn in*; برسيول, **bĕrsioel**, *fluiten*, سياڤ برسيول ايت, **siapa bĕrsioel itoe**, *wie fluit daar*, مڽيول, **mĕnjioel**, *fluiten* (**naar**), سهاي مڽيول انجيڠ سهاي, **saja mĕnjioel andjing saja**, *ik fluit* (**naar**) *mijn hond*.

Niet altijd echter is het verschil in beteekenis tusschen het werkwoord met بر en dat met م zoo sterk sprekend en somtijds schijnt het zelfs onverschillig, wanneer de handeling intransitief is, welk der beide praefixen gebruikt wordt. Zoo ontmoet men b. v. منجودي, mĕndjoedi, en برجودي, bĕrdjoedi, *dobbelen*; ممبوت نڠري, mĕmboeat nĕgĕri en بربوت نڠري, bĕrboeat nĕgĕri, *een stad, rijk stichten* in de beteekenis van *zich vestigen*; مرامو كايو, mĕramoe kajoe, en برامو كايو, bĕramoe kajoe, *hout verzamelen* voor bouwmaterialen; اوأ هندق مڠامق, awak hĕndak mĕngamok, *hij wilde amok maken*, en كاون٢ ستڠه هندق برامق, kawan-kawan sătĕngah hĕndak bĕramok, *sommigen wilden amok maken*, zonder dat uit het verband blijkt, waarom in het eene geval het praefix م, in het andere het praefix بر is gebruikt.

§ 194. Ook zijn er intransitieven met het praefix بر, waarnaast geen transitief met م voorkomt; b. v. برسبد, bĕrsabda, *spreken*; برفل, bĕrpal, *laveeren*; برسنم, bĕrsĕnam, *gymnastiseeren*; برڬستي bergoesti, *worstelen*; برڬومل, bĕrgoemoel, *id.*; برلاكو, berlakoe, *geschieden*, *overlijden*; برديري, bĕrdiri, *staan*; — of wel het werkwoord moet een suffix aannemen om transitief te worden; b. v. بركات, bĕrkata, *spreken*, مڠتاكن, mĕngatakăn, *iets zeggen*, enz.; برچاكف, bĕrtjakap, *praten*, *snoeven*, منچاكفكن, mĕntjakapkăn, *spreken over*, *snoeven op*; برتيته, bĕrtitah, *spreken* van een vorst enz., *bevelen*, منيتهكن, mĕnitahkăn, *iets bevelen*; برتاڽ, bĕrtanja, *vragen*, مناڽاكن, mĕnanjakăn, *iets vragen*, enz.; برنڠ, bĕrĕnang *zwemmen*, مرنڠكن, mĕrĕnangkăn, *wegzwemmen met*, مرناڠي, *zwemmen naar*; بربيچار, bĕrbitjara, *beraadslagen*, ممبيچاراكن, mĕmbitjarakăn, *beraadslagen over*. — Buiten beschouwing blijven hierbij die werkwoorden, aan welke het suffix كن een causatieve beteekenis heeft gegeven; b. v. منديريكن, mĕndirikăn, *doen staan*, *oprichten*; منچريكن, mĕntjĕraikăn, of ممفرچريكن, mĕmpĕrtjĕraikăn, *doen uiteengaan*, *scheiden*, enz.

Van اجر, adjar, beteekent de vorm مڠاجر, mĕngadjar, *onderwijzen*, en بلاجر, bĕladjar, *leeren, zich toeleggen op* (het werk van den leerling).

§ 195. De meeste stamwoordelijke werkwoorden (pag. 54) nemen evenmin بر als م voor zich; men treft alleen de volgende met بر aan; بردودق, bĕrdoedoek, maar dan niet *zitten, gaan zitten*, doch *gevestigd zijn;* برباريڠ, bĕrbaring, *liggen*; برلاري, bĕrlari, *hard loopen*, = لاري, maar als praedicatieve bepaling, داتڠ برلاري, datang bĕrlari, *hard aan komen loopen*; برفولڠ, bĕrpoelang, *terugkeeren*, speciaal tot God, d. i. *sterven;* برباليك, bĕrbalik, *terugkeeren;* بربڠكيت, bĕrbangkit, *opstaan;* برسنتف, bĕrsantap, *eten, drinken*; برتڠݢر bĕrtengger, *zitten, roesten* van vogels; برهڠݢف, bĕrhinggap, *zitten*, zooals van vogels; برديم, bĕrdiam, maar dan niet *wonen*, doch *zwijgen;* برجاݢ, bĕrdjaga, (dag en nacht onafgebroken) *feestvieren;* برداتڠ, bĕrdatang, in de uitdrukking برداتڠ سمبه, bĕrdatang sĕmbah, *spreken*, van een onderdaan tot een vorst, i. pl. v. het weinig of niet gebruikte برسمبه, bĕrsĕmbah, اي برداتڠ سمبه, ia bĕrdatang sĕmbah, *hij sprak.*

§ 196. Uit den aard der zaak kunnen de werkwoorden met بر, als zijnde intransitief, geen direct object hebben; maar bevat het grondwoord een transitief begrip, dan kan een woord, dat als direct object bij het werkwoord met م komt, als aanvullende bepaling, complement, bij den vorm met بر geplaatst worden. Eigenlijk komt dan het praefix voor een samengestelde uitdrukking, die in beteekenis somtijds overeenkomt met een substantief of een adjectief; b. v. برجول كود, bĕrdjoeal koeda, *handel drijven in paarden, paardenkooper zijn*, اي داتڠ برجول ايكن, ia datang bĕrdjoeal ikan, *zij kwamen visch te koop aanbieden*; برتانم فادي, bĕrtanam padi, *rijst planten, rijstplanter zijn;* برتنن كاين, bĕrtĕnoen kain, *zich bezig houden met (kains te) weven*, كالو بݢيني هاري كبپاكن فرمفون اد برتنن كاين, kalau bĕgini hari kabanjakan pĕrampoean ada bĕrtĕnoen kain, *om dezen tijd houden de meeste vrouwen zich bezig met weven;* برتوكر چينچين, bĕrtoekar tjintjin, *ringwisselen*, d. i. *zich verloven*,

ondertrouwd zijn; برسالن نام , bĕrsalin nama, *van naam verwisselen*, سي مسكين برسالن نام مهراج اندرا اڠكاس , si Miskin bĕrsalin nama Maharadja Indĕra Angkasa, *si Miskin nam den naam aan M. I. A.*; بربوت رومه , bĕrboeat roemah, *zijn huis bouwen*, nl. *zich vestigen*, بربوت بقتي , bĕrboeat bakti, *onderdanig (zijn)*, اي بربوت بقتي كفد سوميڽ , ia bĕrboeat bakti kapada soeaminja, *zij was haar man onderdanig*, بربوت باءيك , bĕrboeat baik, *goeddoen*, *weldoen*, اورڠ بربوت باءيك , orang bĕrboeat baik, *een braaf man*, بربوت عبادة , bĕrboeat ibadat, *vroom*, *godsdienstig (zijn)*; براوله هرت , bĕroleh harta, *rijk worden*, براوله كبسارن , bĕroleh kabĕsaran, *groot, machtig worden*, براوله كفنداين , bĕroleh kapandaian, *bekwaam*, *knap worden*; بلاجر علم بومي , bĕladjar elmoe boemi, *aardrijkskunde leeren*; برماءين مات , bĕrmain mata, *elkaar oogjes geven*, برماءين سنجات , bĕrmain sĕndjata, *schermen*, برماءين چاتر , bĕrmain tjatoer, *schaakspelen*; برجابت تاڠن , bĕrdjabat tangan, *elkaar op Maleische manier de hand geven, elkaar op die wijze groeten*; بركيرم سورة , bĕrkirim soerat, *brief-zenden*, *schrijven*, لام سده تياد سهاي بركيرم سورة كفد توان , lama soedah tiada saja bĕrkirim soerat kapada toean, *in lang reeds heb ik u niet geschreven*; بربورو كربو جالڠ , bĕrboeroe kĕrbau djalang, *op de wilde-buffeljacht gaan*, waarmee nog niet gezegd is dat er een enkele gezien of ontmoet, dus nagejaagd, vervolgd wordt.

Zoodra die complementen wezenlijke objecten worden, moet het werkwoord transitief zijn; d. i. moet het werkwoord met م of de passieve vorm daarvan gebruikt worden; dus b. v. سدهله اي منجول كداڽ , soedahlah ia mĕndjoeal koedanja, *hij heeft zijn paarden al verkocht*, كاءين سماچم اين سدهله سهاي جول ببراف كايو , kain samatjam ini soedahlah saja djoeal bĕbĕrapa kajoe, *van deze soort van goed heb ik reeds verscheiden stukken, blokken, verkocht*; برجول , bĕrdjoeal, zou in deze zinnen niet mogen gebruikt worden, wijl hier sprake is van het *werkelijk verkoopen*, niet van *te koop hebben* of *handelen in*; فادي يڠ دتانم اورڠ فد بولن يڠ لالو اين , padi jang ditanam (ditanamkăn) orang pada boelan jang laloe ini, *de rijst die men*

de vorige maand geplant heeft; رومه يڠ توان بوت ايت, **roemah jang toean boeat (pĕrboeat) itoe**, *het huis dat gij gebouwd hebt*; هرت يڠ كيت فراوله ايت, **harta jang kita pĕroleh itoe**, *de rijkdommen die wij verworven hebben*; كاءين يڠ دتنن بدداري, **kain jang ditĕnoen bidadari**, *een kain die door hemelnymfen geweven was*; ايتله علم يڠ سهاي فلجاري, **itoelah elmoe jang saja pĕladjari**, *dat zijn de wetenschappen, die ik bestudeerd heb*; بارڠ سسوات هندق دڠن دفلاجركن, **barang sasoeatoe hĕndak dĕngan dipĕladjarkăn**, *alles moet geleerd worden*, d. i. *om iets te kennen moet men het leeren*; دجابتڽ تاڠن سهاي, **didjabatnja tangan saja**, *hij greep mij bij de hand*; فد بولن يڠ لالو اين سهاي كيرمكن سورة دوا فوچق كفد توان بلم جوڬ سهاي دافت بلاسنڽ, **pada boelan jang laloe ini saja kirimkăn soerat doea poetjoek kapada toean, bĕlom djoega saja dapat balasannja**, *de vorige maand heb ik u twee brieven gezonden, maar ik heb er nog geen antwoord op ontvangen.*

§ 197. **In de tweede plaats geven zij te kennen niet zoozeer dat het subject een handeling verricht, als wel dat het subject tengevolge van een handeling in den toestand is gekomen, die door het grondwoord bedoeld wordt; en dit geldt niet alleen de van verbale stamwoorden maar ook de van andere woordsoorten, die dan als verbale stammen beschouwd moeten worden, afgeleide; zij kunnen dan, gelijk reeds uit sommige voorbeelden gebleken is, somtijds door een wederkeerend werkwoord vertaald worden, somtijds moeten zij door een passief deelwoord of een daarmee in beteekenis overeenkomend adjectief teruggegeven worden; b. v.** برجمر, **bĕrdjĕmoer**, *zich in de zon koesteren*, بوسڠ تمفت بواي برجمر, **boesoeng tĕmpat boeaja bĕrdjĕmoer**, *een zandplaat waar de krokodillen zich in de zon koesteren*; برديڠ, **bĕrdiang**, *zich bij het vuur warmen*; برفڬڠ, **bĕrpĕgang**, *zich vasthouden aan*, اي برفڬڠ فد سكفڠ فافن, **ia bĕrpĕgang pada sakĕping papan**, *hij hield zich vast aan een plank*; برلندڠ, **bĕrlindoeng**, *zich verschuilen, verbergen*, اي برلندڠ دبالك فنتو, **ia bĕrlindoeng dibalik pintoe**, *hij heeft zich verborgen (is verscholen) achter de deur*; برچمفر, **bĕrtjampoer**, *zich vermengen*,

vermengd, zich afgeven met, فاسر برچمفر كافر , pasir bĕrtjampoer kapoer, *met kalk vermengd zand* (niet *vermengd geworden*, dat zou zijn دچمفر , ditjampoer, of ترچمفر , tĕrtjampoer), جاڠن توان برچمفر دڠن اورڠ جاهت ايت , djangan toean bĕrtjampoer dĕngan orang djahat itoe, *geef u niet af, ga niet om met die slechte menschen*; برچوكر , bĕrtjoekoer, *zich scheren, geschoren worden* of *zijn*, توان لاڬي برچوكر , toean lagi bĕrtjoekoer, *mijnheer is bezig zich te scheren*, سهاي بلم برچوكر , saja bĕlom bĕrtjoekoer, *ik ben nog niet geschoren* (hetzij door mij zelf, hetzij door een barbier), *ik ben nog ongeschoren;* برڬوسق , bĕrgosok, *zich inwrijven, gewreven, geroskamd*, برڬوسق باؤن , bĕrgosok baoe-baoean, *zich inwrijven met parfumerieën*, مڠاڤ كود اين تياد برڬوسق , mĕngapa koeda ini tiada bĕrgosok, *waarom is dit paard niet geroskamd;* برڬولڠ , bĕrgoeling, *zich heen en weer wentelen b. v. over den grond;* برهيس , bĕrhias, *zich opschikken, opgeschikt, gekleed, versierd;* براندم , bĕrandam, *zich kappen, gekapt;* برتولس , bĕrtoelis, *beschreven, beschilderd*, تمفاين برتولس دڠن ڬمبر ناڬ , tĕmpajan bĕrtoelis dĕngan gambar naga, *een aarden watervat beschilderd met een draak;* برفمفن , bĕrpimpin, *aan de hand geleid;* براوسڠ , bĕroesoeng, *gedragen*, b. v. in een draagstoel, داتڠله سكلين ايسي نڬري كچل بسر توا مود يڠ بوت برفمفن دان يڠ ساكت براوسڠ , datanglah sakalian isi nĕgĕri kĕtjil bĕsar, toea moeda, jang boeta bĕrpimpin, dan jang sakit bĕroesoeng, *al de inwoners van het land groot en klein, jong en oud, kwamen op, de blinden aan de hand geleid en de zieken gedragen;* برڬنتي , bĕrganti, *verwisseld, vervangen*, سواميك سده برڬنتي لاين , soeamikoe soedah bĕrganti lain, *mijn echtgenoot is al door een ander vervangen, ik heb al een anderen echtgenoot;* براوبت , bĕrobat, *onder behandeling zijn, behandeld worden*, اي دكيرم كريو براوبت , ia dikirim ka-Riau bĕrobat, *hij is naar Riou gezonden om onder behandeling te komen, in behandeling genomen te worden;* برسيكت , bĕrsikat, *zich kammen, gekamd;* بربدق , bĕrbĕdak, *zich inwrijven met rijstpoeder, ingewreven*

enz.; سياف هندق برلولت ماريله سهاي لولت, siapa hĕndak bĕrloe-loet, marilah saja loeloet, *wie wil gewreven worden, komaan die zal door mij gewreven worden, is er iemand die zich wil laten wrijven, dan zal ik het doen;* برلاڠر, bĕrlangir, *zich het hoofd reinigen*, van لاڠر, langir, al wat dient om het hoofd te wasschen, *gebrand stroo, een fijne boombast, zeep*; برليمو, bĕrlimau, *zich bij het baden met citroen* (limau) *inwrijven om het vuil* (داكي, daki) *van het lichaam te verwijderen*; برسدي, bĕrsĕdia, *zich gereed maken, gereed zijn*; برلڠكف, bĕrlangkap, *zich uitrusten, gereed*, دسوروهڽ سكلين رعية برلڠكف, disoeroehnja sakalian rajat bĕrlangkap, *hij beval het geheele volk zich* (b. v. ten strijde) *gereed te maken*, ستله سده برلڠكف سكليانڽ, satĕlah soedah bĕrlangkap sakaliannja, *toen zij allen zich uitgerust hadden, gereed waren*; سوسه, soesah, *moeite*, برسوسه٢, bĕrsoesah-soesah, *zich moeite geven, zich ongerust maken*, جاڠنله توان٢ سكلين برسوسه٢ مڠڠكت كايو ايت, djanganlah toean-toean sakalian bĕrsoesah-soesah mĕngangkoet kajoe itoe, *vermoeit u toch niet met dit hout weg te brengen;* داله, dalih, *uitvlucht*, برداله, bĕrdalih, *zich verontschuldigen*, بردالهله اي دڠن برباڬي٢ دالهڽ, bĕrdalihlah ia dĕngan bĕrbagai-bagai dalihnja, *zij verontschuldigden zich met allerlei uitvluchten*; رڠڬڠ, rĕnggang, *uit elkander*, جاڠنله انقند برڠڬڠ درفد ايهند, djanganlah anakanda bĕrĕnggang daripada ajahanda, *verwijdert u niet van (uw vader) mij.*

§ 198. Werkwoorden met het praefix بر kunnen het suffix كن aannemen en krijgen daardoor dezelfde beteekenis als de overeenkomstige met م; b. v. برسرو٢كن, bĕrsĕroe-sĕroekăn, *luidkeels iets uitroepen*, برسرو٢كن نام اورڠ, bĕrsĕroe-sĕroekăn nama orang, *iemand bij zijn naam oproepen*, مك بڬند منيتهكن سأورڠ هلبالڠڽ برسرو٢كن مهراج مارا كرمه, maka baginda mĕnitahkăn saorang hoeloebalangnja bĕrseroe-sĕroekăn maharadja Mara Karmah, *de vorst beval een zijner voorvechters Mara Karmah op te roepen*; برتڠكهكن, bĕrtengkahkăn, *muziek maken, accompagneeren*, دفلوڽ ڬندڠ ايت برتڠكهكن راڬم مانسي, dipaloenja gĕndang itoe bĕrtengkahkăn ragam manoesia, *hij sloeg*

op de trom en accompagneerde haar met melodieën van de menschen; سکل يڠ برلمبڠ برتيکمکن لمبڠن سکل يڠ برتمبق برادقکن تمبقن, sĕgala jang bĕrlĕmbing bĕrtikamkăn lĕmbingnja, sĕgala jang bĕrtoembak bĕradakkăn toembaknja, *die met pieken gewapend waren staken met hun pieken, die met lansen gewapend waren staken met hun lansen*; برماٴينکن کود, bĕrmainkăn koeda, of bĕrmain-mainkăn koeda, *een paard kunsten laten maken, laten dansen* (tandakken); يڠ برݢاجه برجوڠکن ݢاجهن, jang bĕrgadjah bĕrdjoeangkăn gadjahnja, *die op olifanten gezeten waren, lieten hun olifanten vechten*; يڠ برکود برݢيݢتکن کدان, jang bĕrkoeda bĕrgigitkăn koedanja, *die te paard waren lieten hun paarden bijten* (nl. die van den vijand); ديمله توان دسين دهولو برهنتيکن لله, diamlah toean disini dahoeloe bĕrhĕntikăn lĕlah, *blijf voorloopig hier om uw vermoeidheid te doen ophouden*, d. i. *om uit te rusten*; برنڠکن, bĕrĕnangkăn, *met iets wegzwemmen.*

Moeten echter deze werkwoorden in het passief gebruikt worden, dan is men genoodzaakt daarvoor weer de passieve vormen van de werkwoorden met م te bezigen; b. v. سکل نام يڠ دسرو٢کنن, sĕgala nama jang disĕroe-sĕroekănnja, *de namen die door hem uitgeroepen werden*; کود يڠ دڤرماٴينکنن ايت, koeda jang dipĕrmainkănnja itoe, *het paard waarmee door hem kunsten gemaakt waren.*

§ 199. *b.* Van substantieven gemaakt beteekenen zij, *dat het subject heeft, bezit, krijgt, wat door het grondwoord uitgedrukt wordt*; wij geven ze dan gewoonlijk terug hetzij door een werkwoord, hetzij door een adjectief, waarin dat begrip *bezitten* of *verkrijgen* opgesloten is; b. v. انق, anak, *kind*, برانق, bĕranak, *een kind, kinderen hebben* of *krijgen, bevallen*; بوه, boeah, *vrucht*, بربوا, bĕrboeah, *vruchten dragen*; بوڠ, boenga, *bloem*, بربوڠ, bĕrboenga, *bloemen dragen, bloeien, gebloemd*; استري, istĕri, *getrouwde vrouw*, براستري, bĕristĕri, *een vrouw hebben, getrouwd zijn*; بيني, bini, *hetzelfde* maar minder deftig, بربيني, bĕrbini, *id.*; سوامي, soeami, *getrouwd man*, برسوامي, bĕrsoeami, *een man hebben, getrouwd zijn*, ڤرمڤوان يڠ تياد برسوامي, pĕrampoean jang tiada bĕrsoeami, *een ongetrouwde vrouw*; لاکي, laki, *hetzelfde*, minder deftig, برلاکي, bĕrlaki, *id.*;

سورة , soerat, *geschrift*, برسورة , bĕrsoerat, *beschreven*, باتو برسورة , batoe bĕrsoerat, *een beschreven steen*; هرت , harta, *bezittingen, rijkdommen*, برهرت , bĕrharta, *rijk*; راج , radja, *vorst*, براج , bĕradja, *een vorst hebben, geregeerd worden*, اي براج دهتين , ia bĕradja dihatinja, *hij heeft een koning in zijn hart*, d. i. *hij volgt zijn eigen zin, doet wat hij wil*; ݢون , goena, *nut, waarde*, برݢون , bĕrgoena, *nuttig, noodig*, تياد برݢون لاݢي فد سهاي , tiada bĕrgoena lagi pada saja, *ik heb het niet meer noodig, ik gebruik het niet meer*; كهندق , kahĕndak, *wensch, begeerte, verlangen*, بركهندق , bĕrkahĕndak, *verlangen hebben, wenschen, begeeren, verlangen*; جاس , djasa, *dienst, verdienste, verdienstelijk werk*, برجاس , bĕrdjasa, *verdienste hebben, zich verdienstelijk maken*; تلر , tĕlor, *ei*, برتلر , bĕrtĕlor, *eieren leggen*; سايف , sajap, *vleugel*, برسايف , bĕrsajap, *vleugels hebben, gevleugeld*; بولو , boeloe, *haar*, بربولو , bĕrboeloe, *harig, behaard*; ممفي , mimpi, *droom*, برممفي , bĕrmimpi, *een droom hebben, droomen*; بوڽي , boenji, *geluid*, بربوڽي , bĕrboenji, *geluid geven, weerklinken*; راس , rasa, *gevoel, smaak*, براس , bĕrasa, *gevoel hebben, gevoelen, smaken*, اي براس دداڽ سفرت كنا فانه , ia bĕrasa didadanja sapĕrti kĕna panah, *hij had een gevoel aan zijn borst alsof hij door een pijl getroffen was*, براس ݢارم , bĕrasa garam, *den smaak van zout hebben, naar zout smaken*, برچوچورنله اير متاڽ تياد براس لاݢي , bĕrtjoetjoeranlah ajar matanja tiada bĕrasa lagi, *haar tranen vloeiden zonder dat zij er gevoel van had*, d. i. *onwillekeurig*; ايكت , ikat, *band*, برايكت , bĕrikat, *gevat* b. v. in goud, *gebonden, gemetseld*; كوت , kota, *wal, versterking*, بركوت , berkota, *omwald, versterkt*; موانن , moeatan, *lading, inhoud*, برموانن , bĕrmoeatan, *lading hebben, beladen zijn, bevatten*, مسكيفون سورة اين تياد برموانن ورت يڠ بايك اكن تتافي تياد جوݢ يڠ جاهت , maskipon soerat ini tiada bĕrmoeatan warta jang baik, akan tĕtapi tiada djoega jang djahat, *ofschoon deze brief geen goede tijding bevat, is er ook geen kwade in*; فرڠ , pĕrang, *oorlog*, برفرڠ , bĕrpĕrang, *oorlog hebben*,

oorlog voeren, in oorlog zijn, اك هندق برفرڠ دڠن دي , akoe hĕndak bĕrpĕrang dengan dia, *ik wil hem bestrijden,* تتكل بوڬس برفرڠ دڠن كمفاني , tatkala Boegis bĕrpĕrang dĕngan Kompani, *tijdens de Boegineezen in oorlog waren met de Compagnie*; i. pl. v. برفرڠ ontmoet men dikwijls فرڠ als werkwoord, *vechten*, enz. gebruikt.

Die beteekenis van *bezitten* wordt somtijds gewijzigd; zoo is b. v. بركود , bĕrkoeda, niet *een paard hebben*, maar *te paard*, اورڠ بركود, orang bĕrkoeda, *menschen te paard*, *ruiters;* برفكاين , bĕrpakaian, niet *kleeren hebben*, maar *kleeren enz. aanhebben;* برسنجات , bĕrsĕndjata, niet *wapens bezitten*, maar *gewapend;* برتخت , bĕrtachta, *op den troon gezeten*, van تخت , tachta, *troon;* بروماه دڠن , bĕroemah dĕngan, *huizen* d. i. *getrouwd zijn met.*

§ 200. Andere met بر van een substantief afgeleide woorden drukken uit, dat het subject *een intransitieve handeling verricht*, waaraan de beteekenis van het stamwoord ten grondslag ligt; b. v. كرج , kĕrdja, *werk*, بكرج , bĕkĕrdja, *werken;* جالن , djalan, *weg*, *gang*, برجالن , bĕrdjalan, *gaan*, *loopen*, *op weg gaan;* لمب , loemba, *wedijver*, *wedstrijd*, برلمب , bĕrloemba, *wedijveren*, *om het hardst iets doen;* كمفڠ, kămpoeng, *erf*, *wijk*, *dorp*, بركمفڠ, bĕrkampoeng, *bijeenkomen;* لوتت, loetoet, *knie*, برلوتت, bĕrloetoet, *knielen*; مالم, malam, *nacht*, برمالم, bĕrmalam, *overnachten;* بهاس, bahasa, *taal*, *goede manieren*, بربهاس , niet alleen *goede manieren hebben*, maar ook *spreken*, *een beschaafde*, *wellevende taal spreken*, *beleefd uitnoodigen*; چرترا , tjĕritĕra, *verhaal*, برچرترا, bĕrtjĕritĕra, *vertellen*; فنتن, pantoen, *een soort van gedicht*, برفنتن, bĕrpantoen, *dergelijke gedichten opzeggen*, *zingen.*

§ 201. Nog kan die vorm beteekenen, dat het subject *is*, *zich gedraagt als* wat door het grondwoord wordt te kennen gegeven; b. v. كولي, koeli, *daglooner*, *sjouwer*, بركولي, berkoeli, als *koeli*, ماكن ڬاجي بركولي, makan gadji bĕrkoeli, *den kost verdienen als koeli*, اورڠ يڠ فنچهرينڽ بركولي, orang jang pĕntjahariannja bĕrkoeli, *menschen die als koeli hun brood verdienen*; برلاكي بيني , bĕrlaki

bini, *man en vrouw van elkaar zijn*, *met elkander getrouwd zijn*; سودار, soedara, *broeder* of *zuster*, برسودار, bĕrsoedara, *broeders (zusters) van elkaar zijn*; انقكو دوا برسودار اين, anakkoe doea bĕrsoedara ini, *deze mijn twee kinderen die broeders (broer en zuster) zijn*; داݢڠ, dagang, *vreemdeling*, *reizend koopman*, سهاي برداݢڠ دسين, saja bĕrdagang disini, *ik ben hier een vreemdeling*; دودق برسوداݢر, doedoek bĕrsoedagar, *als koopman gevestigd zijn.*

§ 202. Het praefix بر kan dan ook weer komen voor samengestelde uitdrukkingen, hetzij deze bestaan uit twee substantieven verbonden door het voegwoord دان, dan, *en*, dat in het Maleisch gewoonlijk verzwegen wordt, hetzij uit een substantief met een bepaling; رومه تڠݢ, roemah tangga, *huis* (*en*) *trap*, d. i. *huis*, *woning*, daar de Maleiers hun huizen op palen bouwen en er dus een trap aan moet zijn om er in en uit te gaan, سهاي برومه تڠݢ دكمفڠ اين, saja bĕroemah tangga dikampoeng ini, *ik heb mijn woning* (*woon*) *in deze kampong*; ايبو باف, iboe bapa, *moeder* (*en*) *vader*, *ouders*, سهاي اد لاݢي برايبو باف, saja lagi ada bĕriboe bapa, *ik heb mijn ouders nog*; ادق كاكق, adik kakak, *jongere* (*en*) *oudere broeders* (*en*) *zusters*, اي تياد برادق كاكق, ia tiada bĕradik kakak, *hij heeft geen broeders of zusters*; انق لاكي٢ سؤرڠ, anak laki-laki saorang, *een zoon*, اي برانق لاكي٢ سؤرڠ, ia bĕranak laki-laki saorang, *hij heeft één zoon*; اي برفوترا سؤرڠ فرمفون, ia bĕrpoetĕra săorang pĕrampoean, *zij beviel van een dochter*; كود برفلان كماسن, koeda bĕrpĕlana kaĕmasan, *een paard met een zadel met goud bewerkt*, *een prachtig*, *kostbaar zadel*; برباهاݢي دوا, bĕrbahagi doea, *twee deelen hebben*, *in tweeën verdeeld*; برسايف دوا, bĕrsajap doea, *tweevleugelig*; برباجو سترا, bĕrbadjoe soetĕra, *een zijden buis aanhebben*; بربوه كچل, bĕrboeah kĕtjil, *kleine vruchten dragen*; برتمبق امفت ليم باتڠ, bĕrtoembak ĕmpat lima batang, *gewapend zijn met* (*bij zich hebben*) *vier of vijf lansen*; برتندق فنجڠ بسر, bĕrtandoek pandjang bĕsar, *met lange dikke horens*, برلاكي يڠمود, bĕrlaki jang moeda, *een jongen man hebben*; برهاتي فوته, bĕrhati poetih, *met een rein*

hart; برموک مورم, bĕrmoeka moeram, *met een somber gelaa ;* مڠافکه ممند فرديمکن اورڠ برمهراج ليل دنݢري کيت, mĕngapakah mamanda pĕrdiamkăn orang bĕrmaharadja lela dinĕgĕri kita, *waarom is door u* (mamanda, apostrophe van den vorst aan zijn eersten minister) *toegelaten, dat iemand zich in mijn rijk als een maharadja lela aanstelde,* d. i. *maar deed, wat hij verkoos;* بربهاس مولان , bĕrbahasa maulana, *tegenover iemand*, b. v. een vorst van Arabische afkomst, *het woord Maulana, Heer, gebruiken;* بربيجي سابق , bĕrbidji saboek, *weeklagen;* براس سدف , bĕrasa sĕdap, *zich aangenaam gestemd voelen.*

§ 203. De van substantieven gevormde woorden met بر kunnen ook het suffix کن aannemen; hebben zij een verbale beteekenis dan kunnen zij in dezen vorm een direct object bij zich krijgen en zijn dan gelijk aan de overeenkomstige werkwoorden met م; somtijds laat zich dat کن dan evenwel het gemakkelijkst verklaren als een samentrekking van de praepositie اکن, akan, *aangaande*; b. v. برلمب٢کن کود , bĕrloemba-loembakăn koeda, *paarden doen wedrennen;* کورڠ٢ اي برلاونکن دلي يڠ دفرتون لبه٢ اي برلاونکن انق استرين , koerang-koerang ia bĕrlawankăn doeli jang dipĕrtoean, lĕbih-lĕbih ia bĕrlawankăn anak istĕrinja, *hoe minder zij strijden ter wille van Uwe Majesteit, des te meer zullen zij dit doen ter wille van vrouw en kinderen;* ستله اي مندڠر کات مهراج اندرا ديوا برفسنکن انقڽ دمکين ايت, satĕlah ia mĕndĕngar kata Maharadja Indĕra Dewa bĕrpĕsankăn anaknja dĕmikian itoe, *toen hij gehoord had, hoe M. I. D. hem zijn dochter aldus aanbeval;* سهاي هندق برخبرکن حال سهاي, saja hĕndak bĕrkabarkăn hal saja, *ik wil u meedeelen wat mij overkomen is;* سکليانڽ دودق بربچراکن مارا کرمه ايت بتاف ݢراڠن حالڽ مک اي لمبت داتڠ, sakaliannja doedoek bĕrbitjarakăn (= bĕrbitjara akan) Mara Karmah bĕtapa garangan halnja, maka ia lambat datang, *zij zaten te beraadslagen wat er wel met Mara Karmah mocht gebeurd zijn, dat hij zoo lang wegbleef;* ککاسه تون برچنتاکن تون, kakasih toean bĕrtjintakăn (bĕrtjinta akan) toean, *uwe minnares verlangt naar u;* اي برتياکن سکلين فري حال سهاي , ia bĕrtanjakăn (= bĕrtanja akan) sakalian pĕri hal saja, *hij vroeg naar*

alles wat mij overkomen was; اي برممفيكن سودران يڠ ماتي ايت, ia bĕrmimpikăn (= bĕrmimpi akan) soedaranja jang mati itoe, *hij droomde van zijn overleden broeder*; maar in het passief weer سودران يڠ دممفيكنن ايت, soedaranja jang dimimpikănnja (pass. van mĕmimpikăn) itoe, *zijn broeder van wien hij gedroomd had*; انق يڠ دچنتاكنن, anak jang ditjintakănnja, *het kind waarnaar hij verlangt enz.*

§ 204. Maar is بر gekomen voor een samengestelde uitdrukking bestaande uit een substantief met een bepaling en komt bij dat substantief het achtervoegsel كن, dan dient dit suffix alleen om de betrekking tusschen het substantief en zijn bepaling sterker te doen uitkomen; b. v. كود سمبراني برفلناكن سقلات ميره, koeda sĕmbĕrani bĕrpĕlanakăn sĕkĕlat merah, *een vurig paard met een rood lakensch zadel*; برفنجي٢كن ورن خطيفة, bĕrpandji-pandjikăn warna katipah, *met banieren van allerlei tapisseriewerk;* بݢند براستريكن انق راج نشروان عادل, baginda bĕristĕrikăn anak radja Noesjirwan Adil, *de vorst had tot vrouw (was getrouwd met) de dochter van koning Noesjirwan den rechtvaardige;* تياد ماؤ اكو برسواميكن سهاي اورڠ يڠ هيتم, tiada maoe akoe bĕrsoeamikăn sahaja orang jang hitam, *ik wil geen zwarten slaaf tot man hebben;* تن چندرا فنجڠ برلكيكن تن فيرق, Toen Tjandĕra Pandjang bĕrlakikăn Toen Perak, *T. Tj. P. had T. P. tot man;* اوله همب جاته كماري مك فادي كامو بربوهكن امس برداؤنكن فيرق دان برباتڠكن تمباك, oleh hamba djatoh kamari, maka padi kamoe bĕrboeahkăn ĕmas, bĕrdaoenkăn perak dan bĕrbatangkăn tĕmbaga, *omdat ik hier ben neergedaald, heeft uw rijst gouden vruchten, zilveren bladeren en koperen stengels;* اكو بربكلكن فولت فڠݢڠ, akoe bĕrbĕkalkăn poeloet panggang, *ik had geroosterde kleefrijst als voorraad meegenomen;* ماس بلم اسلام اورڠ برتوهنكن ديوا٢ masa bĕlom islam orang bĕrtoehankăn dewa-dewa, *toen zij nog geen Mohammedanen waren, hadden zij als Toehan (Heer, God) de dewa-dewa* (heidensche godheden), d. i. *vereerden, aanbaden zij de afgoden;* سڬل رعية بركتاكن اريس, sĕgala rajat bĕrkotakăn ĕrias, *de onderdanen maakten borstweringen van jonge pisangstammen;*

برانقكن راج , **bĕranakkăn radja**, *een radja tot zoon hebben*; فرمفون برانقكن تلور , **pĕrampoean bĕranakkăn tĕlor**, *een vrouw die een ei gelegd heeft*; برايكتكن امس , **bĕrikatkăn ĕmas**, *in goud gevat*; كمفڠ برفاڬركن اور , **kampoeng bĕrpagarkăn aoer**, *een kampong omheind met bamboe aoer*; فد مالم سهاي بركنديلكن بولن , **pada malam saja bĕrkandilkăn boelan**, *des nachts had ik de maan tot lamp.*

§ 205. *c.* **Van adjectieven gemaakt worden zij praedicaten of praedicatieve bepalingen, te kennen gevende dat een persoon of zaak is, wordt, de hoedanigheid krijgt, door het grondwoord uitgedrukt; b. v.** بانق , **banjak**, *veel*, بربانق , **bĕrbanjak**, *veel worden, toenemen, vermenigvuldigen* (intr.); برستي , **bĕrsĕtia**, *trouw zijn*, سياف برستي دڠن اڠكو كارن اڠكو اورڠ درهاك , **siapa bĕrsĕtia dĕngan ĕngkau, karĕna ĕngkau orang doerhaka**, *wie zou trouw zijn, zijn woord houden tegenover u, daar gij een oproerling zijt*; برتلنجڠ , **bĕrtĕlandjang**, *naakt zijn, zich ontkleed hebben*, ترجون برتلنجڠ , **tĕrdjoen bĕrtĕlandjang**, *naakt naar beneden springen*, مندي برتلنجڠ , **mandi bĕrtĕlandjang**, *ontkleed baden*, هندق دافاكنڽ سهاي سده برتلنجڠ , **hĕndak diapakănnja, sahaja soedah bĕrtĕlandjang**, *wat zouden zij mij doen, ik was reeds naakt uitgeschud*; برڬندل , **bĕrgoendoel**, *kaal van hoofd, blootshoofds, zonder hoofddoek zijn*, مك كلهاتن فداڽ سوات جماعة سكليننڽ برڬندل بلاك , **maka kalihatanlah padanja soeatoe djama'ah sakaliannja bĕrgoendoel bĕlaka**, *daar vertoonde zich aan hem een troep menschen, die allen zonder uitzondering blootshoofds waren*; بربايك , **bĕrbaik**, *wel met elkander zijn*; روسق , **roesak**, *bedorven*, enz., بروسق هاتي , **bĕroesak hati**, *bedroefd van hart*; مورم , **moeram**, *treurig*, *somber*, برمورم درج , **bĕrmoeram doerdja**, *somber van gelaat.*

Daar het adjectief zelf zoo dikwijls als praedicaat optreedt, is het meestal onverschillig of het praefix gebruikt of weggelaten wordt; het kan ook wel door دڠن , **dĕngan, vervangen worden in een praedicatieve bepaling; b. v.** دودقله اي دڠن مورم درجاڽ , **doedoeklah ia dĕngan moeram doerdjanja**, *hij zat neer met een somber gelaat*,

of te zamen met دغن, dĕngan, دغن برمورم درجان, dĕngan bĕr-moeram doerdjanja; عادتن برجالن٢ دغن براوري رمبتن, adatnja bĕr-djalan-djalan dĕngan bĕroerai ramboetnja, *zij is gewoon met los-hangend* (niet opgemaakt) *haar te wandelen.*

§ 206. Gaarne neemt het adjectief met het praefix بر het suffix كن met *causatieve* beteekenis aan, waardoor een werkwoord ontstaat in beteekenis geheel gelijk aan het *causatieve* werkwoord met م; b. v. لنجت, landjoet, *lang gerekt*, برلنجت, bĕrlandjoet, *lang zijn*, برلنجتكن, bĕrlandjoetkăn (= mĕlandjoetkăn), *maken dat iets lang wordt, rekken*, تياد سهاي برلنجتكن فركتاءن, tiada saja bĕrlan-djoetkăn pĕrkataan, *ik zal het verhaal niet rekken*; برباپقكن, bĕr-banjakkăn (= mĕmpĕrbanjakkăn), *vermeerderen, doen toenemen*; برلندغكن, bĕrlindoengkăn (= mĕlindoengkăn), *verbergen*, فندي ساغت اي برلندغكن كبجيكن ايت, pandai sangat ia bĕrlindoengkăn kabadjikan itoe, *hij weet die deugden goed verborgen te houden*; برفنجغكن, bĕrpandjangkăn (=mĕmandjangkăn), *verlengen*; برسوسنكن, bĕrsoesoenkăn (= mĕnjoesoenkăn), *opgestapeld doen zijn, opstapelen*; برلفسكن, bĕrlĕpaskăn (= mĕlĕpaskăn, mĕmpĕrlĕpaskăn), *vrijlaten*; برديريكن, bĕrdirikăn (= mĕndirikăn), *oprichten.*

Het suffix كن wordt daarbij wel weggelaten; b. v. برديم ديرين, berdiam (i. pl. v. bĕrdiamkăn) dirinja, *zwijgen*; بݢند مپورہ برلڠكف كفل, baginda mĕnjoeroeh bĕrlangkap (i. pl. v. bĕrlangkapkăn) ka-pal, *de vorst beval schepen uit te rusten*; برباݢس مولت تياد برݢون اورڠ طاعة تاكن براوبه هتين, bĕrbagoes (bĕrbagoeskăn) moeloet tiada bĕrgoena, orang ta'at takan bĕrobah hatinja, *zich lief voordoen, vleien is nutteloos, een vroom man zal er toch niet van gevoelen door veranderen.*

Wil men van verschil tusschen den vorm met م en dien met بر spreken, dan bestaat dit alleen daarin, dat bij بر meer op den voorgrond treedt dat het object wordt, de hoedanigheid krijgt door het stamwoord uitgedrukt, terwijl bij م tevens aan de handeling van het subject wordt gedacht; voor het practisch gebruik heeft dit verschil

niets te beteekenen en is het dus geheel hetzelfde, of het voorvoegsel م dan wel بر gebruikt wordt. (1)

In het passief moeten weer de passieve vormen van den actieven vorm met م gebruikt worden; b. v. اي برلفسكن سكلين توانن, ia bĕrlĕpaskăn sakalian tawanan, *hij liet al de krijgsgevangenen los*, maar اورڠ توانن يڠ دلفسكنڽ, orang tawanan jang dilĕpaskănnja (dipĕrlĕpaskănnja), *de krijgsgevangenen, die hij losgelaten heeft.*

§ 207. *d.* Ook de persoonlijke voornaamwoorden en de in plaats van deze gebruikte woorden kunnen het praefix بر, aannemen en beteekenen dan, dat het subject zich tegenover iemand noemt of iemand aanspreekt met het grondwoord; b. v. اكو, akoe, *ik*, براكو, bĕrakoe, *zich* akoe *noemen als men tot iemand spreekt;* اڠكو, ĕngkau, *gij*, براڠكو, bĕrĕngkau, *iemand met* ĕngkau *aanspreken*, براكو دان براڠكو له اي, bĕrakoe dan bĕrĕngkaulah ia (bĕrakoe ĕngkaulah ia), *zij spreken tot elkander met* akoe *en* ĕngkau, d. i. *zij tutoijeeren elkaar;* فاتيك, patik, *ik* (van een onderdaan tot een vorst), برفاتيك, bĕrpatik, *het woord* patik *voor* ik *gebruiken*, يڠ دبهساكن برفاتيك, jang dibahasakăn bĕrpatik, *hij tot wien men spreekt met* patik; همب اڠكو, hamba ĕngkoe (ĕngkoe, titel van den jang dipĕrtoean moeda d. i. den rijksbestierder, of zooals wij hem gewoonlijk noemen onderkoning), *ik* (sprekende tot den tĕmĕnggoeng), برهمب اڠكو, bĕrhamba ĕngkoe, *zich tegenover iemand* hamba ĕngkoe *noemen;* تڠكو, tĕngkoe, *een vorstelijke titel*, برتڠكو, bĕrtĕngkoe, *jegens iemand het woord* tĕngkoe *gebruiken;* دڠن, dĕngan (minder onderdanig dan همب, hamba), *ik*, بردڠن, bĕrdĕngan, *van zich zelf met* dĕngan *spreken.*

---

(1) Ook bij andere transitieve werkwoorden met een suffix worden de beide praefixen in het actief willekeurig gebruikt; men vindt b. v. ممفرسمبهكن, mempersembahkan, en بفرسمبهكن, bepersembahkan, *meedeelen*, *aanbieden;* ممفرسلاكن, mempersilakan, en بفرسلاكن, bepersilakan, *uitnoodigen;* ممفردياكن, memperdajakan, en بفردياكن, beperdajakan, *een koopje geven, bedriegen;* ممفلجاري, mempeladjari, en بفلجاري, bepeladjari, *bestudeeren.*

Nemen deze pronominale stamwoorden het suffix كن aan, dan worden zij daardoor transitief, maar krijgen dan in het actief het praefix م, in het passief د; b. v. منڠكوكن, mĕnĕngkoekăn, *iemand* tĕngkoe *noemen*, يڠ دڤاتيككن دان يڠ دهمب اڠكوكن دان يڠ دهمب تڠكوكن, يڠ دڎڠنكن اتو دهمب اورڠكن, jang dipatikkăn dan dihamba ĕngkoekăn dan jang dihamba tĕngkoekăn, jang didĕngankăn atau dihamba orangkăn, *zij tegenover wie men van zich zelf sprekende de woorden* patik, hamba ĕngkoe, hamba tĕngkoe, dĕngan *of* hamba orang *voor* ik *gebruikt.*

XI. De wederkeerende werkwoorden.

§ 208. Op bl. 127 is reeds gezegd, dat sommige woorden met het praefix بر door een wederkeerend werkwoord moeten vertaald worden, ofschoon zij niet juist uitdrukken dat het subject een handeling verricht, waarvan het zelf het object is; bij een werkelijk reflexief werkwoord is dit wel het geval; het heeft in het Maleisch tot object, ديري, diri, *persoon*, met toevoeging van een woord dat aantoont of het 1ste, 2de of 3de persoon is; دريكُ, dirikoe, ديري سهاي, diri saja, *ik, mij;* دريم, dirimoe, ديري توان, diri toean, *gij, u;* دريڽ, dirinja, *zich;* سهاي تياد ماٴو ممڤرهمباكن ديري سهاي, sahaja tiada maoe mĕmpĕrhambakăn diri saja, *ik wil mij niet tot dienaar maken, mij onderwerpen;* توان هندق ممبنساكن ديري توان, toean hĕndak mĕmbinasakăn diri toean, *gij zult u zelf ongelukkig maken;* اي ممبونه دريڽ, ia mĕmboenoeh dirinja, *hij heeft zich zelf om het leven gebracht;* برلندڠكن ديريڽ, bĕrlindoengkăn dirinja, *zich verbergen, een schuilplaats zoeken bij;* برديمكن ديريڽ, bĕrdiamkăn dirinja, gewoonlijk bĕrdiam dirinja (zie pag. 137), *zich stilhouden, zwijgen;* ممبوڠ ديريڽ, mĕmboeang dirinja, *zich zelf verbannen*, d. i. *zijn land verlaten om niet terug te keeren;* ميرهكن ديريڽ كفد الله, mĕnjĕrahkăn dirinja kapada Allah, *zich aan God toevertrouwen, overgeven;* ميسلكن دريڽ, mĕnjĕsalkăn dirinja, *zich verwijtingen doen, berouw hebben;* لالو ڤرڬيله اي برسوچي ديري ككولم اير ماور ايت, laloe pĕrgilah ia bĕrsoetji diri (= bĕrsoetjikăn dirinja) kakolam ajar mawar itoe, *daarop ging zij zich reinigen in den vijver met rozewater;*

سݢراله اي برهيس دريث , sigĕralah ia bĕrhias dirinja, *zij kleedde zich haastig*; تاهو٢له تون ملكوكن ديري تون كدوا كفد تون ككند ايت , tahoe-tahoelah toean mĕlakoekăn diri toean kadoea kapada toean kakanda itoe, *weet gij beiden u steeds behoorlijk tegenover uwe echtgenooten te gedragen.*

XII. De wederkeerigheidsvormen.

§ 209. Om uit te drukken dat verschillende subjecten elkander wederkeerig tot het object van een zelfde handeling maken heeft het Maleisch twee vormen.

a. Door vóór den actieven vorm met م van een transitief stamwoord of ook wel vóór dien met بر den onveranderden stam te plaatsen; b. v. تتق منتق, tĕtak mĕnĕtak, *elkander houwen*, ستله برتمو لالو برفرڠ ترلالو رامي تتق منتق , satĕlah bĕrtĕmoe laloe bĕrpĕrang tĕrlaloe ramai tĕtak mĕnĕtak, *toen zij elkaar ontmoetten, ontstond er een hevig gevecht en allen hieuwen naar elkander*; بهاروله كلهاتن اورڠ برفرڠ اوسر مڠوسر , baharoelah kalihatan orang bĕrpĕrang oesir mĕngoesir, *toen eerst kon men zien hoe de strijdenden elkaar achterna zetten*; سمبر مڽمبر , sambar mĕnjambar, *op elkaar aanvliegen*, *elkaar grijpen*; تڠكف منڠكف , tangkap mĕnangkap, *elkaar pakken*, سولڠ مڽولڠ , soelang menjoelang, *elkaar den beker toereiken*; فانه ممانه, panah mĕmanah, *op elkaar schieten*; اوتس مڠوتس , oetoes mĕngoetoes, *elkaar afgezanten zenden*; جامو منجامو ; djamoe mĕndjamoe, *elkaar onthalen*; هاڽتله سكلين فراهو ايت تمف منمف , hanjoetlah sakalian pĕrahoe itoe timpa mĕnimpa, *de vaartuigen dreven met geweld tegen elkaar*; كيلت فون سابڠ مڽابڠ , kilat pon saboeng mĕnjaboeng, *de bliksemstralen schoten tegen elkaar in*, d. i. *doorkliefden de lucht van alle kanten.*

Een enkele maal kan deze vorm ook beteekenen een voortduring of herhaling der handeling; het werkwoord zelf kan dan zoowel transitief als intransitief zijn; b. v. ستله سلسي درفد جامو منجامو , sătĕlah salĕsai dari pada djamoe mĕndjamoe, *toen er een eind gekomen was aan het voortdurend feestvieren*; جاڠن باڽق فيكر مميكر تقدير تيدق بوله دمنكر , djangan banjak pikir mĕmikir, takdir tidak boleh

dimoenkir (Mal. moengkir), *denk er niet lang* of *onophoudelijk over na, wat voorbeschikt is kan niet verhinderd worden;* سڠݢه, singgah, *ergens aangaan,* سڠݢه مپڠݢه, singgah měnjinggah, *overal aanleggen.* Zoo wordt van ترس, těroes, *rechttoe, rechtaan,* het werkwoord منرس, měněroes, *doordringen door iets,* gemaakt en dan weer ترس منرس, těroes měněroes, adverbiaal *door en door,* بارڠ يڠ كنا ترس منرس اولهث, barang jang kěna těroes měněroes olehnja, *wie* (door die zwaardvisschen) *geraakt werd, werd geheel doorboord.*

§ 210. *b.* Door aan een woord het praefix بر met het suffix ان te geven, waarbij het woord dat tot stam dient dikwijls tot versterking van het begrip der wederkeerigheid verdubbeld wordt; b. v. برتڠكس تڠكيسن, běrtangkis-tangkisan, *elkaars slagen, pijlen* enz. *afweren;* برامبت٢تن, běrambat-ambatan, *elkander vervolgen;* برفانه٢هن, běrpanah-panahan, *op elkaar schieten;* براوسر٢ن, běroesir-oesiran, *elkander nazetten;* براموق٢كن, běramok-amokan, *woedend op elkaar aanvallen;* برحرمة٢تن, běrhormat-hormatan, *elkaar eer bewijzen, beleefd groeten;* برساهت٢تن, běrsahoet-sahoetan, *elkaar antwoorden,* بورڠ فون بربوپيله برساهت٢تن, boeroeng pon berboenjilah běrsahoet-sahoetan, *de vogels zongen elkaar afwisselend toe;* بركاسه٢هن, běrkasih-kasihan, *elkander liefhebben;* براڠݢف٢فن, běranggap-anggapan, *elkaar toedrinken;* بربت٢تن, běrěboet-rěboetan, *met zijn velen om het hardst trachten iets te grijpen, plukharen,* سهاي هيدف دڠن تارق كايو بربت٢تن دڠن كرا برق لوتڠ, saja hidoep děngan taroek kajoe běrěboet-rěboetan děngan kěra, běroek, loetoeng, *ik heb geleefd van jonge uitspruitsels van planten, waarom ik moest plukharen met kěra's, běroek's en loetoeng's* (soorten van apen); برچمبو٢ن, běrtjoemboe-tjoemboean, *elkaar liefkozen, vleien;* ستله سده برسوف٢فن مك اي ممفن تاڠن استرين ايت كدالم بيلك, sătělah soedah běrsoeap-soeapan, maka ia měmimpin tangan istěrinja itoe kadalam bilik, *toen zij elkaar sirih in den mond gestoken hadden* (van pasgehuwden), *geleidde hij zijn vrouw bij de hand naar de kamer;* تون دفڠݢل اوله تون فتري هندق بركنل٢لن, toean dipanggil oleh toean poetěri hěndak běrkěnal-kěnalan, *de prinses ontbiedt*

u opdat gij kennis met elkaar maakt; جاڠن اڠكو برماءين٢ برلنتر٢ن باتو , djangan ĕngkau bĕrmain-main bĕrlontar-lontaran batoe, *gooit elkaar niet al spelende, uit gekheid, met steenen*; بهارولە مريكئيت برهنتي درفد بربونه٢هن , baharoelah marika itoe bĕrhĕnti dari pada bĕrboenoeh-boenoehan, *toen eerst hielden zij op elkander te vermoorden*; برالاهن , bĕralahan, *elkaar overwinnen*, تياد يڠ برالاهن , tiada jang bĕralahan, *er is er geen geweest die den ander heeft overwonnen, niemand is de baas gebleven, zij hebben quitte gespeeld.*

Dikwijls beteekent deze vorm weer niet juist wederkeerigheid, maar een veelvuldigheid, een meervoud van subject of handeling, het gezamenlijk met een ander of anderen iets doen en wordt dan ook vaak gevolgd door de praepositie دڠن, dĕngan, *met*; vooral bij intransitieve stamwoorden, die uit den aard der zaak geen wederkeerige handeling kunnen uitdrukken, wordt deze vorm veel gebezigd om een meervoud of een versterking te kennen te geven, zelfs al is dat meervoud of die versterking reeds op een andere wijs uitgedrukt, waar wij dan wel van een adverbiale bepaling moeten gebruik maken; b. v. مك دليهتڽ بكس دارە برهمبورن , maka dilihatnja bĕkas darah bĕrhamboeran, *overal zag hij sporen van bloed verspreid* of *van stroomend bloed*; برچوچورنله اير متاڽ , bĕrtjoetjoeranlah ajar matanja, *haar tranen vloeiden*, برڬوڬورنله كنسيڽ سڬل بيناتڠ ايت , bĕrgoegoeranlah kanasinja sĕgala binatang itoe, *al die dieren vielen op zijn rijst*; اڬس دان ڽاموق ايت هابس برلمفارن داتس ناسي ايت , agas dan njamoek itoe habis bĕrlamparan diatas nasi itoe, *al die muggen en muskieten lagen verspreid over de rijst, de rijst was geheel bedekt met muggen en muskieten*; ماسيڠ٢ برلومبا٢ن اي لاري , masing-masing bĕrloemba-loembaan ia lari, *zij vluchtten allen om het hardst*; مك برجالرنله اولر كال دان اليفن , maka bĕrdjalaranlah oelar, kala dan alipan, *slangen, schorpioenen en duizendpooten kropen er uit*; سكليڽ كلورله برلاري٢ن , sakaliannja kaloearlah bĕrlari-larian, *allen liepen zoo hard zij konden naar buiten*; فوهن بوڠ سدڠ بركمباڠن , pohon boenga sĕdang bĕrkĕmbangan, *de bloemdragende boomen staan in vollen bloei*, بركمباڠنله هتيڽ , bĕr-

kĕmbanganlah hatinja, *haar hart look op;* برسوک۲ن , bĕrsoeka-soekaan, *met elkaar vrolijk zijn, feestvieren;* همب برهڽوتن سڬنف لاؤتن , hamba bĕrhanjoetan sagĕnap laoetan, *ik heb op alle zeeën rondgedreven;* برهدافن , bĕrhadapan, *tegenover elkander staan, twee personen, twee legers;* داتڠله تودق برلمفاتن لالو كدارت , datanglah todak bĕrloempatan laloe kadarat, *de zwaardvisschen kwamen op het land springen;* مناري برڠكف۲فن , mĕnari bĕrangkap-rangkapan, *bij paren dansen;* برباڬي۲ جنس بورڠ بتربڠن كليلڠن , bĕrbagai-bagai djĕnis boeroeng bĕtĕrbangan koelilingnja, *allerlei vogels vlogen er omheen;* متان برهليرن دارهن تياد بركفتوسن , matanja bĕrhiliran darahnja tiada bĕrkapoetoesan, *uit zijn oog droop onophoudelijk bloed af;* جوادە هابسله برتبورن سفنجڠ جالن , djoeadah habislah bĕrtaboeran sapandjang djalan, *al de levensmiddelen waren over den geheelen weg verstrooid;* تله سدە برتڬوه۲هن جنجي ايت , tĕlah soedah bĕrtĕgoeh-tĕgoehan djandji itoe, *toen zij die vaste afspraak met elkaar gemaakt hadden;* ماريله كيت برقوة۲تن فد مڠڠكت باتو ايت , marilah kita bĕrkoeat-koeatan pada mĕngangkat batoe itoe, *laten wij onze krachten tegen elkaar meten in het optillen van dezen steen;* مک راميله بوپي اورڠ ددالم استان ايت برتاڠس تڠيسن , maka ramailah boenji orang didalam astana itoe bĕrtangis-tangisan, *allen die in het paleis waren weenden luide;* اد يڠ برفنته فيرق اد يڠ برتمبالن اد يڠ سبله , ada jang bĕrpontoh perak, ada jang bĕrtimbalan, ada jang sabĕlah, *sommigen hadden zilveren armbanden, enkelen aan beide armen, anderen aan één arm,* دودق برتمبالن دڠن , doedoek bĕrtimbalan dĕngan, *even hoog zitten* d. i. *gelijk zijn in rang;* دليهتن سوات فوهن فنه دڠن كفال مانسي برڬنتوڠن , dilihatnja soeatoe pohon pĕnoh dĕngan kapala manoesia bĕrgantoengan, *hij zag een boom vol menschenhoofden er aan hangende, die vol menschenhoofden hing;* كبن يڠ فنه دڠن بوه دليم سدڠ برمساكن رفان سكليننڽ , kĕbon jang pĕnoh dĕngan boeah dălima sĕdang bĕrmasakan roepanja sakaliannja, *een tuin vol granaatappels, die alle tegelijk rijp schenen te zijn;* انق اچه برلائنن سكالي دڠن انق سبله فادڠ , anak Atjeh bĕrlainan sakali dĕngan anak sabĕlah Padang, *de kinderen in Atjeh zijn geheel*

verschillend van die te Padang, بارغ يڠ برلاٴينن , barang jang bĕrlainan, *onderling verschillende zaken*; برسالهن نام ݢلارن دڠن كلكوننڽ , bĕrsalah-salahan nama gĕlaran dĕngan kalakoeannja, *de naam van zijn rang is in strijd met zijn gedrag*, d. i. *hij gedraagt zich niet overeenkomstig zijn rang*, مالݢي ايت سديكت فون تياد برسلاهن دڠن مالݢي توان فتري, maligai itoe sadikit pon tiada bĕrsalahan dĕngan maligai toean poetĕri, *dat paleis verschilde in het geheel niet* (*zelfs geen kleinigheid*) *van dat der prinses;* سݢل فربواتن يڠ برفتوتن دڠن سݢل فكرجاٴن اݢام اسلام , sĕgala pĕrboeatan jang bĕrpatoetan dĕngan sĕgala pĕkĕrdjaan agama islam, *de handelingen die overeenkomstig zijn met de verplichtingen van den Islam;* اي برممفي ديريڽ برفنداڠن دڠن رسول الله , ia bĕrmimpi dirinja bĕrpandangan dĕngan rasoel Allah, *hij droomde dat hij een samenkomst had met den profeet* (Mohammad); كداان برلمورن دڠن دارة , koedanja bĕrloemoeran dengan darah, *zijn paard was geheel bevlekt met bloed.*

XIII. De gebiedende wijs.

§ 211. *a.* Intransitieve werkwoorden. Zooals reeds is opgemerkt heeft het werkwoord in het Maleisch geen vervoeging, d. i. geen verschillende vormen voor de verschillende wijzen enz.; de praefixen م en بر dienen om alle actieve werkwoordsvormen uit te drukken; en zoo is dan ook de gebiedende wijs, d. i. de wijs om een bevel of een verzoek te doen, althans bij de intransitieve werkwoorden, die actieve vorm van het werkwoord en heeft dus het praefix م of بر , tenzij het werkwoord stamwoordelijk is (pag. 54), d. i. geen praefix aanneemt.

§ 212. Om nu het bevel of verzoek beter te doen uitkomen neemt het werkwoord het nadrukswoordje له , lah, achter zich, dat echter niet *noodzakelijk* is en bij het spreken, althans in den 2[den] persoon, zeer dikwijls wordt weggelaten, wijl de toon dan reeds de gebiedende wijs te kennen geeft. Wordt deze wijs gebruikt tot iemand, dus 2[de] persoon, dan kan die persoon verzwegen worden evenals in onze taal, of hij kan genoemd worden, wat vooral zal geschieden als men beleefder spreekt.

Wordt zij gebruikt omtrent iemand, 3de persoon, dan zal die persoon natuurlijk moeten genoemd worden.

De imperatief van منفي, mĕnĕpi, *op zij gaan*, is dus منفي, mĕnĕpi, of منفيله, mĕnĕpilah (ĕngkau, toean, ia), *ga op zij*, *hij ga op zij*; مناڠسله, mĕnangislah, *huil*; برجالنله, bĕrdjalanlah, *begeef u op weg*, enz.; برکاتله, bĕrkatalah, *spreek*, مپيسهله اڠکو سديکت, mĕnjisilah ĕngkau sadikit, *ga een weinig uit den weg*; فرڬيله, pĕrgilah, *ga*; باڠنله, bangoenlah, *sta op*.

§ 231. *b.* Transitieve werkwoorden. De eigenaardigheid van het Maleisch, dat het bij voorkeur gebruik maakt van het passief, openbaart zich ook hier weer; de Maleier toch zegt niet: *haal dit of dat*, maar: *dit of dat worde gehaald*, waarbij dan weer de persoon, tot wien het bevel gericht is, verzwegen of genoemd kan worden, *worde gehaald door u*; en zoo ook de 3de persoon *hij hale*, in het Maleisch *worde door hem gehaald*.

§ 214. De imperatief van een transitief werkwoord zal dus voor den 2den persoon, overeenkomstig het op pag. 90 gezegde omtrent de vorming van het passief, uitgedrukt worden door den onveranderden stam zonder praefix, òf met aanneming van het pronominale praefix کو, kau, òf voorafgegaan door het persoonlijk voornaamwoord van den 2den persoon of het als zoodanig gebruikte woord; de persoon kan ook achter het werkwoord geplaatst worden met de praepositie اوله, oleh; اولهم, olehmoe, اوله توان, oleh toean, *door u*; voor den 3den persoon door het praefix د, di, (pag. 96), terwijl de persoon, die het bevel moet uitvoeren, achter het werkwoord komt met of zonder اوله. Tot nader aanduiding van den imperatief neemt het werkwoord het nadrukswoordje له, lah, aan, dat alweer in het spreken kan weggelaten worden.

Zoo is dan de imperatief van مڠمبل, mĕngambil, *halen*, امبلله, ambillah, *worde gehaald*, کوامبلله, kauambillah, توان امبلله, toean ambillah, امبلله اولهم, ambillah olehmoe, *door u worde gehaald*, امبلله سورة ايت, ambillah soerat itoe (kauambillah, toean ambillah, ambillah olehmoe soerat itoe, of sprekende eenvoudig ambil soerat itoe), *die brief worde door u gehaald*, d. i. *haal dien brief*; دامبيلپله سورة ايت, diambilnjalah soerat itoe, *die brief worde door hem*

gehaald; zoo van ممفرسمبهكن , mĕmpĕrsĕmbahkăn, *meedeelen*, enz., فرسمبهكنله , pĕrsĕmbahkănlah, *deel mede,* دفرسمبهكنيله , dipĕrsĕmbahkănnjalah, *door hem worde medegedeeld;* van ممفربوت , mĕmpĕrboeat, فربوتله , pĕrboeatlah, *maak;* van ممفرملياكن , mĕmpĕrmoeliakăn, فرملياكنله اولهم جامو ايت , pĕrmoeliakănlah olehmoe djamoe itoe, *behandel dien gast met onderscheiding;* van مڠتاكن , mĕngatakăn, *zeggen,* كتاكنله بنر , katakănlah bĕnar, *zeg de waarheid;* van ممفركماسي , mĕmpĕrkĕmasi, *inpakken,* فركماسيله سموانڽ بارڠك اين , pĕrkĕmasilah samoeanja barangkoe ini, *pak al deze goederen van mij in;* كتهوءيله اولهم , katahoeilah olehmoe, *weet, bedenk.*

§ 215. Toch kan ook bij transitieve werkwoorden het praefix م behouden blijven, wanneer er nl. meer sprake is van een aansporing, een opwekking dan wel van een bevel; b. v. بائيك٢ كامو كدوا مملهاراكن فكرجاٴن امر بالمعروف ونهي عن المنكر , baik-baik kamoe kadoea mĕmĕliharakăn pĕkĕrdjaan amar bi'lma'roef wa nahji an almoenkir, *houdt gij beiden u nauwgezet aan uw verplichting om het goede te bevelen en het slechte te verbieden;* دان كامو منڠڬلكن فكرجاٴن يڠ كجهاتن دان ميوروهكن سڬل اورڠ بربوت كبجيكن , dan kamoe mĕninggalkăn pĕkerdjaan jang kadjahatan dan mĕnjoerohkăn sĕgala orang bĕrboeat kabadjikan, *laat af van het slechte en spoort alle menschen aan het goede te doen* (*braaf te zijn*); هي لاكي٢ اڠكوله فرتام مرجم دي , hai, laki-laki, ĕngkaulah pĕrtama mĕradjam dia, *gij, o man, werp den eersten steen op haar;* سڬراله توانهمب منجول دي , sigĕralah toeanhamba mĕndjoeal dia, *verkoop haar maar spoedig;* مماكيله تن بيج سور , mĕmakailah, Toen Bidja Soera, *trek die kleeren eens aan, kleed u eens daarmee, T. B. S.*

§ 216. Gelijk nu in onze taal door bijvoeging van het een of ander woord (*eens, toch, alsjeblieft*), of ook wel door wijziging van de stem, met gebruikmaking van de gebiedende wijs het bevel veranderd wordt in een verzoek, zoo geschiedt dit ook in het Maleisch en dit geldt natuurlijk evenzeer voor de intransitieve als voor de transitieve werkwoorden. Reeds door het bezigen van het woord تون , toean, of een daarmee overeenkomstig woord, waarvan boven reeds voorbeelden zijn gegeven, heeft die verzachting van het bevel

tot verzoek plaats; b. v. توان بليکنله سهاي کود ايت , toean bĕlikănlah saja koeda itoe, *wees zoo goed dat paard voor mij te koopen;* توان برجالنله دهولو , toean bĕrdjalanlah dahoeloe, *ga alsjeblieft voor;* دڠرکنله صحابت۲ک , dĕngarkănlah sahabat-sahabatkoe, *luistert eens vrienden;* انچيء امبلله , ĕntjik ambillah, *neem het maar, entjik.*

Maar nog beleefder wordt het verzoek uitgedrukt door daarbij gebruik te maken van افله, apalah, کران, kiranja, of beide te samen افله کران , apalah kiranja, *alsjeblieft, toch,* سلاکن , silakăn of سلاکنله, silakănlah, *wees zoo goed;* b. v. سلاکنله توان دودق , silakănlah toean doedoek, *wees zoo goed te gaan zitten, neem plaats alsjeblieft;* توان تلوڠي افله کران اکن سهاي , toean toeloengi apalah kiranja akan saja, *help mij toch alsjeblieft.*

In plaats van افله , apalah, wordt ook wel eenvoudig اف, apa, gebruikt; b. v. سوره اف اي مماکي چار جاو, soeroh apa (=apalah) ia mĕmakai tjara Djawa, *laat hij zich eens op zijn Javaansch kleeden.*

§ 217. De imperatief dient eveneens om een wensch uit te drukken en neemt daartoe کران, kiranja, بارڠ , barang, موک۲ , moega-moega, *moge, wees zoo goed,* bij zich, de laatste twee nog wel versterkt door افله of کران ; b. v. دبالسکن الله کران کبجيکن توان کفد همبتون, dibalaskăn Allah kiranja kabadjikan toean kapada hambatoean, *God vergelde uw goedheid jegens mij;* بارڠ توانکو فوهنکن کران کفد الله سبحانه وتعالي بارڠ عافية فپاکت سودار همب , barang toeankoe poehoenkăn kiranja kapada Allah soebhanahoe (in de Maleische uitspraak soebhanah) wa ta'alla barang afiat pĕnjakit soedara hamba, *U. H. zij zoo goed den hoog verheven God, hem zij lof, te bidden dat mijn broeder moge genezen van zijn ziekte;* سورة اين بارڠ دسمفيکن الله کحضرة توان, soerat ini barang disampaikăn Allah kahalirat toean, *moge God u dezen brief doen toekomen;* موک۲ دفرتموکن الله کمبالي انتار توان دڠن همبتون , moega-moega dipĕrtĕmoekăn Allah kombali antara toean dĕngan hambatoean, *God geve dat wij elkander weder mogen ontmoeten;* بارڠ توان قبولکن فرمنتاٴن سهاي اين , barang toean kaboelkăn pĕrmintaan saja ini, *moge dit mijn verzoek door u toegestaan worden.*

§ 218. Eindelijk wordt de imperatief gebruikt, wanneer men iemand aanspoort, vermaant om het een of ander te doen; daarbij komt dan gewoonlijk een van de hulpwoorden هندق, hĕndak, هارس, haroes, *behooren*, *moeten*, بير, biar, *laten*, *toestaan*, بايك, baik, ماري, mari, *kom*, *komaan*; het nadrukswoordje له komt dan bij deze hulpwoorden, niet bij het werkwoord. Is het werkwoord transitief, dan *kan* het overeenkomstig het op pag. 146 gezegde den actieven vorm behouden; b. v. هندقله تون٢ ايڠت اكن نصيحة اكو اين, hĕndaklah toean-toean ingat akan nasihat akoe ini, *gij moet denken* (*denkt toch*) *aan mijne vermaningen*; هندقله اڠكو كتاكن بنر, hĕndaklah ĕngkau katakăn bĕnar, *gij moet, behoort de waarheid te spreken* (*spreek enz.*); هارسله كامو جاݢ بايك٢, haroeslah kamoe djaga baik-baik, *gij moet zorgvuldig de wacht houden*; جكلو دمكين بيرله تون برجالن دهولو, djikalau dĕmikian biarlah toean bĕrdjalan dahoeloe, *als het zoo is* (*in dat geval, welnu*) *ga gij dan maar vooruit*; بايكله تون منچباكن دي, baiklah toean mĕntjobakan dia, *stel hem maar eens op de proef*.

De imperatief چوب, tjoba, van منچوب, mĕntjoba, *beproeven*, wordt dikwijls eveneens als aansporing gebruikt; b. v. چوب تون ليهت, tjoba toean lihat, *zie eens*.

§ 219. Komt bij de gebiedende wijs van ڤرݢي, pĕrgi, *gaan*, een ander werkwoord, b. v. *ga halen*, dan staan in het Maleisch de beide werkwoorden in den imperatief en zegt men dus; *ga* (en) *haal*, (verg. het Engelsche *go and fetch*); ڤرݢي امبل, pĕrgi ambil, of pĕrgilah ĕngkau ambil, of pĕrgilah ĕngkau ambil olehmoe; ڤرݢيله ڤرسمبهكن, pĕrgilah pĕrsĕmbahkăn, *ga mededeelen*.

XIV. De verbiedende wijs.

§ 220. Deze wordt uitgedrukt door het woord جاڠن, djangan, جاڠنله, djanganlah, of ook wel door هندقله جاڠن, hĕndaklah djangan, *dat niet*. Is het werkwoord, dat het verbod inhoudt, *intransitief*, dan behoudt het weer zijn praefix, zoo het er een heeft; b. v. جاڠن باڤ مناڠيس, djangan bapa mĕnangis, (bapa hier gebruikt als aanspraak, vleiende, vriendelijke toespraak tot een knaap, ons

ventje, mannetje), *huil niet*; جاڠن تون برجالن دسين , djangan toean bĕrdjalan disini, *loop niet hier*; جاڠن لام ككند ڤرڬي , djangan lama kakanda pĕrgi, *blijf niet lang weg.*

§ 221. Is het werkwoord *transitief* en het verbod geldt niet enkel den toegesproken persoon maar ook anderen, wordt het dus in het algemeen gedaan, of wel wil men minder den toegesproken persoon doen uitkomen, dan wat men verbiedt, dan komt het werkwoord in het passief met het praefix د; het verbod komt dan overeen met ons: *dit of dat mag niet gedaan worden, men moet dit of dat niet doen*; b. v. جاڠن دمسوكي ڤكرجاءن اورڠ , djangan dimasoeki pĕkĕrdjaan orang, *men bemoeie zich niet, bemoei u niet met een ander mans zaken*; جاڠن دبڠكتكن ڤركارڽ لام , djangan dibangkitkăn pĕrkara jang lama, *haal geen oude koeien uit de sloot*; سوراتك اين جاڠن داڠكت , soeratkoe ini djangan diangkat, *neem deze papieren van mij niet weg*; جاڠن دبري كريت ايت مندهلوءي كيت , djangan dibĕri kăreta itoe mĕndahoeloei kita, *laat die wagen ons niet voorbijgaan* (*sta niet toe, dat enz.*); بارڠ ڤمبرين جاڠن دچاچت , barang pĕmbĕrian djangan ditjatjat (= ditjatjatkăn), *maak geen aanmerkingen op een geschenk, een gegeven paard niet in den mond zien*; سنتڤله انقند سكلين جاڠن دعايبكن , santaplah anakanda sakalian, djangan diaibkăn, *eet, mijn kinderen, en maakt er geen aanmerkingen op, trekt er den neus niet voor op.*

§ 222. Is het verbod tot een bepaalden persoon gericht, dan kan het werkwoord zoowel in het actief als in het passief staan, wat dan afhangt van de omstandigheid of de nadruk meer op den persoon of op de verboden handeling valt; in het eerste geval staat het in het actief, in het tweede in het passief; b. v. جاڠنله اڠكو ممباو بارڠ سوات حقك , djanganlah ĕngkau mĕmbawa barang soeatoe hakkoe, *neem gij niets mee, wat mij toebehoort*; جاڠن تون بڠكيڠي اكندي , djangan toean bengkengi akan dia, *wees niet kregelig jegens haar*; جاڠنله تون منارة كچل هاتي كڤد ايهند , djanganlah toean mĕnaroh kĕtjil hati kapada ajahanda, *koester geen wrok jegens uw vader* (*mij*), *neem mij niet kwalijk*; جاڠن اڠكو سكيتي اكندي , djangan ĕngkau sakiti akan dia, *doe haar geen leed*; جاڠنله تون للوءي

§ 218. **Eindelijk wordt de imperatief gebruikt, wanneer men iemand aanspoort, vermaant om het een of ander te doen; daarbij komt dan gewoonlijk** een van de hulpwoorden هندق, **hĕndak,** هارس, **haroes,** *behooren, moeten,* بير, biar, *laten, toestaan,* بايك, **baik,** ماري, **mari,** *kom, komaan*; het nadrukswoordje له komt dan bij deze hulpwoorden, niet bij het werkwoord. Is het werkwoord transitief, dan *kan* het overeenkomstig het op pag. 146 gezegde den actieven vorm behouden; b. v. هندقله تون۲ ايڠت اكن نصيحة اكو اين, hĕndaklah toean-toean ingat akan nasihat akoe ini, *gij moet denken* (*denkt toch*) *aan mijne vermaningen*; هندقله اڠكو كتاكن بنر, hĕndaklah ĕngkau katakän bĕnar, *gij moet, behoort de waarheid te spreken* (*spreek enz.*); هارسله كامو جاڬ بايك۲, haroeslah kamoe djaga baik-baik, *gij moet zorgvuldig de wacht houden*; جكلو دمكين بيرله تون برجالن دهولو, djikalau dĕmikian biarlah toean bĕrdjalan dahoeloe, *als het zoo is* (*in dat geval, welnu*) *ga gij dan maar vooruit*; بايكله تون منچباكن دي, baiklah toean mĕntjobakan dia, *stel hem maar eens op de proef.*

De imperatief چوب, tjoba, van منچوب, mĕntjoba, *beproeven,* wordt dikwijls eveneens als aansporing gebruikt; b. v. چوب تون ليهت, tjoba toean lihat, *zie eens.*

§ 219. Komt bij de gebiedende wijs van فرڬي, pĕrgi, *gaan,* een ander werkwoord, b. v. *ga halen,* dan staan in het Maleisch de beide werkwoorden in den imperatief en zegt men dus; *ga* (en) *haal,* (verg. het Engelsche *go and fetch*); فرڬي امبل, pĕrgi ambil, of pĕrgilah ĕngkau ambil, of pĕrgilah ĕngkau ambil olehmoe[illegible] فرسمبهكن, pĕrgilah pĕrsĕmbahkän, *ga mededeelen.*

XIV. De verbiedende wij[illegible]

§ 220. Deze word[illegible] et w[illegible]
جاڠنله, djanganlah, [illegible]
ngan, *dat niet.* Is [illegible]
sitief, dan behoud[illegible]
جاڠن باف مناڠس [illegible]
als aanspraak, v[illegible]

bĕrdjalan [illegible]

kakanda [illegible]

§ 221. [illegible]

enkel [illegible]

in het [illegible]

persoon [illegible]

woord [illegible]

[illegible] saja

[illegible] pende;

[illegible] ensch*t nu*

[illegible] *ij is* (*was*)

[illegible] de hulpwoorden

[illegible] deze mogen alleen

[illegible] wil, dat een handeling

[illegible] at uitdrukken door *reeds*

§ 222. [illegible] makan, *ik heb al gegeten*

[illegible] سمالم سهاي ماكن دروم‍ه توان ,

[illegible] anoe, *gisteren heb ik bij den*

[illegible] سدهله, soedahlah saja bĕrdjalan-

[illegible] *ng reeds gemaakt;* تادي فاݢي سهاي

[illegible] pagi saja bĕrdjalan-djalan satoe djam

[illegible] *b ik een uur lang gewandeld;* سدهله اي

[illegible] rgi, *hij is reeds vertrokken;* سودار سهاي فرݢي

[illegible] ara saja pĕrgi karoemah toean Anoe, *mijn broer*

[illegible] *N. gegaan;* فنچوري ايت تله لاري , pĕntjoeri itoe

[illegible] *dief is reeds ontvlucht;* اي لاري درسين , ia lari dari

بارڠ كتان , djanganlah toean laloei barang katanja, *wees niet ongehoorzaam aan zijn bevelen, doe al wat hij zegt*; جاڠن ادند منڠر فركتائن اورڠ , djangan adinda mĕnĕngar pĕrkataan orang, *luister toch niet naar praatjes*; جاڠن كامو رجم لاݢي , djangan kamoe radjam lagi, *steenigt* (haar) *niet meer*; هندقله جاڠن كامو مڠوبهكن ستي كامو, hĕndaklah djangan kamoe mĕngobahkăn sĕtia kamoe, *wordt niet ontrouw*.

§ 223. Met تياد , tiada, of تيدق , tidak, *niet*, verbonden dient جاڠن om een uitdrukkelijk bevel te kennen te geven; b. v. جاڠن تيدق كامو تورت بارڠ كتان , djangan tidak kamoe toeroet barang katanja, *laat niet na, al wat hij zegt op te volgen*.

§ 224. Voorts beteekent جاڠن ook nog *niet slechts, laat staan, in plaats van*, wanneer het nazindeel een tegenstelling bevat met *maar, zelfs*; dit laatste wordt dan in het Maleisch òf in het geheel niet uitgedrukt òf door تتافي , tĕtapi, *maar*, en met een ontkenning in het nazindeel door فون, pon; gewoonlijk wordt dan in plaats van جاڠن gebruik gemaakt van جاڠنكن , djangankăn, een samentrekking van جاڠن اكن , geheel dezelfde beteekenis hebbende als de hier opgegevene van جاڠن; b. v. جاڠن فهال سات حج تتافي فهال انم فوله حج ايت كامو فراوله , djangan pahala satoe hadj tĕtapi pahala ĕnam poeloh hadj itoe kamoe pĕroleh, *niet slechts de verdienste van één bedevaart, maar zelfs de verdienste van die zestig bedevaarten zult gij verkrijgen*; جاڠنكن ملاون دي بركات٢ منمو فون سهاي تأبراني , djangankăn mĕlawan dia bĕrkata-kata, mĕnĕmoe pon saja tak bĕrani, *laat staan hem tegen te spreken, ik durf hem zelfs niet onder de oogen te komen*; دري فاݢي٢ هاري جاڠنكن براوله كيجڠ منجاڠن لالت لاڠو فون تياد ملنتس , dari pagi-pagi hari djangankăn bĕroleh kidjang mĕndjangan, lalat langau pon tiada mĕlintas, *niet slechts dat zij van den vroegen morgen af geen ree of hert vingen, er kwam zelfs geen vlieg of horzel voorbij*.

In dezelfde beteekenis wordt gebruikt اوسهكن , oesahkăn, een samentrekking van اوسه , oesah, *noodig*, en اكن ; b. v. اوسهكن سمبه ماكنله فول برتمبه٢ ساكتن ايت , oesahkăn sĕmboeh, makinlah poela

bĕrtambah-tambah sakitnja itoe, *in plaats van te genezen, nam zijn ziekte integendeel hoe langer hoe meer toe.*

XV. Tijden.

§ 225. Het werkwoord zelf heeft, zooals reeds is opgemerkt, geen verschillende vormen voor de verschillende tijden; deze blijken uit het zinverband, of, waar noodig, worden zij door hulpwoorden uitgedrukt; zulke hulpwoorden zijn voor den tegenwoordigen tijd اد, ada, لاڬي, lagi, تڠه, tĕngah, die ook een imperfectum kunnen beteekenen, wijl daarbij de handeling voorgesteld wordt als tegenwoordig in den tijd, waarvan gesproken wordt, سکارڠ, sakarang, سکارڠ اين, sakarang ini, کين, kini, *nu*; b. v. تون اد بکرج, toean ada bĕkĕrdja, *mijnheer is aan het werk;* تتکل سهاي داتڠ کروماهن سهاي دفاتي دي لاڬي تيدر, tatkala saja datang karoemahnja saja dapati dia lagi tidoer, *toen ik bij hem kwam, vond ik hem slapende;* سکارڠ اي منت فولڠ, sakarang ia minta poelang, *hij wenscht nu terug te keeren;* اي تڠه مينم اير, ia tĕngah minoem ajar, *zij is (was) juist aan het drinken.*

§ 226. Voor den verleden tijd heeft het Maleisch de hulpwoorden سده, soedah, en تله, tĕlah, *afgedaan, geëindigd;* deze mogen alleen gebruikt worden, wanneer men bepaald zeggen wil, dat een handeling heeft plaats gehad en afgeloopen is, zooals wij dat uitdrukken door *reeds* of *al;* b. v. سهاي سده ماکن, saja soedah makan, *ik heb al gegeten* (en zal dus nu niet meer eten); سمالم سهاي ماکن درومه تون انو, samalam saja makan diroemah toean anoe, *gisteren heb ik bij den Heer N. gegeten;* سدهله سهاي برجالن٢, soedahlah saja bĕrdjalan-djalan, *ik heb mijn wandeling reeds gemaakt;* تادي فاڬي سهاي برجالن٢ سات جام لماڽ, tadi pagi saja bĕrdjalan-djalan satoe djam lamanja, *van morgen heb ik een uur lang gewandeld;* سدهله اي فرڬي, soedahlah ia pĕrgi, *hij is reeds vertrokken;* سودار سهاي فرڬي کرومه تون انو, soedara saja pĕrgi karoemah toean Anoe, *mijn broer is naar den heer N. gegaan;* فنچوري ايت تله لاري, pĕntjoeri itoe tĕlah lari, *de dief is reeds ontvlucht;* اي لاري درسين, ia lari dari

sini, *hij is van hier weggeloopen, gevlucht*; تله ببراف كالي سهاي تلوڠي اكندي, tĕlah bĕbĕrapa kali saja toeloengi akan dia, *ik heb hem al zoo dikwijls geholpen*; تياد سهاي دتلوڠي سئورڠ جوا فون, tiada saja ditoeloengi saorang djoea pon, *niemand heeft mij geholpen.*

§ 227. De toekomende tijd wordt, waar noodig, uitgedrukt door هندق, hĕndak, *willen, zullen*; اكن, akan, *te, om te*; ننتي, nanti, *wachten*; ماؤ, maoe, *willen*; جمه, djĕmah, *eenmaal, hierna*; كلق, kĕlak, *te eeniger tijd, aanstonds, stellig*; b. v. سهاي هندق ڤرڬي كبوڬر, saja hĕndak pĕrgi ka-Bogor, *ik zal (wil) naar Buitenzorg gaan*; سبنتر لاڬي اي اكن داتڠ, sabĕntar lagi ia akan datang, *hij zal dadelijk komen*; ننتي سهاي بالس بديم ايت, nanti saja balas boedimoe itoe, *ik zal u dat koopje betaald zetten*; اي ماؤ مپرڠ نڬري ايت, ia maoe mĕnjĕrang nĕgĕri itoe, *hij wil (zal) dat rijk aanvallen*; اي جمه اكن جادي راج بسر, ia djĕmah akan djadi radja bĕsar, *hij hij zal eenmaal een machtig koning worden*; تياد جمه اي ڤولڠ كمبالي كنڬرين, tiada djĕmah ia poelang kombali kanĕgĕrinja, *hij zal nooit naar zijn land terugkeeren*; مركله كلق بڬند اكندي, moerkalah kĕlak baginda akan dia, *de vorst zal stellig vertoornd op hem zijn.*

XVI. Verdubbeling.

§ 228. Gelijk reeds uit verscheiden voorbeelden gebleken is, gebeurt het dikwijls dat een werkwoord verdubbeld wordt, welke reduplicatie zich bepaalt tot den stam.

De algemeene beteekenis dier verdubbeling wordt door den vorm zelf reeds aangegeven; zij geeft een veelvuldigheid van handeling hetzij door herhaling van één subject, hetzij door meervoud van subjecten, een aanhoudendheid, een inspanning, een pogen te kennen en moet dan ook dikwijls in onze taal door een bijwoord of een bijwoordelijke uitdrukking teruggegeven worden; b. v. دسڠڬه٢هين دڠن سقوة٢ن داڠكتن كاكي تن برايم باڤ, disoenggoh-soenggohinja dĕngan sakoeat-koeatnja, diangkatnja kaki Toen Bĕraim Bapa, *hij spande al zijn krachten in en tilde het been van Toen Beraim Bapa op*; بركات٢, bĕrkata-kata, *spreken, een gesprek voeren*, ايو كيت

دودق بركات٢ , ajo, kita doedoek bĕrkata-kata (bĕrtoetoer-toetoer, bĕrtjakap-tjakap), *laat ons wat zitten praten, keuvelen,* terwijl اي بركات , ia bĕrkata, beteekent *hij spreekt, zegt (sprak, zei)*; برجالن , bĕrdjalan, *loopen, reizen*, برجالن٢ , bĕrdjalan-djalan, *wandelen*; بركاول برݢنتي٢ , bĕrkawal bĕrganti-ganti, *om beurten, beurtelings de wacht houden;* بركورڠ٢ن فپاكت سهاي ايت , bĕrkoerang-koerangan pĕnjakit saja itoe, *mijn ziekte vermindert voortdurend, neemt wat af.*

§ 229. De reduplicatie van دڠر, dĕngar, met het suffix ان, an, دڠر٢ن , dĕngar-dĕngaran, *luisteren,* als werkwoord staat nagenoeg geheel op zich zelf; جاڠن تونكو دڠر٢ن اكن سوار ايت , djangan toeankoe dĕngar-dĕngaran akan soeara itoe, *U. H. luistere niet naar die stem.*

Andere op dezelfde wijze van verbale stammen gemaakte woorden zijn gewoonlijk bijwoordelijke uitdrukkingen; b. v. ايكت٢ن , ikoet-ikoetan, *beurtelings*; تورت٢ن , toeroet-toeroetan, *achtereenvolgens, aanhoudend, onafgebroken.*

HOOFDSTUK II.

Het zelfstandig naamwoord.

§ 230. De zelfstandige naamwoorden, dat zijn de namen van personen of zaken, zijn òf stamwoorden òf afgeleide.

A. Stamwoorden.

§ 231. Deze zijn b. v. كود, koeda, *paard;* باتڠ , batang, *stam;* رومه , roemah, *huis,* enz., kortom al zulke die niet van een ander woord gemaakt zijn.

Ook adjectieven en verba kunnen als substantieven fungeeren; b. v. بسر , bĕsar, *groot,* بسرن , bĕsarnja, *het groot zijn van iets* d. i. *de grootte,* براف بسرن , bĕrapa bĕsarnja, *hoeveel is zijn grootte;* باپق , banjak, *veel,* تياد تربيلڠ باپقن , tiada tĕrbilang banjaknja, *hun aantal is ontelbaar;* داتڠ , datang, *komen,* دري مان داتڠن , dari mana datangnja, *van waar is zijn komen, komst*; ساكت , sakit, *ziek,*

ايتله سهاج ساكت سهاي, itoelah sadja sakit saja, *dat is mijn heele ziekte;* فانس متهاري, panas matahari, *de warmte der zon.*

B. Afgeleide naamwoorden.

§ 232. Deze worden van verschillende woordsoorten gemaakt door middel van de praefixen ك, ka, ف, pĕ, فر, pĕr en het suffix ان, an, kunnende deze affixen ieder op zich zelf bij het stamwoord komen, òf dit stamwoord gelijktijdig een der praefixen en het suffix aannemen.

I. Het praefix ك, ka.

§ 233. Met dit praefix alleen bestaan in het Maleisch slechts twee substantieven, nl. ككاسه, kakasih, *beminde, lieveling, gunsteling,* van كاسه, kasih, *liefde, genegen zijn,* en كهندق, kahĕndak, *het begeerde, verlangde, bedoelde,* en vandaar *begeerte, verlangen, bedoeling,* ايتله كهندق سهاي, itoelah kahĕndak saja, *dat is het door mij begeerde,* enz., i. e. *dat is mijn begeerte,* enz.

II. Het suffix ان, an.

§ 234. Dit suffix wordt achter stammen van verschillende woordsoorten geplaatst en vormt dan substantieven, welker beteekenis afhangt van de soort van woorden, waarvan zij gemaakt zijn.

§ 235. *a.* Van verbale stammen afgeleid zijn zij in de eerste plaats de infinitief als substantief, en wel 1° van transitieven die infinitief in het passief, zoodat zij dan ook wel weer door een werkwoord in het passief met د, di, kunnen vervangen worden; zij behoeven echter niet juist door een infinitief vertaald te worden, dikwijls kunnen wij daarvoor een substantief op *ing, sel,* of met het voorvoegsel *ge* b. v. gebruiken, of moeten het door een geheel ander woord teruggeven; 2° van intransitieven de infinitief als substantief of het onderwerp van de intransitieve handeling; b. v. مڠاتر, mĕngatoer, *regelen,* اتورن, atoeran, *het geregeld zijn,* d. i. *de regeling;* مڠيكت, mĕngikat, *invatten, binden,* اكاتن, ikatan, *het gebonden*

zijn, تڬوه٢ اكاتنڽ, tĕgoh-tĕgoh ikatannja, *zijn gebonden zijn was stevig*, d. i. *hij is (was) stevig gebonden* = دايكت تڬوه٢, diikat tĕgoh-tĕgoh, اكاتن ڤركتاٴن, ikatan pĕrkataan, *het verbonden zijn van woorden, woordverbindingen, prozastukken*; مڠارڠ, mĕngarang, *opstellen*, كراڠن, karangan, *het opgesteld zijn, samenstelling*, حكاية يڠ ترلالو اندهكراڠنڽ, hikajat jang tĕrlaloe endah karangannja, *een verhaal waarvan het opgesteld zijn zeer fraai is*, d. i. *dat zeer fraai opgesteld is*; ممبالس, mĕmbalas, *vergelden, beantwoorden*, بلاسن, balasan, *vergelding, beantwoording, antwoord*, لالو اي مڽورة بلاسن سورة ايت دمكين بوڽيڽ, laloe ia mĕnjoerat balasan soerat itoe dĕmikian boenjinja, *daarop schreef zij een antwoord op dien brief van den volgenden inhoud*, دمكينله بلاسنڽ اكن سڬل كبجيكن توان كفدان, dĕmikianlah balasannja akan sĕgala kabadjikan toean kapadanja, *zoodanig is zijn vergelding van uwe weldaden*, d. i. *zoo vergeldt hij uwe weldaden;* ممفربوت, mĕmpĕrboeat, *maken*, فربواتن, pĕrboeatan, *maaksel*, يڠ امت اندە فربواتنڽ, jang amat endah pĕrboeatannja, *zeer fraai van maaksel, gemaakt;* بواتن, boeatan, *hetzelfde*, سده اد ساڬر بواتن فيرق, soedah ada sagoer boeatan Perak, *de platte kielen zijn er reeds, gemaakt te Perak*; مڽندر, mĕnjindir, *spotten*, سنديرن, sindiran, *gespot*; ممبيلڠ, mĕmbilang, *tellen*, بيلاڠن, bilangan, *telling*, كمڤڠ اين ماسق بيلاڠن بتاوي, kampoeng ini masoek bilangan Batawi, *deze kampoeng wordt gerekend, behoort bij Batavia;* مملهارا, mĕmĕlihara, *verzorgen, beschermen*, فلهراٴن, pĕliharaan, *bescherming;* مڽاڽي, mĕnjanji, *zingen*, ڽاڽين, njanjian, *gezang;* ممنجار, mĕmĕndjara, *kerkeren*, فنجاراٴن, pĕndjaraan, *het gekerkerd zijn, kerkering*, تتكل فنجاراٴنڽ, tatkala pĕndjaraannja, *tijdens hij in den kerker was;* منچمبو, mĕntjoemboe, *vleien*, چمبوٴن, tjoemboean, *vleierij, lieve woorden*; منوده, mĕnoedoh, *beschuldigen*, تدوهن, toedohan, *beschuldiging*, اف جوڬ تدوهنم, apa djoega toedohanmoe, *waarvan zijt gij wel beschuldigd;* منمبڠ, mĕnimbang, *overwegen*, تمباڠن, timbangan, *overweging*, بڬيمان تمباڠن توان, bagaimana timbangan toean,

hoedanig is uw overweging, wat denkt gij er van; فيكر , **pikir**, *denken*, فكيرن , **pikiran**, *het denken*, *de gedachte*, فد فكيرن سهاي , **pada pikiran saja**, *naar mijn gedachte*, *meening;* ايڠت , **ingat**, *zich herinneren*, اڠاتن , **ingatan**, *herinnering*, دالم اڠاتن كامي , **dalam ingatan kami**, *naar mijn herinnering*, *zoover ik mij herinner*; تورن , **toeroen**, *afstammen*, ترونن , **toeroenan**, *afstamming*, *afstammeling*; روبه , **roeboh**, *instorten*, روبوهن , **roebohan**, *wat ingestort is*, *puinhoop*, *puin*; تمبه , **toemboh**, *groeien*, تمبوهن , **toembohan**, *groei*, تمبه٢هن , **toemboh-toembohan**, *wat groeit*, *gewassen* **in het algemeen**; تمبالن , **timbalan**, *wat opweegt tegen iets*, *tegenhanger*; اڠكاتن , **angkatan**, *optocht*, *leger*; تڠيسن , **tangisan**, *geween*; ݢدوهن , **gadohan**, *getier*, *geraas*, *rumoer*.

§ 236. Uit deze beteekenis nu vloeit voort die van werktuig of middel waarmede, of plaats waar de handeling verricht wordt; zij zijn dan eigenlijk determinatieven van een ander substantief, dat evenwel verzwegen wordt, wanneer er geen onduidelijkheid door ontstaan kan; zoo is b. v. تمباڠن , **timbangan, niet enkel** *het gewogen worden* **of** *overweging*, **maar ook gelijk** فركاكس تمباڠن , **pĕrkakas timbangan**, *weegtoestel*; **de** *gewichten* **daarentegen heeten** باتو تمباڠن , **batoe timbangan, waarvan** باتو , **batoe, niet weggelaten kan worden, daar men anders niet weten zou waarvan gesproken wordt;** ݢنتوڠن , **gantoengan, gelijk** فركاكس ݢنتوڠن , **pĕrkakas (spr. pĕkakas) gantoengan**, *galg*; ففوتن , **poepoetan**, *blaasbalg*; سمفيتن , **soempitan**, *blaasroer*; ككوسن , **koekoesan**, *distilleertoestel*; سروڠن , **sorongan, gelijk** كوتق سروڠن , **kotak sorongan**, *schuiflade*; سلاٴن , **soelaan**, *spietspaal*; اسوڠن , **oesoengan**, *draagstoel*, *draagkoets*, *lijkbaar*; اڠكاتن , **angkatan**, *draagbaar*; تتوفن , **toetoepan**, *deksel*; ايونن , **ajoenan**, *schommel*; بواين , **boeaian**, *hangmat*, *wieg*; بونيي٢ن , **boenji-boenjian**, *muziekinstrumenten*; تفيسن , **tapisan**, *zeef*, *filter*; اندوهن , **andoehan**, *draagband*; بڠكوسن , **boengkoesan**, *omslag*, *omhulsel*; سنديرن , **sindiran, gelijk** فركتاٴن سنديرن , **pĕrkataan**, *spotdicht*; تمباڠن , **tambangan, kan zijn** فراهو تمباڠن , **pĕrahoe tamba-**

ngan, *vaartuig waarmee men tegen betaling vervoerd wordt, huurvaartuig*, of اوڠ تمباڠن, oeang tambangan, *geld voor de passage, vracht*; uit het zinverband blijkt in welke van de twee beteekenissen het genomen is; اير رندامن بنه, ajar rĕndaman bĕnih, *water waarin zaad geweekt is*; تمڤوءن, toempoean, *steunpunt*; سروكن, soeroekan, *plaats waarin men kruipt, schuilplaats, sluiphol*; سمڤاين, sampaian, *droogrek, kapstok*; ڤڠڬاهن, poenggahan, *losplaats*; كمڤوڠن, kampoengan, *verzamelplaats*; لبوهن, laboehan, *ankerplaats, reede*; تڠڬوءن, toenggoean, *wachtplaats*; تمڤارن ڽاموق, tamparan njamoek, *schouderblad*, nl. de plaats waar men de muskieten doodslaat; تمڤاڠن, toempangan, *logies, logeerplaats.*

§ 237. Van transitieve stammen gemaakt zijn zij ook nog het object der handeling; men houde hierbij in het oog, dat evenals dezelfde vorm van het werkwoord de verschillende tijden uitdrukt, zoo ook deze passieve verbaal-substantieven niet alleen het object te kennen geven van een reeds ondergane handeling, maar ook van een handeling die nog ondergaan moet worden; b. v. ڬنتوڠن, gantoengan, *wie gehangen moet worden*, انق ڬنتوڠن, anak gantoengan, *kind bestemd voor de galg, galgebrok*; جوالن, djoealan, *wat verkocht is* of *moet worden, koopwaren*; منومن, minoeman, *drank*, niet alleen wat gedronken is, maar ook wat bestemd is om gedronken te worden; سنتاڤن, santapan, *spijs, drank*; ڤڠاڠن, pĕgangan, *wat bestuurd enz. wordt, onderhoorigheid, gebied, ambt*; ڤليهن, pilihan, *wat uitgezocht, uitgelezen is*; كنالن, kĕnalan, *bekende*; ڬداين, gadaian, *wat wat verpand is, pandgoed*; لرڠن, larangan, *wat verboden is, verbod, smokkelwaar, privilegie* (nl. wat voor de anderen verboden is), اڤ٢ لراڠن راج دالم نڬري اين, apa-apa larangan radja dalam nĕgĕri ini, *welke zaken zijn in dit rijk door den vorst verboden*; هداڤن, hadapan, *datgene waarnaar men met het gelaat gekeerd is, wat men voor zich heeft, voorzijde*; هداڠن, hidangan, *wat opgedischt wordt, gerecht*; جنجوڠن, djoendjoengan, *wie gehoorzaamd wordt, heer, meester*, aanspraak b. v. van een vrouw jegens haar man; تڠڬوڠن, tanggoengan, *wat men op zich neemt, plicht, verplichting*; تنتوتن,

toentoetan, *waarnaar gestreefd wordt*, *doelwit*; مڠوفه, mĕngoepah, *loon betalen*, *tegen huur laten werken*, اوفاهن, oepahan, *wie betaald wordt*, *huurling*; اتوڠن, itoengan, *totaal van een rekening*; تانم٢من, tanam-tanaman, *wat geplant is*, *kultuurplanten*; كريمن, *wat gezonden wordt*, *geschenk*; توارن, tawaran, *bod*; فرسمباهن, pĕrsĕmbahan (van ممفرسمبهكن, mĕmpĕrsĕmbahkăn, *aanbieden* enz.), *geschenk aan een meerdere*; فرسلينن, pĕrsalinan, *geschenk van een meerdere*; van de laatste twee ontmoet men dikwijls den verkorten vorm فرسمبه, pĕrsĕmbah, en فرسالن, pĕrsalin, met dezelfde beteekenis; فراولهن, pĕrolehan (van ممفراوله, mĕmpĕroleh), *al wat verkregen wordt*, *winst*, *aandeel*; كندراءن, kandaraan (gewoonlijk beschouwd als het verbaal-substantief van مڠندرائي, mĕngandarai, *berijden*), *het beredene*, *rijdier* (men vindt dit woord dikwijls كئندراءن, kaindĕraan, gespeld, gelijk het ook te Riou wordt uitgesproken, zoodat het onzeker is van welk stamwoord het gemaakt is); فڠڬيلن, panggilan, *genoodigde*, *gast* en ook *naam*, *benaming*, *naam* waarmee iemand wordt aangesproken, فڠڬيلنڽ اكن بونداڽ ايت اچي, panggilannja akan boendanja itoe atji, *hij sprak zijn moeder aan met* atji (van مماڠڬيل, mĕmanggil, dat niet alleen *roepen*, *uitnoodigen*, *ontbieden*, maar ook *noemen* beteekent, يڠ فرمفوان دفڠڬيل دار, jang pĕrampoean dipanggil dara, *de vrouwen werden* dara *genoemd*, راج فاهڠ مماڠڬيل اورڠ كاي٢ ملاك توان, radja Pahang mĕmanggil orang kaja-kaja Malaka toean, *de vorst van Pahang sprak de orang kaja's van Malaka aan met* toean; evenzoo het Mĕnangkabausche مايمبو, mäimbau, dat geheel hetzelfde beteekent als مماڠڬيل, mĕmanggil); سروهن, soerohan, *wie of wat gezonden* of *gelast is*, *zendeling*, *afgezant*, *boodschap*; فكاين, pakaian, *al wat gebruikt*, *aangetrokken wordt*, *kleedingstuk*, *sieraad*, تمبق فكاين دايق, toembak pakaian Dajak, *een lans zooals die in gebruik zijn bij de Dajaks*.

§ 238. *b*. Van substantieven afgeleid, dikwijls met verdubbeling van het stamwoord, hebben zij: 1° een collectieve beteekenis; b. v. دراتن, daratan, *het vaste land*, in tegenoverstelling van لاؤتن, laoetan, *de*

oceaan; بكالن, bĕkalan, *gezamenlijke leeftocht*, *provisie*, *al wat men voor een reis meeneemt*; كايو٢ن, kajoe-kajoean, *geboomte*; داون٢ن, daoen-daoenan, *gebladerte*; بوغ٢ن, boenga-boengaan, *bloemen van verschillende soorten*; بوه٢هن, boeah-boeahan, *allerlei vruchten*, *fruit*; تلاغن, toelangan, *geraamte*; رمفت٢ن, roempoet-roempoetan, *allerlei onkruid.*

2° Geven zij een gelijkenis te kennen; b. v. رمبت, ramboet, *hoofdhaar*, رمبوتن, ramboetan, *een vrucht* aldus genoemd naar de harige schil; جمبغ, djambang, *vaas*, جمباغن, djambangan, *wat daarop lijkt*, *bak*, *pot*, *bloempot*; بوبغ, boeboeng, *het bovenste*, *de top van iets*, ببوغن, boeboengan, *nok*, *nokbalk*; بارس, baris, *rij*, *reeks*, *gelid*, بريسن, barisan, *bende krijgsvolk*, بوكت بريسن, boekit barisan, *bergketen*; اورغ, orang, *mensch*, اراغن, orangan, of اورغ٢ن, orang-orangan, *standbeeld*, *pop*, *pupil van het oog*; انق, anak, *kind*, اناكن, anakan, *pop*, *interest*, (voor het laatste wordt ook انق, anak, zelf gebruikt); لمبغ, limboeng, *veilige ligplaats voor schepen*, *dok*, لمبوغن, limboengan, *afgesloten badplaats*; لمبغ, lamboeng, *zijde van het lichaam* of *van een vaartuig*, لمبوغن, lamboengan, *zijde van een huis* of *andere levenlooze voorwerpen*; انجغ, andjoeng, *opkamer*, انجوغن, andjoengan, *uitbouwsel op den achtersteven van een schip* tot zitplaats van den gezagvoerder; ݢونغ, goenoeng, *berg*, ݢونغ٢ن, goenoeng-goenoengan, *schilderij van bergen als wandversiering*; الر, aloer, *voor*, *groef*, الورن, aloeran, *wat daarop gelijkt*, *geul*, *vaarwater*; اڠكن, oenggoen, *brandhout* of iets dergelijks, dat men op het vuur legt om het te doen voortsmeulen, اڠكونن, oenggoenan, *vermolmd hout* of iets dergelijks, dat geschikt is om als oenggoen dienst te doen; اوفه, oepah, *loon*, افاهن, oepahan, *alwat tot loon dienen kan*, b. v. *voedsel*, *kleeding*; اسم, asam, *zuur*, *tamarinde*, اسامن, asaman, *boom die op de tamarinde gelijkt*; الاغن, alangan, *zand-* of *modderbank* aan den mond van rivieren en van daar *beletsel*, *sluitboom*; بوغ٢ن, boenga-boengaan, *kunstbloemen*.

§ 239. *c.* Ook van enkele adjectieven worden door het suffix ان substantieven gemaakt, benamingen van dingen die zich onderscheiden door de eigenschap uitgedrukt door het adjectief; b. v. سدف, sĕdap, *lekker*, سدافن, sĕdapan, *lekkernij, snoeperij*; مانس, manis, *zoet*, منيسن, manisan, *honig* (in het Bataviaasch Maleisch *confituren*, in Bandjarmasin *suikerriet*); لور, loear, *buiten*, اورغ لوارن, orang loearan, *buitenman.*

III. Het praefix ك, ka, met het suffix ان, an.

§ 240. *a.* Ofschoon de op deze wijze van verbale stammen gemaakte woorden meestal als verbale vormen dienst doen, zijn er bij die als substantief fungeeren en 1° is het werkwoord transitief, dan zijn die substantieven de benamingen van het object der handeling, d. i. zij zijn passief; b. v. ممفرچياءي, mĕmpĕrtjajai, *vertrouwen*, كفرچياءن, kapĕrtjajaan, *vertrouwd, vertrouwbaar*, als substantief *vertrouweling*; منايكي, mĕnaiki, *bestijgen, berijden*, كنايكن, kanaikan, *wat bestegen enz. wordt, voertuig, vaartuig*; منددوكي, mĕndoedoeki, *zitten op iets*, كددوكن, kadoedoekan, *waarop gezeten wordt, zitplaats, woonplaats*, en verder *rang, stand in de maatschappij*, *ligging* van een plaats, نݢري ايت ترلالو بايك كددوكنڽ, nĕgĕri itoe tĕrlaloe baik kadoedoekannja, *die plaats heeft een zeer gunstige ligging*; منيدوري, mĕnidoeri, *slapen op iets*, كتدورن, katidoeran, *slaapplaats*; منديامي, mĕndiami, of مڠدیامي, mĕngadiami, *bewonen*, كديامن, kadiaman, *woonplaats*; مڠݢماري, mĕnggĕmari, *houden van, verlangen naar*, كݢمارن, kagĕmaran, *datgene waarvan men houdt, lievelingskost*; ملڠكفكن, mĕlangkapkăn, *gereedmaken, uitrusten*, كلڠكافن, kalangkapan, *uitrusting, vloot*; منچلا, mĕntjĕla, *berispen*, كچلاءن, katjĕlaan, *wat te berispen is, schande*, منجاديله اي كچلاءن بݢ ايبو بفان, mĕndjadilah ia katjĕlaan bagi iboe bapanja, *hij wordt een schande voor zijn ouders*; — of wel zij zijn, 2° zoowel van transitieven als van intransitieven het werkwoord als substantief gebruikt en kunnen dan vertaald worden door den infinitief met het lidwoord of door een daarmee in beteekenis

overeenkomstig woord; b. v. كداتڠن, kadatangan, *het komen, de komst*, درمان كداتڠن تون, dari mana kadatangan toean, *vanwaar is uw komst, zijt gij gekomen*; كتلوڠن, katoeloengan, *het helpen, hulp*, بركت تون امفوڽ كتلوڠن فد سهاي, bĕrkat toean ampoenja katoeloengan pada saja, *door (den zegen van) uwe aan mij verleende hulp*; كهدوفن, kahidoepan, *leven, levensonderhoud*, كامي فرڬي كهوتن منچهاري كهدوفن كامي, kami pĕrgi kahoetan mĕntjahari kahidoepan kami, *wij gaan de wildernis in om ons levensonderhoud te zoeken*; كلكوان, kalakoean, *gedrag, hoedanigheid*; كفنداهن, kapindahan, *verhuizing*; كمتيئن, kamatian, *het sterven, de dood*, ook *de doodelijk kwetsbare plaats*; كمناڠن, kamĕnangan, *overwinning*; كجديئن, kadjadian, *wording, gebeurtenis*; كاداءن, kaadaan, *het wezen, gesteldheid*; كسداهن, kasoedahan, *afloop, eind, vervulling*; كترونن, katoeroenan, *afstamming;* كرڬيئن, karoegian, *geleden schade;* كتڬيهن, katagihan, *hevige begeerte, trek naar iets*, dat als het ware een behoefte geworden is, b. v. *koffij, opium;* كبنچيئن, kabĕntjian, *haat, afkeer.*

§ 241. *b.* Van zeer enkele persoonsnamen worden op deze wijze substantieven gevormd, de plaats beteekenende, waar zich die persoon bevindt; b. v. كياڠن, kajangan, *godenverblijf*, van يڠ, jang, of هيڠ, hiang, *godheid;* كيندراءن, kaindĕraan, *hemel*, verblijfplaats van Indĕra of der Indĕra's, een soort van bovennatuurlijke wezens, goden; كرجاءن, karadjaan, *koninkrijk* (ook *koninklijke macht, waardigheid, regeering*, الت كرجاءن, alat karadjaan, *de insigniën van de koninklijke macht of waardigheid, rijksinsigniën*).

§ 242. *c.* Vooral ook van adjectieven worden door ك — ان, ka — an, substantieven gemaakt, die in beteekenis veelal overeenkomen met onze woorden op *heid, te, dom;* b. v. لافڠ, lapang, *ruim, vrij van zorgen, van bezigheden*, كلفاڠن, kalapangan, *vrijheid van zorgen* enz., كلو بڬيت دافت اڠكو كلفاڠن سديكت, kalau bĕgitoe dapat ĕngkau kalapangan sadikit, *in dat geval hebt gij het wat ruimer, kunt gij u wat gemakkelijker bewegen;* ملي, moelia, *aan-*

zienlijk, prachtig, كملياٴن, kamoeliaan, *pracht, luister,* ايفون داتڠ مپمبت مريكئيت دڠن سڬل كملياٴن, iapon datang mĕnjamboet marika itoe dĕngan sĕgala kamoeliaan, *hij ging hen met ceremonieel te gemoet;* كاي, kaja, *rijk,* ككياٴن, kakajaan, *rijkdom,* ككياٴن الله, kakajaan Allah, *de rijkdom* d. i. *de grootheid, de macht van God;* رنده, rĕndah, *nederig,* كرنداهن, karĕndahan, *nederigheid;* مالو, maloe, *beschaamd,* كملون, kamaloean, *schaamte, schande, schaamdeelen,* ايتله كملون يڠ مهبسر كفد سڬل فرمفون, itoelah kamaloean jang mahabĕsar kapada sĕgala pĕrampoean, *dat is een zeer groote schande voor de vrouwen;* سدف, sĕdap, *aangenaam, lekker,* كسدافن, kasĕdapan, *lekkernij, genot,* تريمله اولهم كسدافن داتڠ ككياڠن اين, tärimalah olehmoe kasĕdapan datang kakajangan ini, *smaak nu het genot van uw komst in den hemel;* سوك, soeka, *verheugd,* كسكاٴن, kasoekaan, *vreugd, feest, welgevallen,* اورڠ كسكاٴن, orang kasoekaan, *menschen die vermaak hebben,* ڬندرڠ كسكاٴن, gĕndĕrang kasoekaan, *de feesttrom;* مڬه, mĕgah, *aanzienlijk,* كمڬاهن, kamĕgahan, *aanzien, macht;* بڠس, bĕngis, *wreed,* enz., كبڠيسن, kabĕngisan, *hardvochtigheid;* ماره, marah, *toornig,* كمراهن, kamarahan, *toornigheid,* فربهساٴن ايت جادي كمراهن فد انق راج٢ ايت, pĕrbahasaan itoe djadi kamarahan pada anak radja-radja itoe, *een dergelijke aanspraak wordt een reden van gramschap voor die edelen* (*maakt hen vertoornd*); ساكت, sakit, *ziek, pijnlijk,* كسكيتن, kasakitan, *ongemak, moeielijkheid* (niet *pijn* of *ziekte*), سكارڠ سهاي دالم كسكيتن, sakarang saja dalam kasakitan, *ik verkeer nu in moeielijkheden;* ساله, salah, *verkeerd,* كسلاهن, kasalahan, *misdrijf, schuld,* جكلو كران تون تياد مڠمبل بڬيت برت كسلاهن سهاي, djikalau kiranja toean tiada mĕngambil bĕgitoe bĕrat kasalahan saja, *indien gij mijn misslag niet zoo zwaar mocht opnemen;* بسر, bĕsar, *groot,* كبسارن, kabĕsaran, *grootheid, aanzien, pracht,* كبسارن هاتي, kabĕsaran hati, *trotschheid,* ook in goeden zin *vreugde over,* الله سهاج مڠتهوٴي كبسارن هاتي سهاي كارن منداڤت ڬمبارن تون ايت, Allah sahadja mĕngatahoei kabĕsaran hati saja karĕna mĕndapat gambaran toean itoe,

God alleen weet hoe trotsch (verheugd) ik ben, omdat ik uw portret ontvangen heb; راجن, radjin, *vlijtig*, كرجينن, karadjinan, *ijver, vlijt*, نكري اين بوكن نكري كرجينن, nĕgĕri ini boekan nĕgĕri karadjinan, *deze plaats is geen plaats van ijver en inspanning;* توهن, toehan, *God, de Heer*, كتوهانن, katoehanan, *goddelijkheid*, waarbij alleen aan de hoedanigheid van t o e h a n gedacht wordt.

IV. Het praefix ف, pĕ, en فر, pĕr.

§ 243. Gelijk م en بر dienen om den verbaalvorm eener handeling uit te drukken, zoo maakt het praefix ف of فر er den substantiefvorm van.

a. Heeft het overeenkomstige werkwoord het praefix م volgens de opgegeven regels gevolgd door een nasaal, dan krijgt het substantief achter het praefix ف, dat de plaats van م inneemt, diezelfde neusletters; vóór de smeltletters, halfklinkers en nasalen neemt ف dus geen nasaal aan, ofschoon bij enkele woorden met ل beginnende zij de nasaal ڠ achter zich krijgt, hoewel het verbale م dit niet doet; b. v. فڠليهت, pĕnglihat; فڠليفر, pĕnglipoer (uit het Javaansch overgenomen), die de Maleier uitspreekt pĕngĕlihat, pĕngĕlipoer.

Ook van stamwoordelijke werkwoorden, d. i. die geen praefix behoeven om als werkwoord op te treden, en van andere woorden, waarvan een werkwoordsvorm met م niet in gebruik is, wordt het verbale substantief gemaakt met inachtneming der regels voor de neusletter; b. v. فنيدر, pĕnidoer, van تيدر, tidoer; فلاري, pĕlari; فمابق, pĕmaboek.

De suffixen كن en اي der werkwoorden vervallen bij het substantief; b. v. مليڠهكن, mĕlengahkăn, فليڠه, pĕlengah.

b. Heeft het overeenkomstige werkwoord het praefix بر, dan verandert in den substantiefvorm ب in ف, zoodat het praefix فر wordt; b. v. فربورو, pĕrboeroe, van بربورو, bĕrboeroe.

c. Wanneer het substantief het praefix ف heeft zonder de neusletter, terwijl م die wel achter zich heeft, dan komt het substantief

overeen met het passief van het werkwoord; b. v. فسوره, pĕsoeroh, = يڠ دسوره, jang disoeroh.

§ 244. **De algemeene beteekenis van dezen vorm is het werkwoord als substantief gebruikt, wat wij uitdrukken door den infinitief met het lidwoord of een in beteekenis daarmee overeenkomend woord; b. v.** مڠاجر, mĕngadjar, *onderwijzen*, فڠاجر, **pĕngadjar,** *het onderwijzen, vermaning,* دمکينله فڠاجر فد اورڠ يڠ ببل, **dĕmikianlah** pĕngadjar pada orang jang bĕbal, *zoo gaat het met vermaningen, raadgevingen aan domme, onnadenkende menschen;* کود اين بلم سمفي قوتڽ اکن فنارق کريت, koeda ini bĕlom sampai koeatnja akan pĕnarik kăreta, *dit paard is nog niet sterk genoeg voor het trekken van een wagen* (*om een wagen te trekken*); مڽوسل, mĕnjoesoel, *achtervolgen,* فڽوسل, pĕnjoesoel, *vervolg,* ادفون سورة اين اکن فڽوسل سورة همب يڠ ترتوليس فد هاري خميس, adapon soerat ini akan pĕnjoesoel soerat hamba jang tĕrtoelis pada hari kămis, *deze brief dient ten vervolge op mijn brief van Donderdag;* منولڠ, **mĕnoeloeng,** *helpen,* فنولڠ, pĕnoeloeng, *hulp,* داتڠله فنولڠ دري فد توهن, **datanglah** pĕnoeloeng dari pada Toehan, *er is hulp gekomen van God;* برادو, bĕradoe, *slapen,* فرادو, pĕradoe, *het slapen,* توان فتري ڽدر دري فد فرادوڽ, toean poetĕri njĕdar dari pada pĕradoenja, *de prinses ontwaakte uit haar slaap;* باتيل فماسق چندو, batil pĕmasak tjandoe, *een kommetje voor het toebereiden van tjandoe* (geprepareerde opium); مڽوره, mĕnjoeroh, *bevelen, gelasten,* فڽوره, pĕnjoeroh, *het bevelen, last,* دڠن فڽوره توان, dĕngan pĕnjoeroh toean, *op uw last;* منيڠڬلکن, mĕninggalkăn, *verlaten,* فنيڠڬل, pĕninggal, *het verlaten, vertrek;* ممباسه, mĕmbasoh, *wasschen,* اير اکن فمباسه کاکي سوميڽ, ajar akan pĕmbasoh kaki soeaminja, *water tot het wasschen der voeten van haar echtgenoot;* مرندمکن, mĕrĕndamkăn, *in het water weeken,* اير فرندم بنه, ajar pĕrĕndam bĕnih, *het water dat gebruikt wordt, dient om zaad te weeken;* اوڠ ايت سهاي بلنجاکن اکن فمباير هوتڠ سهاي, oeang itoe saja bĕlandjakăn akan pĕmbajar hoetang saja, *dat geld gebruik ik tot het betalen van mijn schuld;* اين ليم رڠڬت اکن بري

فمبلي كافن, ini lima ringgit, akoe bĕri pĕmbĕli kapan, *hier zijn vijf rijksdaalders, ik geef ze u om een lijkkleed te koopen.*

§ 245. Gewoonlijk evenwel zijn zij determinatieven van een substantief; b. v. تالي فڠيکت, tali pĕngikat, *touw om te binden;* حکمة فربنچي, hikmat pĕrbĕntji, *middel om haat op te wekken;* کاأين فمبڠکس, kain pĕmboengkoes, *doek om iets in te wikkelen;* ݢوڠ فڠره, goeng pĕngĕrah, *de gong dienende om het volk bijeen te roepen;* اورڠ فرجالن, orang pĕrdjalan, *reiziger* nl. te land; اورڠ فلاير, orang pĕlajar (i. pl. v. pĕrlajar), *reiziger* nl. te water, *zeevaarder;* سهاي فلاري, sahaja pĕlari, *een weggeloopen slaaf.*

En wanneer nu daardoor geen onduidelijkheid ontstaat, wordt dat hoofdwoord zelf weggelaten en heeft het determineerende woord in den *actieven* vorm (d. i. met het praefix ف waar noodig gevolgd door de neusletter, en met het praefix فر) de beteekenis van het subject dat de handeling verricht door het werkwoord uitgedrukt, m. a. w. het duidt aan *den handelenden persoon, het werktuig* waarmee de handeling verricht wordt of naar Maleische opvatting dat de handeling verricht, *het vermogen, de gewoonte* of *geneigdheid* om de handeling te verrichten; de *passieve* vorm, d. i. met het praefix ف zonder nasaal (zie § 243, *c*), die zelden voorkomt, wijl hiervoor meestal het suffix ان gebruikt wordt (pag. 157), duidt het object der handeling aan; b. v. مڠاسه, mĕngasoh, *oppassen*, فڠاسه, pĕngasoh, *persoon die oppast,* vooral *vrouwelijke,* d. i. *kindermeid;* مپامن, mĕnjamoen, *rooven*, فپامن, pĕnjamoen, *roover;* مرمفق, mĕrompak, *zeeroof plegen,* فرمفق, pĕrompak, *zeeroover;* مڠنجر, mĕngandjoer, *vooruitsteken*, *vooropgaan*, فڠنجر, pĕngandjoer, *voorhoede, spits;* مڠمبار, mĕngĕmbara, *omdoolen*, فڠمبار, pĕngĕmbara, *zwerveling;* منڠݢو, mĕnoenggoe, *bewaken*, فنڠݢو, pĕnoenggoe, *wachter;* ممیکت, mĕmikat, *lokken*, فمیکت, pĕmikat, *verlokker*, *lokvogel*, *vogelaar;* مپڠت, mĕnjĕngat, *steken met den angel*, فپڠت, pĕnjĕngat, *wesp*, ook de naam van het eiland, waarop de onderkoning van Riou zijn verblijf houdt; ممیجت, mĕmidjit, *masseeren*, فمیجت, pĕmidjit, *knijpdokter;* منیفو, mĕnipoe,

bedriegen, فنيفو, pěnipoe, *bedrieger;* منجاج, měndjadja, *goederen rondventen*, فنجاج, pěndjadja, *rondventer*, *marskramer;* ممبورو, měmboeroe, *vervolgen*, فمبورو, pěmboeroe, *vervolger;* بربورو, běrboeroe, *jagen*, *op jacht zijn*, فربورو, pěrboeroe, *jager;* مڠاجر, měngadjar, *onderwijzen*, فڠاجر, pěngadjar, *onderwijzer;* بلاجر, běladjar, *leeren*, فلاجر, pěladjar, *leerling;* برتاف, běrtapa, *in afzondering leven*, فرتاف, pěrtapa, *kluizenaar;* برتنڠ, běrtěnoeng, *waarzeggen*, فرتنڠ, pěrtěnoeng, waarvoor gewoonlijk met wegwerping der *r* van het praefix فتنڠ, pětěnoeng, *waarzegger;* برانتار, běrantara, *tusschen beide treden*, فرانتار, pěrantara, *bemiddelaar;* منجودي, měndjoedi of برجودي, běrdjoedi, *dobbelen*, فنجودي, pěndjoedi, of فرجودي, pěrdjoedi, *dobbelaar;* — فمباير, pěmbajar, *betaalmiddel;* فپاکت, pě-njakit, *wat ziekte*, *moeielijkheid veroorzaakt*, جاڠنله باپق ککند مينم اير ايت تاکت منجادي فپاکت فول, djanganlah banjak kakanda minoem ajar itoe, takoet měndjadi pěnjakit poela, *drink niet veel van dat water uit vrees*, (*dat het een veroorzaker*, *oorzaak van ziekte zal worden*) *dat het u weer ziek zal maken;* فناور, pěnawar, *genees-middel* (wat vergif of ziekte krachteloos maakt); فڠکالي, pěnggali, *spade;* فڠکوسق, pěnggosok, *roskam;* مرڠکف, měrangkap, *in een val vangen*, فرڠکف, pěrangkap, *gereedschap daartoe*, *val;* فڠکندر, pěnggandar, *draagstok*, *juk;* فلمفر, pělempar, *werptuig*, باتو دان کايو دبوتن فلمفر اکن سي مسکين, batoe dan kajoe diboeatnja pělempar akan si Miskin, *zij gebruikten steenen en stukken hout als werptuig* d. i. *om er si Miskin mee te gooien;* — فڠليهت, pěngělihat, *gezichts-vermogen*, *gezichtszin* (niet *zintuig*, dat zou zijn الت فڠليهت, alat pěngělihat, nl. *de oogen*); فندڠر, pěnděngar, of فنڠر, pěněngar, *gehoor*, als zin; فنچيم, pěntjioem, *reuk* (*reukzin*); فراس, pěrasa, *smaak*, *gevoel*; — تيدر, tidoer, *slapen*, فنيدر, pěnidoer, *slaapkop* (منيدرکن, měnidoerkăn, *in slaap maken*, فنيدر, pěnidoer, *wat in slaap maakt*, *slaapmiddel*, *slaapdrank*); مليڠه, mělengah, *zorgeloos zijn*, فليڠه, pělengah, *een zorgelooze*, (مليڠهکن, mělengahkăn, *zor-*

geloos enz. *maken*, فليڠه, pělengah, *tijdverdrijf*, بايق كفربوت سوات خبر اكن فليڠه فواس, baik koepěrboeat soeatoe kabar akan pělengah poeasa, *laat ik een verhaal opstellen tot tijdverdrijf in de vasten*); فمالس, pěmalas, *luiaard, wie de gewoonte heeft te luieren;* فنديم, pěndiam, *wie gewoon is bedaard, kalm te zijn, zwijger*; فڠاسه, pěngasih, *wie iemand genegen is*, maar ook *liefdedrank*; فڽايڠ, pěnjajang, *wie medelijden, belangstelling gevoelt, belangstellende*; — فنارة, pěnaroh, *wie in bewaring geeft of neemt, bezitter*, فتارة, pětaroh, *wie of wat in bewaring gegeven wordt, pand, inzet*, فتارة ككندله اكن تون فتري كدوا ايت كفد ادند, pětaroh kakandalah akan toean poetěri kadoea itoe kapada adinda, *ik vertrouw u die twee prinsessen toe*; فسورة, pěsoeroh, *wie gezonden is, afgezant*; فورت, pěwarta, pass. = يڠ دورتاكن, jang diwartakăn, *bericht dat gegeven is*, en act. = يڠ موورتاكن, jang měwartakăn, *wie een bericht brengt, bode*; — en zoo waar geen verbale vorm tegenover staat, فمابق, pěmaboek, *drinkebroer, dronkaard*; فمادت, pěmadat, *schuiver*; فڠهولو, pěnghoeloe, *hoofd, opperhoofd*; فڠليم, panglima (i. pl. v. pěnglima), ook wel eens فليم, pělima, geschreven, van ليم, lima, dat in verwante talen nog de beteekenis van *hand* heeft, dus eigenlijk *wie in de hand*, d. i. *in zijn macht, heeft, bevelhebber, bestierder*; فناكت, pěnakoet, *wie de hoedanigheid bang zijn vertoont, lafaard*, ترلالو عظمة بپين ممبري دهشة سكل يڠ فناكت, těrlaloe alamat boenjinja měmběri dahsjat sěgala jang pěnakoet, *het geluid was ontzettend, zoodat het schrik inboezemde aan alle lafhartigen*; فڠجت, pěngědjoet (van كجت, kědjoet), *wie de gewoonte heeft te schrikken, schrikachtig*, كود ايت فڠجت بنر, koeda itoe pěngědjoet běnar, *dat paard is zeer schrikachtig*, سفاي هيلڠ فڠجتن, soepaja hilang pěngědjoetnja, *om het zijn schrikachigheid af te leeren.*

Komen deze substantieven overeen met een transitief werkwoord, dan kunnen zij evenals het werkwoord een object bij zich hebben, b. v. فنڠݢو فنتو, pěnoenggoe pintoe, *deurwachter*; فموكل ݢندڠ, pěmoekoel gěndang, *trommelslager;* فنجاج افم, pěn-

djadja apam, *poffertjes-, gebak-rondventer;* فميجت كاكي, pĕmidjit kaki, *voetknijpster,* همب اين اكن منجادي فميجت كاكي توانكو, hamba ini akan mĕndjadi pĕmidjit kaki toeankoe, *ik zal uw voetknijpster worden;* فپافو تڠݢ, pĕnjapoe tangga, *bediende, slaaf (slavin) die het huis (de trappen) schoon veegt;* فڠمبل اير, pĕngambil ajar, *waterdrager,* جكلو توانكو جديكن همب فڠمبل اير سكليفون, djikalau toeankoe djadikăn hamba pĕngambil ajar sakalipon, *al maakt gij mij ook waterdrager;* فپڠݢ سناڤڠ, pĕnjangga sĕnapang, *wat het geweer tegenhoudt, geweerrek.*

§ 246. Sommige woorden, waarvan de eerste lettergreep ف of فر is, zijn waarschijnlijk rechtstreeks uit een andere taal overgenomen, en hebben daarbij dan een wijziging in den vorm ondergaan, waardoor zij een Maleisch uiterlijk hebben verkregen (1); zoo kan het woord فتڠݢي, pĕtinggi, *titel van een hoofd,* alleen op het eiland Tĕmbĕlan, rechtstreeks uit het Javaansch gekomen zijn; فدوت, pĕdoeta, *tweede gezant, ondergezant,* verbastering van oepadoeta, Sanskr.; فربهاس, pĕrbahasa, *spreekwoord,* het Sanskritsche paribhâsâ; فرداي, pĕrdaja, *list,* het Sanskr. pradaja; فرت, pĕrti, in سفرت, sapĕrti, *betreffende,* uit het Sanskr. prati, *betreffende*; het zou verkeerd zijn te trachten deze woorden te verklaren door middel van het Maleische praefix.

§ 247. Bij enkele woorden is de vorm actief, terwijl zij een passieve beteekenis hebben; dergelijke zijn فپوره, pĕnjoeroh, dat behalve *last, bevel,* ook *gezant, zendeling* beteekent, althans met die betee-

(1) Een merkwaardig voorbeeld hoe woorden, uit een vreemde taal overgenomen, in het Maleisch vervormd en dan tot een Maleischen stam teruggebracht worden, is بنياݢ, beniaga, onverschillig of dit woord uit het oud-Javaansch, het Tamil of het Sanskrit in het Maleisch gekomen is; de Maleier beschouwt de eerste lettergreep ب, be, als het Maleische praefix بر en schrijft gewoonlijk برنياݢ, berniaga, *handel drijven*; hiervan nu maakt hij woorden, die نياݢ, niaga, tot stam hebben, فرنياݢان, perniagaan, *handel,* ممفرنياݢاكن, memperniagakan, *handel drijven in iets,* منياݢاكن, meniagakan, *id.*, en hiervan den passieven vorm دتياݢاكن, ditiagakan, zoodat hij tot den stam تياݢ, tiaga, komt.

kenis gebruikt wordt; فنابر, pěnaboer (van منابر, měnaboer, *uitstrooien, verspreiden*), niet *wat verspreidt*, maar *wat zich verspreidt, verspreid raakt* en vandaar *schroot, hagel* om te schieten; فنمفڠ, pěnampang (van منمفڠ, měnampang, *doorsnijden*), *doorsnede, vlakke zijde van iets*, سفنمفڠ كوت, sapěnampang kota, *een zijde van de versterking*; فنرك, pěněıka, *raadsel*. Men kan beproeven een oplossing voor deze onregelmatigheden te vinden, maar grammaticale uitzonderingen laten zich gewoonlijk niet verklaren; men vergelijke overigens ons *bediende, martelaar*, waarvan vorm en beteekenis evenzeer met elkaar in strijd zijn.

§ 248. Eenige weinige woorden van dezen vorm hebben een eigenaardige beteekenis; ڬالة, galah, *lange stok, boom om een vaartuig voort te duwen*, فڠڬالة, pěnggalah, *lengte van een galah*, متهاري سفڠڬالة تڠڬين, matahari sapěnggalah tingginja, *de zon is één* pěnggalah *boven de kim*, d. i. in den O. I. Archipel circa half zeven in den morgen; مملق, mŏmĕloek, *omarmen*, فملق, pĕmĕloek, *omarming*, سفملق, sapĕmĕloek, *zooveel als men met beide armen omvatten kan, een vadem*, باتڠ كايو دوا فملق بسرن, batang kajoe doea pĕmĕloek bĕsarnja, *boomstammen van twee vademen omvang*; فنداكف, pĕndakap, of فندكف, pĕndĕkap, *hetzelfde*; برتانق, bĕrtanak, *koken*, inzonderheid *rijst*, فرتانق, pĕrtanak, *het koken*, سفرتانق ناسي, sapĕrtanak nasi, *de tijd die noodig is om een pot rijst te koken*, zoo wat een half uur; منانق, mĕnanak, eveneens *rijst koken*, فنانق, pĕnanak, *de tijd daartoe noodig*, برفنانق٢, bĕrpĕnanak-pĕnanak, wat wij zouden zeggen, *uren lang*; سفماكن سيره, sapĕmakan sirih, (ook سكافور سيره, sakapoer sirih, *een sirihpruimpje*) als tijdsbepaling, *de tijd dien men noodig heeft om zulk een pruimpje uit te kauwen*, een minuut of tien.

V. Het praefix ف, pĕ, فر, pĕr, met het suffix ان, an.

§ 249. Ook deze vorm dient om de door het werkwoord uitgedrukte handeling als een daad d. i. als substantief voor te stellen, maar als een daad uitgaande van een subject, b. v. *mijn zien, mijn*

hooren, d. i. *het zien*, *het hooren*, *dat ik doe*; of geeft het werkwoord de wijze van zijn van het subject te kennen, dan wordt die wijze van zijn er in den vorm van een substantief door uitgedrukt, b. v. *het bevriend zijn* d. i. *vriendschap*.

Is ڤ, pĕ, daarbij weer gevolgd door een nasaal, als het overeenkomstige werkwoord er een heeft, of is het praefix ڤر, pĕr, overeenkomende met een werkwoord met بر, bĕr, dan is het zoo ontstaande substantief actief, ofschoon wij het dikwijls door een passief of objectief substantief moeten vertalen; neemt ڤ, pĕ, daarentegen geen nasaal aan, als het overeenkomstige werkwoord er wel een heeft, dan komt het substantief overeen met den passieven vorm van het werkwoord en is passief, d. i. het object der handeling. — Onder de verbale substantieven met ڤر — ان, pĕr — an, komen er voor met passieve beteekenis; deze zijn dan passieve substantieven gemaakt van een werkwoord dat het praefix ڤر heeft aangenomen, zooals b. v. pĕrsĕmbahan van mĕmpĕrsĕmbahkăn, pĕrolehan van mĕmpĕroleh (pag. 158), of wel zij zijn geheel gelijk aan de pag. 157, § 237, opgegeven passieve substantieven, die het praefix ڤر voor zich genomen hebben, alleen om den vorm sierlijker te maken, zonder dat hun beteekenis gewijzigd wordt. B. v. منچاري, mĕntjahari, *zoeken*, *den kost winnen*, ڤنچهريئن, pĕntjaharian, *kostwinning*; اينله ڤنچهريئن همب سکلين, inilah pĕntjaharian hamba sakalian, *zoo verdienen wij den kost*; مڠتهوءي, mĕngatahoei, *weten*, ڤڠتهون, pĕngatahoean, *het weten*, *kennis*, اورڠ يڠ برڤڠتهون, orang jang bĕrpĕngatahoean, *iemand die kennis*, *wetenschap bezit*, *een geleerde*, بتاڤ ڤڠتهون کامو اکن استري سودار لاکي٢ اين, bĕtapa pĕngatahoean kamoe akan istĕri soedara laki-laki ini, *hoedanig is uw weten* d. i. *wat weet gij van de schoonzuster van dezen man*; ڤندڠارن, pĕndĕngaran, *het hooren*, ڤد ڤندڠارن سهاي, (pada) pĕndĕngaran saja, *naar mijn hooren* d. i. *naar ik gehoord heb*; ڤمنداڠن, pĕmandangan, *het zien*, *gezicht*, مک لاکي٢ ايتڤون غايبله دري ڤد ڤمنداڠنث, maka laki-laki itoepon gaiblah dari pada pĕmandangannja, *daarop verdween de man uit hun gezicht*; ڤڠليهاتن, pĕngĕlihatan, *id.*, اڤ ڤڠليهاتن توان, apa pĕngĕlihatan toean, *wat ziet*

gij (*hebt gij gezien*); فنوارن , pĕnawaran, *bod*, سهاي نائككن سات رڠڬيت دداﻟﻢ سات ماچم اكن فنوارن سهاي , saja naikkăn satoe ringgit didalam satoe matjam akan pĕnawaran saja, *ik zal mijn bod op ieder monster met een rijksdaalder verhoogen;* فندفاتن , pĕndapatan, *bevinding*, كامي خبركن سفرت فندفاتن كامي , kami kabarkăn sapĕrti pĕndapatan kami, *ik zal u meedeelen, wat mijn bevinding is geweest;* فمرقسا'ن , pĕmăriksaan, *onderzoek*, بلال ايتله يڠ فوڽ فمرقسا'ن درفد صح , bilal itoelah jang ampoenja pĕmăriksaan dari pada sah, *het is de bilal aan wien het onderzoek is* (*die onderzoeken moet*), *of het geldig, wettig is*; فمرنتاهن , pĕmarintahan, *regeering, bestuur*, فمرنتاهن نڬري , pĕmărintahan nĕgĕri, *het bestuur van het land*, دباوه فمرنتاهن توان , dibawah pĕmarintahan toean, *onder uw beheer;* فمبرين , pĕmbĕrian, *het geven, schenking, geschenk;* فنرما'ن , pĕnărimaan, سهاي برهارف توان جاڠن ساله فنرما'ن اكن سهاي كارن لام سده تياد بركيرم سورة كفد توان , saja bĕrharap toean djangan salah pĕnarimaan akan saja karĕna lama soedah tiada bĕrkirim soerat kapada toean, *ik hoop dat gij mij niet kwalijk neemt, dat ik u in lang niet geschreven heb;* فڠنوڬرها'ن , pĕnganoegĕrahaan, *geschenk;* فڠناڠن , pĕngĕnangan, *ingenomenheid, welgevallen*, in welken vorm het stamwoord كنڠ, kĕnang, dezelfde beteekenis heeft als كنن, kĕnan; بكرج , bĕkĕrdja, *werken*, فكرجا'ن , pĕkĕrdjaan, *werk, taak, bezigheid, beroep* (*feest* enz.), اف فكرجا'نم , apa pĕkĕrdjaanmoe, *wat is uw betrekking, taak, bezigheid* (كرج, kĕrdja, *werk* in het algemeen, اد باڽق كرج دسين , ada banjak kĕrdja disini, *er is hier veel te doen;* het onderscheid tusschen كرج, kĕrdja, en فكرجا'ن, pĕkĕrdjaan, wordt niet altijd in het oog gehouden, zoodat men wel كرج, kĕrdja, vindt, waar men فكرجا'ن , pĕkĕrdjaan, verwachten zou); برنياڬ , bĕrniaga (zie noot pag. 168) *handel drijven*, فرنياڬا'ن , pĕrniagaan, *handel;* برتولڠ , bĕrtoeloeng, *helpen*, فرتولوڠن, pĕrtoeloengan, *hulp*, دڠن فرتولوڠن توان جوڬ سمفيله مقصود سهاي ايت , dĕngan pĕrtoeloengan toean djoega sampailah maksoed saja itoe, *alleen met uw hulp heb ik mijn doel bereikt;* بربوت , bĕrboeat, *doen, handelen*, فربواتن , pĕrboeatan,

daad, *handeling*, تياد دكتهوءينڽ ڤربواتن يڠ دڤرهمب ايت, tiada dikatahoeinja pĕrboeatan jang dipĕrhamba itoe, *zij wist die daad van mij* (*wat ik gedaan had*) *niet;* برچينت, bĕrtjinta, *bedroefd*, *bekommerd zijn*, *verlangen*, ڤرچينتا٘ن, pĕrtjintaan, *kommer*, *verlangen*; برلاير, bĕrlajar, *varen*, ڤرلايرن, pĕrlajaran, met weglating der *r* van het praefix gewoonlijk ڤلايرن, pĕlajaran, *het reizen met een schip*, *reis* nl. *zeereis*, كمباليله اي دري ڤد ڤلايرنڽ, kombalilah ia dari pada pĕlajarannja, *hij kwam terug van zijn reis*; برجالن, bĕrdjalan, *gaan*, *loopen*, ڤرجالنن, pĕrdjalanan, *gang*, *reis* nl. *over land*, تيݢ جم ڤرجالنن, tiga djam pĕrdjalanan, *drie uur gaans*, دسيت سهاي ليهت برباݢي٢ ڤرجالنن دان ڤلارين كود, disitoe saja lihat bĕrbagai-bagai pĕrdjalanan dan pĕlarian koeda, *daar heb ik paarden op allerlei manieren zien loopen en galoppeeren*; برهياس, bĕrhias, *versieren*, ڤرهياسن, pĕrhiasan, *versiering*; برجنجي, bĕrdjandji, *overeenkomen*, ڤرجنجين, pĕrdjandjian, *overeenkomst*, *afspraak*, *belofte*; بركات, bĕrkata, *spreken*, ڤركتا٘ن, pĕrkataan, *woord*, *gezegde*, *verhaal*; برتاڽ, bĕrtanja *vragen*, ڤرتڽا٘ن, pĕrtanjaan, *vraag*; برهمڤون, bĕrhimpoen, *bijeenkomen*, ڤرهمڤونن, pĕrhimpoenan, *bijeenkomst*, *vergadering*; برلندوڠ, bĕrlindoeng, *schuilen*, *bij iemand bescherming zoeken*, ڤرلندوڠن, pĕrlindoengan, *bescherming*; بربورو, bĕrboeroe, *jagen*, ڤربورو٘ن, pĕrboeroean, *het jagen*, *jacht;* برماٴين, bĕrmain, *spelen*, ڤرماٴينن, pĕrmainan, *spel*, *vermaak;* برهمب, bĕrhamba, *dienaar zijn*, ڤرهمبا٘ن, pĕrhambaan, *dienstbaarheid*, *slavernij*; برستروا, bĕrsĕtĕroe, *in vijandschap leven* (ستروا, sĕtĕroe, *persoonlijke vijand*, in tegenoverstelling van موسوه, moesoeh, *natuurlijke vijand*, zooals b. v. vos en kip, *landsvijand*), ڤرسترو٘ن, pĕrsĕtĕroean, *vijandschap*; — ڤتنامن, pĕtanaman, = تنامن, tanaman (pag. 157), *wat geplant is*, *aanplant*; ڤتروهن, pĕtarohan = تروهن, tarohan, = ڤتاره, pĕtaroh (pag. 167), *wat toevertrouwd is*, *inzet*; ڤسوروهن, pĕsoerohan = سوروهن, soerohan, *zendeling*; — ڤربورو٘ن, pĕrboeroean, = بورو٘ن, boeroean, (van ممبورو, mĕmboeroe, *najagen*, *vervolgen*), *wat gejaagd is* of *wordt*, *wild*; ڤرستاڤن,

pĕrsantapan, = سنتافن, santapan, *spijs*, *drank*, *wat daartoe dient*, ممفلم فرسنتافن توان فتري, mampĕlam pĕrsantapan toean poetĕri, *de mangga's die de prinses tot voedsel dienden*; en zoo ook فرمكانن, pĕrmakanan = مكانن, makanan, b. v. in den Radja Boedak, ببراف كربو دسمبله اورغ اكن فرمكانن اورغ برجاك٢, bĕbĕrapa karbau disĕmbĕleh orang akan pĕrmakanan orang bĕrdjaga-djaga, *men slachtte een aantal buffels tot spijs voor de feestvierenden*; فرمفون, pĕrampoean, = امفون, ampoean (van مڠمفو, mĕngampoe, *beheeren*), *wie beheerd wordt*, *wie een heer heeft*, d. i. *vrouw*.

§ 250. De substantieven, waarvan hier sprake is, zijn dikwijls determinatieven van een ander substantief, dat *plaats*, *middel*, *tijd*, *oorzaak* beteekent; wanneer er geen onduidelijkheid door ontstaat, wordt dat hoofdwoord weer weggelaten, zoodat het bepalende verbaal substantief zelf de beteekenis krijgt van *plaats*, enz.; b. v. انجغ فربروٴن, andjing pĕrboeroean, *hond voor het jagen*, *voor de jacht*, *jachthond*, الت فربوٴن, alat pĕrboeroean, *jachtgereedschap*, فادغ فربروٴن, padang pĕrboeroean, *jachtterrein*; ڤڠجارن, pĕngadjaran, *het onderwijzen*, *manier van onderwijzen*, *onderwijs*, *vermaning*, maar ook = تمفت ڤڠجارن, tĕmpat pĕngadjaran, *plaats voor het onderwijs* d. i. *school*, en in dezelfde beteekenis ڤڠجيٴن, pĕngadjian, van مڠاجي, mĕngadji; فلجارن, pĕladjaran, *het leeren*, *studie*, نكري اين بوكنن نكري فلجارن, nĕgĕri ini boekannja nĕgĕri pĕladjaran, *deze plaats is geen plaats van studie*, d. i. *waar men zich op de studie toelegt*, maar ook *leertijd*, *leerjaren*, *schooljaren*, تتكل فلجارن سهاي, tatkala pĕladjaran saja, *tijdens mijn schooljaren*, *enz.*; فرتموٴن, pĕrtĕmoean, *ontmoeting* en *ontmoetingsplaats*, فرتموٴن بوكو, pĕrtĕmoean boekoe, *waar de gewrichten samenkomen*; فرچراين, pĕrtjĕraian, *scheiding*, *tijdstip van*, *aanleiding tot scheiding*; فرچنتاٴن, pĕrtjintaan, *kommer*, *reden*, *oorzaak van kommer*, اف جوك فرچنتاٴن توان, apa djoega pĕrtjintaan toean, *wat mag wel de reden van uw kommer zijn*; لاوت فليارنن, laoet pĕlajarannja, *de zee van zijn varen*, d. i. *die hij bevaren heeft*; فرمنديٴن, pĕrmandian, *het baden*, *bad-*

plaats, ايرفرمنديئن, ajar pĕrmandian, *badwater;* فرهياسن, pĕrhiasan, *wat dient tot versiering, sieraad*; فرلندوغن, pĕrlindoengan, *schuilplaats*; فرماينن, pĕrmainan, *datgene waarmede men speelt* enz. *speelgoed*; بورغ ايتله فرماينن, boeroeng itoelah pĕrmainannja, *die vogel was het, waarmee zij zich bezighield, haar tijdverdrijf*; فرهنتيئن, pĕrhĕntian, *rustplaats, halte, etappe*; فرادوءن, pĕradoean, *slaapplaats*; فرتفاءن, pĕrtapaan, *afzondering, plaats van afzondering*; فلبوهن, pĕlaboehan, = فرلبوهن, pĕrlaboehan (van برلابه, bĕrlaboeh, *ankeren*), *ankerplaats*; فرتڠکرن, pĕrtenggeran, *roeststokje in een kooi, zitplaats van een vogel*; فپبوڠن, pĕnjaboengan, *hanenvechtplaats* (van مپابڠ, mĕnjaboeng, *hanen laten vechten*); کابڠ, kaboeng, *witte hoofddoek als teeken van rouw gedragen bij den dood van een vorst*, برکابڠ, bĕrkaboeng, *in den rouw zijn, rouwen*, فرکبوڠن, pĕrkaboengan, *rouw*, فکاين فرکبوڠن, pakaian pĕrkaboengan, *rouwkleed*; فڠدافن, pĕngadapan, *plaats om voor den vorst te verschijnen, audiëntiezaal*; فراڠينن, pĕranginan, *plaats waar men van de versche lucht genieten kan, zitplaats op een plat dak*; فرسڠڬاهن, pĕrsinggahan, *aanlegplaats, pleisterplaats*; فرڬي, pĕrgi, *gaan* (dat zoo het het praefix م aannam den vorm ممرڬي, mĕmĕrgi, zou vertoonen), فمرڬين, pĕmĕrgian, *vertrek, duur van afwezigheid*, تمفت فمرڬين, tĕmpat pĕmĕrgian, *plaats van bestemming*; men treft ook den vorm فرفڬين, pĕrpĕgian, aan. — De woorden فسڠڬراهن, pĕsanggĕrahan, *logies, tijdelijke verblijfplaats* (= فرسڠڬاهن, pĕrsinggahan) en فسيبن, paseban, *vergaderplaats* enz., die men in Maleische geschiedenissen vaak ontmoet, zijn rechtstreeks uit het Javaansch overgenomen.

§ 251. Van substantieven worden met فر, pĕr, dat daarbij de *r* dikwijls verliest, en ان, an, plaatsnamen gevormd, de plaats beteekenende, waar zich bevindt wat door het stamwoord genoemd wordt; b. v. فربجاڠن, pĕrboedjangan, *plaats, vertrek voor de boedjangs*, dat zijn de ongetrouwde mannen; فراراکن, pĕrarakan, *arakstokerij*; فرافيئن, pĕrapian, *vuurpot, komfoor*; فربراءن, pĕrbaraan, *komfoor voor gloeiende kolen*; فقبورن, pĕkoeboeran, *plaats waar zich de*

koeboer, *graven, bevinden, kerkhof*; فكدأن, pĕkoedaan, *paardenstal*, ook *renbaar voor paarden*; فرݢلاڠن, pĕrgĕlangan, *de plaats waar de* gĕlang, *arm- of voetringen, gedragen worden*, فرݢلاڠن تاڠن, pĕrgĕlangan tangan, *pols*, فرݢلاڠن كاكي, pĕrgĕlangan kaki, *voetgewricht, enkel*; فربيأن, pĕrbejaan, *douane, tolkantoor*, waarvoor gewoonlijk de Javaansche vorm فبيئن, pabejan, gebruikt wordt, van بيا, beja, *cijns, schatting, inkomende en uitgaande rechten*; فلداهن, pĕloedahan, *spuugbak*; فكفورن, pĕkapoeran, *kalkdoosje*; فكوجأن, Pĕkodjaan, samengetrokken tot Pĕkodjan, *wijk der Kodja's*, Moorsche, Klingaleesche kooplui, van كوج (verbastering van خواجه, kawadjah), kodja, *titel dien de inlanders aan Klingaleesche kooplui geven.* — Het woord فركبونن, pĕrkĕbonan, in den titel van een Maleische grammatica, فركبونن سكل جوروتولس, pĕrkĕbonan sĕgala djoeroetoelis, *lusthof der schrijvers*, is een versierde uitdrukking voor كبن, kĕbon, en فربكالن, pĕrbĕkalan, *leeftocht*, een sierlijker vorm voor بكالن, bĕkalan (pag. 158, § 238).

§ 252. Eindelijk vormt فر met het suffix ان woorden, die een rang of stand te kennen geven of collectieven zijn, de personen van dien stand omvattende; b. v. فرتونن, pĕrtoenan; فرسرين, pĕrsĕrian; فردأن, pĕrdaraan, die beteekenen *de stand dergenen, die den titel* toen, sĕri, dara *dragen*, of *al de personen die* toen enz. *heeten*.

§ 253. Ook komt فر, pĕr, als verkorting van para (het Jav. pårå) zonder ان voor om een meervoud of verzameling uit te drukken; b. v. فرمنتري, pĕrmantĕri = paramantĕri, *de manteri's*; فرفترا, parapoetĕra, *de vorstelijke kinderen*; van deze beteekenis hebben de Maleiers weinig beprip meer, zoodat zij dat فر voor titels plaatsen, misschien alleen tot versiering van den vorm, فرمنتري, pĕrmanteri = mantĕri; فرفاته, pĕrpatih, = patih, *minister*, eigenlijk een Jav. titel.

C. Geslacht.

§ 254. Bijzondere vormen of uitgangen voor het mannelijk of vrouwelijk geslacht kent het Maleisch niet; wil men het geslacht

bepaald uitdrukken, dan gebruikt men voor menschen (ook wel, maar minder goed, voor dieren) لاكي٢, laki-laki, *mannelijk*, voor het mannelijk geslacht en voor het vrouwelijk فرمڤون, pĕrampoean, *vrouwelijk*; betreft het dieren dan voor het mannelijk gewoonlijk جنتن, djantan, voor het vrouwelijk بتين, bĕtina; انق لاكي٢, anak laki-laki, *zoon*, انق فرمڤون, anak pĕrampoean, *dochter*; ايم جنتن, ajam djantan, *haan*, هريمو بتين, harimau bĕtina, *tijgerin*.

Blijkt uit het zinverband het geslacht reeds duidelijk genoeg, dan wordt van die woorden لاكي٢, laki-laki, enz. geen gebruik gemaakt.

فترا, poetĕra, *prins*; فتري, poetĕri, *prinses*; ديوا, dewa, *god*; ديوي, dewi, *godin*, zijn rechtstreeks uit het Sanskrit overgenomen, dat wel geslachtsuitgangen heeft.

D. Getal.

§ 255. Ook voor de getallen heeft het Maleisch geen uitgangen; een zelfde substantief kan zonder eenige wijziging of toevoeging even goed enkel- als meervoud zijn; كود, koeda, beteekent *paard* of *paarden* naar het zinverband, waaruit moet opgemaakt worden of het in het enkel- dan wel in het meervoud staat.

Toch kunnen, waar dit noodig is, de getallen uitgedrukt worden en wel het enkelvoud door س, sa (waarover nader bij de telwoorden) verbonden met een classificeerend woord, b. v. سأورڠ, săorang, سأيكر, săekoer, enz., سأورڠ راج, săorang radja, *een koning*, سأيكر سمت, săekoer sĕmoet, *een mier*, zoodat het dan overeenkomt met ons niet-bepalend lidwoord.

Waar van een bepaald voorwerp sprake is, wat wij door het bepalend lidwoord uitdrukken, gebruikt het Maleisch het aanwijzend voornaamwoord ايت, itoe, *die*, *dat*, evenzeer voor het enkel- als voor het meervoud; كود يڠ سهاي بلي ايت, koeda jang saja bĕli itoe, kan zoowel beteekenen *het paard dat*, als *de paarden die ik gekocht heb*.

Datzelfde ايت, itoe, doet dienst om het algemeene begrip of het geheele geslacht uit te drukken; افي ايت, api itoe, *het vuur*, فرمڤون ايت كورڠ عقلن, pĕrampoean itoe koerang akalnja,

de vrouw heeft geen beleid genoeg. Het spreekt van zelf dat ايت, itoe, in dien zin dus niet kan komen bij een substantief, dat een woord voor zich heeft, hetwelk de rol van ons niet-bepalend lidwoord vervult. Lezen wij in een spreekwoord جکلو سئورڠ يڠ براصل بائيک ايت منجادي مسکين, djikalau s ă o r a n g jang bĕrasal baik i t o e mĕndjadi miskin, *indien een man van goede afkomst arm wordt*, dan moet dat zijn جکلو اورڠ يڠ براصل بائيک ايت منجادي مسکين, djikalau o r a n g jang bĕrasal baik i t o e mĕndjadi miskin, of جکلو سئورڠ يڠ براصل بائيک منجادي مسکين, djikalau s ă o r a n g jang bĕrasal baik mĕndjadi miskin.

§ 256 Het meervoud wordt uitgedrukt door سکل, sĕgala; b. v. سکل رومه, sĕgala roemah, *de huizen*; dat سکل, sĕgala, kan ook bij een enkelvoudig substantief staan, maar dan moet dit een collectief begrip in zich bevatten, zoodat dan سکل, de beteekenis krijgt van *geheel*; b. v. سکل توبه, sĕgala toeboh, *het geheele lichaam*, zijnde توبه, toeboh, *lichaam* in de beteekenis van *verzameling van alle deelen van het lichaam*; سکل عالم, sĕgala alam, *de wereld*, سکل نکري, sĕgala nĕgĕri, *het land*, سکل رعية, sĕgala rajat, *het volk*, waar *wereld, land, volk*, het collectief van alle samenstellende deelen uitdrukken en سکل dus weer door *geheel* kan vertaald worden, voor welk laatste woord het Maleisch ook سلوره, săloeroh, heeft of andere samenstellingen met س, sa, waarover bij de telwoorden; سلوره نکري, săloeroh nĕgĕri, *het geheele land*, سلوره توبه, săloeroh toeboh, *het geheele lichaam*.

Uit de collectieve beteekenis van سکل volgt, dat het dikwijls gebruikt wordt met de beteekenis van *alle*, i. pl. v. سکلين, sakalian, of سکلينڽ, sakaliannja, سموا, samoea, die daarvoor de gebruikelijke woorden zijn; b. v. سکل مانسي, sĕgala manoesia, *alle menschen* = سکلين مانسي, sakalian manoesia; zeer dikwijls worden beide woorden gezamenlijk gebruikt, b. v. سکل مانسي سکلينڽ, sĕgala manoesia sakaliannja, *de menschen allen van hen, allen bij elkaar, alle menschen, de geheele menschheid.*

Het begrip *alle* wordt versterkt door toevoeging van هابس, habis,

niets meer over, en بلاک, bĕlaka, *zonder uitzondering*; سڠل رومه دسيت رومه باتو بلاک, sĕgala roemah disitoe roemah batoe bĕlaka, *de huizen zijn daar alle zonder uitzondering van steen;* هابس دبونهڽ سکلين مريکئيت بلاک, habis diboenohnja sakalian marika itoe bĕlaka, *hij doodde hen allen zonder uitzondering.*

§ 257. Een andere wijze om het meervoud te vormen bestaat in de herhaling van het woord; b. v. انق٢, anak-anak, *kinderen*, waarbij weer سڠل kan komen, سڠل انق٢, sĕgala anak-anak, *de kinderen.*

Die verdubbeling kan echter alleen plaats hebben, wanneer in het begrip van veelheid dat van verscheidenheid opgesloten is; zoo kan b. v. مات, mata, *oog*, geen meervoud vormen, مات٢, mata-mata, omdat het begrip o o g e n niet het begrip van verscheidenheid bevat; evenmin تليڠ٢, tĕlinga-tĕlinga, voor *ooren*, کاکي٢, kaki-kaki, voor *beenen*, of andere dergelijke paarsgewijze bij elkander behoorende voorwerpen; wil men *de twee oogen* enz. zeggen, dan doet men dit door کدوا بله مات, kadoea bĕlah mata, enz. Zoo ook wordt het substantief niet verdubbeld, wanneer het meervoud reeds aangeduid is door een telwoord of een adjectief van hoeveelheid; b. v. ليم بدل, lima bĕdil, *vijf geweren*; توجه انق, toedjoh anak, *zeven kinderen*; ببراڤ هاري لماڽ, bĕbĕrapa hari lamanja, *gedurende eenige dagen.*

Het begrip van verscheidenheid wordt bij enkele woorden versterkt door een wijziging van het herhaalde woord; b. v. لاوق, *toespijs bij de rijst, vooral vleesch* of *visch*, لاٴوق ڤاٴوق, laoek-paoek, *allerlei dergelijke toespijzen*; ساير ماير, sajoer-majoer, *allerlei groenten*; برس ڤتس, bĕras-pĕtas, *rijst en dergelijke*; تالي مالي, tali-mali, ook تالي تمالي, tali-tĕmali, *allerlei touwwerk, het gezamenlijke touwwerk van een vaartuig.*

E. Reduplicatie om een gelijkenis uit te drukken.

§ 258. Behalve tot vorming van het meervoud dient de herhaling bij eenige substantieven om een voorwerp te benoemen, dat eenige overeenkomst heeft met dat, waarvan het stamwoord de

naam is; deze verdubbeling komt in beteekenis overeen met die van het suffix ان (pag. 159); b. v. لاكي, laki, *echtgenoot*, لاكي٢, laki-laki, *mannelijk persoon, datgene waardoor een man zich onderscheidt, dapperheid, manhaftigheid*; الو, aloe, *stamper, rijststamper*, الو٢, aloe-aloe, *naam van een zeevisch*, die den vorm van zulk een stamper heeft; لاڠت, langit, *hemel*, nl. *uitspansel*, لاڠت٢, langit-langit, *hemel van een ledikant, tent van een wagen, verhemelte van den mond*; اولر, oelar, *slang*, اولر٢, oelar-oelar, *lange wimpel op vorstelijke vaartuigen;* اولت, oelat, *rups, worm*, اولت٢, oelat-oelat, *insecten*; انق, anak, *kind*, انق٢, anak-anak, *pop*; سيكو, sikoe, *elleboog*, سيكو٢, sikoe-sikoe, *kniehout, de kromhouten van een schip*; مات, mata, *oog*, مات٢, mata-mata, *spion, policieoppasser;* كود, koeda, *paard*, كود٢, koeda-koeda, *schraag;* بوله, boeloh, *bamboe*, بوله٢, boeloh-boeloh, *buis, luchtpijp.*

Van enkele gereduplicëerde woorden is de enkelvoudige stam niet in gebruik en laat zich de reden der verdubbeling dus niet verklaren; dergelijke zijn اوتر٢, oetar-oetar, *een klein rond schild;* اوبر٢, oeboer-oeboer, *een zeekwal*, فايڠ اوبر٢, pajoeng oeboer-oeboer, *een vorstelijk staatsiescherm*, dat door zijn afhangenden rand den vorm van zulk een zeekwal heeft; كور٢, koera-koera, *een landschildpad;* لابي٢, labi-labi, *een oneetbare land- of zoetwaterschildpad*; لاب٢, laba-laba, ook لابه٢, labah-labah, *spin.*

F. Samenstelling, nevenstelling.

§ 259. Als samengestelde substantieven, zooals wij die in menigte hebben, waarbij het tweede lid het abstracte begrip uitdrukt en het eerste die beteekenis concreet maakt, hetzij door aan te duiden waartoe het voorwerp dient, hetzij door er eenvoudig als bepaling bij te komen, m. a. w. waarbij het bepalende woord vóór het hoofdwoord staat, kent het Maleisch alleen enkele b. v. uit het Sanskrit overgenomen, of uit Sanskritsche woorden samengestelde substantieven; zoodanige zijn فرميسوري, pĕrmaisoeri (Sanskr. paramesvari), *vorstin*, door de Maleiers beschouwd als bestaande uit فرمي, pĕrmai, *schoon*, en سوري, soeri (verbastering van het Sanskr.

îswarî), *vorstin;* سکچت, soekatjita, *vreugd;* دکچت, doekatjita, *smart*, en die met مها, maha, b. v. مهديوا, mahadewa, *oppergod;* مهراج, maharadja, *oppervorst*, *grootvorst*, enz.

§ 260. **Voor het overige worden onze samenstellingen in het Maleisch uitgedrukt door nevenstelling, zoodat er een samengestelde uitdrukking ontstaat, waarvan het bepalende woord achter het hoofdwoord wordt geplaatst;** b. v. فافن تولس, papan toelis, *schrijfbord;* فافن چاتر, papan tjatoer, *dambord*, *schaakbord;* بوه چاتر, boeah tjatoer, *damschijven*, *schaakstukken;* رومه برهال, roemah bĕrhala, *afgodstempel;* جورو بهاس, djoeroe bahasa, *taalmeester*, *tolk;* جورو مودي, djoeroe moedi (eigenlijk کمودي, kĕmoedi, *roer*), *roerganger*, *stuurman;* جورو کنچي, djoeroe koentji, *sleutelbewaarder;* bij het woord جورو, djoeroe, valt op te merken, dat het in dergelijke samengestelde uitdrukkingen dikwijls zonder klinkers of alleen met een klinker in de laatste lettergreep geschreven wordt; b. v. جرماسق of جروماسق, djoeroe masak, *kok;* توکڠ تنن, toekang tĕnoen, *wever;* توکڠ چوکر, toekang tjoekoer, *baardschrapper*, *barbier;* توکڠ کايو, toekang kajoe, *houtbewerker*, *timmerman;* اير هوجن, ajar hoedjan, *regenwater;* تمفت تيدر, tĕmpat tidoer, *slaapplaats;* باف اڠکت, bapa angkat, *pleegvader;* انق اڠکت, anak angkat, *pleegkind;* باف تيري, bapa tiri, *stiefvader;* انق تيري, anak tiri, *stiefkind;* انق فياتو, anak piatoe, *weeskind;* تاڠن کانن, tangan kanan, *rechterhand;* تاڠن کيري, tangan kiri, *linkerhand*.

Op die wijze worden namen van vogels, visschen, boomen, vruchten, bloemen, rivieren, bergen, plaatsen uitgedrukt, waarbij de algemeene begripsnaam gevolgd wordt door den naam van het bedoelde voorwerp als appositie; b. v. ايکن بلالڠ, ikan bĕlalang, *de visch* bĕlalang, *de vliegende visch;* بورڠ هنتو, boeroeng antoe, *de vogel* antoe d. i. *de uil;* باتڠ ڽيور, batang njioer, *de klapperboom;* بوڠ ماور, boenga mawar, (*de bloem*) *roos;* بوه نونه, boeah nonah, *een vrucht* waarvoor geen Hollandsche naam bestaat; بوه دليم, boeah dălima, *granaatappel;* سوڠي موسي, soengai Moesi, *de Moesi-rivier;* ݢونڠ مرافي,

goenoeng Mĕrapi, *de berg Mĕrapi;* فولو بنتن, poelau Bintan, *het eiland Bintan;* بندر بتاوي, bandar Batawi, *de stad (koopstad) Batavia;* نڬري ملاک, nĕgĕri Malaka, *de stad Malaka.* Dikwijls wordt het hoofdwoord weggelaten, wanneer het veel gebruikte benamingen geldt; b. v. ڬاڬق, *kraai;* بلاتق, bĕlatoek (i. pl. v. فلاتق, pĕlatoek, van فاتق, patoek, stam van het werkwoord *pikken*), *specht*; تودق, todak, *zwaardvisch*; مڠڬس, manggis, *de manggistan;* ook bij namen van bekende plaatsen en bij volksnamen heeft die weglating dikwijls plaats; b. v. فادڠ, Padang, چين, Tjina, zoowel voor *China* als voor *Chinees.*

§ 261. Elke appositie kan zoo door nevenstelling uitgedrukt worden; b. v. سلطان منصور شه, Soeltan Mansoer Sjah; راج سليمان, Radja Soelaiman, *koning Salomo*; نبي عيسا, nabi Isa, *de profeet Jezus*; ڤڠهولو كيت محمد, pĕnghoeloe kita Mohammad, *onze heer Mohammad.* Wanneer die nevenstelling niet alleen als een appositie, maar ook als een genitieve bepaling zou kunnen beschouwd worden, dan dient men zich op een andere wijze uit te drukken; b. v. *het kind Jezus* niet انق عيسا, anak Isa, wat zou beteekenen *het kind van Jezus*, maar انق يڠ برنام عيسا, anak jang bĕrnama Isa, *het kind Jezus geheeten.*

§ 262. Tot de samengestelde uitdrukkingen behooren ook die, waarin twee zelfstandige naamwoorden van verschillende beteekenis naast elkander geplaatst worden met weglating van het voegwoord دان, dan, *en*, waardoor zij tot één begrip vereenigd en ook vaak door één woord kunnen vertaald worden; daarbij heeft dikwijls een omgekeerde volgorde plaats van die in onze taal; b. v. ايبو باف, iboe (dan) bapa, *vader en moeder* (eig. *moeder en vader*), *ouders*; ايه بند, ajah boenda, *hetzelfde*, maar waarin *vader* het eerst genoemd is; انق استري, anak istĕri, *vrouw en kinderen*, *huisgezin* (dat انق استري, anak istĕri, of انق بيني, anak bini, kan ook hetzelfde beteekenen als استري, istĕri, of بيني, bini, alleen, nl. *echtgenoot, vrouw*, b. v. بيت اين انق استري اورڠ, beta ini anak istĕri orang, *ik ben een andermans vrouw* d. i. *ik ben gehuwd*); ايم ايتک,

ajam itik, *kippen en eenden, pluimgedierte*; برس فادي, bĕras padi, *gestampte (gepelde) en ongepelde rijst, voorraad*; ادق كاكق, adik kakak, *jongere en oudere broers en zusters, naaste bloedverwanten*; قوم كلورك, kaoem kaloearga, *maagschap*; سانق سودار, sanak soedara, *bloedverwanten*; انق چوچو, anak tjoetjoe, *kinderen en kleinkinderen, nakomelingen, nageslacht*; نينك موياغ, nenek mojang, *grootvader (grootmoeder) en overgrootvader (-moeder), voorouders*; انتغ مالغ, oentoeng malang, *voor- en tegenspoed, lot*; تڠكه لاكو, tingkah lakoe, *kuren en gedragingen, manieren, grillen*; همب سهاي, hamba sahaja, *dienaren en slaven, stoet*; كاسه سايڠ, kasih sajang, *liefde en belangstelling*, versterking van كاسه, *genegenheid* enz.; بلس كسيهن, bĕlas kasihan, *medelijden*; دنيا اخرة doenia akirat, *dit en het volgend leven*, adverbiaal *eeuwig*; فادڠ بلنتار, padang bĕlantara, *vlakten en wouden*; هوجن فانس, hoedjan panas, *regen en zonneschijn*, d. i. *regen bij zonneschijn*; بايڠ٢ فانس, bajang-bajang panas, *schaduw en zonneschijn*, d. i. *de eerste morgen- en de late namiddaguren*, wanneer bij zonneschijn de voorwerpen flinke schaduwen werpen, wat als de zon hoog staat niet het geval is.

Somtijds staan twee substantieven naast elkaar, waarvan het tweede slechts dient tot opheldering of verklaring van het eerste, of er heeft een opeenstapeling van substantieven van gelijke of nagenoeg gelijke beteekenis plaats, wat gerekend wordt tot de sierlijkheid van den stijl te behooren; b. v. نارك جهنم, naraka djĕhĕnam, *hel*; اسيا زمان عمر, oesia djaman oemoer, *leeftijd*; هوتن رمب بلنتار, hoetan rimba bĕlantara, *woud, wildernis*. — Dergelijke uitdrukkingen kunnen niet als samenstellingen beschouwd worden.

§ 263. Maar vooral dient de nevenstelling ook om de betrekking tusschen twee substantieven uit te drukken, waarvoor wij de praepositie *van* gebruiken, hetzij een *bezit*, een *gemaakt zijn van* (stoffelijk bijvnw.) of een andere bepaling te kennen gevende; uit de voorbeelden bij de afgeleide naamwoordsvormen is reeds gebleken hoe zij ook andere betrekkingen uitdrukt, waarvoor wij *voor, tot, dienende tot* hebben; b. v. استري توان انو, istĕri toean anoe, *de vrouw van den Heer N.*; رومه فڠهولو, roemah pĕnghoeloe, *het huis*

van den pĕnghoeloe; ڤنتو رومه سهاي , pintoe roemah saja, *de deur van mijn huis*; كود سودار توان, koeda soedara toean, *het paard van uw broeder*; سايڤ بورڠ , sajap boeroeng, *de vleugels vnn een vogel*; انسڠ ڤاري , insang pari, *de kieuwen van een rog*; ايسي سورة , isi soerat, *de inhoud van een geschrift*; ڤرمنتاٴن بند سهاي , pĕrmintaan boenda saja, *het verzoek van mijn moeder*; ڤرچنتاٴن انقن , pĕrtjintaan anaknja, *de droefheid van zijn kind* (*de droefheid* o v e r *zijn kind*, m. a. w. de objectieve bepaling zou liever zijn ڤرچنتاٴن اكن انقن , pĕrtjintaan akan anaknja, overeenkomende met برچنت اكن انقن , bĕrtjinta akan anaknja = برچنتاكن انقن , bĕrtjintakăn anaknja, *bekommerd* enz. *zijn over zijn kind*); ايرمات , ajar mata, *water van het oog*, *traan*; ايرسوسو , ajar soesoe, *borstvocht*, *melk*, gewoonlijk met weglating van اير , ajar, eenvoudig سوسو , soesoe; اير اڠڬور , ajar anggoer, *druivenvocht*, *wijn*, gew. اڠڬور , anggoer; اير دواة , ajar dawat, *vocht van den inktkoker*, *inkt*, gew. دواة , dawat; چنچين امس , tjintjin ĕmas, *een ring van goud*, *gouden ring*; رومه اتڤ , roemah atap, *een atappen huis*, d. i. waarvan de wanden van gevlochten palmbladeren gemaakt zijn. Hiertoe kan ook gerekend worden het samengestelde Maleische woord متهاري , matahari, *oog van den dag*, *zon*.

Door deze nevenstelling ontstaan in het Maleisch een aantal figuurlijke benamingen; b. v. مات اير , mata ajar, *bron*; انق ڤانه , anak panah, *pijl*; انق ڬنت , anak gĕnta, *klepel*; انق كنچي , anak koentji, *sleutel*; انق تڠڬ , anak tangga, *sport*; انق جندرا , anak djĕntĕra, *spaak van een wiel*; انق ليده , anak lidah, *huig*; ايبو تاڠن , iboe tangan, *duim*; ايبو كاكي , iboe kaki, *groote toon*; ايبو نڬري , iboe nĕgĕri, *hoofdstad*; بوه بتس , boeah bĕtis, *kuit*; بوه تاڠن , boeah tangan, *geschenk*; بوه اندي , boeah oendi, *dobbelsteen*; بوه مولت , boeah moeloet, *algemeen praatje*, *stadspraatje*, *stokpaard*, nl. *waar iemand graag over spreekt*; رومه كتم , roemah kĕtam, *het houten gedeelte van een schaaf*, مات كتم , mata kĕtam, *schaafijzer*; باتڠ ليهر , batang leher, *hals*; تالي تودڠ , tali toedoeng, *ringbaard*.

§ 264. Komt bij een samengestelde uitdrukking de naam van een bezitter, dan staat deze achter de geheele uitdrukking, wanneer het verband tusschen de samenstellende deelen zoo nauw is, dat zij zich niet laten scheiden, z. a. wanneer het hoofdwoord een geheel figuurlijke beteekenis heeft; b. v. انق فانهن, anak panahnja, *zijn pijl*; باف تيري تون, bapa tiri toean, *uw stiefvader*; تمفت تيدر سهاي, tĕmpat tidoer saja, *mijn slaapplaats*; ايبو كاكي سهاي, iboe kaki saja, *mijn groote toon*; انق كنچين, anak koentjinja, *zijn sleutel*; ايرمات دويغ, ajar mata doejoeng, *tranen van de zeekoe*; كود كنائكن سهاي, koeda kanaikan saja, *mijn rijpaard*.

Is dit verband minder nauw, dan kan de naam van den bezitter onverschillig achter het hoofd- of het bepalende woord komen; b. v. انق لاكي٢ سهاي, anak laki-laki saja, of انق سهاي يغ لاكي٢, anak saja jang laki-laki, *mijn zoon*; تاڠن كيرين, tangan kirinja, of تاڠنن يغ كيري, tangannja jang kiri, *zijn linkerhand*.

G. سغ, Sang, en سي, Si.

§ 265. Het eerste van deze twee woorden komt voor titels of namen van goden en vorsten en in verhalen voor die van dieren, zoowel groote als kleine, en heeft dan de beteekenis van *goddelijk*, *vorstelijk*, *heer*; b. v. سغ يغ, sang jang, of سغيغ, sangjang, *de verheven god*, *de opperste god*; سغ اندرا, Sang Indĕra; سغ برهما, Sang Brahma; سغ نات, sang nata, *de opperste gebieder*, *de vorst*; سغاجي, sangadji, *de vorst*, ook *titel van aanzienlijke vasallen*; سغ اڬوغ, sang agoeng, *id.*; سغ هريمو, sang harimau, *de tijger*; سغ كنچيل, sang kantjil, of سغ فلندق, sang pĕlandoek, *het dwerghert*, dat in Maleische verhalen dezelfde rol speelt als de vos in onze fabels; ook in de aanspraak, den vocatief, blijft dat سغ behouden; هي سغ فلندق جاڠنله اڠكو تاكت, hai sang pĕlandoek, djanganlah ĕngkau takoet, *gij*, *dwerghert*, *wees niet bevreesd*.

§ 266. سي, si, komt vóór eigennamen, behalve die bedoeld in de vorige §, en dient verder om benamingen te vormen met de waarde van eigennamen naar een kenmerkende eigenschap van den

den persoon, aan wien zulk een benaming gegeven wordt; het heeft altijd een min of meer verkleinende of familiare beteekenis en kan dus nooit vóór titels geplaatst worden. Somtijds wordt het سي, somtijds alleen س geschreven, in het laatste geval altijd verbonden aan het woord, waarbij het behoort; in het eerste geval onverschillig verbonden aan het volgende woord of op zich zelf staand; b. v. سي امت, si Amat (verbastering van Ahmad), waarin سي geheel overeenkomt met het Duitsche *der*, *die*, voor eigennamen, *de bekende Amat*, b. v. *de bediende, de leerling*, *de beschuldigde Amat*; het onderscheidt hem dan van alle anderen, die Amat heeten; in den vocatief gaat dit سي verloren; دمان سي امت, dimana si Amat, *waar is Amat* (gij weet wel, welken ik bedoel); مارِيله امت, marilah Amat, *kom hier Amat;* مأسي دول, mak si Doela, *de moeder van Doela*, verkorte verbastering van Abdoellah; سي مسكين, si Miskin, *de arme;* سبوده, si Bodoh, *de domkop*, *zoo'n domkop;* سيبورك, si Boerik, *de pokdalige;* سي ڤڠايل, si Pĕngail, *de hengelaar;* سي ڤنچوري, si Pĕntjoeri, *de dief;* سي انو, si Anoe of سي فولن, si Foelan (فلان), *N. N.*, *dinges.*

Op deze wijze is ook het naar personen vragende سياڤ, siapa, *wie*, ontstaan.

Misschien ten gevolge van onduidelijkheid in de uitspraak, of ook wel omdat de oorsprong en beteekenis der benaming niet goed meer begrepen werden, wordt dat سي, si, wel verward met س, sa of sĕ; zoo geeft het Woordb. van v. d. Wall b. v. op سچورڠ, sĕtjoreng, als *benaming van een slak;* سرندو بولن, sĕrindoe boelan, *een bijnaam van den* ڤڠݢق, ponggok, *een soort van uil*, welke woorden oorspronkelijk wel sitjoreng, *de onregelmatig gestreepte*, sirindoe, *de verlanger*, zullen geweest zijn.

§ 267. Verwantschap met سڠ en سي hebben دڠ, dang, en هڠ, hang, waarvan het eerste een titel is voor aanzienlijke vrouwen, gewoonlijk hofdames, en, evenals سڠ bij viervoetige dieren, voorkomt bij benamingen van visschen; b. v. دڠ ليل, dang Lela; دڠ مردو, dang Mĕrdoe; دڠ كاكڤ, dang Kakap, *mejuffrouw de kakap.*

هڠ, Hang, vindt men vóór namen van mannen, en was de titel van de voornaamste legerhoofden in Malaka; هڠ تو‌ٴه, Hang Toeah, *de gelukkige, onkwetsbare*, naam van een beroemden held van Malaka; wanneer de vorst vertoornd op hem is, noemt hij hem ستوٴه, sitoeah; هڠ جبت, Hang Djĕbat.

HOOFDSTUK III.

Het bijvoegelijk naamwoord.

§ 268. Het Maleisch heeft voor deze soort van woorden nagenoeg alleen stamwoorden; slechts van enkele namen van kleuren maakt het door verdubbeling en het suffix ان, an, adjectieven, die *achtig* beteekenen; هيتم٢من, hitam-hitaman, *zwartachtig*, ميره٢هن, merah-merahan, *roodachtig*, en zoo ook van بودق, boedak, *kind*, بودق٢کن, boedak-boedakan, *kinderachtig*, eig. *gelijk een kind.*

ولنداوي, Wĕlandawi, *Hollandsch*, een deftiger vorm voor بلند, bĕlanda, en رمبوتي, ramboeti, in کاٴين رمبوتي, kain ramboeti, *een harige stof*, zijn in navolging van het Arabisch door achtervoeging van اي, i, gemaakt.

De adjectieven op وان, wan, en مان, man, zijn geen Maleische afleidingen, maar uit het Sanskrit overgenomen; ستياوان, sĕtiawan, *getrouw;* هرتاوان, hartawan, *rijk;* درماوان, dĕrmawan, *milddadig;* سستراوان, sastrawan, *geleerd*, in het bijz. *sterrewichelaar;* ݢناوان, goenawan, *deugdzaam, nuttig, tooverkrachtig;* رفاوان, roepawan, *welgevormd;* بڠساوان, bangsawan, *van aanzienlijke afkomst, edel;* بديمان, boediman, *verstandig*. In navolging hiervan hebben de Maleiers van تمف, tĕmpa, *gesmeed*, gemaakt تمفاوان (تمفاون), tĕmpawan, in امس تمفاوان, ĕmas tĕmpawan, *fijn goud, goud met een merk* of *keur.*

Als adjectief doen ook dienst van substantieven gevormde woorden met بر, bĕr (pag. 130); b. v. براستري, bĕristĕri, *getrouwd;* برݢون, bĕrgoena, *nuttig.*

§ 269. Het getal wordt ook bij de adjectieven niet door een vorm uitgedrukt; رومه بسر , roemah bĕsar, kan beteekenen *een groot huis*, en komt er een woord bij dat een meervoudig begrip in zich bevat, b. v. ببراف , bĕbĕrapa, *eenige*, باپق , banjak, *veel*, of het meervoud aanduidende سکل , sĕgala, dan is het *groote huizen*.

Evenwel kan evenals het substantief ook het adjectief verdubbeld worden om het meervoud uit te drukken van het substantief, waarmee het verbonden is; in die verdubbeling is dan tevens het begrip verscheidenheid ten opzichte der hoedanigheid opgesloten; b. v. سکل رومه بسر٢ , sĕgala roemah bĕsar-bĕsar, *de groote huizen;* انق کچل٢, anak kĕtjil-kĕtjil, *allerlei kleine kinderen.*

Bij die verdubbeling komt evenals bij het substantief somtijds verandering van klank voor, waardoor het begrip van verscheidenheid nog sterker uitgedrukt wordt; b. v. بڠکر بڠکر , bongkar-bangkir, *overhoop en door elkaar gegooid;* لکق لکق , lĕkok-lĕkak, *vol holten en kuilen;* بڠکڠ بڠکق , bengkang-bengkok, *krom en verdraaid;* هين دين , hina-dina, *arm, gering;* سرق سرک , sĕrak-sĕrik, *schor;* لوله لنتق , loeloh-lantak, *geheel verbrijzeld.*

§ 270. Gewoonlijk echter geeft de verdubbeling van het adjectief een hoogen graad der hoedanigheid te kennen; het kan evenwel ook gebeuren dat daardoor juist een mindere graad wordt aangeduid, zooals wij zeggen *nogal, tamelijk;* meestal komt er dan het woordje جوک , djoega, bij, waardoor het begrip *weinig* op den voorgrond treedt; b. v. اندە٢ , endah-endah, *zeer fraai, kostbaar;* اورڠ کاي٢ , orang kaja-kaja, *een zeer rijk man;* انق سهاي لاݢي کچل٢ , anak saja lagi kĕtjil-kĕtjil, *mijn dochter is nog zeer jong;* سکارڠ سهاي سنڠ٢ جوک دسين , sakarang sahaja sĕnang-sĕnang djoega disini, *nu heb ik het hier nogal goed, nogal naar mijn zin.*

Plaats van het adjectief.

§ 271. *a.* Het bijvoegelijk naamwoord van hoedanigheid komt, evenals ieder bepalend woord in het Maleisch, achter den naam van het voorwerp, waarvan het een bepaling is; b. v. اورڠ بسر , orang bĕsar, *een groot, aanzienlijk, machtig man;* فوهن بسر , pohon

bĕsar, *een groote* (nl. van omvang) *boom*; رومه تڠڮي, roemah tinggi, *een hoog huis*; فرمڤوان مود, pĕrampoean moeda, *een jonge vrouw*; انق کچل, anak ketjil, *een klein kind*; امس توا, ĕmas toea, *fijn goud*; اورڠ ساکت, orang sakit, *een zieke*.

§ 272. Komen bij één substantief twee adjectieven, eigenschappen of hoedanigheden uitdrukkende, die niet noodzakelijk bij elkaar behooren, dan worden zij gewoonlijk verbonden door لاڮي, lagi, *daarenboven*; b. v. کاي لاڮي درماون, kaja lagi dĕrmawan, *rijk en milddadig*; بسر لاڮي عادل, bĕsar lagi adil, *machtig en rechtvaardig*; توا لاڮي سقتي, toea lagi sakti, *oud en van bovennatuurlijke kracht voorzien*.

Als twee adjectieven bij elkaar komen, die tegenovergestelde eigenschappen uitdrukken en dus, al wordt het substantief maar éénmaal genoemd, op verschillende voorwerpen slaan, dan worden zij zonder verbindend voegwoord naast elkander geplaatst; b. v. برهمڤونله سکلين رعية کچل بسر توا مود, bĕrhimpoenlah sakalian rajat kĕtjil bĕsar, toea moeda, *alle onderdanen, geringen en aanzienlijken, jongen en ouden, kwamen bijeen*.

Ook worden twee adjectieven zonder verbindingswoord naast elkander geplaatst, wanneer zij dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis hebben en het eene slechts dient tot versterking van het andere; b. v. ݢاݢه براني, gagah bĕrani, *dapper*; لمه لمبت, lĕmah lĕmboet, *vriendelijk, zachtzinnig, gemoedelijk*; چنتيق مانس, tjantik manis, *lief, bevallig*; بسر فنجڠ, bĕsar pandjang, *groot en zwaar gebouwd*; فايه لله, pajah lĕlah, *zeer vermoeid, uitgeput van vermoeienis*; فنه سسق, pĕnoh sĕsak, *stampvol*; ݢلف ݢليت, gĕlap goelita, *stikdonker*.

Bij sommige dergelijke samengestelde adjectieven is het tweede woord een substantief of een ander woord, en is het een determinatief van het adjectief, waarvan het de beteekenis versterkt of wijzigt; b. v. کلم کابت, kĕlam kaboet, *donker als* kaboet (*nevel*), *neveldonker*, *stikdonker*; سوم کوکو, soeam koekoe, *lauw, zoo warm dat men er de nagels nog in kan houden*; کونڠ لمق کتم, koening lĕmak kĕtam, *geel als krabbevet* (dat eigenlijk een grijze kleur heeft),

bleekgeel; ترڠ تربڠ لالت , tĕrang tĕrbang lalat, *zoo licht dat de vliegen beginnen te vliegen*, kort na zonsopgang.

§ 273. Wil men de hoedanigheid meer in het bijzonder doen uitkomen, dan wordt het adjectief door middel van het betrekkelijk voornaamwoord يڠ , jang, met het substantief verbonden; het voorwerp wordt daardoor als het ware tegenovergesteld aan andere van dezelfde soort, maar die de genoemde hoedanigheid niet of in mindere mate bezitten; b. v. كود يڠ فوته, koeda jang poetih, *het witte paard*, in tegenoverstelling van een ander dat niet wit is; eigenlijk is het adjectief dan praedicaat en de beteekenis is dus *het paard, dat wit is*; چهريكنله اكو فرمفوان يڠ موډ , tjaharikănlah akoe pĕrampoean jang moeda, *zoek mij een vrouw die nog jong is. een jonge vrouw*; راج يڠ ظالم , radja jang lalim, *een onrechtvaardig vorst*; راج يڠ بسر لاڬي عادل , radja jang bĕsar lagi adil, *een machtig en rechtvaardig vorst;* اورڠ يڠ ببل , orang jang bĕbal, *een onnoozele*, b. v. in tegenoverstelling van اورڠ يڠ چرديق , orang jang tjerdik, *een slim. geslepen man*; سڬل فهلاون يڠ ڬاڬه براني , sĕgala pahalawan jang gagah bĕrani, *de dappere* (dat zijn dus *de dapperste*) *legeraanvoerders*; اورڠ جاهت , orang djahat, *de gemeene man, gering volk, slecht volk*, اياله اورڠ يڠ جاهت , ialah orang jang djahat, *hij is een (werkelijk) slecht man*; اورڠ يڠ مسكين , orang jang miskin, *de armen*.

§ 274. Praedicaat is het adjectief altijd, wanneer het achter het substantief geplaatst daarvan gescheiden is door het een of ander het substantief bepalende woord; b. v. انق سهاي ساكت , anak saja sakit, *mijn kind is ziek*; استرين ماتي , istĕrinja mati, *zijn vrouw is dood*, terwijl *zijn overleden vrouw* zou zijn, استرين يڠ ماتي ايت , istĕrinja jang mati itoe; سوداڬر ايت كاي لاڬي درماون , soedagar itoe kaja lagi dĕrmawan, *die koopman is rijk en milddadig*.

Het adjectief kan dan له , lah, bij zich nemen, wat vooral geschiedt, als men den nadruk op de hoedanigheid wil doen vallen; b. v. اورڠ ايت فنديله , orang itoe pandailah, *die man is bekwaam*.

§ 275. *b*. Het adjectief wordt vóór het substantief geplaatst, wanneer de volle nadruk er op valt; het wordt daardoor als het

ware het hoofdwoord van den zin; dit toch komt gewoonlijk, gelijk reeds op pag. 100 is opgemerkt, voorop te staan. Ook in dit geval is het adjectief weder praedicaat; b. v. تڬه كوت ايت, tĕgoh kota itoe, *sterk is die vesting*; رنده ڬونڠ تڠڬي ڤڠهارڤن سهاي, rĕndah goenoeng tinggi pĕngharapan saja, *laag is de berg, hoog is mijn hoop*, d. i. *mijn hoop, verwachting is hooger dan de hoogste berg.*

Ook nu weer kan het adjectief om den nadruk nog te versterken en het nog meer als praedicaat te doen uitkomen له, lah, bij zich nemen; b. v. بسرله انق توان ايت, bĕsarlah anak toean itoe, (*dat kind van u*) *uw kind is* g r o o t; تڠڬيله ڬونڠ ايت, tinggilah goenoeng itoe, *die berg is* h o o g.

§ 276. Ook staat het adjectief vóór het substantief in een samengesteld praedicaat of attribuut, wanneer daarin een hoedanigheid niet aan het geheele voorwerp maar slechts aan een gedeelte daarvan wordt toegekend, of wanneer zich de toekenning van die hoedanigheid tot een. bijzonderheid bepaalt; b. v. مك ايفون برانقله سأورڠ انق لاكي٢ ترلالو امت بايك فارسن, maka iapon bĕranaklah săorang anak laki-laki tĕrlaloe amat baik parasnja, *zij beviel van een zoon, zeer schoon zijn gelaat* d. i. *die zeer fraai van gelaat was;* ترلالو ايلق رفان, tĕrlaloe elok roepanja, *zeer schoon is* (*was*) *zijn voorkomen, hij is zeer schoon van voorkomen*; امت هارم باون, amat haroem baoenja, *zeer welriekend* (*van geur*); بايك سيكفن, baik sikapnja, *flink van postuur;* سأيكر بناتڠ امت تڠكس لكون, săekor binatang amat tangkas lakoenja, *een dier zeer vlug van gang;* ساكت هتين, sakit hatinja, *ziek van hart, bedroefd,* سكچت هتين, soekatjita hatinja, *verheugd van harte*; مورم درج, moeram doerdja, *somber van gelaat*; جرنه موك, djĕrnih moeka, *vroolijk van gelaat*; بوت سبله مات سهاي, boeta sabĕlah mata saja, *ik ben blind aan het eene oog*; افبيل كامي داتڠ مڠهادف دڠن همف تاڠن كامي مك مالوله كامي, apabila kami datang mĕnghadap dĕngan hĕmpa tangan kami, maka maloelah kami, *als wij dan onze opwachting komen maken met leege handen* (d. i. *zonder geschenk*), *dan zijn wij verlegen*; بڬند ايت ترلالو مشهور عادلن, baginda itoe tĕrlaloe mashoer adilnja, *de vorst was overal beroemd om zijn rechtvaardigheid*; اورڠ يڠ فندق

عقلن, orang jang pandak akalnja, *iemand van beperkte geestvermogens, bekrompen van begrip.*

Het adjectief is in dit geval het praedicaat van het substantief waarvoor het staat en neemt dan wel het praefix بر aan (pag. 136); b. v. جاڠن بند بروسق هاتي جاڠن برمورم درج, djangan boenda běroesak hati, djangan běrmoeram doerdja, *wees niet bedroefd* (*van hart*), *moeder, en niet treurig van gelaat*; برچاكف برباڬس مولت, běrtjakap běrbagoes moeloet, *lief praten, vleien.* Naast deze constructie ontmoet men nu weer met geheel dezelfde beteekenis die van het substantief vóór het adjectief (pag. 133); b. v. برهاتي فوته, běrhati poetih, = برفوته هتين, běrpoetih hatinja, *met een zuiver hart*; برهاتي روسق, běrhati roesak, = بروسق هاتي, běroesak hati; دڠن همف تاڠن, děngan hěmpa tangan = برتاڠن همف, běrtangan hěmpa.

§ 277. *c.* De adjectieven van hoeveelheid staan vóór het substantief; dergelijke zijn: ببراف, běběrapa, *eenige, verscheidene*; باپق, banjak, *veel*; سديكت, sadikit, *weinig*; سكلين, sakalian, *alle*; alleen سموا, samoea, *alle*, wordt meestal achter het substantief geplaatst, tenzij het met het possessieve ن, nja, *er van*, verbonden is, in welk geval het gewoonlijk vóór het substantief komt. Omgekeerd staat سكلين verbonden met ن achter het substantief, vooral als dit سڬل voor zich heeft. — ببراف, Běběrapa, باپق, banjak, en سديكت, sadikit, worden dikwijls door andere woorden gescheiden van het substantief waarbij zij behooren; b. v. ببراف تاهن لمان سهاي تڠڬل دسيت, běběrapa tahoen lamanja saja tinggal disitoe, *ik heb daar eenige, verscheiden jaren doorgebracht*; اد ببراف اورڠ اسڠ داتڠ كماري, ada běběrapa orang asing datang kamari, *een aantal vreemdelingen zijn hier gekomen*; ببراف دللوين فادڠ بلنتار, běběrapa dilaloeinja padang bělantara, *hij doorkruiste een aantal vlakten en wouden*; سديكت اوڠ, sadikit oeang, *weinig geld*; سديكت سهاج سهاي براوله لاب, sadikit sadja saja běroleh laba, *ik heb slechts weinig winst behaald*; سكلين مريكئيت فولڠله دڠن برسنڠ هتين, sakalian marika itoe poelanglah děngan běrsěnang hatinja, *zij keerden allen tevreden naar huis terug*; سڬل مانسي سكلينن, sěgala manoesia sakaliannja,

alle menschen; فنچوري سموا ايت دتڠكف اورڠ, pĕntjoeri samoea itoe of samoeanja pĕntjoeri itoe ditangkap orang, *al die dieven werden opgepakt;* باپق هرت, banjak harta, *veel bezittingen,* باپق اورڠ, banjak orang, *veel menschen.*

باپق, banjak, wordt ook achter اورڠ, orang, gezet, اورڠ باپق, orang banjak, wat dan beteekent *de menigte, het publiek, de anderen;* بوكنن اي سفرة اورڠ باپق, boekannja ia sapĕrti orang banjak, *hij is niet als de anderen;* en zoo ook كباپاكن, kabanjakan, b. v. اورڠ كباپاكن, orang kabanjakan, *de groote hoop;* راج٢ كباپاكن, radja-radja kabanjakan, *de gewone radja's.*

Vergelijking.

§ 278. *a.* Wordt aan twee voorwerpen een eigenschap in gelijke mate toegekend, dan geschiedt dit door het woord سام, sama, *gelijk,* waarbij zoo noodig het voorzetsel دڠن, dĕngan, komt; b. v. سام توا, sama toea. *even oud;* سام فندي, sama pandai, *even bekwaam;* جادي تون سام توا دڠن سودار سهاي, djadi toean sama toea dĕngan soedara saja, *dan zijt gij even oud als mijn broeder;* فندفاتن سهاي كدوا مريكئيت سام فنديڽ, pĕndapatan saja kadoea marika itoe sama pandainja, *ik heb bevonden, dat die twee menschen even bekwaam zijn.*

In plaats van سام kan volstaan worden met het praefix س, sa, dat dezelfde beteekenis heeft als سام, waarvan het ook wel als een verkorting beschouwd is geworden; b. v. سيانو ايت سفندي دڠن سودراڽ, sianoe itoe sapandai dĕngan soedaranja, *N. N. is even knap als zijn broer.*

Het voorzetsel kan daarbij weggelaten worden; b. v. امبق ستڠڬي باتڠ پيور, ombak satinggi batang njioer, *golven zoo hoog als klapperboomen;* انجڠ سبسر انق لمبو, andjing sabĕsar anak lĕmboe, *een hond zoo groot als een kalf;* ستڠڬي ڬونوڠ, satinggi goenoeng, *zoo hoog als een berg;* سبسر فاه, sabĕsar paha, *zoo dik als de dij;* ستڠڬي برديري, satinggi bĕrdiri, *zoo hoog als iemand die staat, een manshoogte;* چرمين بسر ستڠڬي برديري, tjĕrmin bĕsar satinggi bĕrdiri, *een spiegel waarin men zich ten voeten uit kan zien.*

Deze uitdrukkingen kunnen ook omgekeerd en het voorwerp, waarmee de vergelijking plaats heeft, vóór de hoedanigheid genoemd worden; dus b. v. سڬاجه بسرڽ, sagadjah bĕsarnja, *als een olifant zoo groot;* سبوكت تڠڬيڽ, saboekit tingginja, *als een berg zoo hoog.* Dat س kan dan ook weer vervangen worden door سفرت, sapĕrti, *gelijk;* b. v. سفرت فاه بسرڽ, sapĕrti paha bĕsarnja; اده كه توان فرنه مليهت فلندق يڠ سفرت هريمو ڬارڠڽ, adakah toean pĕrnah mĕlihat pĕlandoek jang sapĕrti harimau garangnja, *hebt gij ooit een dwerg-hert gezien zoo bloeddorstig als een tijger.*

§ 279. Wordt in onze taal bij gelijkstelling van hoedanigheid, wanneer wij die uitdrukken door *zoo, zulk*, dikwijls slechts één der twee vergeleken voorwerpen genoemd, in het Maleisch moet ook het tweede aangeduid worden; b. v. *ik heb nog nooit zulk een (zoo'n) diepen put gezien*, hierbij is elliptisch verzwegen *als deze* of *die*; in het Maleisch mag die ellips niet plaats hebben en men moet dus zeggen بلم فرنه سهاي ليهت فريڠي سدالم اين, bĕlom pĕrnah saja lihat părigi sadalam ini (itoe) d. i. *zoo diep als deze;* تياد اي سكاي ايت, tiada ia sakaja itoe, *hij is niet zoo rijk* (*als dat, als gij wel denkt, om zoo iets te kunnen doen*).

§ 280. *b.* Bezitten de vergeleken voorwerpen de hoedanigheid in verschillenden graad, dan kan men volstaan met die voorwerpen op te noemen en de hoedanigheid toe te kennen aan datgene, hetwelk ze in de hoogste mate bezit; op die wijze kan zoowel de comparatief als de superlatief uitgedrukt worden; b. v. كود اين دان كود توان فد راس سهاي قوتله كود توان, koeda ini dan koeda toean pada rasa saja koeatlah koeda toean, *dit paard en uw paard, naar mijn meening is uw paard sterk*, d. i. *ik geloof dat uw paard sterker is dan dit;* سيامت دان سيفنچڠ راجنله سي فنچڠ, si Amat dan si Pantjang, radjinlah si Pantjang, *van Amat en Pantjang is Pantjang de ijverigste.*

§ 281. Een andere wijze om den comparatief uit te drukken is dat men de hoedanigheid toekent aan het voorwerp, dat ze in de hoogste mate bezit, en daarna het andere voorwerp opnoemt voorafgegaan door de praepositie در, dari, of liever درفد, dari pada, *in vergelijking van*, b. v. فنديله اي درفد سودراڽ, pandailah ia

13

darí pada soedaranja, *hij is knap in vergelijking van zijn broeder,* **d. i.** *hij is knapper dan;* رومه سهاي بسر در فد رومه توان , **roemah saja bĕsar dari pada roemah toean,** *mijn huis is grooter dan het uwe;* سئيكور بناتڠ بسرن بسر سديكت در فد كمبڠ رندق , **saekoer binatang bĕsarnja bĕsar sadikit dari pada kambing randoek,** *een dier welks grootte iets grooter was* d. i. *dat iets grooter was dan een oude bok.*

Komt bij zulk een comparatief nog een woord, dat de meerderheid in hoogere mate te kennen geeft, b. v. *nog grooter*, **dan wordt dit in het Maleisch uitgedrukt door** لبه , **lĕbih,** *meer*, **met of zonder** لاݢي , **lagi,** ترلالو , **tĕrlaloe,** *zeer*, **of een ander dergelijk bijwoord; b. v.** ڽاتله فلندق ايت لبه لاݢي چردق در فد توان , **njatalah pĕlandoek itoe lĕbih lagi tjĕrdik dari pada toean,** *het blijkt dat het dwerghert nog slimmer is dan gij;* ايله لبه ݢاݢه براينن در فد سكلين تمنن , **ialah lĕbih gagah bĕraninja dari pada sakalian tĕmannja,** *hij is nog dapperder dan al zijn makkers;* ببراف اد فرمفوان ترلبه باءيك فارسن در فد همب , **bĕbĕrapa ada pĕrampoean tĕrlĕbih baik parasnja dari pada hamba,** *er zijn een aantal vrouwen veel schooner dan ik;* لبه لاݢي فنداي توكڠ كيت , **lĕbih lagi pandai toekang kita,** *onze ambachtslieden zijn nog veel bekwamer;* ترلالو چردق راج ملاك در فد راج يڠ لاءين , **tĕrlaloe tjĕrdik radja Malaka dari pada radja jang lain,** *de vorst van Malaka is zeer slim in vergelijking van de andere vorsten* **d. i.** *veel slimmer dan.*

§ 282. **De superlatief wordt ook gevormd door het praefix** تر , **tĕr (pag. 120), vóór het adjectief te plaatsen; b. v.** ترتيڠݢي , **tĕrtinggi,** *hoogste;* ايله يڠ ترجاهت در فد سكلين مريكئيت , **ialah jang tĕrdjahat dari pada sakalian marika itoe,** *hij is de slechtste van al die menschen;* of door س , sa, te plaatsen vóór het adjectief, dat **daarbij verdubbeld wordt; b. v.** سباءيك٢ , **sabaik-baik,** *de beste;* ايله سباءيك٢ تمفت مپرهكن دريڽ , **ialah sabaik-baik tĕmpat mĕnjĕrahkăn dirinja,** *hij is de beste plaats om zich aan toe te vertrouwen,* **d. i.** *men kan zich aan niemand beter toevertrouwen dan aan hem;* حيرانله اي دڠن سبسر٢ حيران , **heranlah ia dĕngan sabĕsar-bĕsar heran,** *hij was ten zeerste verbaasd;* سورة ايت همب جنجڠ داتس

باتو كفال همب دڠن سفنه² حرمة , soerat itoe hamba djoendjoeng diatas batoe kapala hamba dĕngan sapĕnoh-pĕnoh hormat, *dien brief heb ik met den meest mogelijken eerbied ontvangen* (eig. boven mijn hoofd gedragen, als bewijs van eerbied).

§ 283. Een zeer hooge graad, absolute superlatief, wordt uitgedrukt door bijvoeging van adverbia van graad, zooals ترلالو , tĕrlaloe, ترلمفو , tĕrlampau, *zeer*, *te*; امت , amat, en ساڠت , sangat (die beide ook nog تر , tĕr, voor zich kunnen nemen), *zeer*, welke gewoonlijk vóór het adjectief staan; سكالي , sakali, *ten eene male*, dat er achter komt; مها , maha (Sanskr.), dat met adjectieven samengesteld evenens de beteekenis *zeer* heeft; twee of meer dezer adverbia kunnen ter versterking gelijktijdig gebruikt worden; b. v. ترلالو مهل, tĕrlaloe mahal, *zeer duur*, *te duur*; ترلمفو بسر , tĕrlampau bĕsar, *zeer* of *te groot*; امت ايلق رفان , amat elok roepanja, *heel fraai van voorkomen*; اورڠ يڠ ترامت فندي , orang jang tĕramat pandai, *een buitengewoon bekwaam man*; يڠ ترساڠت هنچرله هاتي تون فتري ايت, jang tĕrsangat hantjoerlah hati toean poetĕri itoe, *de prinses was het allerhevigst aangedaan*; مهملي, mahamoelia, *zeer aanzienlijk* (in titels H. Ed. Gestr., Excellentie); مهتڠݢي, mahatinggi, *zeer hoog*, *verheven*, *de hoogste*; سئيكر بناتڠ يڠ مهتڠكس , saekoer binatang jang mahatangkas, *een dier zeer vlug van gang*; ݢونڠ يڠ ترلالو امت تڠݢي سكالي , goenoeng jang tĕrlaloe amat tinggi sakali, *een buitengewoon hooge berg*.

HOOFDSTUK IV.

Het telwoord.

§ 284. De telwoorden zijn:
1° *hoofdtelwoorden*, het aantal der zelfstandigheden;
2° *breuken*, één of meer deelen van een geheel;
3° *rangschikkende*, de hoeveelste;
4° *verzamelende*, met zijn zoovelen;
5° *vermenigvuldigende*, zooveel maal, voud, uitdrukkende.

I. De Hoofdtelwoorden.

§ 285. Deze zijn van 1 tot 9:

١ سات of س, satoe of sa, een,
٢ دوا, doea, twee,
٣ تيݢ, tiga, drie,
٤ امفت, ĕmpat, vier,
٥ ليم, lima, vijf,
٦ انم, ĕnam, zes,
٧ توجه, toedjoh, zevĕn,
٨ دلافن, dĕlapan, acht,
٩ سمبيلن, sĕmbilan, negen.

§ 286. De termen van de tientallige schaal zijn:

فوله, poeloh, tiental,
راتس, ratoes, honderdtal,
ريبو, riboe, duizendtal,
لقس, laksa, tienduizendtal,
كتي, kĕti, honderdduizendtal,
جوت, djoeta, milioental (ook wel يوت, joeta).

De laatste drie zijn uit het Sanskrit overgenomen en hebben bij hun overgang in het Maleisch een andere waarde gekregen, dan zij in de eigen taal hadden; laksâ, Sanskr., 100,000; kĕti (Sanskr. kôti), 10 milioen; djoeta (Sanskr. ajoeta), 10.000.

Om nu *tien* te noemen zegt de Maleier *één tiental;*

١٠ سفوله, sapoeloh, bestaande uit س, sa, *een geheel*, en فوله, poeloh, *tiental*, dus *één tiental* = 10, en op dezelfde wijs:

١٠٠ سراتس, saratoes, één honderdtal, d. i. 100;
١٠٠٠ سريبو, sariboe, één duizendtal, d. i. 1000;
١٠٠٠٠ سلقس, salaksa, één tienduizendtal, d. i. 10,000;
١٠٠٠٠٠ سكتي, sakĕti, één honderdduizendtal, d. i. 100,000;
١٠٠٠٠٠٠ سجوت, sadjoeta, één milioental, d. i. 1,000,000.

De veelvouden worden gemaakt door س, sa, te vervangen door دوا, doea, تيݢ, tiga, enz.; dus b. v.

٢٠, دوا فوله, doea poeloh , 20;
٥٠٠, ليم راتس, lima ratoes , 500;
٣٠٠٠, تيݢ ريبو, tiga riboe , 3000;
٧٠٠٠٠, توجه لقس, toedjoh laksa, 70.000;
٤٠٠٠٠٠, امفت كتي, ĕmpat kĕti , 400,000;
٨٠٠٠٠٠٠, دلافن جوت, dĕlapan djoeta, 8,000,000.

§ 287. De getallen van 11 tot 19 worden gemaakt door samenstelling van س, sa, دوا, doea, enz. met بلس, bĕlas;

١١ سبلس, săbĕlas , 11;
١٢ دوا بلس, doea bĕlas , 12;
١٣ تيݢ بلس, tiga bĕlas , 13;
١٤ امفت بلس, ĕmpat bĕlas , 14;
١٥ ليم بلس, lima bĕlas , 15;
١٦ انم بلس, ĕnam bĕlas , 16;
١٧ توجه بلس, toedjoh bĕlas , 17;
١٨ دلافن بلس, dĕlapan bĕlas , 18;
١٩ سمبيلن بلس, sĕmbilan bĕlas, 19.

§ 288. Voor de samenstellingen met twintig wordt in pl. v. دوا فوله, doea poeloh, dikwijls gebruik gemaakt van ليكر, likoer; b. v. سليكر, salikoer, 21; تيݢ ليكر, tiga likoer, 23.

In plaats van سلقس, salaksa, zegt men ook سفوله ريبو, sapoeloh riboe, en zoo دوا فوله ريبو, doea poeloh riboe, enz.; en op dezelfde wijs voor سكتي, sakĕti, ook سراتس ريبو, saratoes riboe, en dan verder دوا راتس ريبو, doea ratoes riboe, enz.

§ 289. Om getallen uit te drukken worden de teekens, اڠك, angka, die als cijfers gebruikt worden, in dezelfde volgorde als bij ons naast elkander gezet en dan cijfer voor cijfer ieder met zijn eigen waarde en te beginnen met de hoogste waarde uitgesproken; b. v. ١٨٨٩, sariboe dĕlapan ratoes dĕlapan poeloh sĕmbilan, 1889.

Heeft het getal tien- en honderdduizendtallen, dan kunnen de cijfers die deze voorstellen afzonderlijk of wel, zooals wij dat doen, de duizendtallen in hun geheel uitgesproken worden; b. v. ٢٦٨٧٥٩, doea kĕti ĕnam laksa dĕlapan riboe toedjoh ratoes lima poeloh sĕmbilan, of doea ratoes ĕnam poeloh dĕlapan riboe, 268 duizend, enz. En op dezelfde wijs de milioentallen: doea poeloh lima riboe saratoes tiga poeloh ĕmpat djoeta, 25134 milioen.

Somtijds worden in Maleische geschriften in plaats van de اڠک, angka, de Arabische letters gebruikt om getallen uit te drukken. Het Arabische alfabet had nl. vroeger een andere volgorde dan tegenwoordig ([1]) en naar die volgorde heeft iedere letter haar getalwaarde; die volgorde was:

ا ب ج د ه و ز ح ط ي ك ل م ن س ع ف ص ق ر ش ت ث خ ذ ض ظ غ

Van deze letters stellen de eerste negen van de rechterhand af, dus van ا tot en met ط, de *eenheden* voor; de volgende negen, van ي tot en met ص, de *tientallen*; die van ق tot ظ de *honderdtallen*, terwijl غ *duizend* is. Worden de getallen door deze letters uitgedrukt, wat geschiedt bij geheimzinnige berekeningen en ook bij chronogrammen, dan heet dit دڠن بلاڠن ابجد, dĕngan bilangan abdjad, *volgens de berekening van het abdjad*, zijnde dit een woord gevormd van de eerste vier letters van het boven opgegeven alfabet; dat abdjad beteekent dan ook wel alfabet in het algemeen, maar hiervoor gebruikt men liever alifbata. Bij de samenstelling dier lettergetallen schrijft men van rechts naar links, d. i. de hoogste getalwaarde rechts; b. v. غضفط, 1000 + 800 + 80 + 9, 1889.

§ 290. Omtrent de telwoorden valt wat hun beteekenis en gebruik aangaat het volgende op te merken.

ليم, Lima, *vijf*, schijnt ontleend aan de in het Maleisch niet (meer), maar in andere stamverwante talen nog bestaande beteekenis van dat woord *hand*, zoodat het het aantal vingers aanduidt. In het Maleisch is die beteekenis alleen overgebleven in het reeds opgegeven afgeleide woord ڤڠليم, panglima, *wie in de hand heeft*, *bevelhebber*.

([1]) De tegenwoordige volgorde van het Arab. alfabet is zooals die is opgegeven op pag. 32, met weglating der voor het Maleisch ingevoegde letters چ ، ڠ ، ڤ ، ݢ en ڽ.

Ook de andere telwoorden zullen wel aan den naam van concrete voorwerpen ontleend zijn; het is echter in den tegenvoordigen stand der taal niet meer mogelijk die concrete beteekenis anders dan bij wijze van conjectuur op te geven.

امفت, Empat, en انم, ĕnam, van de grondvormen فت, pat, en نم, nam, of nĕm, komen overeen met de benamingen van *vier* en *zes* in het Javaansch, Soendaasch, Bataksch, Dajaksch, enz.; تيݢ, tiga, توجه, toedjoh, دلافن, dĕlapan (ook دولافن, doealapan geschreven) en سمبيلن, sĕmbilan, wijken geheel af van de benamingen voor *drie*, *zeven*, *acht* en *negen* in de meeste stamverwante talen.

§ 291. سات, Satoe, is samengetrokken uit سوات, soeatoe; dit laatste is ontstaan uit س, sa, en واتو, watoe, dat tegenwoordig in het Maleisch alleen in den vorm باتو, batoe, *steen*, bestaat. De verlengde vorm van س is اس, ĕsa, die in sommige uitdrukkingen en samengestelde benamingen van hoeveelheid nl. met كورڠ, koerang, en als adjectief met de beteekenis *eenig*, b. v. توهن يڠ اس, toehan jang ĕsa, *de eenige Heer*, gebruikt wordt. (1)

Tusschen سات, satoe, en سوات, soeatoe, bestaat dit onderscheid, dat het laatste niet als telwoord maar als het niet-bepalend lidwoord *een* of als onbepaald voornaamwoord dienst doet; b. v. سكالي فراستيوا فد سوات هاري, sakali pĕristiwa pada soeatoe hari, *eens gebeurde het op zekeren dag*; تمفت همب ددالم نݢري اين دالم سوات رومه, tĕmpat hamba didalam nĕgĕri ini dalam soeatoe roemah, *ik woon in een zeker huis* of *in dat en dat huis in deze stad*. De samengetrokken vorm سات, satoe, daarentegen is het telwoord *één*; فد سات حكاية, pada satoe hikajat, *volgens het éene verhaal*.

§ 292. س, Sa, heeft de beteekenis van *met*, *mede*, *vereeniging*, *overeenkomst*, en die van *geheel*, *al*, en uit die beteekenissen volgt, dat het gebruikt kan worden voor samenstellingen, 1° die een *gelijkheid* of *deelgenootschap* uitdrukken. Bij de trappen van vergelijking der adjectieven (pag. 192) is reeds aangetoond, dat س als praefix bij een adjectief geplaatst in beteekenis overeenkomt met

(1) Ook bij het tellen wordt in sommige streken اس, esa, in plaats van سات, satoe, gebruikt.

سام, sama, *gelijk*, en dient om te kennen te geven, dat twee voorwerpen een hoedanigheid in gelijke mate bezitten.

Niet alleen met adjectieven echter, ook met substantieven kan het samengesteld worden om het begrip *gelijkheid* of *genootschap* uit te drukken; het zoo samengestelde woord neemt de praepositie دڠن, dĕngan, achter zich; سروف, saroepa, *hetzelfde voorkomen*, انق ايت سروف دڠن بفان, anak itoe saroepa dĕngan bapanja, *dat kind is van een gelijk, een zelfde voorkomen als zijn vader, gelijkt op zijn vader;* سجالن, sadjalan, *dezelfde weg, dezelfde wijs,* سودار سجالن جادي, soedara sadjalan djadi (ook سام سجالن, sama sadjalan), *broeders (zusters) die op dezelfde wijs geboren zijn*, d. i. *van dezelfde moeder;* سهداڠن, sahidangan, *hetzelfde gerecht, dezelfde schotel,* ماكن سهداڠن دڠن سئورڠ, makan sahidangan dĕngan säorang, *met iemand van hetzelfde gerecht eten*, d. i. *aan één disch aanzitten*, dikwijls voor *denzelfden rang bekleeden*, en met dezelfde beteekenis ماكن سداؤن, makan sadaoen, *van één blad;* اكُ سموافقة دڠن اڠكو, akoe samoeafakat dĕngan ĕngkau (samoeafakat vermaleischt tot سفاكت, sapakat), *ik ben van dezelfde meening als gij;* سكات, sakata, *eenstemmig;* ستوجو, satoedjoe, *van dezelfde richting, eensgezind;* سبڠس, sabangsa, *van dezelfde natie, hetzelfde geslacht;* سنڬري, sanĕgĕri, *stadgenoot, landgenoot;* سكمفڠ, sakampoeng, *dorpsgenoot*, اورڠ ايت سكمفڠ دڠن سهاي, orang itoe sakampoeng dĕngan saja, *die man komt uit hetzelfde dorp als ik;* سودار سهاي يڠ سئيبو سباف دڠن سهاي, soedara saja jang saiboe sabapa dĕngan saja, *mijn broer (zuster) die denzelfden vader en dezelfde moeder heeft als ik*, d. i. *mijn volle broer (zuster)*, waar س bij de beide samenstellende deelen van ايبو باف, iboe bapa, *ouders*, geplaatst is om de uitdrukking, die ook سئيبو باف, saiboe bapa, zijn kon, sterker te maken; ستاهو, satahoe, *medeweten,* دڠن ستاهو تون, dĕngan satahoe toean, *met uw medeweten;* ستڠݢ, satangga, *die dezelfde trap* d. i. *hetzelfde huis hebben*, اورڠ ستڠݢ, orang satangga, *huisgenooten;* دودق ستار, doedoek satara, *even hoog zitten* d. i. *de gelijke zijn in rang.*

Verbonden met لاكو , lakoe, *gang*, باڬي , bagai, *soort*, اوله , olah, *manier*, راس , rasa, *gevoel, gewaarwording*, اوفام , oepama, *gelijkenis*, اكن , akan, *voor, jegens, wat betreft*, en het ongebruikelijke stamwoord فرتي , pĕrti, vormt het de woorden سلاكو , salakoe, سباڬي , sabagai, سئوله , saolah, سراس , sarasa, سئوفام , saoepama, سئاكن , saakan, سفرت , sapĕrti, die dikwijls geheel overeenkomen in beteekenis met ons voegwoord *als, alsof;* b. v. سوار ايت سئوله٢ سوار سواميك , soeara itoe saolah-olah soeara soeamikoe, *die stem is als de stem van mijn echtgenoot;* سفرت هندق ماتي رسان , sapĕrti hĕndak mati rasanja, *het was haar of zij het zou besterven;* سهاي فنداڠي سئاكن٢ روف بفاك روف اورڠ ايت , saja pandangi saakan-akan roepa bapakoe roepa orang itoe, *ik zag dat die man er uitzag als mijn vader;* كللوان اورڠ يڠ بيادب دهدافن بندهار سراس دهدافن كيت , kalakoean orang jang biadab dihadapan bandahara sarasa dihadapan kita, *als iemand zich onbetamelijk gedraagt in tegenwoordigheid van den bandahara, is het alsof hij het in onze tegenwoordigheid doet;* جك اك ڬڬاهي مرجاكن راج عبدالله اين سلاكو اك هندق منجادي راج , djika akoe gagahi mĕradjakăn radja Abdallah ini salakoe akoe hĕndak mĕndjadi radja, *als ik met geweld doordrijf Radja Abdallah tot vorst te verheffen,* (*zal het zijn*) *alsof ik zelf vorst wil worden.*

§ 293. 2° Wordt س gebruikt in samenstellingen, waarin het begrip *geheel* is opgesloten; b. v. سهاري , sahari, *een geheele dag;* سهاري سمالم , sahari samalam, *een etmaal;* سئومر هيدوفك , saoemoer hidoepkoe, *mijn geheele leven, mijn leven lang;* سهاري ايت تياد اي برهنتي درفد ممباچ دعا , sahari itoe tiada ia bĕrhĕnti dari pada mĕmbatja doa, *dien geheelen dag hield hij niet op gebeden op te zeggen;* لام , lama, *lengte, duur van tijd,* سلام , salama, *de geheele duur, zoolang als, sedert,* سلام كيت برانق , salama kita bĕranak, *zoolang, sedert wij kinderen hebben;* سماكن فلورو , samakan pĕloeroe, *het geheele dragen van een kogel,* d. i. *zoover een kogel draagt;* سفنجڠ جالن , sapandjang djalan, *de geheele lengte van den weg, den heelen*

weg langs, رومه ايت ترتوتف سفنجڠ هاري , roemah itoe tĕrtoetoep sapandjang hari, *dat huis is den geheelen dag gesloten;* سنڬري , sanĕgĕri, *de geheele stad, het geheele land,* سئيسي نڬري , saisi nĕgĕri, *de geheele bevolking,* سئيسي رومه , saisi roemah, *al de huisgenooten;* سسيم , sa-Siam, *geheel Siam*, en dan nog wel versterkt سيم سسيم , Siam sa-Siam; سفوله , sapoeloh, *een geheel tiental;* سلڠكف فكاين , *een volledig stel kleeren.*

§ 294. Met dat begrip *een geheel* nu hangt ten nauwste samen dat van *eenheid*, *individu*, en zoo kan س voor een naamwoord geplaatst 3° de beteekenis hebben van *een*, zoowel het niet-bepalend lidwoord als het telwoord; in het eerste geval wordt س in de uitspraak verzacht tot să (sĕ), in het ander behoudt het den vollen a-klank; سئورڠ , kan dus zijn săorang, *een mensch*, *iemand* of saorang, *één persoon;* اد سئورڠ لاكي٢ سوداڬر , ada săorang laki-laki soedagar, *er was eens een koopman;* اد سئورڠ سهاج داتڠ , ada saorang sadja datang, *er is maar één persoon gekomen;* سئورڠ جوا فون تياد داتڠ , saorang djoeapon tiada datang, *er is geen enkel persoon (niemand) gekomen.*

In plaats van س kan ook سات , satoe, vóór een substantief komen om een *eenheid* uit te drukken; b. v. سات تاهن لمان , satoe tahoen lamanja, *gedurende één jaar;* سهاي باو سات ماچم سهاج , saja bawa satoe matjam sadja, *ik heb maar één soort meegebracht.*

Op dezelfde wijs worden ook de andere telwoorden vóór het substantief geplaatst; b. v. دوا اورڠ , doea orang, *twee menschen;* امفت باتڠ كايو , ĕmpat batang kajoe, *vier boomen, stammen;* انم انق تڠڬ , ĕnam anak tangga, *zes treden, sporten;* سفوله تودڠ , sapoeloh toedoeng, *tien hoofddeksels.*

§ 295. De Maleier maakt bij het tellen van stoffelijke, ook soms van onstoffelijke, voorwerpen, of liever bij het opnoemen van een hoeveelheid dier voorwerpen, hetzij die hoeveelheid bepaald of onbepaald is, gebruik van classificeerende woorden, dat zijn benamingen van voorwerpen die eenige overeenkomst hebben met de te tellen voorwerpen, of er een deel van uitmaken, dan wel er een kenmerkende eigenschap of hoedanigheid mee gemeen hebben, en dus te

kennen geven dat de voorwerpen, waarvan de hoeveelheid genoemd wordt, behooren tot een klasse van voorwerpen, die zulk een kenmerkende hoedanigheid hebben. Die classificeerende woorden verliezen daarbij geheel hun eigen beteekenis en zijn gelijk aan ons *stuks* bij telwoorden gebruikt. Het Maleisch heeft verscheiden van die woorden en het behoort tot de sierlijkheid der taal ze op de juiste wijs te bezigen. De meest voorkomende zijn: bij *menschen*, اورغ, orang; bij *dieren*, onverschillig of het landdieren, vogels of visschen zijn, ايكر, ekoer, *staart;* bij groote levenlooze voorwerpen, b. v. *bergen*, *plaatsen*, *huizen*, *schepen*, en ook bij zulke waarvan niet een kenmerkende hoedanigheid kan opgegeven worden, maar die toch daarin met elkaar overeenkomen, dat zij zich niet onderscheiden door uitbreiding in één afmeting, بوه, boeah, *vrucht;* verder nog bij *huizen* اتف, atap, *dak*, en تغݢ, tangga, *ladder;* bij *boomen* en daarmee in den vorm, langwerpig en rond, overeenkomende voorwerpen b. v. *lansen*, *naalden*, *schrijfpennen*, *sigaren*, باتغ, batang, *stam;* bij gebogen voorwerpen zooals *ringen*, *schakels*, بنتق, bĕntok, *kromming*, *wat gebogen is;* bij voorwerpen die paarsgewijze bij elkaar behooren, zooals *oogen*, *ooren*, *beenen*, بله, bĕlah, *zijde*, *kant;* bij *korrelachtige voorwerpen*, بوتر, boetir, بوكو, boekoe, بيجي, bidji, die alle drie o. a. *korrel* beteekenen; bij lange, dunne, smalle voorwerpen, zooals *sabels*, *dolken*, *pijlen*, *planken*, *naalden* (vroeger gebruikten de Maleiers daarvoor bamboepinnen), بيله, bilah, *dunne lat*, *spaander van bamboe*; bij breede vlakke voorwerpen, b. v. *een stuk grond*, *een tuin*, bij *zeilen*, *matten*, بيدغ, bidang, *uitgespannen*, *breed*; bij dunne voorwerpen, die eenige oppervlakte hebben, b. v. *papier*, *kleedingstoffen*, maar ook *bladeren*, *haar*, *vederen*, لي, lai, of هلي, hĕlai, *vlak*; bij *bloemen*, تغكي, tangkai, *stengel*, كاكي, kaki, *voet*, of كنتم, koentoem, *knop*; bij platte en dunne voorwerpen, b. v. *planken*, كفڠ, kĕpeng, of چيفر, tjeper; bij voorwerpen, die gescheurd, gebroken, afgebroken kunnen worden, of als een deel van het geheel te beschouwen zijn b. v. *brieven*, *woorden*, *ledematen*, چارك, tjarik, ڤڠݢل, pĕnggal, فوتغ, potong, فاته, patah, كرت, kĕrat, die alle *stuk*, *deel* beteekenen; bij *touw* en dergelijke voorwerpen, die bij strengen of snoeren geteld worden, اوتس, oetas,

snoer; bij voorwerpen die puntig uitloopen en daardoor eenige overeenkomst hebben met jonge uitspruitsels, b. v. *olifantstanden*, *geweren* (en vandaar ook de *schoten*), *brieven*, met het oog op den driehoekigen vorm, فوچق, poetjoek, *kruin van een palmboom*, *spruit*, enz.; bij *planten* die stoelen رمفن, roempoen; bij *wapens* die een lemmet of een ijzeren punt hebben, zooals *zwaarden*, *krissen*, *lansen*, maar ook bij andere volstrekt niet daarop lijkende voorwerpen, b. v. *edelgesteenten*, *laddersporten*, *windstreken*, *maanden*, مات, mata, *oog*.

Bij het gebruik van zulk een classificeerend woord voor zoo geheel uiteenloopende begrippen moet dan aan de verschillende eigenlijke en figuurlijke beteekenissen van zoo'n woord gedacht worden, terwijl de overeenkomst tusschen het classificeerende woord en het voorwerp voor ons toch somtijds moeielijk genoeg te vatten blijft.

§ 296. Omtrent de plaatsing dier classificeerende woorden is geen vaste regel op te geven; gewoonlijk staan zij voorafgegaan door het telwoord achter den naam van het voorwerp, wanneer de nadruk op de hoeveelheid valt; al is dit laatste echter niet het geval, dan treft men ze toch wel op die plaats aan. Omgekeerd wordt ook wel het telwoord vooropgeplaatst, en dan zelfs zonder classificeerend woord, als men het aantal meer bepaald wil doen uitkomen. Wanneer س het niet-bepalend lidwoord, *een*, is, staat het nagenoeg altijd voorop; het komt achter den voorwerpsnaam in een uitdrukking als ݢارم سبوكو, garam săboekoe, *een korreltje zout*, wanneer eigenlijk noch *een*, noch *één* bedoeld is, maar *een kleine hoeveelheid*, *wat*, *een beetje zout*.

Voorbeelden voor het gebruik en de plaatsing der classificeerende woorden zijn: سؤرڠ راج, săorang radja, *een vorst;* سبوه رومه, săboeah roemah, *een huis*; سمات فدڠ, sămata pĕdang, *een zwaard*; سرمفن بوله, săroempoen boeloh, *een bamboestruik*; سباتڠ قلم, săbatang kalam, *een pen;* سفاته كات, săpatah kata, *een woord*; سكلين ايت سهاي همفنكن اتس سكاجڠ قرطاس لائين, sakalian itoe saja himpoenkăn atas săkadjang kartas lain, *dat alles heb ik op een ander vel papier bijeengebracht*; فاتهله سبله كاكين, patahlah sabĕlah kakinja, *hij heeft zijn eene been gebroken*, eig. *zijn eene been is gebroken*; هارفكن كاون بوت كدوا بله, harapkăn (harap akan) kawan boeta kadoea bĕlah (nl. mata), *rekenen op zijn kameraden is aan*

beide oogen blind zijn; كفل دوا بوه, kapal doea boeah, of دوا بوه كفل, doea boeah kapal, of دوا كفل, doea kapal, *twee schepen*; ليم ايكر فلندق, lima ekoer pĕlandoek, of pĕlandoek lima ekoer, of lima pĕlandoek, *vijf dwergherten*; تون اد برانق براف اورڠ, toean ada bĕranak bĕrapa orang, *hoeveel kinderen hebt gij*; سهاي اد برانق تيڬ اورڠ دوا اورڠ لاكي٢ دان سئورڠ فرمفون, saja ada bĕranak tiga orang, doea orang laki-laki dan saorang pĕrampoean, *ik heb drie kinderen, twee zoons en één dochter*; بوله توجه رمفن, boeloh toedjoh roempoen, *zeven bamboestruiken*; بدل دلافن لارس, bĕdil dĕlapan laras, *acht geweren*; ممبوڠ اوبت تيڬ بلس فوچق, mĕmboeang obat tiga bĕlas poetjoek, *dertien schoten lossen*; كوت تيڬ لافس, kota (pagar, tembok) tiga lapis, *drie (lagen) wallen (omheiningen, muren) achter elkander*.

§ 297. Bij getallen, waarin 9 als het cijfer der eenheden voorkomt, wordt dikwijls een omschrijving gebruikt; in plaats van سمبيلن, sĕmbilan, zegt men dan كورڠ سات, koerang satoe, *één minder* nl. *dan het volle aantal tientallen*; b. v. كورڠ سات ليم فوله, koerang satoe lima poeloh, *op één na* 5 *tientallen* d. i. 49; en zoo كورڠ سات سراتس, koerang satoe saratoes, *op één na honderd*, 99. Ook gebruikt men in dat geval اس, ĕsa, i. pl. v. سات, satoe (bl. 199), كورڠ اس, koerang ĕsa, zoowel vóór als achter het getal geplaatst, dat met één verminderd moet worden; سراتس كورڠ اس, saratoes koerang ĕsa, *honderd min één*, 99; دڠن دمكين كورڠ اس امفت فوله يڠ سده دفراستري بڬند, dĕngan dĕmikian koerang ĕsa ĕmpat poeloh jang soedah dipĕristĕri baginda, *op deze wijze waren er reeds op één na veertig* d. i. *negen en dertig* (*prinsessen*), *met welke de vorst gehuwd was*.

§ 298. Uitdrukkingen als *derdehalf* voor *twee en een half* worden in het Maleisch evenals in 't Hollandsch door middel van *half*, تڠه, tĕngah, gevormd, alleen in omgekeerde volgorde en met het hoofdtelwoord i. pl. v. het rangschikkende; b. v. تڠه تيڬ, tĕngah tiga, $2\frac{1}{2}$; تڠه ليم بلس, tĕngah lima bĕlas, $14\frac{1}{2}$; en op dezelfde wijs تڠه دوا, tĕngah doea, *anderhalf*.

Ook wordt dat تڠه, tĕngah, gebruikt bij فوله, poeloh, راتس, ratoes, ريبو, riboe, om 5 eenheden, tientallen, honderdtallen uit te drukken in gemengde getallen, wanneer die tientallen of honderdtallen niet meer door een ander cijfer gevolgd worden. Zoo is b. v. 25 gelijk *derdehalf tiental*, تڠه تيݢ فوله, tĕngah tiga poeloh; eveneens تڠه دلافن راتس, tĕngah dĕlapan ratoes, 750; تڠه امفت ريبو, tĕngah ĕmpat riboe, 3500.

§ 299. Uitdrukkingen *van de, op de, om de*, worden in het Maleisch gevormd door دالم, dalam, *in*, of فد, pada, *op, in*; دالم سفوله اورڠ تياد دوا يڠبوله مڽڠݢوهکن خبر ايت, dalam sapoeloh orang tiada doea jang boleh mĕnjoenggohkăn kabar itoe, *van de tien menschen zijn er geen twee, die dat bericht kunnen bevestigen*; دالم تيݢ هاري سکالي, dalam tiga hari sakali, *eens om de drie dagen*; دالم سراتس, dalam saratoes, *ten honderd, percent*, اوڠ ايت اد بربوڠ دالم سراتس سفوله, oeang itoe ada bĕrboenga dalam saratoes sapoeloh, *dat geld geeft* 10°/₀ *rente*; فد سفوله اس, pada sapoeloh ĕsa, *één op de* 10 d. i. 10°/₀.

§ 300. *Nagenoeg, zoowat*, worden in het Maleisch uitgedrukt door بارڠ, barang, کير٢, kira-kira, *naar gis*, لبه کورڠ, lĕbih koerang, *meer of minder, ongeveer*; b. v. اکو سوره چهاري اوفاهن بارڠ سفوله اورڠ, akoe soeroh tjahari oepahan barang sapoeloh orang, *ik heb last gegeven een stuk of tien koelies te zoeken*; اد کير٢ دوا فوله ايکر, ada kira-kira doea poeloh ekoer, *er waren ongeveer twintig stuks*; لبه کورڠ سراتس روفيه, lĕbih koerang saratoes roepiah, *zoowat honderd gulden.*

Eveneens bij adjectieven van hoeveelheid of onbepaalde telwoorden; بارڠ براف, barang bĕrapa, *hoeveel ook*, فڠݢيلله اورڠ اوفاهن بارڠ براف اد, panggillah orang oepahan barang bĕrapa ada, *roep zooveel (al de) koelies als (die) er zijn*; تياد بارڠ براف, tiada barang bĕrapa, *niet heel veel*; بارڠ سديکت, barang sadikit, *een weinig, een stuk of wat.*

Een andere wijze om een hoeveelheid minder nauwkeurig op te geven, zooals wij dat wel doen door gebruik te maken van à, heb-

ben ook de Maleiers door twee op elkander volgende hoeveelheden zonder verbindingswoord na elkander te noemen; b. v. امفت ليم اورڠ, ĕmpat lima orang, 4 à 5 *menschen*; en zoo *een paar* (= *eenige weinige*) *dagen*, سهاري دوا, sahari doea; سدويت دوا, sadoeit doea, *een paar duiten*.

II. De breuken.

§ 301. Het is natuurlijk dat bij een volk op den ontwikkelingstrap der Maleiers geen breuken voorkomen, zoo min in het dagelijksch verkeer als in geschriften, zooals wij die in onze rekenboeken aantreffen, geen oneigenlijke of samengestelde b. v. dus.

Voor *een half* gebruiken zij ستڠه, sătengah, *de eene helft*, welk woord evenwel ook eenvoudig beteekent *een gedeelte*, *een groot gedeelte*, *sommige;* b. v. كات ستڠه اورڠ, kata sătengah orang, *sommigen zeggen;* vandaar dat men twee of meer malen ستڠه, sătĕngah, en dan nog يڠ لاٴين, jang lain, kan ontmoeten, *sommigen*, *anderen en de rest*. Op dezelfde wijs wordt ook het uit het Javaansch overgenomen سفارو, săparo, *een half*, gebruikt.

Ook bij opgaaf van tijd is *half* ستڠه, sătĕngah; *hoe laat is het? half vier;* فوكل برافا, poekoel bĕrapa? ستڠه امفت, sătĕngah ĕmpat. *Een vierde* is سسوكو, sasoekoe; b. v. سسوكو جم, sasoekoe djam, *een kwartier;* فوكل امفت كورڠ سسوكو, poekoel ĕmpat koerang sasoekoe (ook sapĕrĕmpat), *kwart voor vieren*. De gewone uitdrukking voor een *halve gulden* is ook سسوكو, sasoekoe, eig. *een kwart reaal;* elders zegt men daarvoor ستڠه فيرق, sătĕngah perak, of ستڠه روفيه, sătĕngah roepiah.

Voor *een halven rijksdaalder* zegt men سبله رڠڬيت, săbĕlah ringgit.

§ 302. De andere breuken worden gevormd door eerst den teller te noemen en daarna den noemer met het praefix فر, pĕr; is de teller meer dan één, dan neemt de noemer wel het suffix ان aan, behalve wanneer hij امفت, ĕmpat, انم, ĕnam, توجه, toedjoh, دلافن, dĕlapan, of سمبيلن, sĕmbilan, is: b. v. سفرتيݢ, sapĕrtiga, *een derde*; دوا فرتيݢ, doea pĕrtiga, of دوا فرتيݢاٴن, doea pĕrtigaan,

twee derde; تيݢ ڤرامڤت, tiga pĕrĕmpat, *drie vierde*; توجه ڤرسراتوسن, toedjoh pĕrsaratoesan, *zeven honderdste.*

§ 303. Een andere manier om een breuk uit te drukken is het aantal deelen op te noemen, waarin het geheel verdeeld is, d. i. de noemer, en daarna het aantal deelen, dat men daarvan neemt, d. i. de teller; b. v. دالم ليم بهاݢي اد دوا يڠ تاهو ممباچ, dalam lima bahagi ada doea jang tahoe mĕmbatja, *in de vijf deelen zijn er twee*, d. i. *twee vijfden kunnen lezen*; ادله سكيرا٢ تيݢ بهاݢي سبهاݢي يڠ ماتي دان دوا بهاݢي يڠ تيڠݢل, adalah sakira-kira tiga bahagi sabahagi jang mati dan doea bahagi jang tinggal, *er was zoo wat een derde dood en twee derden waren nog in leven.* — Of wel worden alleen de tellers genoemd, uit de optelling waarvan dan de noemer blijkt; b. v. سݢل هرت ڤسكاڽ دسوروهڽ بهاݢيكن كڤد كتيݢ انقڽ كڤد يڠ توا تيݢ بهاݢين دان كڤد يڠ تڠه دمكين جوݢ تيݢ بهاݢين دان كڤد يڠ بڠسو امڤت بهاݢين, sĕgala harta poesakanja disoerohnja bahagikăn kapada katiga anaknja, kapada jang toea tiga bahagian dan kapada jang tĕngah dĕmikian djoega tiga bahagian dan kapada jang bongsoe ĕmpat bahagian, *hij liet al zijn bezittingen onder zijn drie kinderen verdeelen, drie tiende aan het oudste, eveneens drie tiende aan het middelste en vier tiende aan het jongste*, daar uit het verband blijkt, dat er tien deelen bedoeld zijn. Eindelijk nog zonder eenige aanwijzing van noemer, wanneer deze vanzelf blijkt; b. v. دباير دوا بهاݢي, dibajar doea bahagi, *twee derde wordt betaald.*

III. De rangschikkende telwoorden.

§ 304. Deze worden gemaakt van de hoofdtelwoorden door voorvoeging van ك, ka, terwijl, wanneer zij bepalingen van een substantief zijn, er het betrekkelijk voornaamwoord يڠ, jang, voor komt.

De eerste wordt niet gemaakt van سات, satoe, maar daarvoor wordt het Sanskritsche ڤرتام, pĕrtama, gebruikt; ادڤون دمڠ ليبر داءونله يڠ ڤرتام بربهاس يڠ دڤرتوان دان ڤاتيك, adapon Demang Lebar Daoenlah jang pĕrtama bĕrbahasa ([1]) jang dipĕrtoean dan patik,

([1]) In de uitgaaf der Sedjarah Malajoe van Dulaurier staat ڤواس بهسان, poeas bahasanja (?); die van Abdoellah heeft ڤون بهاس, poenja bahasa; ik heb gemeend بربهاس, berbahasa, te moeten lezen (pag. 132).

Demang Lebar Daoen was de eerste, die de woorden jang dipĕrtoean (*Heer, Sire*) en patik (*ik*) *gebruikte.*

Verder كدوا, kadoea, *tweede*, كتيݢ, katiga, *derde*, كسفوله, kasapoeloh, *tiende*, كليم بلس, kalima bĕlas, *vijftiende;* كدوا فوله امفت, kadoea poeloh ĕmpat, *vierentwintigste;* كسراتس سوت, kasaratoes satoe, 101ste; كدوا راتس ليم بلس, kadoea ratoes lima bĕlas, 215de, enz. Omschrijvende uitdrukkingen met كورڠ سات, koerang satoe, of كورڠ اس, koerang ĕsa, kunnen hierbij niet gebruikt worden. فصل يڠ كدوا, fasal jang kadoea, 2de *hoofstuk;* فرسوالن يڠ كليم, pĕrsoealan jang kalima, *vijfde vraag;* باب يڠ كتيݢ فوله سمبيلن, bab jang katiga poeloh sĕmbilan, 39ste *artikel.*

§ 305. Bijwoordelijk gebruikt met de beteekenis van *ten eerste, ten tweede* enz. nemen zij يڠ, jang, niet voor zich; فرتام نام برهال بسر, pĕrtama nama bĕrhala bĕsar, *ten eerste* (*in de eerste plaats*) *eere den grooten* (*af*) *goden;* برسام٢ سورت اين سهاي كيرمكن كفد تون كاءين بوݢس دوا هلي كدوا روكق سراتس باتڠ دان كتيݢ جيمت يڠ ترفاكي فد اورڠ دسين, bĕrsama-sama soerat ini saja kirimkăn kapada toean kain Boegis doea hĕlai, kadoea rokok saratoes batang dan katiga djimat jang tĕrpakai pada orang disini, *ik zend u hierbij twee Boegineesche kains, ten tweede honderd stuks sigaren* (*strootjes*) *en ten derde een amulet, zooals die bij de lui hier in gebruik zijn.*

§ 306. Bij datums worden gewoonlijk niet de rangschikkende maar de hoofdtelwoorden gebruikt; b. v. ترتوليس فد سهاري بولن, tĕrtoelis pada sahari boelan, *geschreven op den* 1sten; ترمكتوب فد دوا بلس هاري بولن افريل, tĕrmaktoeb pada doea bĕlas hari boelan April, *geschreven op den* 12den *April.*

IV. De verzamelende telwoorden.

§ 307. Deze woorden drukken een verzameling voorwerpen van dezelfde soort uit, zooals wij zeggen *beide, alle tien, alle honderd.* Zij worden evenals de rangschikkende gemaakt door middel van het praefix ك, ka, doch zonder يڠ, jang; dus كدوا, kadoea, *beide;* كتيݢ, katiga, *alle drie;* كسفوله, kasapoeloh, *alle tien;* كسراتس,

kasaratoes, *alle honderd*; كسڤوله كڤلان, kasapoeloh kapalanja, *zijn tien hoofden*; كدوا ڤوله لڠنن, kadoea poeloh lĕngannja, *zijn twintig armen*; دباوان كدوا انقن, dibawanja kadoea anaknja, *hij nam zijn beide kinderen mee.*

Staat er niet een substantief onmiddellijk *achter* het telwoord, zoodat dit betrekking heeft op een voorafgaand substantief of pronomen, dan neemt het telwoord duidelijkheidshalve gewoonlijk het possessieve suffix ن, nja, aan, terwijl het dan ook nog wel verdubbeld wordt; لاريله اي كتيڬان, larilah ia katiganja, *zij liepen alle drie hard weg*; دليهتن امڤت بوه ڤراهو برلاير كامڤتن منوجو ڤولو ايت, dilihatnja ĕmpat boeah pĕrahoe bĕrlajar kaĕmpatnja (kaĕmpat-ĕmpatnja) mĕnoedjoe poelau itoe, *zij zagen vier vaartuigen, die alle vier naar dat eiland koers hielden.*

Op dezelfde wijs neemt سموا, samoea, dat reeds *alle* beteekent, tot versterking van dat begrip het praefix ک, ka, en het suffix ن, nja, aan; ترتڠكڤله اي كسموان, tĕrtangkaplah ia kasamoeanja, *zij werden allen gevangen genomen.*

§ 308. Wordt een persoon met een of meer anderen genoemd, dan wordt het gezamenlijk aantal dier personen opgegeven; b. v. هڠ توه كليم برسودار, Hang Toeah kalima bĕrsoedara, *Hang Toeah met zijn vier vrienden*; بݢند كدوا لاكي استري, baginda kadoea laki istĕri, *de vorst en de vorstin*; بݢند كدوا برڤوتر, baginda kadoea bĕrpoetĕra, *de vorst met zijn zoon*; دوا لاكي استري كتيڬ انقن, doea laki istĕri katiga anaknja, *man, vrouw en kind* (*met hun drieën*); راج كامڤت انقن, radja kaĕmpat anaknja, waar uit den samenhang moet opgemaakt worden, of dit beteekent: *de vorst met zijn drie kinderen*, dan wel *de vorst met de vorstin en zijn beide kinderen.* Het praefix ک, ka, wordt daarbij wel weggelaten, vooral bij دوا, doea; b. v. سوداݢر دوا لاكي استري, soedagar doea laki istĕri, *de koopman en zijn vrouw*; كيت تيݢ برانق, kita tiga bĕranak, *wij met ons drieën*, nl. *man, vrouw en kind.*

§ 309. Deze telwoorden worden ook gevormd door middel van het praefix بر, bĕr, waarbij het telwoord zelf verdubbeld wordt, om uitdrukkingen te verkrijgen met de beteekenis *twee aan twee* = *bij*

paren, *bij honderden* enz.; b. v. برجالن بردوا٢ , bĕrdjalan bĕrdoea-doea, *bij paren, twee aan twee loopen;* برهمڤنله اي برڤوله٢ , bĕrhimpoenlah ia bĕrpoeloh-poeloh, *zij verzamelden zich bij tientallen*, en zoo voor groote hoeveelheden, براتس٢ , bĕratoes-ratoes, بريبو٢ , bĕriboe-riboe, برلقس٢ , bĕrlaksa-laksa, *bij honderden*, *duizenden*, *tienduizenden*.

Substantieven met het praefix بر , bĕr, die min of meer bepaalde of onbepaalde hoeveelheden te kennen geven, laten zich op deze wijs vertalen; b. v. برتمبن٢ , bĕrtimboen-timboen, *bij hoopen*, *stapels;* برڤاسق٢كن , bĕrpasoek-pasoekan, *bij troepen*, *compagniesgewijs;* بركڤل٢ , bĕrkapal-kapal, *bij scheepsladingen;* برڤيكل٢ , bĕrpikoel-pikoel, *bij pikols*, *pikolsgewijze*.

§ 310. Evenals كَ , ka, wordt ook بر , bĕr, dikwijls verzwegen; b. v. برجالن توجه٢ , bĕrdjalan toedjoh-toedjoh, *zeven aan zeven*, *in rijen van zeven loopen;* اي داتڠ امڤت٢ , ia datang ĕmpat-ĕmpat, *zij kwamen telkens vier*, *vier aan vier*. Natuurlijk wordt بر , bĕr, niet gebruikt bij س , sa (satoe), *één;* b. v. ماسقله اي سأورڠ٢ , masoeklah ia saorang-saorang, *zij kwamen één voor één binnen;* كلورله اي سئيكر٢ , kaloearlah ia saekoer-saekoer, *zij gingen stuk voor stuk naar buiten;* لالو دبچاڽ سات٢ سورة ايت , laloe dibatjanja satoe-satoe soerat itoe, *daarop las hij die brieven één voor één;* سهاري٢ , sahari-sahari, *dag aan dag*, *iederen dag*.

V. De vermenigvuldigende telwoorden.

§ 311. Deze worden gemaakt door bij het hoofdtelwoord een van de woorden كالي , kali, *maal;* ݢند , ganda, *dubbel*, *— voudig;* لاڤس , lapis, *laag*, *rij*, *— voudig;* ليڤت , lipat, *vouw*, *plooi*, *dubbel*, te voegen, waarvan er ook wel twee bij elkaar gebruikt worden; b. v. ستاهن سكالي , satahoen sakali, *eenmaal in het jaar;* ليم كالي سباڤق ايت , *vijf maal zooveel;* لبه درڤد سكالي ݢند , lĕbih dari pada sakali ganda, *meer dan het dubbele;* برلابله سهاي سڤوله ݢند , bĕrlabalah saja sapoeloh ganda, *ik heb een tienvoudige winst behaald;* توجه لاڤس كوت , toedjoh

lapis kota, *een zevenvoudige versterking,* **d. i.** *met zeven achter elkander liggende muren;* رومه يڠ تترباكر ايت همفر تيڬ كالي ليفت باپقڽ درفد يڠ تترباكر دهولو , **roemah jang tĕrbakar itoe hampir tiga kali lipat banjaknja dari pada jang tĕrbakar dahoeloe,** *het aantal verbrande huizen is bijna driemaal zoo groot, als die vroeger verbrand zijn.*

§ 312. **Ook zonder telwoord, dus met de algemeene beteekenis van** *veelvuldig,* **kunnen die woorden gebruikt worden; b. v.** برليفت٢ ڬند نائيك شوكر سهاي اكن توانكو , **bĕrlipat-lipat ganda naik soekoer saja akan toeankoe,** *verveelvuldigd* b. v. *duizendvoudig stijgt mijn dank tot u op;* سهاي هارف فادك تون انق برانق برڬند٢ سنڠ درفد يڠ سده , **saja harap padoeka toean anak bĕranak bĕrganda-ganda sĕnang dari pada jang soedah,** *ik hoop dat gij het met vrouw en kinderen (met al de uwen) nog veel aangenamer zult hebben dan vroeger;* افبيل مالم داتڠله فول بياوق ايت ڬند برڬند باپقڽ , **apabila malam datanglah poela biawak itoe ganda bĕrganda banjaknja,** *als het donker werd, kwamen de leguanen op nieuw in nog grooter getale.*

§ 313. **Nog doet het aanwijzende** كين**, kian,** *dit,* **voorafgegaan van een telwoord dienst om eenige malen een zekere hoeveelheid uit te drukken;** b. v. سكين , **sakian,** *zooveel, zooals dit;* سكين لام كامي دودق دسيني , **sakian lama kami doedoek disini,** *zoolang wij hier wonen;* يڠ دجاديكن لاڬي سكين فنداين بتاف لاڬي يڠ منجاديكن , **jang didjadikăn lagi sakian pandainja, bĕtapa lagi jang mĕndjadikăn,** *als het schepsel zoo knap is, hoeveel te meer dan de maker;* سكين ككياءنم , **sakian kakajaanmoe,** *zoo groot is uw rijkdom, macht;* جكلو سفوله كين سكاليفون اكو لاون , **djikalau sapoeloh kian sakalipon, akoe lawan,** *al waren er ook tienmaal zooveel, ik zal hen weerstaan, bestrijden.*

HOOFDSTUK V.

De voornaamwoorden.

§ 314. **Deze zijn:**

1° **De** *persoonlijke,* **waartoe de** *onbepaalde* en de *wederkeerende* **behooren;**

2° de *bezittelijke;*
3° de *aanwijzende;*
4° de *vragende;*
5° de *betrekkelijke.*

I. De persoonlijke voornaamwoorden.

§ 315. Deze zijn:

a. Voor den 1[sten] persoon enkelvoud اكُ, akoe, *ik*, dat als praefix in den passieven werkwoordsvorm (pag. 94) verkort wordt tot كُ, koe; na een werkwoord met het suffix كن, kăn, als direct object en na de praepositie اكن, akan, neemt het gewoonlijk een euphonische د voor zich en wordt dus داكُ, dakoe; dit geschiedt ook wel na de praepositie دڠن, dĕngan, *met;* b. v. جكلو اي داتڠ برتڽاكن داكُ, djikalau ia datang bĕrtanjakăn dakoe, *als hij naar mij komt vragen*; اكن داكُ, akan dakoe, *wat mij betreft.* Na de praeposities فد, pada, كفد, kapada, سرت, sĕrta, بڬِ, bagi, en اوله, oleh, wordt اكُ, akoe, verkort tot كُ, koe; dus فداكُ, padakoe; بڬيكُ, bagikoe.

Voor het meervoud كامي, kami, *wij*, met uitsluiting van den toegesproken persoon, en كيت, kita, *wij*, met inbegrip van dien persoon, *wij* (*wij allen*). Het verschil in beteekenis tusschen كامي, kami, en كيت, kita, wordt niet altijd in het oog gehouden, vooral wanneer die woorden voor het enkelvoud gebruikt worden, evenals *wij* in onze taal; men zou zich dan moeten bedienen van كامي, kami, maar كيت, kita, wordt even dikwijls gebezigd, b. v. in vorstelijke en dergelijke proclamaties. (Op Sum. W. K. wordt op dit onderscheid wel gelet).

§ 316. Evenals كامي, kami, en كيت, kita, dienst doen voor het enkelvoud, zoo kan ook اكُ, akoe, voor het meervoud gebruikt worden, mits er een woord bij geplaatst is, waaruit die meervoudige beteekenis blijken kan, b. v. سكلين, sakalian, *allen*, of een telwoord; b. v. اكُ سكلين, akoe sakalian, *wij*; اكُ كليم, akoe kalima, *wij met ons vijven*; is het meervoud eenmaal uitgedrukt,

dan behoeven سكليں, sakalian, of het telwoord niet meer herhaald te worden.

§ 317. Het gebruik van اكُ, akoe, sluit in zich zoowel het begrip van meerderheid als van een zekere gemeenzaamheid; in de eerste plaats wordt het dus gebezigd door een meerdere tegenover een mindere, een heer tegenover zijn dienaar, nl. als deze uit den minderen stand is, door de Godheid, wanneer deze sprekende wordt ingevoerd; verder door ouders tegenover hun kinderen, door kleine kinderen tegenover hun ouders, door broers en zusters onderling, door ouderen tegenover betrekkelijk jonge menschen, door volwassenen uit den lageren stand onderling; eindelijk emphatisch tegenover iedereen; b. v. اكله چاكف ممڠکل ليهرن, akoelah tjakap mĕmĕnggal lehernja, *ik neem op mij hem het hoofd af te houwen*, zal b. v. een onderdaan tot zijn vorst zelfs zeggen, wanneer hij aanneemt een geduchten vijand te dooden.

§ 318. Bestaat er evenwel tusschen den spreker en den toegesprokene gelijkheid, of wil de spreker den toegesprokene als zijn gelijke behandelen, of is de toegesprokene de meerdere van den spreker, dan eischt de beleefdheid, waardoor de Polynesiër zich in zijn aanrakingen met anderen onderscheidt, dat اكُ, akoe, vervangen wordt door een substantief (pag. 94), zoodat men niet meer zegt *ik*, maar *uw dienaar*, *uw slaaf*, *uw vader* of iets dergelijks; men spreekt dan eigenlijk in den 3den persoon, maar gebruikt daarbij in het passief gewoonlijk dien vorm van 't werkwoord, die (pag. 94) opgegeven is als 1ste persoon.

Zulke woorden zijn سهاي, saja, *dienaar*, niet alleen van minderen tegenover meerderen, maar ook in de beschaafdere standen tusschen gelijken, dus b. v. tusschen een Europeaan en een inlander, die door zijn betrekking enz. een zekeren stand in de maatschappij inneemt. Ook همب, hamba, wordt in sommige streken op dezelfde wijs gebruikt, terwijl het in andere als nederiger beschouwd wordt; in verhalen wordt het den vorst in den mond gelegd, vooral wanneer hij spreekt tot personen, die zich verdienstelijk jegens hem gemaakt hebben; nog nederiger zijn همبتون, hambatoean, همب داتو, hamba datoek enz., يڠ دفرهمب, jang dipĕrhamba, ook wel eenvoudig دفرهمب, dipĕrhamba; اولن, oeloen, dat alleen in hikajats en poëzie voorkomt. Minder nederig is دڠن, dĕngan, dat ook *metgezel* beteekent.

Een schrijver noemt zich meestal فقير, pakir, *bedelmonnik, arme, zwakke,* of فقير الي الله, pakir ila Allah, *de zwakke, hulpbehoevende, die streeft naar* of *steunt op God,* i. pl. v. *ik.*

Een onderdaan tot zijn vorst sprekende noemt zich فاتيك, patik, *slaaf*; verder gebruiken personen van denzelfden stand onderling تمن, tĕman, of كاون, kawan, die beide *makker, kameraad,* beteekenen; ook meerderen tegenover jongeren, die wel minderen maar toch uit den beschaafden stand zijn, op minzamen toon sprekende.

Ook اوق, awak, *lichaam, persoon,* doet dienst als 1ste persoon, meestal door minderen onderling; اوق تياد تاهو, awak tiada tahoe, *ik weet het niet*; en eveneens ديري, diri, *persoon, individu,* met bijvoeging van همب of سهاي; ديريك, dirikoe, *ik, mijn persoon,* past natuurlijk slechts in den mond van wie met اكو, akoe, spreekt.

Meerderen bezigen tegenover minderen in rang, b. v. vorsten jegens hooge staatsbeambten, wanneer zij op minzamen, eenigszins gemeenzamen, toon met deze spreken, ايت, beta, *ik.*

In verhalen, die zich op Javaansch gebied bewegen, ontmoet men daarenboven de Javaansche woorden اڠسن, ingsoen, كول, koela, منيرا, manira, het eerste door vorsten gebruikt, de beide andere overeenkomende met فاتيك, patik, door onderdanen.

In het Bataviaasch en het Singapoersch Maleisch wordt, ook door den inlander, veel gebruik gemaakt van het oorspronkelijk Chineesche ڬوا, goea, *ik*, dat in behoorlijk Maleisch niet te huis hoort en in geschriften niet voorkomt, dan wanneer Chineezen of Europeanen sprekende ingevoerd worden, zooals b. v. in de werken van Abdoellah.

§ 319. *b.* Voor den 2den persoon enkelvoud اڠكو, ĕngkau, in het passief (pag. 95) verkort tot كو, kau; in sommige streken wordt de eerst helft, maar dan uitgesproken ang, gebruikt tot een man, de tweede helft, كاؤ, kaoe, geschreven, tot een vrouw. Met bijvoeging van سكلين, sakalian, of een telwoord doet het ook dienst voor het meervoud.

De 2de persoon meervoud is كامو, kamoe, dat alweer bij beleefde toespraak ook voor het enkelvoud kan gebruikt worden.

In de gevallen, waarin اكو een euphonische ن voor zich krijgt,

kan ook اڠكو dit doen, waarbij het dan verandert in ديكو, dikau.

Na de praeposities فد, pada, كفد, kapada, سرت, sĕrta, بڬ, bagi, en اوله, oleh, wordt in pl. v. اڠكو gewoonlijk gebruikt م, moe, verkorting van كامو; فدام, padamoe, بڬيم, bagimoe, اولهم, olehmoe.

§ 320. Wie van zich zelf اكو, akoe, gebruikt, bezigt tot den toegesproken persoon (تمفت بركات, tĕmpat bĕrkata) اڠكو, ĕngkau; ook God wordt in het gebed met اڠكو, aangesproken (vergl. het gebruik van het enkelvoudig pronomen in westersche talen) en vandaar dat de biddende zich zelf ook اكو, akoe, mag noemen.

§ 321. Maar evenals de beleefdheid اكو doet vervangen door سهاي enz., zoo bezigt men in plaats van اڠكو en كامو andere woorden. Tegenover سهاي, saja, staat vooral تون, toean, dat *heer*, *meester*, *meesteres* beteekent en dus altijd beleefd is; nog beleefder is تونهمب, toeanhamba, dat echter te nederig is om door Europeanen gebruikt te worden. Het behoeft nauwelijks opgemerkt te worden, met het oog op het gezegde omtrent اكو, akoe, dat de spreker zich nooit van dit voornaamwoord kan bedienen tegenover iemand, dien hij met toean of toeanhamba aanspreekt. Verder wordt van تون, toean, afgeleid تونكو, toeankoe, en يڠ دفرتون, jang dipĕrtoean of alleen dipĕrtoean, ook samengetrokken tot jamtoean, *heer*, als aanspraak tot of titel van den vorst.

Verschijnt de onderdaan voor den vorst, dan zit hij beneden diens voeten en kan opkijkende niet dan het schoeisel van den vorst zien, tot hetwelk hij als het ware zijn woorden richt; vandaar dat hij den vorst noemt فادك, padoeka, (Sanskr.) *schoen*, *muil*, فادك تونك, padoeka toeankoe, *de schoenen van mijn Heer*, فادك شاه عالم, padoeka Sjah alam, *de muilen van den beheerscher der wereld* en nog nederiger دلي فادك تونكو, doeli padoeka toeankoe (Sjah alam), *het stof der muilen van mijn Heer*, *Vorst*; en samengesteld met سري, sĕri (eveneens uit het Sanskr.), *glans*, سري فادك, sĕri padoeka, *de glans uwer schoenen*, of فادك سري سلطان, padoeka sĕri Soeltan, *de schoenen van den doorluchtigen Sultan*. Op dezelfde wijs gebruikt hij het Arab. كوش, vermaleischt tot كاؤس, kaoes, *schoen*;

het uit het Tamil oorspronkelijke چرڤو , tjărpoe, *sandaal, muil*; het Portugeesche سفاتو , sĕpatoe, *schoen*, en het Arab. قدم , kadam, *voet*. Al die uitdrukkingen, waarvan ڤادوك , padoeka, de meest gebruikelijke is, komen overeen met ons *Uwe Majesteit*. Gelijk nu bij ons die betiteling ontstaan is uit het begrip van den indruk, dien de vorstelijke macht op den onderdaan maakt en beteekent *Uwe indrukwekkendheid*, zoo stelt zich de oosterling den vorst voor als altijd levende in voorspoed, geluk, genot, weelde, en spreekt hem dientengevolge ook aan met دولة توانكو , daulat (Arab.) toeankoe, *voorspoed zij U, Uw voorspoed*; met dezelfde beteekenis treft men in geschriften een enkele maal aan het uit het Sanskr. oorspronkelijke دركهايو , dirgahajoe (dirghâjoe, *een lang leven*), als aanspraak aan den vorst.

Andere aanspraakwoorden zijn داتق , datoek, eigenlijk *grootvader, grootmoeder*, een titel van hooge staatsdienaren; b. v. داتق بندهار , datoek bandahara, *de eerste staatsdienaar, eerste minister*, en ook gebruikt jegens *oude lieden, wichelaars, familiehoofden*; انچي , ĕntjik, *heer, mevrouw*, jegens welgestelde Maleiers; توان , toean, of توان سيد , toean Said, jegens Arabieren, ofschoon het laatste eigenlijk de titel is van hen, die tot de afstammelingen van Mohammad behooren, althans geacht worden te behooren, en zoo توان شيخ , toean Sjech, als zij behooren tot de afstammelingen der vrienden van den profeet. Een Klingalees spreekt men aan met تمبي , tambi = ادق , adik; een Chineesche pĕranakan, *afstammeling van een Chinees en een inlandsche vrouw*, heet بابا , baba, of بابه , babah, terwijl in streken waar veel oorspronkelijke Chineezen zijn, b. v. op de eilanden in de residentie Riou, deze gewoonlijk توكي , tauki, *baas, heer*, genoemd worden. Geringe, niet in Indië geboren, Chineezen noemt men ké.

Ook de titel van den toegesprokene of zijn naam kan dienen om het voornaamwoord te vervangen, de naam alleen wanneer de spreker in een of ander opzicht de meerdere, de meester is.

§ 322. Gelijk voor den 1sten zoo worden ook voor den 2den persoon gebruikt اوق , awak, door lieden van denzelfden stand, door

ouderen of meerderen jegens jongeren of minderen, door man en vrouw, en in dezelfde gevallen ook ديري, diri, maar vooral tegenover minderen (in poëzie zonder onderscheid van rang), bij welke woorden, als men het meervoud bepaald wil uitdrukken سكلين, sakalian, komt; b. v. اوق دبليڽ, awak dibĕlinja, *heeft hij u gekocht?* ديري هندق كمان, diri hĕndak kamana, *waar wilt gij heen?* — Verder nog ميک, mika, of ميڬ, miga, *gij*, voor het enkel- en meervoud door meerderen jegens minderen en door minderen onderling.

§ 323. Maar vooral wordt zoowel voor den 1sten als voor den 2den persoon veelvuldig gebruik gemaakt van verwantschapsnamen; سودار, soedara, eigenlijk *broer* of *zuster*, noemt de Maleier iedereen, die naar zijn uiterlijk te oordeelen zoowat gelijk met hem staat, zoodat het dan nagenoeg *vrind* beteekent; van zijn سودار sprekende bedoelt de Maleier in het algemeen *bloedverwant tot een niet te bepalen grens.* Een jongere noemt een oudere كاكق, kakak, of ابڠ, abang, *oudere broer* (*zuster*), ons *neef*, *vriend*, of is het verschil van jaren groot genoeg باڤا (باڤ), bapak, *vader*, امق, ĕmak (mak), *moeder*, نينيک, nenek, *grootvader*, *grootmoeder*, مامق, of ماما, mamak, *oom*, en omgekeerd noemt de oudere den jongere ادق, adik, *jongere broer*, *zuster*, انق, anak, *kind*, چوچو (ook wel چو٢ geschreven), tjoetjoe, *kleinkind*, al bestaat er tusschen hen geen familieverwantschap hoegenaamd, of bij volkomen onbekendheid, terwijl elk begrip van familiariteit uitgesloten is, اورڠ مود, orang orang moeda, *jongmensch.* Een troetelwoord als aanspraak aan kleine jongens is باڤا, bapak, *vadertje*, en voor kleine meisjes ما, mak, *moedertje.*

In beleefden of hoffelijken stijl, b. v. in brieven en tegenover personen, wien men achting of toegenegenheid toedraagt, gebruikt men den fijneren vorm, die ontstaat door aan de termen van verwantschap het suffix ند, nda, te hechten; de zoo ontstaande woorden hebben het accent op de voorlaatste lettergreep. Zoo wordt van ايه, ajah, deftiger dan باڤ, bapa, en daarom vooral van vorsten en aanzienlijken gebruikt, ايهند, ajahanda of ajanda, gemaakt;

van ايبو, iboe, *moeder*, met wegwerping der eerste lettergreep, بند, boenda; van ما, mak, *moeder*, مندا, manda; van انق, anak, *kind*, انقد, anakda, ook anakanda, ananda, nanda; van نينڠ, *grootvader*, *grootmoeder*, نيند, nenenda, ook nenda; van چوچو, tjoetjoe, *kleinkind*, چوچند, tjoetjoenda, ook tjoenda; van مامق, mamak, *oom*, ممند, mamanda; van كاكق, kakak, *oudere broer* of *zuster*, كاكند, kakanda, ook, كند, kanda; van ادق, adik, *jongere broer* of *zuster*, ادند, adinda. Op dezelfde wijs wordt van سهاي, sahaja, gevormd, سهايند, sahajanda, gewoonlijk samengetrokken tot سند, sanda, nog hoffelijker dan سهاي, saja; van اينڠ, inang, *vrouwelijke volgeling van een vorstelijk kind, kindermeid (dry nurse)*, اينڠد, inangda, en van بهڬي, bahagia, *voorspoed*, *geluk*, بڬند, baginda, samengetrokken uit bahagianda, *Zijn*, *Haar voorspoed*, *geluk*, d. i. *Zijne*, *Hare Majesteit*, *de vorst*, *vorstin*, in hikajats (verhalen) en poëzie van alle vorstelijke personen, maar in het gewone leven alleen van den regeerenden vorst, Mohammad en de eerste vier kaliefen gebruikt.

Deze woorden nemen geen bezittelijk pronominaal suffix achter zich, daar dit reeds in den vorm opgesloten is; ايهند, ajahanda, beteekent *mijn*, *uw*, *zijn vader*, al naar het verband van den zin dit medebrengt; alleen بند, boenda, maakt hierop een uitzondering, misschien wel omdat dit woord door het verliezen van de eerste lettergreep een vorm heeft aangenomen, die het niet onmiddellijk tot een afgeleid woord stempelt; zoo b. v. جاڠن بند بروسق هاتي, djangan boenda běroesak hati, *moeder*, *wees niet bedroefd*, maar ook يابنداكو, ja boendakoe, *o* (*mijn*) *moeder*; مك كات بنداڽ, maka kata boendanja, *toen sprak zijn moeder*. (1)

(1) In de samenspraken uitgegeven door v. d. Wall treft men echter ايهنداڽ, ajahandanja, aan; تتافي بلم دودق فد ڨڠكت ايهنداڽ, tetapi belom doedoek pada pangkat ajahandanja, *maar hij heeft de plaats van zijn vader nog niet ingenomen*. Eveneens in een handschrift van de Sedjarah Malajoe, No. 190 van den catalogus van het Bat. Gen. van K. en W., مك بڬند دوا لاكي استري فون برموهن كفد ايهنداڽ, maka baginda doea laki isteri pon bermochoen kapada ajahandanja, *de vorst en de vorstin namen afscheid van hun vader*.

Maar de naam of titel van den bloedverwant wordt achter de bedoelde woorden geplaatst, zoodra blijken moet van wiens vader, zoon, enz. sprake is; b. v. انقد بݢند, anakda baginda, *het kind van Zijne Majesteit, de prins, prinses*; ممند توان, mamanda toean, *uw oom.*

§ 324. Wat nu het practische gebruik dezer woorden aangaat, geldt het volgende; wie zich zelf b. v. ايهند, ajahanda, of ککند, kakanda, noemt, zegt tot den toegesprokene انقند, anakanda, of ادند, adinda, en omgekeerd; ککند, kakanda, en ادند, adinda, noemen ook gehuwden en verloofden elkaar, waarbij *de man* ککند, kakanda, *de vrouw* ادند, adinda is (adinda kan dus nooit een eigennaam zijn); ممند, mamanda, is de titel, waarmee de vorst den Bandahara aanspreekt.

Gebruikt een onderdaan zulke verwantschapstermen jegens een vorst, dan moeten zij voorafgegaan worden door فادك, padoeka; b. v. فادك ايهند, padoeka ajahanda, *Uw M's vader;* فادك انقد, padoeka anakda, *Uw H's zoon, dochter*; فادك اينڠد, padoeka inangda, *Uw H's kindermeid.*

§ 325. Wie zich zelf ݢوا, goea, noemt, zegt tot den toegesprokene لو, loe, eveneens Chineesch, wat dus alweer in behoorlijk Maleisch niet te pas komt en door den Europeaan *nooit* tegenover den echten Maleier moet gebruikt worden.

§ 326. In verhalen vindt men de Javaansche pronomina فکولن, pĕkoeloen, ook سڠولن, sĕngoeloen; سمفين, sampejan; انديك, andika, tot een vorst of meerdere, en فکنير, pakĕnira, tot een mindere.

§ 327. *c.* Voor den 3den persoon enkel- en meervoud اي, ia, *hij, zij.* Als direct object neemt het gewoonlijk den vorm دي, dia, aan, die ook in de spreektaal zeer dikwijls voor het subject gebruikt wordt, vooral als de nadruk er op valt; b. v. اينله دي, inilah dia, *hier is het*; ايت دي, itoe dia, *daar is hij, daar is het*; مك ديفون ترچڠڠ٢, maka diapon tertjĕngang-tjĕngang, *hij was verstomd van verbazing.*

Een nevenvorm van اي is اين, inja, dat in het Riousche Maleisch zeer zelden voorkomt, maar op Sum. W. K. meestal gebruikt

wordt; hieruit is ontstaan het eveneens in het Riousch weinig voorkomende دياڽ, dianja, en ڽ, nja, dat achter een werkwoord in het passief het handelend subject van den 3den persoon, *door hem, hen, haar,* uitdrukt (pag. 96). Ook achter de praeposities فد, كفد, سرت, بڬ en اوله neemt اي den vorm ڽ aan, dus فداڽ, padanja, كفداڽ, kapadanja, سرتاڽ, sĕrtanja, بڬيڽ, baginja en اولهڽ, olehnja; wil men echter den nadruk op den persoon laten vallen, dan wordt ook achter deze praeposities دي i. pl. v. ڽ gebruikt; b. v. فاتك هندق ديم كفد ديله, patik hĕndak diam kapada d i a l a h, *ik wil bij hem blijven.*

Nog wordt ڽ en niet دي gebruikt achter de adverbia van plaats, die met de praepositie د, di, of ك, ka, verbonden dienst doen als praeposities; b. v. داتسڽ, diatasnja, *er op;* كدالمڽ, kadalamnja, *er in, er binnen;* دباوهڽ, dibawanja, *er onder;* دسبلهڽ, disabĕlahnja, *er naast,* enz.

Achter de praeposities اكن en دڠن neemt اي evenals اك en اڠكو de euphonische د aan; اكندي, akandia; دڠن دي, dĕngan dia.

§ 328. Ofschoon اي en دي even goed het meervoud als het enkelvoud uitdrukken, bezigt men toch in het meervoud tot bevordering der duidelijkheid zeer vaak مريكئيت, marika itoe, *zij,* eig. *die menschen.*

§ 329. Van oude personen of van personen, aan wie men eerbied verschuldigd is, zegt men wel بليو, bĕliau, dat ook als aanspraak jegens hen in den 2den pers. gebruikt wordt.

§ 330. Van een derden persoon tot een vorst sprekende zegt de onderdaan فاتك ايت, patik itoe, *die slaaf, dienaar, hij,* gewoonlijk samengetrokken tot فاتكت, patiktoe, of wanneer die derde persoon lager in rang is dan de spreker فاچل, patjal, eveneens *slaaf, dienaar,* dat echter nooit zooals فاتك voor 1sten persoon kan dienen. Van een derde tegenover meerderen in het algemeen zegt men سهاي تون ايت, sahaja toean itoe, in welke uitdrukking ايت een bepaling is van سهاي, *die dienaar van u;* samengetrokken wordt het سهاي تونت, sahaja toeantoe, *hij.*

Ook اوق, awak, wordt door minderen als 3de persoon gebruikt; b. v. اوق هندق مڠامق دݢاسق كاون رامي ماتي, awak hĕndak mĕngamoek, digasak kawan ramai mati, *hij wilde amok maken, maar werd door ons allen dood gerost.*

§ 331. In plaats van دي wordt, vooral in gemeenzamen stijl, dikwijls als direct object ث gebruikt, hoofdzakelijk wanneer het niet personen geldt; een enkele maal echter treft men ث ook op die wijs gebruikt voor personen aan; b. v. كالو اكو تڠݢلكنث سياڤ ممبلاث, kalau akoe tinggalkăn, siapa mĕmbĕlanja, *als ik haar verlaat, wie zal haar* (nl. *mijn zieke vrouw*) *dan oppassen*; ملاٴينكن الله تعالي ممبالسث, mĕlainkăn Allah ta'ala mĕmbalasnja, *God alleen kan die* (nl. *uw goedheid*) *vergelden;* لاڤرث ڤاتيك تياد داڤت ڤاتيك هندق سمبهكن ملاٴينكن الله يڠ مڠتهوٴيث, laparnja patik tiada dapat patik hĕndak sĕmbahkăn, mĕlainkăn Allah jang mĕngatahoeinja, *ik zou u niet kunnen zeggen hoe vreeselijk mijn honger was, alleen God weet het;* خبر اڤ ايت ساي هندق بنر مندڠرث, kabar apa itoe, saja hĕndak bĕnar mĕndĕngarnja, *wat is dat voor een zaak, ik ben zeer verlangend ze te vernemen;* داتوق بندر منت بنديرا ايت كڤد سياڤ يڠ منارهث, datoek bandar minta bandera itoe kapada siapa jang mĕnarohnja, *datoek bandar, vraag die vlag aan wie ze in bewaring heeft;* بارڠكالي اورڠ لاٴين يڠ دتيتهكن مڠمبلث, barangkali orang lain jang dititahkăn mĕngambilnja, *misschien zijn er andere lui, aan wie gelast is ze* (nl. *boomen*) *te halen.*

§ 332. Gelijk overigens de voornaamwoorden van den 1sten en 2den persoon weinig gebruikt worden, zoo eischt ook de beleefdheid dat, wanneer men spreekt van personen aan wie men achting of eerbied verschuldigd is, hetzij om leeftijd of rang, hetzij om eenige andere reden, de naam of titel van dien persoon liever herhaald en hij niet aangeduid wordt door اي of دي.

§ 333. Eindelijk moet nog opgemerkt, dat in gemeenzamen stijl een getrouwd man, vooral in den minderen stand, wordt aangeduid door باڤا, bapa, verkort ڤا, pak, *vader*, gevolgd door den naam van zijn oudste kind of van een zijner andere kinderen, dat zich door het een of ander onderscheidt, en een getrouwde vrouw op dezelfde

wijs met ما, mak, *moeder;* b. v. فأ امت, pak Amat, *de vader van Amät;* دمان ما دول, dimana mak Doela, *waar is uw vrouw (de moeder van Doela)*; ook als apostrophe, d. i. als 2de persoon, kunnen deze termen gebruikt worden.

§ 334. *d.* Het onbepaalde pronomen *men* wordt in het Maleisch uitgedrukt door orang, *menschen* (vergl. het Engelsche *men, people*); b. v. كات اورڠ, kata orang, *men zegt;* تياد بوله اورڠ لالو دسين, tiada boleh orang laloe disini, *men mag hier niet langs gaan;* اي دتوكس اورڠ, ia ditoekas orang (pag. 92), *men beschuldigt hem;* مڠاف ككند دبوڠ اورڠ, mĕngapa kakanda diboeang orang, *waarom heeft men u verstooten;* اف سببڽ مك ككند دڤربوت اورڠ دمكين اين, apa sababnja maka kakanda dipĕrboeat orang dĕmikian ini, *waarom heeft men u op deze wijs behandeld.*

§ 335. Onze onbepaalde voornaamwoorden *het* en *er* worden niet door afzonderlijke woorden uitgedrukt; Hollandsche zinnen, waarin zij voorkomen, worden op de volgende wijs in het Maleisch weergegeven; بنرله سفرت كات توان, bĕnarlah sapĕrti kata toean, *het is waar, wat gij zegt,* d. i. *gij hebt gelijk;* انجڠ توانله يڠ ممبونه ڤلندق ايت, andjing toeanlah jang mĕmboenoh pĕlandoek itoe, *het is uw hond, die het dwerghert heeft gedood;* اد سأورڠ راج, ada săorang radja, *er was eens een koning;* اد سبوه نڬري, ada saboeah nĕgĕri, *er is (was) een land,* enz. (pag. 51).

§ 336. *Iemand* is سأورڠ, săorang; جك توان برتمو دڠن سأورڠ, djika toean bĕrtĕmoe dĕngan săorang, *indien gij iemand ontmoet.*

Niemand is سأورڠ تياد, saorang tiada, of tiada saorang, *niet één mensch,* تياد سياف, tiada siapa; تياد سأورڠ داتڠ كماري, tiada saorang datang kamari, *niemand is hier gekomen;* تياد سياف دافت ملاون دي, tiada siapa dapat mĕlawan dia, *niemand kan hem weerstaan.* Tot versterking der ontkenning kan er فون, pon, of جوافون, djoeapon, *zelfs,* bijgevoegd worden; سأورڠ فون تياد, saorang pon tiada, *er is geen enkel mensch;* تياد سياف جوافون, tiada siapa djoeapon, *hoegenaamd niemand.*

§ 337. Het woordje بارغ, barang, dat bij werkwoorden dient om een wensch, dus iets onzekers uit te drukken (pag. 147) en bij getallen om een hoeveelheid minder nauwkeurig, ongeveer, op te geven (pag. 206), komt bij اورغ, سؤرغ, سياف, om dat begrip *iemand* nog onbepaalder en algemeener te maken, zoodat بارغ اورغ, barang orang, beteekent *wie ook, de een of ander, ieder;* b. v. جاغن بارغ سؤرغ مللوءي تمفت اين, djangan barang săorang mĕlaloei tĕmpat ini, *laat niemand, wie ook, hier voorbijgaan.* En zoo بارغ سياف, barang siapa, *wie ook, alwie;* b. v. بارغ سياف كامو براني برهدافن دغن داكـ مريله كتغه ميدان ففراغن, barang siapa kamoe bĕrani bĕrhadapan dĕngan dakoe, marilah katĕngah medan pĕpĕrangan, *alwie van u zich met mij durft te meten, laat hij op het slagveld komen;* en dan zelfs met weglating van سياف, siapa, b. v. بارغ يغ ترلنتغ دتيكمن, barang jang tĕrlintang ditikamnja, *alwie hem in den weg kwam, stak hij* (met zijn kris).

Dat بارغ سياف, barang siapa, kan dan ook wel vertaald worden door *indien iemand*, zooals in het voorlaatste voorbeeld en b. v. in een zin als de volgende: بارغ سياف منتري چين لكت متان ممندغ فد چنچن ايت دهونسن سبنتق اوله تن فرفاته فوته دبريكن فد اورغ ايت, barang siapa mantĕri Tjina lĕkat matanja mĕmandang pada tjintjin itoe, dihoenoesnja săbĕntok oleh Toen Pĕrpatih Poetih, dibĕrikăn pada orang itoe, *indien een der Chineesche mantri's zijn blikken op die ringen vestigde, dan nam T. P. P. er een van zijn vinger en gaf hem aan dien man.*

Nog kan dat *wie ook* uitgedrukt worden door سياف٢, siapa-siapa; b. v. سياف٢ راج داتغ دجوهر, siapa-siapa radja datang di-Djohor, *wie ook van de radja's, welke radja ook, als er een radja te Djohor komt.*

§ 338. *Ieder, iedereen, elk,* is سسؤرغ, sasaorang, ماسغ٢, masing-masing, en تيف٢, tiap-tiap, waarvan de eerste twee van personen, het laatste van personen en zaken gebruikt wordt; b. v. هندقله سسؤرغ ايغت اكن فكرجاءن سندرين, hĕndaklah sasaorang ingat akan pĕkĕrdjaan sĕndirinja, *iedereen moet op zijn eigen zaken*

letten; لالو فولڠله مريکئيت کرومهن ماسيڠ٢ , laloe poelanglah marika itoe karoemahnja masing-masing, *daarop keerden zij ieder naar zijn huis terug;* تيف٢ اورڠ , tiap-tiap orang, *ieder mensch;* تيف٢ هاري, tiap-tiap hari, *elken dag;* تيف٢ سسوات موده کفد الله , tiap-tiap sasoeatoe moedah kapada Allah, *ieder ding, alles is gemakkelijk voor God.* — Hierbij valt op te merken dat تيف٢, tiap-tiap, met een zelfstandig naamwoord gebruikt wordt, terwijl ماسيڠ٢, masing-masing, op zich zelf staat.

§ 339. *Iets* is سسوات, sasoeatoe, of onbepaalder بارڠ سسوات, barang sasoeatoe, *het een of ander;* جکلو اد بارڠ سسوات توان هندق جول , djikalau ada barang sasoeatoe toean hĕndak djoeal, *indien er iets, het een of ander is, dat gij wilt verkoopen; iets, eenige zaak,* is سوات حال, soeatoe hal, nog onbepaalder بارڠ سوات حال , barang soeatoe hal, *eenige zaak welke ook,* جکلو اد بارڠ سوات حال توان , djikalau ada barang soeatoe hal toean, *indien gij de een of andere moeielijkheid hebt, indien u het een of ander overkomt;* سسوات حال , sasoeatoe hal, *iedere zaak,* بارڠ سسوات حال , barang sasoeatoe hal, *iedere zaak welke ook, onverschillig welke zaak.*

Ook اف, apa, dient om *iets* uit te drukken; بارڠ اف, barang apa, *iets wat ook;* b. v. توان کرنياءي همب کران بارڠ اف اکن تند هيدف, toean karoeniai hamba kiranja barang apa akan tanda hidoep (mata, hajat), *geef mij alsjeblieft het een of ander (onverschillig wat) tot een aandenken;* بارڠ سوات اف, barang soeatoe apa, *id.* En dan krijgt dat اف in die samenstellingen de uit het onbepaalde *iets, wat ook,* voortvloeiende beteekenis van *alles, al wat;* b. v. بارڠ اف کهندقم , barang apa kahĕndakmoe, *al wat gij verlangt;* in dezelfde beteekenis verdubbeld اف٢, apa-apa; b. v. اکو سوره چهاري اف٢ اڠکو يڠ درمفسن , akoe soeroh tjahari apa-apa ĕngkau jang dirampasnja, *ik heb gelast alles van u, wat zij* d. i. *al wat zij van u geroofd hebben op te sporen.* Ook مان, mana, مان٢, mana-mana, يڠ مان, jang mana, heeft die beteekenis.

Het onbepaalde wordt nog sterker uitgedrukt door bijvoeging van

15

فون , pon, of جوافون , djoeapon; b. v. بارغ اڤ فون , barang apa pon, of بارغ اف جوافون , barang apa djoeapon, *iets, wat het ook zijn mag.*

Niets wordt door dezelfde woorden uitgedrukt met bijvoeging van de ontkenning تياد , tiada, *niet;* سوات اف فون تياد كلهاتن , soeatoe apa pon tiada kalihatan, *er was hoegenaamd niets te zien;* هيلڠله سكلين هرت سهاي سواتفون تياد تڠڬل فد سهاي , hilanglah sakalian harta saja, soeatoepon tiada tinggal pada saja, *al mijn bezittingen zijn verloren, niets is mij overgebleven.*

§ 340. De onbepaalde voornaamwoorden zelf worden ook wel weggelaten; b. v. جكلو تياد يڠ مرنتاڠي , djikalau tiada (nl. apa-apa) jang mĕrintangi, *als er niet iets is, dat in den weg komt, als er geen verhindering is;* تياد اد يڠ دافت ملاون دي , tiada ada (nl. siapa, saorang) jang dapat mĕlawan dia, *er is niemand, die hem kan weerstaan;* بارغ كتام , barang (nl. apa) katamoe, *al wat gij zegt;* بارغ كهندقن , barang (nl. apa) kahĕndaknja, *al wat hij verlangt;* بارغ فڠلهاتنك , bȃrang (nl. apa) pĕnglihatankoe, *al wat ik gezien heb.*

§ 341. *e.* Het **wederkeerend** voornaamwoord *zich* wordt uitgedrukt door درين , dirinja, *zijn persoon;* اي مپرهكن درين كفد الله , ia mĕnjĕrahkan dirinja kapada Allah, *hij gaf zich over aan God;* اي مپربوكن درين كفد موسه , ia mĕnjĕrboekăn dirinja kapada moesoh, *hij wierp zich op den vijand.*

§ 342. Uit de beteekenis *persoon* vloeit die van *zelf* voort, en zoo is دريك , dirikoe, *mijn persoon = ik zelf;* maar gewoonlijk wordt voor *zelf* سنديري , sĕndiri (euphonisch i. pl. v. sadiri) gebruikt; saja, ĕngkau, toean, ia sĕndiri, *ik, gij, hij zelf;* اي ممبونه درين سنديري , ia mĕmboenoh dirinja sĕndiri, *hij heeft zich zelf om het leven gebracht.*

Verbonden met سام , sama, beteekent سنديري , sĕndiri, *onder elkander*; b. v. هندقله سودار جاڠن بربنته سام سندرين , hĕndaklah soedara djangan bĕrbantah sama sĕndirinja, *broeders moeten niet onder elkander in twist leven.* — Het kan ook wel gebeuren dat سنديري overeenkomt met ons *van zelf*; b. v. فنتو ايت ترتوتف سندرين , pintoe itoe tĕrtoetoep sĕndirinja, *de deur sloeg van zelf toe.*

§ 343. **Aan de beteekenis** *zelf* **is nauw verwant die van** *alleen*; b. v. سهاي برجالن سنديري , saja bĕrdjalan sĕndiri, *ik ging alleen op weg.* In pl. v. سنديري , wordt dan dikwijls ديري verbonden met سؤرڠ , saorang; b. v. دودقله سهاي دسيت سؤرڠ ديري, doedoeklah saja disitoe saorang diri, *ik woonde daar alleen*; en daarbij kan dan ديري bepaald worden door ک, koe, م , moe, ڽ, nja, of eenig ander den 1sten, 2^{den} of 3^{den} persoon aanduidend woord; b. v. لاريله اي سؤرڠ ديريڽ , larilah ia saorang dirinja, *hij vluchtte alleen.*

Ook kan hier nog bijkomen de praepositie دڠن , dĕngan, waardoor de uitdrukking een adverbiale bepaling wordt; b. v. جاڠن توان داتڠ دڠن سؤرڠ ديري توان , djangan toean datang dĕngan saorang diri toean, *kom niet alleen.*

§ 344. Somtijds kan سنديري vertaald worden door *eigen*, d. i. *wat den persoon zelf toebehoort*; b. v. انق سهاي سنديري , anak saja sĕndiri, *het kind van mij zelf*, d. i. *mijn eigen kind*; سهاي فوهنكن سسوات فكاين توان سنديري اكن تند مات , saja poehoenkăn sasoeatoe pakaian toean sĕndiri akan tanda mata, *ik verzoek het een of ander, dat gij zelf gebruikt hebt, als aandenken.*

§ 345. Hoe de w e d e r k e e r i g h e i d in het Maleisch wordt uitgedrukt is reeds op pag. 140 behandeld; ook kan dit geschieden door سؤرڠ....سؤرڠ , saorang....saorang, *de een....den ander*, waarbij het tweede سؤرڠ de praepositie of het als zoodanig dienst doende woord voor zich krijgt, vereischt om de betrekking tusschen de personen aan te duiden; b. v. بركات سؤرڠ دڠن سؤرڠ , bĕrkata saorang dĕngan (kapada) saorang, *met elkander spreken*; هندقله كامو منولڠ سؤرڠ اكن سؤرڠ , hĕndaklah kamoe mĕnoeloeng saorang akan saorang, *gij moet elkander helpen*; دودقله مريكئيت سؤرڠ مڠهادف سؤرڠ , doedoeklah marika itoe saorang mĕnghadap saorang, *zij zaten tegenover elkander.*

II. De bezittelijke voornaamwoorden.

§ 346. Reeds op pag. 182 is vermeld, hoe de naast elkander plaatsing van twee substantieven dienen kan om den possessieven

genitief uit te drukken en gebleken, dat daarbij de naam van den bezitter, als zijnde een bepaling, achter dien van het bezeten voorwerp geplaatst wordt. Op dezelfde wijs nu geven de persoonlijke voornaamwoorden achter den naam van een voorwerp geplaatst den persoon te kennen, die de bezitter van dat voorwerp is, m. a. w. wordt een persoonlijk voornaamwoord achter den naam van eenig voorwerp geplaatst, dan verandert het van functie en wordt een bezittelijk voornaamwoord. Eveneens is dit het geval met alle woorden, die als persoonlijke voornaamwoorden dienst toen. Bij dien overgang van persoonlijk tot bezittelijk voornaamwoord bezigt men gewoonlijk voor اكُ, akoe, *ik*, كُ, koe; voor كامو, kamoe, *gij*, م, moe, en voor اي, ia, *hij*, ڽ, nja, die als suffixen aan het voorafgaande woord gehecht worden; b. v. رومهكُ, roemahkoe, *mijn huis*; كبن كيت, kĕbon kita, *mijn*, *onze tuin*; انق فاتك, anak patik, *mijn kind*; — فربواتنم, pĕrboeatanmoe, *uw daad*; اف٢ اڠكو, apa-apa ĕngkau, *al wat van u is*; ساله اڠكو, salah ĕngkau, *uw schuld*; فكرجاٴن تون, pĕkĕrdjaan toean, *uw taak*; — انقد بڬند, anakda baginda, *het kind van Zijne Majesteit*; كداڽ, koedanja, *zijn paard*; فوهن بوه٢هن مريكئيت, pohon boeah-boeahan marika itoe, *de vruchtboomen van die menschen*, *hun vruchtboomen*.

De volledige vormen اكُ, akoe, كامو, kamoe, en دي, dia, worden vooral gebezigd, wanneer de nadruk op den bezitter valt; b. v. اينله سورة اكُ, inilah soerat akoe, *dit is mijn geschrift*, in tegenoverstelling van dat van een ander; انجڠ كامو, andjing kamoe, *uw hond*; دكنلڽ اي كرس دي, dikĕnalnja ia kĕris dia, *hij herkende daarin zijn kris*; دان درفد انق چوچو ديله برڬلر تلاني بنتن, dan dari pada anak tjoetjoe dialah bĕrgĕlar Tĕlani Bintau, *en het zijn (personen behoorende tot) zijne nakomelingen, die den titel Tĕlani Bintan hebben.* — Het gebruik van دي als possessief komt in geschriften echter weinig voor.

§ 347. Ook worden de persoonlijke voornaamwoorden of als zoodanig gebruikte woorden bezittelijk door er امفوڽ, ampoenja, onmiddellijk op te doen volgen en daarna het bezeten voorwerp te noemen. Dat امفوڽ, ampoenja, wordt door wegwerping der eerste

lettergreep verkort tot فوڽ, poenja; van deze twee stammen worden de werkwoorden مڠمفوڽاٴي, mĕngampoenjai, en ممفوڽاٴي, mĕmpoenjai, *bezitten*, en hiervan weer het zelden gebruikte substantief كفڽاٴن (كفوڽاٴن), kapoenjaan, *bezitting*, *eigendom*, gemaakt. Het voornaamwoord of substantief nu dat امفوڽ, ampoenja, of فوڽ, poenja, achter zich krijgt, komt daardoor in den possessieven genitief te staan; b. v. اينله توان امفوڽ كود, inilah toean ampoenja koeda, *dit is Mijnheer's* (*uw*) *paard;* سودار سهاي امفوڽ رومه, soedara saja ampoenja roemah, *mijn broer's huis;* كات يڠ امفوڽ چريترا اين, kata jang ampoenja tjĕritĕra ini (*hij*) *wiens verhaal dit is* (*= de auteur van dit verhaal*) *vertelt;* كات يڠ امفوڽ دوسن ايت, kata jang ampoenja doesoen itoe, (*hij*) *wiens boschtuin dat* (*was*), d. i. *de eigenaar van dien boschtuin sprak;* دي يڠ امفوڽ مليك ايت, dia jang ampoenja milik itoe (waar دي en niet اي gebezigd is, omdat de volle nadruk op dat woord valt), *hij is de eigenaar van dat eigendom*, d. i. *het is zijn eigendom;* كامي فوڽ كبون, kami poenja kĕbon, *mijn tuin;* ڤڠهولو فوڽ ڤكرجاٴن, pĕnghoeloe poenja pĕkĕrdjaan, *des penghoeloe's taak;* دي فوڽ ساوه, dia poenja sawah (niet ia poenja, omdat اي hier geen nominatief is), *zijn rijstveld.*

Zooals uit de opgegeven voorbeelden blijkt, mag dat poenja of ampoenja eigenlijk alleen gebruikt worden, wanneer men den bezitter met meer nadruk wil doen uitkomen, of wanneer zooals bij jang ampoenja de bezitter op geen andere wijze kan aangeduid worden.

§ 348. Evenals de nevenstelling van twee substantieven ook andere betrekkingen dan de possessieve uitdrukt, zoo kan dit ook gebeuren met de bijvoeging van ڽ, nja; b. v. اينله جالنڽ, inilah djalannja, *dit is de weg er heen;* سڤرت ڤڽاكيت ايت تياد اوبتڽ, sapĕrti pĕnjakit itoe tiada obatnja, *wat die ziekte betreft, daar is geen geneesmiddel tegen.*

§ 349. Dat ڽ, nja, dient verder dikwijls alleen tot bevordering der duidelijkheid, met name achter de adjectieven, wanneer zij als substantieven gebruikt worden, terwijl zij zonder ڽ praedicaten

zouden zijn; b. v. لوس فادڠ ايت , loeas padang itoe, *uitgestrekt* (*is*) *die vlakte;* باپق رعيتن , banjak rajatnja, *talrijk* (*is*) *zijn volk;* دالم فريڬي اين , dalam părigi ini, *diep* (*is*) *deze put.* Door bijvoeging van ن houdt het adjectief op praedicaat te zijn en krijgt de beteekenis van substantief; لوسن فادڠ ايت , loeasnja padang itoe, *de uitgestrektheid van die vlakte;* باپقن رعيتن , banjaknja rajatnja, *het aantal zijner onderdanen;* دالمن فريڬي اين , dalamnja părigi ini, *de diepte van dezen put.*

Eveneens wanneer twee substantieven in een possessieve verhouding verbonden zijn en het tweede is bepaald door een aanwijzend voornaamwoord; b. v. انق تون ايت , anak toean itoe, kan naar het verband van den zin beteekenen, *dat kind van u* of *het kind van dien heer;* bedoelt men nu bepaald het laatste, dan kan انق duidelijkheidshalve van de andere woorden gescheiden worden door er het suffix ن bij te voegen, dat daarbij geheel en al demonstratief wordt, dus انقن تون ايت , anaknja toean itoe; انق راج ايت , anak radja itoe, *die anak radja, die prins,* انقن راج ايت , anaknja radja itoe, *de zoon* (*dochter*) *van dien vorst;* رومه تون ايت , roemah toean itoe, *dat huis van u,* رومهن تون ايت , roemahnja toean itoe, *het huis van dien heer.*

Een zelfde demonstratieve beteekenis heeft ن , nja, in uitdrukkingen als de volgende, waarbij het eveneens zijn possessieve beteekenis geheel verliest; دمان رومهن ايت , dimana roemah n j a itoe, *waar is het b e d o e l d e huis* (het huis waarover wij gesproken hebben b. v.); اينله تمباڠنن , inilah tambangan n j a, *hier is d e boot,* nl. die wij zoeken, die wij gehuurd hebben, of iets dergelijks.

§ 350. Somtijds evenwel wordt ن geheel overtollig gebruikt, als het geplaatst wordt achter een naamwoord dat in genitieve verhouding verkeert met het volgend naamwoord; b. v. رومهن تون انو , roemahnja toean anoe, *het huis van den heer N.;* ربان لقسمان , ribanja laksamana, *de schoot van den vlootvoogd.* En dan wordt dat ن zelfs gebruikt indien de bezitter de 1ste of 2de persoon is, doch niet door een persoonlijk pronomen maar door een substantief (dus eigenlijk 3de persoon, pag. 95) is aangeduid; zoo in den op pag. 222

opgegeven zin لافرن فاتيک , laparnja patik, eig. *de honger van uw slaaf*, d. i. *mijn honger.*

Dit gebruik van ن , waarmee dat van *e* of *ipoen* in het Javaansch te vergelijken is, is in het Maleisch niet aanbevelenswaardig en wordt in goede geschriften slechts zelden aangetroffen.

§ 351. De zelfstandige possessieven, *de mijne* enz., worden in het Maleisch uitgedrukt door herhaling van den naam van het bezeten voorwerp; هرت اين هرت همب , harta ini harta hamba, *deze goederen zijn de mijne;* كود ايت كود سودار سهاي , koeda itoe koeda soedara saja, *dat paard is het paard van mijn broeder*, of سودار سهاي , soedara saja, als 2de persoon, *gij*, beschouwd, *dat paard is het uwe;* كبن ايت كبنڽ , kĕbon itoe kĕbonnja, *die tuin is de zijne.* Of men gebruikt ملک , milik, of فوڽ , poenja, *eigendom*, met het voornaamwoord of als zoodanig gebezigde woord, dat den bezitter aanduidt; b. v. سکل هرت اين فوڽاک , sĕgala harta ini poenjakoe, *deze goederen zijn mijn eigendom, de mijne;* هاڽ كلدي اين ملک همب , hanja kaldai ini milik hamba, *alleen deze ezel is mijn eigendom, deze ezel is al wat ik bezit.* Of wel men noemt het bezeten voorwerp en zegt daarna, wie er de eigenaar van is; b. v. ساوه اين سودار سهاي يڠ امفوڽ دي , sawah ini soedara saja jang ampoenja dia, *deze sawah, mijn broeder is er de eigenaar van*, d. i. *behoort aan mijn broeder;* سکلين فراهو اين ايله يڠ امفوڽ دي , sakalian pĕrahoe ini ialah jang ampoenja dia, *al deze vaartuigen hij is het, die er de eigenaar van is* d. i. *zijn de zijne.*

Spreekt men van personen, dan worden die zelfstandige possessieven, *de mijnen* enz., uitgedrukt door انق استري , anak istĕri, *vrouw en kinderen;* انق برانق , anak bĕranak, *de ouders met hun kinderen;* قوم كلوارݢ , kaoem kaloearga, *bloedverwanten;* اورڠ , orang, رعية , rajat, *lieden*, *onderhoorigen* en dergelijke woorden, die *familie*, *huisgenooten* enz. beteekenen; b. v. هارفله سهاي توان انق برانق دالم صحة والعافية سهاج , haraplah saja toean anak bĕranak dalam sihat wa'l afiat sadja, *ik hoop dat gij met al de uwen voortdurend in gezondheid verkeert;* ماتيله اي دڠن سکلين رعيتڽ , matilah ia dĕngan sakalian rajatnja, *hij kwam om met al de zijnen;* مک تيته

بڬند سوره بونه دي دڠن سكلين ايسي رومهڽ , maka titah baginda soeroh boenoh dia dĕngan sakalian isi roemahnja, *daarop beval de vorst hem met al zijn huisgenooten te dooden.*

III. De aanwijzende voornaamwoorden.

§ 352. Deze zijn zoowel voor personen als zaken اين , ini, *deze, dit,* en ايت , itoe, *die, dat.*

Het eerste van deze twee woorden, اين , ini, (in poëzie en hikajat's ook نن , nin) wordt gebruikt van wat nabij of tegenwoordig is; b. v. رومه اين , roemah ini, *dit huis;* تاهن اين , *dit jaar*, en zoo om dat begrip van tegenwoordigheid sterker te doen uitkomen, اكو اين , akoe ini, *ik die hier nu tegenwoordig ben*, als het ware met vingerwijzing van den spreker op zich zelf; سكارڠ اين , săkarang ini, *nu, op dit oogenblik;* عادة ايت تياد براوبه سمفي سكارڠ اين , adat itoe tiada bĕrobah sampai sakarang ini, *die gewoonte (instelling) is tot op den huidigen dag niet veranderd.* In zulk een tijdsbepaling wordt i. pl. v. سكارڠ اين ook wel eenvoudig اين gebruikt of كيني , ook كينن , kinin; b. v. دري مان كداتڠن توان اين , dari mana kadatangan toean ini, *vanwaar komt gij nu;* باتو ايت اد سمفي كيني , batoe itoe ada sampai kini, *die steen is er tot nu toe nog.*

Het andere, ايت , itoe, dient om meer verwijderde personen of zaken aan te wijzen; b. v. انق ايت , anak itoe, *dat kind;* كتاب ايت , kitab itoe, *dat boek.*

§ 353. Verbonden met جوڬ , djoega, krijgen zij de beteekenis *dezelfde;* b. v. فاڬي تادي سهاي ليهت اورڠ اين جوڬ , pagi tadi saja lihat orang ini djoega, *van morgen heb ik dezen zelfden man gezien;* هندقله اي داتڠ هاري اين جوڬ , hĕndaklah ia datang hari ini djoega, *hij moet op dezen eigen dag* d. i. *heden nog komen;* فد هاري ايت جوڬ ترباكرله رومه سهاي دكمفڠ كوت توا , pada hari itoe djoega tĕrbakarlah roemah saja dikampoeng Kota toea, *op dien zelfden dag verbrandde mijn huis in de kampong Kota toea.*

§ 354. Van اين en ايت worden de aanwijzende voornaamwoorden van hoedanigheid بڬين , bĕgini, en بڬيت , bĕgitoe, gemaakt,

die beschouwd worden als samentrekkingen van باڬي اين, bagai ini, en باڬي ايت, bagai itoe, (pag. 42) *van deze soort*, *van die soort*, *zoodanig*, *zoo*; b. v. بڬين رفان, bĕgini roepanja, *zoo schijnt het er mee gesteld*; بڬيت كتان, bĕgitoe katanja, *aldus waren zijne woorden (sprak hij)*.

Dezelfde beteekenis heeft دمكين, dĕmikian, *zoodanig*, dat met اين, ايت en جوڬ verbonden wordt; دمكين جوڬ, dĕmikian djoega, *op dezelfde wijs*; دمكينله بلاسنڽ اكن كبجيكن توان, dĕmikianlah balasannja akan kabadjikan toean, *zoodanig is zijn vergelding van* = *zoo vergeldt hij uwe weldaden*. In plaats van دمكين, dĕmikian, gebruikt men ook سدمكين, sadĕmikian, met dezelfde beteekenis, en hiervoor weer سكين, sakian, سكين ايت, sakian itoe, *op die wijze*, *zoo*.

§ 355. Daar اين en ايت bepalende woorden zijn, moeten zij achter het substantief komen, waarbij zij behooren; in de spreektaal evenwel worden zij, ook door Maleiers, wel vóór het substantief geplaatst. Heeft zulk een substantief nog andere bepalingen, dan komen اين en ايت achter al die bepalingen; b. v. كتاب يڠ سهاي باچ مالم تادي ايت, kitab jang saja batja malam tadi itoe, *het boek dat ik dezen nacht gelezen heb*; رومه يڠ دبوتڽ ايت, roemah jang diboeatnja itoe, *het huis dat hij gebouwd heeft*.

§ 356. De demonstratieven kunnen in het Maleisch niet zelfstandig optreden, wanneer zij daardoor in de plaats zouden komen van een substantief; òf het substantief moet herhaald worden, òf als er sprake is van personen moeten zij vervangen worden door het persoonlijk voornaamwoord *hij*, *zij*; ons *het* in de beteekenis van *dat* wordt verzwegen of uitgedrukt door *die zaak*, حال ايت, hal itoe; b. v. اداله برفوله٢ انق راج ماسق كدالم رومه ايت مك ماتيله مريك ايت سكليڽ, adalah bĕrpoeloh-poeloh anak radja masoek kadalam roemah itoe, maka matilah marika itoe sakaliannja, *tientallen van prinsen zijn dat huis binnengegaan en deze zijn allen omgekomen*; ستله سده اي ملفسكن بورڠ ايت مك بورڠ ايتفون تربڠله لالو هڠڬفله فد سوات چابڠ كايو, satĕlah soedah ia mĕlĕpaskăn boeroeng itoe, maka boeroeng itoepon tĕrbanglah, laloe hinggaplah

pada soeatoe tjabang kajoe, *toen hij den vogel losgelaten had, vloog deze weg en ging op een tak zitten;* تياد سهاي ليهت , tiada saja lihat, *ik heb het niet gezien;* ادكه تون مندڠر حال ايت , adakah toean mĕndĕngar hal itoe, *heb gij het gehoord.*

§ 357. Maar wel kunnen zij praedicaat zijn, in welk geval zij gewoonlijk het nadrukswoordje له, lah, aannemen; b. v. اينله خبر يڠ سهاي كهنداكي , inilah kabar jang saja kahĕndaki, *dit is het bericht, waarnaar ik verlangde;* ايتله كود سهاي يڠ دلريكن اورڠ , itoelah koeda saja jang dilarikăn orang, *dat is mijn paard, dat men gestolen heeft;* بارڠ دفرتموكن الله فول انتار تون دڠن سهاي ايتله يڠ سهاي هارفكن سيڠ دان مالم , barang dipertĕmoekăn Allah poela antara toean dĕngan saja, itoelah jang saja harapkăn siang dan malam, *God geve dat wij elkander weder mogen ontmoeten, dat is het waarop ik dag en nacht hoop.*

§ 358. Ook wanneer zij terugslaan op een geheelen zin, kunnen zij op zich zelf staand gebruikt worden; b. v. حتي مك سكلين مريكئيتفون كمباليله ستله ايت مك راج فون براڠكتله لالو كئاستان , hata maka sakalian marika itoe pon kombalilah; satĕlah itoe maka radja pon bĕrangkatlah laloe kaastana, *toen keerden allen naar hun woning terug en daarop* (nl. *toen dat geschied was*) *begaf ook de vorst zich naar het paleis*, in welken zin ايت slaat op het terugkeeren van die personen; مك ترتيدرله سهاي تتكل ايت مك داتڠله سأورڠ , maka tĕrtidoerlah saja; tatkala itoe maka datanglah săorang, *toen viel ik in slaap; op dat oogenblik,* (nl. van het in slaap vallen) *kwam er iemand.*

§ 359. De aanwijzende voornaamwoorden kunnen niet alleen bepalingen zijn van een substantief, maar ook van een werkwoord of van een geheelen zin, die dan als een substantief te beschouwen zijn, wanneer nl. de handeling, die in een zin uitgedrukt is, in een volgenden wordt herhaald; b. v. لالو برلايرله كامي ستله براف لمان برلاير ايت , laloe bĕrlajarlah kami; satĕlah bĕrapa lamanja bĕrlajar itoe, *daarop gingen wij onder zeil; nadat dat onder zeil zijn eenigen tijd geduurd had,* d. i. *nadat wij eenigen tijd onder zeil geweest waren;* دمكين فرنتهن هندقله كامو سكلين منبڠ فوهن كايو اين ستله سده منبڠ فوهن كايو ايت بهارو هندقله دتبس سكل سمق٢ , dĕmikian părintahnja:

hĕndaklah kamoe sakalian mĕnĕbang pohon kajoe ini; satĕlah soedah mĕnĕbang pohon kajoe itoe, baharoe hĕndaklah ditĕbas sĕgala sĕmak-sĕmak, *aldus luidt het (zijn) bevel: gij moet deze boomen vellen en wanneer dat vellen van de boomen afgeloopen is, dan eerst moet het struikgewas weggekapt worden* (d. i. *en eerst daarna moet* enz.)

IV. De vragende voornaamwoorden.

§ 360. Deze zijn اف, apa, *welk, wat,* en مان, mana, *wie, welk, wat voor een,* en hun samenstellingen.

Met اف vraagt men naar zaken en naar den naam van zaken; b. v. اف خبرن مك توان داتڠ اين, apa kabarnja maka toean datang ini, *wat is er voor nieuws (wat is er te doen), dat gij hier komt;* اف سببن مك اي برسترو دڠن توان, apa sababnja maka ia bĕrsĕtĕroe dĕngan toean, *wat is de reden dat hij in vijandschap met u leeft;* سكارڠ اف داي كيت, sakarang apa daja kita, *hoe zullen wij het nu aanleggen, wat kunnen wij er nu aan doen,* een gewone vragende uitdrukking, in beteekenis gelijk aan تياد كيت برداي لاڬي, tiada kita bĕrdaja lagi, *wij kunnen er niets meer aan doen, wij zijn ten einde raad,* waarvoor men op Java, maar ook wel onder werkelijke Maleiers, meestal zegt اف بوله بوات, apa boleh boeat (= diboeat), *wat kan er aan gedaan worden = er is niets aan te doen;* اف نام بوه اين, apa nama boeah ini, *wat is de naam van, hoe heet deze vrucht.*

اف, Apa, is de stam van het werkwoord مڠاف, mĕngapa, *apa hebben of zijn,* d. i. *van belang zijn,* meestal *ontkennend* تياد مڠاف, tiada mĕngapa, *het is niet van belang, het doet er niet toe, het komt er niet op aan;* of *vragend, wat is de apa, het belang, de reden er van, waarom;* مڠاف تياد اي داتڠ, mĕngapa tiada ia datang, *waarom komt hij niet, is hij niet gekomen.* — In het op Java gebruikelijke Maleisch wordt dat مڠاف, mĕngapa, vervangen door كناف, kĕnapa, dat wel kan ontstaan zijn uit de samentrekking van اكن اف, akan apa, *tot wat, waartoe, waarvoor.*

Verbonden met سي (pag. 185), si, wordt het سياف, siapa, *wie,* dat dient om naar personen en namen van personen te vragen; b. v.

سياف داتڠ ايت, siapa datang itoe, *wie komt daar*; انق سياف ايت, anak siapa itoe, *wiens kind is dat*; سياف نام راج ددالم نڬري اين, siapa nama radja didalam nĕgĕri ini, *hoe heet de koning in dit land*; سياف نام سودرام ايت, siapa nama soedaramoe itoe, *hoe heet die broer van je.*

Wordt naar één uit meer personen gevraagd, *wie van...*, dan zegt de Maleier òf سياف كامو, siapa kamoe, *wie van u*, òf hij drukt dat *van* uit door, فد انتار, pada antara, *onder, tusschen (parmi)*, سياف فد انتار سكلين مانسي, siapa pada antara sakalian manoesia, *wie van alle menschen.* (Dat سياف dienst doet als onbepaald voornaamwoord is reeds op pag. 223 vermeld).

§ 361. Wanneer اف en سياف het direct object der handeling zijn, moet, wijl dan de nadruk natuurlijk op dat object valt, de zin in het Maleisch in het passief geconstrueerd worden, of wel het werkwoord wordt door een substantief vervangen; zoo is bijv. *wien roept gij*, تون فڠڬل سياف, toean panggil siapa, of سياف تون فڠڬل, siapa toean panggil, *wie wordt door u geroepen*, of volledig سياف يڠ تون فڠڬل ايت, siapa jang toean panggil itoe, *wie is het die door u geroepen wordt*; اف يڠ دچهرين, apa jang ditjaharinja of دچهرين اف, ditjaharinja apa, *wat is het, dat door hem gezocht wordt*; اف جوابڽ, apa djawabnja, *wat was zijn antwoord, wat antwoordde hij*; اف فكرجاءنڽ, apa pĕkĕrdjaannja, *wat is zijn werk, wat heeft hij te doen*; تونهمب سأورڠ اف بهين كفداڽ, toeanbamba saorang apa bĕhina kapadanja, *wat geeft hij om u alleen*, letterlijk *wat is uw belangrijkheid voor hem.* (¹)

§ 362. Met مان, mana, vraagt men zoowel naar personen als naar zaken; b. v. اورڠ مان ايت, orang mana itoe, *wat is dat voor*

(¹) In het op Java en overal elders tusschen Europeanen en inlanders gebruikelijk Maleisch doet اف, apa, dikwijls dienst als inleiding van een vraag; b. v. اف تون سده ليهت تماش ايت, apa toean soedah lihat tamasa itoe, *hebt gij die merkwaardigheid reeds gezien?* Dit is een Javanisme, dat in behoorlijk Maleisch volstrekt niet te pas komt. (Over de wijze om een vraag uit te drukken zie bij de bijwoorden).

een man; رومه مان , roemah mana, *welk huis*; كفل مان يڠ توان تمفاڠي ايت , kapal mana jang toean toempangi itoe, *op wat voor een schip hebt gij de reis gemaakt*; يڠ مان هندق دبونه , jang mana hĕndak diboenoh, *welke moet gedood worden*; كمفڠ كمان سهاي فرڬي اوا' هندق تپاكن ايتله كمفڠ تنجڠ , kampoeng kamana saja pĕrgi, awak hĕndak tanjakăn, itoelah kampoeng Tandjoeng, *naar welke kampong ik ga, wilt gij vragen, het is de kampong Tandjoeng.*

En zoo ook in niet-rechtstreeksche vragen, b. v. تياد ككنالن لاڬي مان يڠ لاون دان مان يڠ كاون , tiada kakĕnalan lagi mana jang lawan dan mana jang kawan, *men kon niet meer onderscheiden, wie vijanden en wie vrienden waren* (*vriend van vijand*); تياد دافت دبيداكنڽ مان يڠ تبو دان مان يڠ جاڬڠ , tiada dapat dibedakănnja mana jang tĕboe dan mana jang djagoeng, *hij kan geen suikerriet van maïs onderscheiden.*

§ 363. Vraagwoorden van hoedanigheid zijn بتاف , bĕtapa, over de samenstelling waarvan reeds op pag. 42 gesproken is, en بڬيمان, bagaimana, die beide *hoedanig* beteekenen; b. v. بتاف بچرام , bĕtapa bitjaramoe, *hoe* (*wat*) *is uw meening*; بتاف فريڽ توان هندق مپمفيكن مقصود توان ايت , bĕtapa pĕrinja toean hĕndak mĕnjampaikăn maksoed toean itoe, *op welke wijs wilt gij dat plan van u uitvoeren*; بڬيمان حال ايت , bagaimana hal itoe, *hoe is die zaak?* بڬيمان كلكونڽ سكارڠ اين , bagaimana kalakoeannja sakarang ini, *hoe is zijn gedrag tegenwoordig.*

§ 364. Het vraagwoord van hoeveelheid is براف , bĕrapa, samengesteld uit اف en het praefix بر; b. v. براف باڽق , bĕrapa banjak, *hoe talrijk*, *hoeveel*; اد براف باڽق اورڠ فد راس توان بوله بركمفل دسين , ada bĕrapa banjak orang pada rasa toean boleh bĕrkoempoel disini, *hoeveel menschen schat gij, dat hier bijeenkomen kunnen*; براف هرڬ كاءين اين , bĕrapa harga kain ini, *hoeveel is de waarde, de prijs van deze kain, wat kost deze kain.*

Dat براف is de stam van ببراف , bĕbĕrapa, dat er door voorvoeging van بر van gemaakt is, welk praefix overeenkomstig den regel de *r* verliest ten gevolge van de aanwezigheid dier letter in

de eerste lĕttergreep van براف, bĕrapa; ببراف, bĕbĕrapa, reeds genoemd bij de adjectieven, duidt een onbepaalde hoeveelheid aan, *eenige*, *sommige*, *vele*; verwarring met براف, zooals in het gebruik door de Maleiers dikwijls geschiedt, mag dus niet plaats hebben.

V. De betrekkelijke voornaamwoorden.

§ 365. Deze zijn يڠ, jang, en نن, nan, het laatste alleen in gedichten en op Sum. W. K., waar het altijd i. pl. v. يڠ, jang, gebruikt wordt.

Daar het betrekkelijk voornaamwoord altijd aan het begin van een relatieven zin staat, kan het in het Maleisch nooit anders dan als het grammaticaal subject (1ste naamval) fungeeren; سكلين اورڠ يڠ برماٴين دسيت, sakalian orang jang bĕrmain disitoe, *allen die zich hier vermaken*; راج يڠ ممرنتهكن نڬري اين, radja jang mĕmarintahkăn nĕgĕri ini, *de vorst die over dit land regeert*; داڬڠن يڠ لاكو فد نڬري ايت, dagangan jang lakoe pada nĕgĕri itoe, *koopwaren die daar gewild zijn.*

Waar het bij ons als direct object of met een praepositie voorkomt, moet de uitdrukking in het Maleisch gewijzigd worden.

Bij de behandeling van het passief is reeds aangetoond, dat wanneer het object der handeling vóór het werkwoord genoemd wordt, de zin in het passief geconstrueerd wordt en dit is dus natuurlijk ook het geval, als يڠ het object der handeling is (pag. 101). De Maleier zegt dus niet: *de wonderen die ik gezien heb*, maar: *die door mij gezien zijn*, سڬل عجايب يڠ سهاي ليهت ايت, sĕgala adjaib jang saja lihat itoe. Of wel hij vervangt het werkwoord door een verbaal substantief; سڬل فربواتنم يڠ جاهت ايت, sĕgala pĕrboeatanmoe jang djahat itoe, *de slechte daden, die gij verricht hebt* (*de daden van u, die slecht zijn*).

Heeft het betrekkelijk voornaamwoord in het Hollandsch een praepositie bij zich, ook dan wordt het in het Maleisch het direct object, zoodat, wanneer wij in onze taal een intransitief werkwoord gebruiken, dit in het Maleisch weer moet vervangen worden, òf door een transitief werkwoord, dat het betrekkelijk voornaamwoord tot direct object heeft en dus in het passief wordt geconstrueerd,

ôf door een verbaal substantief, dan wel door het substantief تمفت, tĕmpat, *plaats*. Zoo wordt: *het paard, waarop ik gereden heb*, in het Maleisch: *het paard, dat door mij bereden is*, كود يڠ سهاي نائيكي ايت, koeda jang saja naiki itoe; *de man op wien gij vertrouwt*, is اورڠ يڠ توان فرچياءي ايت, orang jang toean pĕrtjajai itoe, *de man die door u vertrouwd wordt;* بيليك يڠ دمسوكينڽ ايت, bilik jang dimasoekinja itoe, *de kamer waarin hij gegaan was;* ݢونوڠ يڠ توان توروني ايت, goenoeng jang toean toeroeni itoe, *de berg waarvan gij neergedaald zijt;* ايير رنداماڽ بنه ايت, ajar rĕndaman bĕnih itoe, *het water, waarin het zaad geweekt is (dat gediend heeft om er het zaad in te weeken);* تياد سأورڠ جوافون كفرچياءنكو, tiada saorang djoeapon kapĕrtjaankoe, *er is hoegenaamd niemand, op wien ik vertrouwen kan;* دفنتاڽ بسيڽ كفد سوداݢر تمفتڽ منمفڠكن بسي ايت, dipintanja bĕsinja kapada soedagar t ĕ m p a t n j a mĕnoempangkăn bĕsi itoe, *hij vroeg zijn ijzer aan den koopman, w i e n hij het te bewaren had gegeven;* تياد سياف تمفتڽ مڠدوكن حالڽ, tiada siapa **t ĕ m p a t n j a** mĕngadoekăn halnja, *er was niemand a a n w i e n hij zijn nood kon klagen.*

Constructies, waarin يڠ met een praepositie en een pronominaal suffix in een adjectieven zin voorkomt, moeten als niet-Maleisch beschouwd worden; b. v. تياد سياف يڠ فداڽ دافت همب مڠدوكن حال اين, tiada siapa jang padanja dapat hamba mĕngadoekăn hal ini, *er is niemand aan wien ik deze zaak kan klagen*, moet veranderd worden in سياف٢ فون تياد تمفت همب مڠدوكن حال همب اين, siapa-siapa pon tiada tĕmpat hamba mĕngadoekăn hal hamba ini.

§ 366. Staat het betrekkelijk voornaamwoord in den possessieven genitief, (*wiens*), dan komt يڠ aan het begin van den adjectieven bepalenden zin en de naam van het bezeten voorwerp wordt na het werkwoord genoemd, daarbij het pronominale possessieve suffix ڽ aannemende; فنچوري يڠ دسوره اوله حاكم كودڠ تاڠنڽ, pĕntjoeri **j a n g** disoeroh oleh hakim koedoeng tangan **n j a**, *de dief w i e n s hand op last van den rechter afgehouwen was;* سهايله يڠ كمتين ايبو بفاڽ, sajalah jang kamatian iboe bapanja, *ik ben het wiens ouders gestorven*

zijn; اينله اورڠ يڠ کچوريئن سڬل هرت بندان , inilah orang jang katjoerian sĕgala harta bĕndanja, *dit is de man, wiens goederen gestolen zijn.*

Maar dient de adjectieve bepaling alleen om te zeggen, dat de persoon in den hoofdzin genoemd de eigenaar is van de in den bijzin opgegeven zaak, dan wordt dit uitgedrukt door het reeds vroeger (pag. 229) opgegeven يڠ امفون , jang ampoenja; b. v. سوداڬر يڠ امفون بسي ايت, soedagar jang ampoenja bĕsi itoe, *de koopman van wien dat ijzer was (wiens ijzer).*

§ 367. Het gebeurt ondertusschen zeer dikwijls, dat wij het relatieve pronomen gebruiken moeten, waar dit in het Maleisch niet het geval is en het verzwegen wordt; b. v. اد سئورڠ راج ترلالو بسر کرجائنن, ada säorang radja tĕrlaloe bĕsar karadjaannja, *er was eens een vorst, w i e n s rijk zeer groot was*; اد سبوه نڬري رجان ترلالو امت ظالم سکالي , ada säboeh nĕgĕri radjanja tĕrlaloe amat lalim sakali, *er was een rijk, w e l k s vorst buitengewoon onrechtvaardig was*; اد سوداڬر هندق برلاير , ada soedagar hĕndak bĕrlajar, *er was een koopman, d i e op reis wilde gaan* (*willende op reis gaan*); جکلو کيت دبري الله براوله انق لاکي٢ اکو برنذر هندق مموتڠ کمبڠ يڠ بسر دان ليبر تندقن سجڠکل , djikalau kita dibĕri Allah bĕroleh anak laki-laki, akoe bĕrnazar hĕndak mĕmotong kambing jang bĕsar dan lebar tandoeknja sadjĕngkal, *als God geeft dat wij een zoon krijgen, dan doe ik de gelofte dat ik een grooten bok zal slachten, w i e n s horens een span dik zijn.*

Omgekeerd wordt het antecedent van يڠ wel verzwegen; b. v. کات يڠ امفون چرترا اين, kata jang ampoenja tjĕritĕra ini, i. pl. v. orang jang ampoenja; اد يڠ , ada jang, *sommigen*, i. pl. v. ada orang jang, waarvan de omzetting in يڠاد , jang ada, zooals bij den bekenden schrijver Abdoellah veelvuldig voorkomt, niet is aan te bevelen; يڠ اکن داتڠ , jang akan datang, *in het vervolg*, waarin *tijd* het antecedent van يڠ verzwegen is.

§ 368. Wanneer een relatieve zin niet een werkelijke adjectieve bepaling is, maar het relatieve pronomen zich laat ontleden in het aanwijzende met het voegwoord *en*, dan worden de hoofdzin en de

bepalende in het Maleisch als twee zelfstandige hoofdzinnen naast elkander geplaatst en in den tweeden zin het antecedent van het door ons gebruikte relatieve voornaamwoord herhaald, wanneer dit nl. voor de duidelijkheid wenschelijk of noodzakelijk is; b. v. بڭند اد برانق سؤرڠ لاكي٢ راج حسين نمان مك دكاوينكن بڭند دڠن تن ناچ سودار تن طاهر, baginda ada bĕranak săorang laki-laki Radja Hoesain namanja, maka dikawinkăn baginda dĕngan Toen Natja soedara Toen Tahir, *Z. M. had een zoon R. H. genaamd, dien hij liet trouwen met T. N. de zuster van T. T.* (in het Maleisch *en dezen liet hij trouwen met enz.*); دتڠه جالن ايت اد سواتو لوبڠ, مك ددالم لوبڠ ايت اد سئيكر اولر, ditĕngah djalan itoe ada soeatoe lobang, maka didalam lobang itoe ada saekoer oelar, *in dien weg was een gat, waarin zich een slang ophield* (in het Mal. *en in dat gat enz.*).

§ 369. Ook als bepalend lidwoord doet يڠ dienst om een voorwerp bepaald aan te duiden in tegenstelling met een ander, hetzij die tegenstelling in woorden uitgedrukt is, hetzij men die er bij denken moet; b. v. يڠ اكو, jang akoe, *ik voor mij*; يڠ باف, jang bapa, *de vader*, b. v. integenstelling met de moeder of een ander familielid; يڠ كهندق توانكو, jang kahĕndak toeankoe, *uw wensch*; يڠ سؤرڠ بوت دان يڠ سؤرڠ لمفه, jang saorang boeta dan jang saorang loempoh, *de een blind en de ander lam.*

Ondertusschen blijft in dergelijke zinnen يڠ eigenlijk het relatieve voornaamwoord, waarvan het antecedent verzwegen is; hun wezenlijke beteekenis is; *de persoon, die ik is*; *hij, die de vader is*; *datgene, wat uw wensch is.* Vandaar dat in dergelijke zinnen يڠ voorafgegaan kan worden door een praepositie, die dan eigenlijk behoort bij het verzwegen antecedent; b. v. دچرتراكن اوله يڠ امفوڽ چرترا اين, ditjĕritĕrakăn oleh jang ampoenja tjĕritĕra ini, volledig oleh orang jang enz.

§ 370. Onbepaald betrekkelijke, d. i. niet op een bepaald antecedent slaande, voornaamwoorden zijn de reeds op pag. 224 en 225 behandelde بارڠ سياف, barang siapa, *al wie*; بارڠ اف, barang apa, *al wat*; مان, mana, مان٢, mana-mana, en يڠ مان, jang mana, eveneens *al wat*; b. v. بارڠ سياف تياد سوك مڠيكت اكو, barang

siapa tiada soeka mĕngikoet akoe, *al wie mij niet wil volgen*; بارغ سياف برڬلر سڠ ڬون باكل لقسمان, **barang siapa bĕrgĕlar Sang Goena bakal laksamana,** *al wie den titel Sang Goena heeft, is een aanstaande vlootvoogd*; بارغ اف كهندق توان, **barang apa kahĕndak toean,** *al wat gij verlangt*; مفهوملہ كيت مان۲ يڠترمذكور ددالم سورة ايت, **mafhoemlah kita mana-mana jang tĕrmazkoer didalam soerat itoe,** *ik heb alles verstaan, wat in dien brief vermeld staat*; مان تيته فاتيك جنجڠ, **mana (mana-mana, jang mana) titah patik djoendjoeng,** *al wat U. H. beveelt, zal ik gehoorzamen* (d. i. *zooals U. H. goedvindt*).

Eindelijk wordt het betrekkelijke *wat*, **wanneer het tot antecedent heeft** *datgene*, **hetzij dit woord is genoemd of verzwegen, in het Maleisch dikwijls uitgedrukt door** سفرتي, **săpĕrti,** *zooals*; **b. v.** كامي تورتله سفرتي كات توان, **kami toeroetlah săpĕrti kata toean,** *wij zullen doen, wat gij zegt.*

HOOFDSTUK VI.

De Bijwoorden.

§ 371. Deze woorden dienen als bepalingen van begrippen, die geen zelfstandigheden zijn, d. i. dus van adjectieven, verba en adverbia.

A. Vorm.

§ 372. Bijwoorden, die tot geen andere woordsoort behooren, zijn b. v. امت, **amat,** ساڠت, **sangat,** *zeer*; بلم, **bĕlom,** *nog niet*; لاڬي, **lagi,** *nog*, *nogmaals*; فول **of** فولق, **poela, poelak,** *wederom*; سڬرا, **sigĕra,** *haastig*; فرنه, **pĕrnah (pĕnah),** *ooit*, تياد فرنه, **tiada pĕrnah,** *nooit*; سوده, **soeah,** *hetzelfde* **als** فرنه, **pĕrnah, en evenals dit woord gewoonlijk met een ontkenning of bij een vraag; b. v.** اداكه سوده توان مليهت انق يڠ سفندي اين, **adakah soeah (pĕrnah) toean mĕlihat anak jang sapandai ini,** *hebt gij ooit zulk een knap kind gezien*; جمه, **djĕmah,** *te eeniger tijd*, *eenmaal*; كلق, **kĕlak,** *eenmaal, in 't vervolg*; فرلاهن۲, **pĕrlahan-lahan,** *langzaam*, *bedaard*; ڬوفه, **gopoh,** *overhaast*; سان, **sana,** *daar*; سين, **sini,** *hier*; تيدق, **tidak,** *niet.*

§ 373. **De bijvoegelijke naamwoorden van hoedanigheid ondergaan geen verandering om als bijwoorden dienst te doen; b. v.** راجن , radjin, *ijverig*, انق يڠ راجن , **anak jang radjin**, *een ijverig kind*, راجن بلاجر , radjin bĕladjar, *ijverig leeren*; لاجو , ladjoe, *snel vooruitgaand* (vooral van vaartuigen), كفل يڠ لاجو, **kapal jang ladjoe**, *een snel zeilend schip*, تربڠ لاجو , tĕrbang ladjoe, *snel vliegen*; ماكن سدف , makan sĕdap, *smakelijk eten*; اورڠ يڠ بهارو داتڠ , **orang** jang baharoe datang, *iemand die pas aangekomen is*; فلهراكن دي بايك٢, pĕliharakăn dia baik-baik, *zorg goed voor hem.*

§ 374. **Sommige woorden krijgen door verdubbeling de beteekenis van een bijwoord; b. v.** مول٢ , **moela-moela**, *aanvankelijk*; تيب٢ , **tiba-tiba**, *plotseling*, *onverwachts*; كير٢, **kira-kira**, *omstreeks*, *ongeveer*; *naar gis*; كالو٢, **kalau-kalau**, *misschien*; كورڠ٢, **koerang-koerang**, *niet zoo zeer*, كورڠ٢ بواتن اورڠ كفد يڠ تكبر ايت مرك دان بلاء الله يڠ منمف اتسن , **koerang-koerang** boeatan **orang kapada jang takaboer itoe, moerka dan bala Allah jang mĕnimpa atasnja**, *niet zoozeer de handelingen der menschen jegens hen die hoovaardig zijn, maar de toorn Gods en onheilen (van hem komende) treffen hen.*

§ 375. **Vooral dient het praefix** س , **sa, om bijwoorden en bijwoordelijke uitdrukkingen te maken; het grondwoord wordt daarbij dikwijls verdubbeld en neemt het pronominale suffix** ن , **nja, aan; het zijn hoofdzakelijk bijwoorden van hoedanigheid en dan die hoedanigheid in den hoogsten graad uitdrukkende, en bijwoorden van tijd, die op deze wijs gevormd worden; b. v.** سسڠڬهن, **sasoenggohnja**, of سسڠڬه٢ن , sasoenggoh-soenggohnja, *in volle waarheid, voorwaar*; سبولهن , sabolehnja of سبوله٢ن , **saboleh-bolehnja**, *zooveel mogelijk, als het maar eenigszins mogelijk is*; سچفت٢ن , **satjĕpat-tjĕpatnja**, *ten snelste*; سلبيه٢ن , salĕbih-lĕbihnja, *op zijn meest*; سكورڠ٢ن , sakoerang-koerangnja, *op zijn minst*; سلفس٢ن , salĕpas-lĕpasnja, *zoo vrij mogelijk, ongedwongen*; سلام٢ن , **salama-lamanja**, *zoolang als het maar kan*, **d. i.** *altijd, altijd door, voortdurend*; سسدهن , sasoedahnja, *nadat*, تياد براف هاري سسدهن سهاي تريم سورة تون ايت , **tiada bĕrapa hari** sasoedahnja **saja tărima soerat**

toean itoe, *weinige dagen nadat ik uw brief ontvangen had*; سكير٢, sakira-kira, of سكران, sakiranja, *het geheele gissen er van*, d. i. *naar men gissen zou, naar gissing*; سفنڠڬل, sapĕninggal, *na het vertrekken*, سفنڠڬل توان ڤرڬي دري سين, sapĕninggal toean pĕrgi dari sini, *sedert uw vertrek;* سلام, salama, *de geheele duur, zoolang als*, سلام كيت برانق اين, salama kita bĕranak ini, *zoolang wij deze kinderen hebben;* سلاڬي, salagi, *zoolang nog*, سلاڬي اد حياة, salagi ada hajat, *zoolang ik nog leven zal;* ستله, satĕlah, *na het gedaan zijn, nadat;* سدافت, sadapat, *bij het ontvangen*, سهاي هارف اكن ڤرتلوڠن توان سدافت سورة اين, saja harap akan pĕrtoeloengan toean, sadapat soerat ini, *ik hoop op uw hulp, zoodra gij dezen brief zult ontvangen hebben;* سأد, saada, *zoolang er is*, سأد ڽاوا, saada njawa, *zoolang ik leven zal.*

B. Beteekenis.

§ 376. Naar hun beteekenis laten de bijwoorden zich verdeelen in:
1° bijwoorden van *hoedanigheid;*
2° " " *graad;*
3° " " *tijd;*
4° " " *plaats;*
5° " " *nadruk;*
6° " " *voorstellingswijze* (modaliteit).

I. Bijwoorden van hoedanigheid.

§ 377. Deze zijn in de eerste plaats de adjectieven en de op pag. 243 genoemde met س, sa, gevormde bijwoorden, benevens enkele der op pag. 242 vermelde; b. v. بركات ڤرلاهن٢, bĕrkata pĕrlahan-lahan, *bedaard spreken*; داتڠ ڬوفه٢, datang gopoh-gopoh, *overhaast aankomen.*

Maar waar wij zoo een bijwoord van hoedanigheid gebruiken, heeft het Maleisch dikwijls een adjectief als praedicaat, omdat in die taal ons werkwoord zoo vaak in den vorm van een substantief wordt uitgedrukt, dat dan het onderwerp van den zin wordt; b. v. لاجو تربڠڽ, ladjoe tĕrbangnja, *snel is zijn vliegen, snel van vlucht;*

سورة يڠ ترلالو ايلق كراڠنن, soerat jang tĕrlaloe elok karangannja, *een brief waarvan het opgesteld zijn zeer schoon was, een zeer fraai gestelde brief;* فكاين يڠ اينده٢ ڤربواتنن, pakaian jang endah-endah pĕrboeatannja, *sieraden waarvan het maaksel zeer fraai was (zeer fraai gemaakte).*

Het adjectief neemt adverbiaal gebruikt dikwijls de praepositie دڠن, dĕngan, bij zich, met of zonder het suffix ن; b. v. بكرج دڠن راجن, bĕkĕrdja dĕngan radjin, *ijverig werken;* لاري دڠن بوت تولي, lari dĕngan boeta toeli, *onbesuisd wegloopen;* بركات دڠن كرس, bĕrkata dĕngan kĕras, *hard spreken;* سمفيله اي دڠن للهن, sampailah ia dĕngan lĕlahnja, *hij kwam vermoeid aan;* سلام بيني سهاي تله ماتي, مک مينم ماكن سهاي تياداله دڠن سمفرنان لاڬي, salama bini saja tĕlah mati, maka minoem makan saja tiadalah dĕngan sĕmpornanja lagi, *sedert mijn vrouw gestorven is, heb ik niet meer behoorlijk gegeten en gedronken;* سمفيله اي دڠن سجهتران, sampailah ia dĕngan sĕdjahtĕranja; *hij is in veiligheid, behouden aangekomen.*

§ 378. Ook andere woorden kunnen als bijwoorden of adverbiale bepalingen van hoedanigheid dienst doen; b. v. لاري انق, lari anak, *hard loopen als een kind,* d. i. *trippelen;* تربڠ٢ لاڠو, tĕrbang-tĕrbang langau, *vliegen als een vleeschvlieg* (die zich ieder oogenblik neerzet), fig. voor *hakkelend, haperend lezen;* دودق مرڠڬق, doedoek mĕronggok, *ineengedoken zitten* (van ouderdom); برجالن مڠڠكڠ, bĕrdjalan mĕngangkang, *wijdbeens loopen;* مندي برتلنجڠ, mandi bĕrtĕlandjang, *naakt baden;* مناڠس ترسدو٢, mĕnangis tĕrsĕdoe-sĕdoe, *snikkend weenen;* ميايي برڬنتي٢, mĕnjanji bĕrganti-ganti, *beurtelings, bij afwisseling zingen;* منيكم منچوري٢, mĕnikam mĕntjoeri-tjoeri, *verraderlijk een steek toebrengen.*

§ 379. De a a n w i j z e n d e bijwoorden van hoedanigheid zijn dezelfde als de aanwijzende voornaamwoorden van hoedanigheid (pag. 232), دمكين, dĕmikian, بڬين, bĕgini, en بڬيت, bĕgitoe; b. v. جاڠن تون بركات بڬيت, djangan toean bĕrkata bĕgitoe, *spreek niet aldus;* ستله سده دمكين ايت, satĕlah soedah dĕmikian itoe, *nadat het aldus geschied was, daarna;* جكلو دمكين بيرله كيت فولڠ دهولو,

djikalau dĕmikian biarlah kita poelang dahoeloe, *in dat geval, welnu laat ons dan voorloopig naar huis gaan.*

Eveneens zijn de v r a g e n d e bijwoorden van hoedanigheid dezelfde als de vragende voornaamwoorden van hoedanigheid (pag. 237); b. v. بتاف كيت مڽبرڠ سوڠي يڠ سليبر اين, **bĕtapa kita mĕnjĕbĕrang soengai jang salebar ini,** *hoe zullen wij een zoo breede rivier oversteken*; بڬيمان ممبوت دي ايت, **bagaimana mĕmboeat dia itoe,** *hoe maakt men die.* En met voorvoeging van س, **sa,** dat evenwel geen verandering in de beteekenis brengt, سبڬيمان جوافون, **sabagaimana djoeapon,** *hoe dan ook.*

II. Bijwoorden van graad.

§ 380. Deze zijn امت, **amat,** ساڠت, **sangat,** ترلالو, **tĕrlaloe,** ترلمڤو, **tĕrlampau,** zeer, سکالي, **sakali,** *ten eenemale*, die reeds op pag. 195 behandeld zijn.

§ 381. *Hoe* dienende om uit te drukken, dat naarmate het eene toeneemt, ook het andere vermeerdert, *hoe — des te*, is ماکن, **makin,** ook مڠکن, **mangkin, mingkin,** en سماکن, **samakin,** of برتمبه, **bĕrtambah;** b. v. ماکن لام ماکن بسر, **makin lama makin bĕsar,** *hoe langer hoe grooter*; کفلان ماکن لام ماکن برتمبه٢ برت, **kapalanja makin lama makin bĕrtambah-tambah bĕrat,** *hij wordt hoe langer hoe onbevattelijker*; فندفاتن سهاي برتمبه٢ جوڬ ڤڠتهوٴنن, **pĕndapatan saja bĕrtambah-tambah djoega pĕngatahoeannja,** *naar mijn bevinding wordt hij hoe langer hoe knapper, maakt hij vorderingen;* ماکن جاٴوهله اي درفد تمفت سدکال منچهاري مکانن ايت, **makin djaoehlah ia dari pada tĕmpat sĕdĕkala mĕntjari makanan itoe,** *hij raakte hoe langer hoe verder van de plaats, waar hij gewoonlijk zijn voedsel zocht.*

Hoeveel te meer is استميوا, **istimewa,** in het voorzindeel voorafgegaan door سدڠ, **sĕdang,** of سلڠ, **sĕlang...** لاڬي, **lagi;** سدڠ راج ملاک لاڬي کواس مڽوره رعيتن مڠڬيلک ساڬو اين استميوا فول اکو **sĕdang radja Malaka lagi koeasa mĕnjoeroh rajatnja mĕnggelek sagoe ini, istimewa poela akoe,** *als de vorst van Malaka wel de macht heeft om zijn onderdanen deze sagokorrels in de handen te*

laten klaar wrijven, hoeveel te meer dan ik. — Zonder voorafgaand سدڠ, sĕdang, komt dat استميوا, istimewa, overeen met ons *daarenboven*; ايله هلبالڠ يڠ ݢاݢه نݢري تونهمب لاݢي دالهكنن استميوا تونهمب سأورڠ, ialah hoeloebalang jang gagah, nĕgĕri toeanhamba lagi dialahkănnja, istimewa toeanhamba saorang, *hij was een dapper legerhoofd, die zelfs uw rijk veroverd had; daarenboven waart gij geheel alleen.*

Hoe in de beteekenis van *hoeveel, hoezeer,* is براف, bĕrapa, dat in de Maleische constructie dikwijls adjectief is, waar wij het adverbium gebruiken; شهدان براف درڠݢيق٢ اوله بݢند اكن انقد بݢند ايت هندق دبرين براستري تياد جوݢ اي ماؤ, sjahadan bĕrapa diringgik-ringgik oleh baginda akan anakda baginda itoe hĕndak dibĕrinja bĕristĕri, tiada djoega ia maoe, *hoezeer, hoe dikwijls de vorst er bij zijn zoon op aandrong om hem te laten trouwen, de zoon wilde niet*; بودق اين ترلالو بسر عقلڽ سدڠ اي بودق لاݢي دمكين جكلو اي بسر براف لاݢي باڽق عقلڽ, boedak ini tĕrlaloe bĕsar akalnja, sĕdang ia boedak lagi dĕmikian, djikalau ia bĕsar bĕrapa lagi banjak akalnja, *deze knaap is bijzonder slim*; *nu hij nog een knaap is, is hij het al zoo, hoe slim zal hij wel zijn, als hij volwassen is.*

III. Bijwoorden van tijd.

§ 382. Vragende bijwoorden van tijd zijn: بيل, bila, *tijd*, en de daarvan gemaakte بيل اف, bila apa, افبيل, apabila, بيل مان, bila mana, *wanneer*, بيل هاري, bila hari, *op welken dag*, en de van كال, kala, eveneens *tijd* beteekenende, gevormde افكال, apakala, كال اف, kala apa, مان كال, منكال, manakala, كال مان, kala mana, *op welken tijd*; افبيل اي اكن داتڠ, apabila (bila, bila apa) ia akan datang, *wanneer zal hij komen*; بيل هاري هندق دجول, bila hari hĕndak didjoeal, *op welken dag zal het verkocht worden.* (1)

(1) In het te Batavia, op Java en elders gesproken Maleisch gebruikt men het uit het Javaansch ontleende كافن, kapan, voor het vragende en ook voor het betrekkelijke *wanneer;* b. v. kapan ia maoe datang, *wanneer is hij van plan te komen;* kapan ia datang minta doedoek dahoeloe, *wanneer hij komt, vraag hem dan vast te gaan zitten*; en zoo kapan hari, *onlangs.* Maleiers, die

§ 383. **Betrekkelijk** zijn سدڠ, sĕdang, *terwijl, juist terwijl*; دم, dĕmi, *id., toen*; سرت, sĕrta, *toen, juist toen* (in het Bataviaasch ook سرنت, sĕrĕnta); تتكال, of تتكل, tatkala, *toen, tijdens, ten tijde dat*; افبيل, apabila, منكال, manakala, *wanneer*; تله, tĕlah, ستله, satĕlah, سده, soedah, سسدهڽ, sasoedahnja, ستله سده, satĕlah soedah, *nadat*; كتيک, koetika, (*oogenblik*) *toen*; هڠڬ, hingga, (*grens*) *toen, terwijl, niet voordat*; سمبل, sambil, سراي, sĕraja, *terwijl, tevens, al* met een tegenwoordig deelwoord; سمنتار, sămantara, *terwijl, zoolang als*; b. v. سدڠ سهاي تيدر مک سودار سهاي داتڠ, sĕdang saja tidoer, maka soedara saja datang, *terwijl ik aan het slapen was, kwam mijn broeder*; دم دليهت اورڠ مود ايت اکن راج مک کتاڽ, dĕmi dilihat orang moeda itoe akan radja, maka katanja, *toen, zoodra de jongeling den vorst zag, sprak hij*; سرت سهاي ماسق ايفون كلور, sĕrta saja masoek iapon kaloear, *juist toen ik binnen kwam, ging hij naar buiten*; تتكل كرجاٴن سلطان محمود شاه, tatkala karadjaan soeltan Mahmoed Sjah, *tijdens de regeering van Sultan Mahmoed Sjah*; تتكل دليهتڽ فرمفون ايت, tatkala dilihatnja pĕrampoean itoe, *toen zij die vrouw zagen*; افبيل اورڠ برنافس, apabila orang bĕrnapas, *wanneer de mensch ademhaalt*; تله هاري سيڠ, tĕlah hari siang, *toen de dag aangebroken was*; تله هابسله سڬل اورڠ بسر٢ لالو, tĕlah habislah sĕgala orang bĕsar-bĕsar laloe, *nadat al de aanzienlijken voorbijgegaan waren*; ستله اي فيكر دمكين, satĕlah ia pikir dĕmikian, *nadat hij aldus gedacht had*; كتيک اي داتڠ, koetika ia datang, *op het oogenblik dat hij kwam*; هڠڬ همفرله راج کسيسي مالڬي ايت, hingga hampirlah radja kasisi maligai itoe, *toen de vorst dicht bij het paleis was*; هڠڬ فجرله هاري مک برتيفله اڠين, hingga padjarlah hari, maka bĕrtioeplah angin, *toen de dageraad aanbrak, begon de wind te waaien*; هڠڬ

niet het voorrecht gehad hebben met Europeanen of Javaansche militairen om te gaan, kennen dat kapan niet anders dan als de Maleische uitspraak van het Arabische kafan, *lijkkleed*; in behoorlijk Maleisch mag kapan dus niet i. pl. v. apabila gebruikt worden.

دبايرن سكلين هرت ايت مك اي لفس درفد سلان , hingga dibajarnja sakalian harta itoe, maka ia lĕpas dari pada soelanja, *eerst als (niet voordat) hij dat geld betaald heeft, zal hij van de spietspaal (waaraan hij bevestigd is) losgemaakt worden;* اي ترتاو سمبل بركات , ia tĕrtawa sambil bĕrkata, *hij lachte, terwijl hij sprak;* اي بركات سراي ترسيم , ia bĕrkata sĕraja tĕrsĕnjoem, *hij sprak (al) glimlachende.*

افبيل , Apabila, en منكال , manakala, hebben betrekking op iets, dat nog gebeuren moet, maar افبيل wordt ook dikwijls gebruikt in dezelfde beteekenis als تتكل , tatkala; b. v. افبيل اد سسوات حالن , apabila ada sasoeatoe halnja, *wanneer hem het een of ander overkomt;* maar ook افبيل دليهتن هابس سكلين رعيتن لاري , apabila dilihatnja habis sakalian rajatnja lari, *toen hij zag, dat zijn geheele leger de vlucht nam*; terwijl منكال , manakala, vooral ook de beteekenis heeft *wanneer ook, telkens als;* منكال اي داتڠ اد سسوات فرمنتاءنن , manakala ia datang ada sasoeatoe pĕrmintaannja, *telkens als hij komt, heeft hij het een of ander te vragen.*

§ 384. Aanwijzend zijn سكارڠ , sǎkarang, *nu*, سكارڠ اين , sǎkarang ini, سكارڠ اين جوݢ , sakarang ini djoega, *nu, op ditzelfde oogenblik, terstond;* سكارڠ اين جوݢ هندقله اڠكو فرݢي , sakarang ini djoega hendaklah ĕngkau pĕrgi, *gij moet terstond gaan;* — لاݢي , lagi, *nog*, en تڠه , tĕngah, drukken uit dat de handeling juist geschiedt (pag. 151), zoodat zij kunnen vertaald worden door *bezig zijn met, nog;* مك ادله تتكل ايت استري سوداݢر لاݢي تڠه مندي , maka adalah tatkala itoe istĕri soedagar lagi tĕngah mandi, *toen was de vrouw van den koopman juist aan het baden;* توان لاݢي تيدر , toean lagi tidoer, *mijnheer is aan het slapen, slaapt nog;* توان لاݢي مماكي فكاين , toean lagi mĕmakai pakaian, *mijnheer is bezig zich te kleeden.* Lagi, لاݢي , komt ook met de andere beteekenissen van ons *nog* overeen; اد سؤرڠ سهاج يڠ لاݢي تڠݢل , ada saorang sadja jang lagi tinggal, *er is nog maar één persoon overgebleven;* اد لاݢي ببراف توان اكن داتڠ , ada lagi bĕbĕrapa toean akan datang, *er zullen nog verscheiden heeren komen.*

Sommige betrekkelijke bijwoorden van tijd worden aanwijzend, wanneer zij ايت, itoe, bij zich hebben; ستله ايت, satĕlah itoe, سده ايت, soedah itoe, تتكل ايت, tatkala itoe, كتيک ايت, koetika itoe; dat ايت, itoe, slaat dan op hetgeen in den voorafgaanden zin vermeld is (pag. 234) en تتكل enz. behooren niet meer tot den volgenden zin, maar vormen een op zich zelf staanden zin, die beteekent: *toen wat vermeld is plaats had, nadat dit geschied was.* Dezelfde beteekenis hebben كمدين, kamoedian, *later*, en سلسي, salĕsai, *afgedaan*, beide gevolgd door درفد, dari pada, die eveneens ايت, na zich nemen; كمدين درفد ايت, kamoedian dari pada itoe, سلسي درفد ايت, salĕsai dari pada itoe, *na afloop daarvan, daarna, vervolgens;* مک بندهار فون مپوره ممڠڬل لقسمان تتكل ايت لقسمان تياد درومهڽ, maka bandahara pon mĕnjoeroh mĕmanggil laksamana; tatkala itoe laksamana tiada diroemahnja, *de bandahara liet den laksamana ontbieden; op dat oogenblik was deze niet te huis;* مک بنتار كدوا فون مپمبه لالو كلور برلڠكف دوا بوه فراهو لالو مودق كهولو ملاک منداڤتكن لقسمان ادفون تتكل ايت لقسمان فرڬي منجال, maka bantara kadoea pon mĕnjĕmbah laloe kaloear bĕrlangkap doea boeah pĕrahoe, laloe moedik kahoeloe Malaka mĕndapatkăn laksamana; adapon tatkala itoe laksamana pĕrgi mĕndjala, *de twee herauten (adjudanten) maakten een sĕmbah, verlieten de audiëntiezaal om twee vaartuigen gereed te maken en zeilden de rivier van Malaka op, om zich naar den laksamana te begeven; ondertusschen (terwijl dit gebeurde) was de laksamana uit visschen gegaan;* مک دفربوتڽ فول باليروڠ دان ڤڠهادڤن ستله ايت مک بندهار دان لقسمان فون ماسق مڠهادف, maka dipĕrboeatnja poela balairoeng dan pĕnghadapan; satĕlah itoe maka bandahara dan laksamana pon masoek mĕnghadap, *toen bouwden zij een balairoeng en een audiëntiezaal; (toen dit geschied was) vervolgens begaven de bandahara en de laksamana zich naar den vorst.*

In plaats van ستله ايت, satĕlah itoe, gebruikt men ook ستله سده, satĕlah soedah, ستله دمكين, satĕlah dĕmikian, ستله سده دمكين ايت, satĕlah soedah dĕmikian itoe, die alle dezelfde beteekenis hebben, dat een reeds genoemde handeling afgeloopen is, en

weer, gelijk hierboven gezegd is, een op zich zelf staanden zin uitmaken, terugslaande op hetgeen in den vorigen gezegd is.

§ 385. Nog bepaalder tijd wordt aangewezen door: هرين , harini (= hari ini), *heden;* سهاري٢, sahari-hari, of سسهاري , sasahari, *iederen dag;* كلماري, kĕlamari, كلمارن, kĕlamaren, كمارن, kĕmaren, *gisteren* of *eergisteren;* سمالم , samalam, *gisteren, gisteren avond, van nacht;* ايسق , esoek, of بيسق , besoek, *morgen,* ايسق هاري , esoek hari, *morgen;* فد كئيسوكن هرين , pada kaesoekan harinja, *den volgenden dag;* فولڠ هاري , poelang hari, *den volgenden dag;* لوس, loesa, *overmorgen;* تولت , toelat, *de dag na overmorgen;* توبن , toebin, *over vier dagen;* فاڬي, pagi, *ochtend, 'smorgens;* مالم, malam, *avond, nacht* (de Maleiers rekenen den dag van zonsondergang tot zonsondergang, en zoo is, wat wij *donderdag avond* noemen voor hen het niet door de zon verlichte gedeelte van vrijdag مالم جمعة , malam djoem'at, terwijl جمعة مالم , djoem'at malam, = مالم سبتو , malam sabtoe, *vrijdag avond* is); تادي , tadi, *onlangs.* — Voor *laat in den nacht* zegt men جاوه مالم , djaoeh malam, voor *laat in den ochtend* هاري سده تڠڬي , hari soedah tinggi, of تله تڠڬي هاري , tĕlah tinggi hari (= matahari), *de zon staat reeds hoog.*

Al deze bijwoorden staan aan het begin of aan het eind van den zin, nooit in het midden, zooals in onze taal; b. v. ايسق هاري جاڠن تيدق اڠكو داتڠ كماري , esoek hari djangan tidak ĕngkau datang kamari, *morgen ochtend moet gij hier komen;* اينله اورڠ يڠ تون تپاكن تادي ايت , inilah orang jang toean tanjakăn tadi itoe, *dit is de man naar wien gij zoo even gevraagd hebt;* كود سهاي دلريكن اورڠ سمالم , koeda saja dilarikăn orang samalam, *men heeft van nacht mijn paard gestolen.*

IV. Bijwoorden van plaats.

§ 386. Het vragend bijwoord van plaats is مان , mana, *waar;* b. v. مان دي , mana dia, *waar is hij;* gewoonlijk echter met de praepositie د , di, *te;* دمان كتاب ايت , dimana kitab itoe, *waar*

is dat boek. Om een beweging *uit* of *naar* een plaats aan te duiden met de praeposities در, dari, *van*, en ک, ka, *naar*; b. v. درمان توان داتڠ اين, dari mana toean datang ini, *vanwaar komt gij nu;* تياد كتهوان كمان ڤرڬينڽ, tiada katahoean kamana pĕrginja, *men weet niet waarheen hij gegaan is.*

Verdubbeld krijgt het de beteekenis van onbepaaldheid, *overal;* b. v. سهاي چهاري دمان٢ تياد داڤت جوڬ, saja tjahari dimana-mana, tiada dapat djoega, *ik heb het overal gezocht, maar toch niet gevonden;* كمان٢, kamana-mana, *waarheen ook* d. i. *overal heen;* دسورهڽ كمان٢, disoerohnja kamana-mana, *hij zond overal heen.*

In een relatieven zin slaande op een antecedent mag مان, mana, niet gebruikt wordt; de zin wordt dan in het Maleisch anders geconstrueerd of مان vervangen door تمڤت, tĕmpat; b. v. *dat is de stad vanwaar hij gekomen is,* ايتله نڬري تمڤت كداتڠنڽ, itoelah nĕgĕri tĕmpat kadatangannja, of tĕmpat ia datang, of wel اي داتڠ در نڬري ايتله, ia datang dari nĕgĕri itoelah; *dat is de kampoeng, waarheen ik mij begeef,* ايتله كمڤڠ يڠ سهاي توجو, itoelah kampoeng jang saja toedjoe (toedjoei), يڠ سهاي مقصودكن, jang saja maksoedkăn (maksoeti), of تمڤت سهاي هندق ڤرڬي, tĕmpat saja hendak pergi, *de plaats waarheen ik wil gaan.*

Het kan evenwel niet ontkend worden, dat tegenwoordig onder Europeeschen invloed Maleiers zelf zoowel in de spreektaal als in brieven niet-Maleische constructies bezigen als نڬري درمان اي داتڠ, nĕgĕri dari mana ia datang.

Maar onbepaald betrekkelijk, d. i. niet op een antecedent terugslaande, *waar ook, waarheen ook,* mag مان wel gebruikt worden; gewoonlijk neemt het dan بارڠ, barang, vóór zich, waardoor het begrip van onbepaaldheid nog sterker uitkomt; b. v. دان بارڠ دمان اي برتمو دڠن اير مك دمنديكنڽ سودراڽ, dan barang dimana ia bĕrtĕmoe dĕngan ajar, maka dimandikănnja soedaranja, *en waar hij maar (overal waar hij) water aantrof, baadde hij zijn zusje;* برجالنله اي بارڠ كمان دتقديركن الله, bĕrdjalanlah ia barang kamana ditakdirkăn Allah, *hij ging, waarheen ook God het beschikt had.*

§ 387. **Aanwijzend** zijn: سيني, sini, *hier*, سيتو, sitoe, *daar*, سان, sana, *ginds;* سيني, sini, slaat op de plaats, waar de spreker zich bevindt, of in een brief op de plaats, waar zich de persoon ophoudt, aan wien hij gericht is; سيتو, sitoe, op een plaats die reeds genoemd is en waarheen de spreker zich in gedachte verplaatst; سان, sana, op een onbepaalde plaats. Alle drie nemen de praeposities د, di, *te*, دري, dari, *van*, en ك, ka, *naar*, vóór zich om *het zijn op* of *het gaan van* en *naar* de bedoelde plaats uit te drukken; سده بيراف تاهن لمان سهاي تڠݢل دسيني, soedah bĕbĕrapa tahoen lamanja saja tinggal disini, *ik woon hier reeds verscheidene jaren;* بݢيمان سکارڠ حال توان دسيني, bagaimana sakarang hal toean **d i s i n i**, *hoe maakt gij het nu te.....* (verblijfplaats van den geadresseerde); جکلو توان هندق فرݢي کتنجڠ فينڠ سهاي منتاٴ توان باو سفوچق سورة درفد سهاي کفد سؤرڠ سوداݢر صحابة سهاي يڠ اد دسيتو djikalau toean hĕndak pĕrgi ka-Tandjoeng Pinang, saja minta toean bawa săpoetjoek soerat dari pada sahaja kapada saorang soedagar sahabat saja, jang ada **d i s i t o e**, *wanneer gij naar Tandjoeng Pinang gaat, verzoek ik u een brief van mij aan een koopman, een vriend van mij, die* d a a r *woont, mee te nemen;* دبالك ݢونوڠ اد هوتن رمب بسر کسانله برهمڤون سکلين مريکئيت, dibalik goenoeng ada hoetan rimba bĕsar, **k a s a n a l a h** bĕrhimpoenlah sakalian marika itoe, *aan den anderen kant van (achter) den berg is een uitgestrekte wildernis en* d a a r *komen al die lieden bijeen.*

V. Bijwoorden van nadruk.

§ 388. Deze zijn له, lah, en فون, pon.

Het eerstgenoemde له, lah, dat altijd in het schrift aan het voorgaande woord verbonden wordt, alsof het een suffix was, zonder evenwel invloed op de spelling uit te oefenen (pag. 35), legt den vollen nadruk op het woord, waarbij het geplaatst is en maakt het tot het hoofdwoord van den zin. Aangezien het woord, waarop de nadruk valt, meestal aan het begin van den zin staat (pag. 100), zal het praedicaat, als het vóór het subject genoemd wordt en dus door zijn plaatsing tot het hoofdwoord van den zin gestempeld is, het nadrukswooord له aannemen; b. v. لالو فرݢيله اي, laloe pĕrgilah ia,

daarop ging hij heen; ستله براف لمان دجالن مك سمفيله سهاي كفد سبوه نڬري, satĕlah bĕrapa lamanja didjalan, maka sampailah saja kapada saboeah nĕgĕri, *nadat ik eenigen tijd op reis was geweest, kwam ik aan een stad*; فنديله انق تون ايت, pandailah anak toean itoe, *knap is dat kind van u.* Maar ook al staat het praedicaat niet vóór maar achter het subject, dan neemt het له achter zich, wanneer de nadruk er op vallen moet, vooral als het een substantief of een adjectief is; b. v. انق تون ايت فنديله, anak toean itoe pandailah, *uw kind is knap*; انق همب راجله ددالم نڬري اين, anak hamba radjalah didalam nĕgĕri ini, *mijn zoon is koning in dit rijk*; daarentegen beteekent انق همبله راج ددالم نڬري اين, anak hambalah radja didalam nĕgĕri ini, *mijn zoon is koning in dit rijk.*

Uit dit laatste vonbeeld blijkt tevens, dat als dat hoofdwoord, waarop de nadruk valt, een samengestelde uitdrukking is, het laatste samenstellende deel daarvan له achter zich neemt; دسوروهڽ ممباو ايمانله, disoerohnja mĕmbawa imanlah, *hij beval hem het ware geloof aan te nemen;* دبوڠكن اورڠله, diboeangkăn oranglah, *men heeft hem verstooten*; برداتڠ سمبهله اڠكو, bĕrdatang sĕmbahlah ĕngkau, *zeg, vertel*; نائيك سقسيله مريكئيت, naik saksilah marika itoe, *zij werden getuigen.*

§ 389. Natuurlijk is dus ook de plaatsing van له bij den imperatief, schoon het daarbij in het spreken dikwijls kan verzwegen worden (pag. 144); b. v. بونهله اكندي, boenohlah akan dia, *dood hem.* En zoo ook bij een aansporing of uitnoodiging; b. v. تون ماكنله سئاد٢, toean makanlah saada-ada, *eet, neem voor lief wat er is*; كيت هيتڠله دهولو, kita itoenglah dahoeloe, *laat ons eerst eens uitrekenen.*

§ 390. Nog krijgt het praedicaat له achter zich, wanneer bij het subject het nadrukswoord فون, pon, staat; in dit geval schijnt له, niet zoo zeer voor den nadruk te dienen als tot versiering van den stijl; noodzakelijk is het in dit geval dan ook niet en dikwijls wordt het weggelaten; b. v. مك بݢند فون كلورله, maka baginda pon kaloearlah, *de vorst verliet zijn woning*; maar evenzeer مك

بڬند فون برتيته, maka baginda pon bĕrtitah, *daarop sprak de vorst.*

§ 391. Wanneer in onze taal de volle nadruk op het onderwerp valt, b. v. *ik heb het gedaan, de koning heeft bevolen,* dan drukt de Maleier dat uit, door dat onderwerp tot praedicaat te maken en zegt: *ik ben het, die* enz.; *het is de koning, die* enz. (verg. de Fransche constructie c'est moi, c'est le roi qui). Dit geschiedt door bij dat onderwerp له te voegen, terwijl het eigenlijke praedicaat overgebracht wordt naar een relatieven zin, waarvan het relatieve voornaamwoord het subject is; b. v. همبله يڠ مڠرجاکن ڤکرجاٴن ايت, hambalah jang mĕngĕrdjakăn pĕkĕrdjaan itoe, *ik heb die taak volbracht (zal volbrengen)*; انق همبله يڠ ممرنتهکن ددالم نڬري اين, anak hambalah jang mĕmarintahkăn didalam nĕgĕri ini, *het is mijn zoon die in dit rijk regeert;* سيڠله يڠ دمکين صفتڽ, singalah jang dĕmikian sipatnja, *het is de leeuw, die deze hoedanigheden bezit, die er zoo uitziet,* d. i. *de leeuw ziet er zoo uit.* Het betrekkelijk voornaamwoord wordt daarbij dikwijls verwegen; b. v. تونله ممبونه دي, toeanlah mĕmboenoh dia, *gij hebt hem vermoord.*

§ 392. Ook het in de tweede plaats genoemde, فون, pon, dat in het schrift dikwijls met het voorgaande woord wordt verbonden, maar daarmede evenwel geen samengesteld woord uitmaakt, legt den vollen nadruk op dat voorafgaande woord; het bevat meestal het begrip van een tegenstelling in zich, al is die ook niet in woorden uitgedrukt; b. v. سهاي فون ساکت, saja pon sakit, *ook ik, zelfs ik ben (was) ziek* (niet alleen anderen); دجول تياد بوله دتوکر فون تياد بوله, didjoeal tiada boleh, ditoekar pon tiada boleh, *verkocht mag het niet worden, geruild zelfs niet;* اکو فون لڤس کارناڽ, akoe pon lĕpas karĕnanja, *ik zelf ben door zijn toedoen bevrijd.*

In die beteekenis van *zelfs, ook,* komt فون bij woorden, die een hoeveelheid, bepaald of onbepaald, uitdrukken; b. v. براڤ فون دتڠهکن, bĕrapa pon ditĕgahkăn, *hoezeer hij ook tegengegaan werd;* سڤوله فون تياد, sapoeloh pon tiada, *er zijn er zelfs geen tien;* براڤ دچهريڽ سديکت فون تياد ددافتڽ, bĕrapa ditjarinja sadikit pon tiada didapatnja, *hoezeer hij ook zocht, hij vond niets (zelfs een klein beetje niet).*

§ 393. Maar vooral komt het te pas in verhalenden stijl, waar

wij het imperfectum gebruiken; het wordt dan geplaatst bij het woord, dat reeds vroeger als subject gediend hebbende weer als zoodanig optreedt, of bij een nieuw ingevoerd subject; b. v. ستله سده مک بݢند فون براغکت ماسق مک سݢل ڤݢاوي ڤرتونن فون فولڠ کروماهڽ, satĕlah soedah maka baginda pon bĕrangkat masoek, maka sĕgala pĕgawai pĕrtoenan pon poelang karoemahnja, *daarop begaf de vorst* (die zoo even genoemd is) *zich* (*uit de audiëntiezaal*) *naar zijn woning en ook de ambtenaren en jonkers keerden naar huis terug;* تله سده ماسق دهنترکن دهداڤن تن ڤرڤاته ڤوته دان سݢل اورڠ ملاک فون ماکنله, tĕlah soedah masak dihantarkăn dihadapan Toen Pĕrpatih Poetih dan sĕgala orang Malaka pon makanlah, *toen* (*de spijs*) *gereed was, werd zij voor Toen Pĕrpatih Poetih opgedischt en de lui van Malaka aten er van.*

Op dezelfde wijze komt فون bij het object, wanneer dit in een passieven zin vóór het werkwoord staat en dus het grammaticale subject (1ste naamval) is; b. v. مک هڠ جبت فون دݢلر اوله بݢند ڤادوک راج, maka Hang Djĕbat pon digĕlar oleh baginda Padoeka radja, *daarop ontving Hang Djĕbat van den vorst den titel van Padoeka Radja.*

(Over het gebruik van فون bij de onbepaalde voornaamwoorden is reeds bij deze woorden gesproken; over dat in concessieve zinnen zie beneden bij de voegwoorden).

VI. Bijwoorden van voorstellingswijze.

§ 394. Deze modaliteitswoorden geven de wijze aan, waarop de gedachte voorgesteld wordt; die voorstelling kan zijn 1° als *werkelijk;* 2° als *mogelijk;* 3° als *een wensch* of *gebod.*

§ 395. 1°. De *werkelijkheid* kan voorgesteld worden in den vorm: *a*, van een *bevestiging; b*, van een *ontkenning; c*, van een *vraag.*

a. Bijwoorden van *bevestiging* zijn: يا, ja, een gewijzigde vorm van اي, ia, *hij, het is*, zooals de bevestiging ook uitgesproken wordt, wanneer er wat emphase bijkomt; het dient om te bevestigen wat een ander heeft gezegd of gevraagd en is de stam van het werkwoord مڠياکن, mĕngiakăn, *zeggen van iets dat het zoo is, bevestigen.* — Een andere wijze van bevestigen of toestemmen is het

woord te herhalen, waarop in de vraag de nadruk viel; b. v. اداكه تون مندڠر خبر ايت, adakah toean měnděngar kabar itoe, (*is het dat gij*) *hebt gij dat bericht gehoord?* اد تون, ada toean, *het is* = *ja, Mijnheer;* سده‌كه اي داتڠ, soedahkah ia datang, *is hij al gekomen?* سده, soedah, *al, reeds* = *ja;* ماؤكه اي ماسق, maoekah ia masoek, *wil hij binnen komen?* ماؤ, maoe, *hij wil* = *ja.* Bij deze wijze van bevestiging wordt dikwijls nog جوݢ, djoega, *ook, toch, wel,* gevoegd; b. v. in het laatste voorbeeld: ماؤ جوݢ, maoe djoega, *hij wil wel* = *wel zeker.*

In de spreektaal wordt het bevestigende antwoord *ja* dikwijls uitgedrukt door سهاي, saja, of door den persoon wiens woorden beantwoord worden toe te spreken met تون, toean, تونكو, toeankoe, of een dergelijk woord, wat dan overeenkomt met ons *om u te dienen,* b. v.

§ 396. Andere bijwoorden van bevestiging zijn بهكن, behkan (bahkan), *ja, zeker, zoo is het,* dat in de spreektaal weinig voorkomt; تنتو, těntoe, *zeker,* تنتوله اى اكن داتڠ, těntoelah ia akan datang, *het is zeker, dat hij komen zal;* d. i. *hij zal zeker komen;* سڠڬه, soenggoh, *waarlijk;* نين, nian, *inderdaad, werkelijk,* سهاي نين هندق داتڠ دسيڠفور, saja nian hěndak datang di-Singapoera, *ik ben (was) stellig van plan te Singapoer te komen;* كونن, koenoen, *men zegt, zou,* dat dus wel bevestigt, maar tevens het begrip van onzekerheid of ongeloof van den kant des sprekers in zich bevat; b. v. كدڠارنله خبر مڠتاكن اورڠ چين كونن هندق تورن ملڠڬر سيڠفور, kaděngaranlah kabar měngatakan orang Tjina koenoen hěndak toeroen mělanggar Singapoera, *het gerucht verspreidde zich, dat naar men zei de Chineezen Singapoer wilden afloopen;* خبرن كونن فاعمر يڠ فندي ممبوت بڬيت, kabarnja koenoen Pak Oemar pandai měmboeat běgitoe, *men zegt dat Pak Oemar in staat zou zijn dat te doen;* ببراف سده اورڠ بسر٢ هندقكن دي تياد اي ماؤ اين كونن اكن محمد اي ماؤ اكندي, běběrapa soedah orang běsar-běsar hěndakkăn dia tiada ia maoe, ini koenoen akan Mohammad ia maoe akan dia, *vele aanzienlijke mannen hebben naar haar hand gestaan, maar zij wilde hen niet, en nu zou zij Mohammad* (die n. b. een arme wees was) *willen hebben.*

§ 397. Ook جوك, djoega, of جوا, djoea, zooals het ook geschreven en uitgesproken wordt, b. v. gevolgd door فون, dus جوافون, djoeapon, is een bevestiging, en beteekent *ook*, maar dient tevens om den zin op verschillende manieren te wijzigen, zoodat het door verschillende woorden kan vertaald worden, *zelf*, *ook*, *maar*, *slechts;* b. v. سهاي جوك هندق فرکي, saja djoega hĕndak pĕrgi, *ook ik wil gaan;* رومهن جوك سده دجولن, roemahnja djoega soedah didjoealnja, *zijn huis heeft hij ook al verkocht;* بكيت جوك حال سهاي, bĕgitoe djoega hal saja, *zoo is het ook met mij gesteld;* جنجين اين هاري جوك هندق کماري, djandjinja ini hari djoega hĕndak kamari, *hij heeft beloofd dat hij dezen eigen dag, vandaag nog hierheen zal komen;* براف داباتي اوله سكل اورغ يغ تاهو٢ تياد سمبه جوك فپاکتن, bĕrapa diobati oleh sĕgala orang jang tahoe-tahoe, tiada sĕmboh djoega pĕnjakitnja, *hoezeer hij ook door de deskundigen behandeld werd, zijn ziekte genas toch niet;* فرت سهاي لافر جوك, pĕroet saja lapar djoega, *ik had toch nog honger;* دنيا اين تياد ککل جوا ادان, doenia ini tiada kĕkal djoea adanja, *deze wereld is toch niet bestendig;* سئيكر گاجه جوا فون تياد سهاي ليهت, saekoer gadjah djoeapon tiada saja lihat, *ik heb zelfs geen enkelen olifant gezien;* جکلو کامو ماؤ منورت كتاك اين موده جوك حكمن, djikalau kamoe maoe mĕnoeroet katakoe ini, moedah djoega hoekoemnja, *als gij naar mijn woorden wilt luisteren, dan is het (slechts =) zeer gemakkelijk uit te maken;* سفرت انق راج٢ جوك رفان, saperti anak radja-radja djoega roepanja, *zijn voorkomen is (slechts =) niet anders dan van een prins*, d. i. *hij ziet er geheel uit als een prins;* اي برجنجي٢ جوك, ia bĕrdjandji-djandji djoega, *hij belooft maar;* تون جوك يغ دافت منلوغي سهاي, toean djoega jang dapat mĕnoeloengi saja, *gij alleen, slechts gij kunt mij helpen.*

§ 398. Dat bevestigende, maar andere personen of zaken uitsluitende, *slechts*, *alleen*, *maar*, is ook سهاج, sahadja; b. v. اد تيك اورغ سهاج يغ داتغ, ada tiga orang sahadja jang datang, *er zijn*

slechts drie personen gekomen; هاڽ, **hanja**, *behalve*, dat weer door جوڭ of جوا kan versterkt worden; b. v. انقکو تياد هاڽ سؚاورڠ, anakkoe tiada hanja saorang, *ik heb geen kinderen behalve één*, d. i. *ik heb slechts één kind;* هاڽ توان جوڭ يڠ مڽاينکن سهاج, hanja toean djoega jang mĕnjajangkăn sahaja, *alleen gij betoont mij belangstelling, alleen gij trekt u mijner aan;* ملائينکن, mĕlainkăn (van لائين, lain), *afzonderen, uitzonderen*, en dus ook *uitzonderende*, waarvoor wij zeggen *uitgezonderd, behalve*, dat altijd voorafgegaan wordt door een ontkennenden voorzin, hetzij deze is uitgedrukt of elliptisch verzwegen, en dat ook weer door جوڭ of جوا kan versterkt worden; b. v. ملائينکن توان جوا اکن ڤرلندوڠن بݢ سهاي, mĕlainkăn toean djoea akan pĕrlindoengan bagi saja, *alleen gij zijt mijn toevluchtsoord*, waarin het voorzindeel b. v. تياد سياڤ, tiada siapa, *er is niemand*, verzwegen is; ملائينکن الله يڠ مڠتهوءين, mĕlainkăn Allah jang mĕngatahoeinja, (*niemand dan*) *God alleen weet het;* ترلالو رماين ڤرڠ ايت ملائينکن تمڤيق سورق سکل هلبالڠ جوڭ کدڠاران, tĕrlaloe ramainja pĕrang itoe, mĕlainkăn tĕmpik sorak sĕgala hoeloebalang djoega kadĕngaran, *het gevecht was zeer hevig, alleen het krijgsgeschreeuw der legerhoofden kon men hooren.*

Aanmerking. De Maleiers spellen dit woord dikwijls ملينکن, en de reeds meer genoemde Abdoellah maakt zich in zijn Hikajat zelfs boos over de schrijfwijze ملائينکن; misschien is de spelling ملينکن wel een gevolg van de uitspraak mĕlengkăn, die men ook hoort.

§ 399. Dat اد en ادله dikwijls dienen om den inhoud van den zin te bevestigen is reeds op pag. 51 vermeld; برسام سورة اين کيت اد مڠيرمکن ݢمبر کيت کڤد ڤادوک صحابة کيت, bĕrsama soerat ini kita ada mĕngirimkăn gambar kita kapada padoeka sahabat kita, *met dezen brief* (*is het, dat ik u zend*) *zend ik u mijn portret*, waar i. pl. v. کيت اد, kita ada, even goed zou zijn ادله کيت, adalah kita.

§ 400. *b.* Bijwoorden van *ontkenning* zijn: تيدق, tidak, *neen*, dat eigenlijk op zich zelf dient te staan, maar dikwijls verwisseld wordt met تياد, tiada, *niet*.

In sommige samenstellingen wordt تيدق, tidak, verkort tot تأ, tak; b. v. تاكن, takan, = تا + اكن, *immers niet*, *toch niet*; سكين, لام سهاي برصحابة دڠن تون٢ اين تاكن سهاي منفوءي تون٢, sakian lama saja bĕrsahabat dĕngan toean-toean ini, takan saja mĕnipoei toean-toean, *ik ben zoolang bevriend geweest met u* (*deze heeren*), *ik zal u toch niet bedriegen*; جاڠن تون تاكت تاكن سهاي لاري, djangan toean takoet, takan saja lari, *wees maar niet bang*, *ik zal immers niet wegloopen*; تادافت, tadapat, of تابوله, taboleh, *het kan*, *mag niet*; met herhaling van de ontkenning wordt deze uitdrukking een sterke bevestiging, تادافت تيدق, tadapat tidak, ook تادافت تياد, tadapat tiada (taboleh tidak, tiada), *het kan niet niet*, d. i. *het moet*, *stellig*, *zeker*, تادافت تيدق اي كنا سسوات حكم, tadapat tidak ia kĕna sasoeatoe hoekoem, *hij zal stellig de een of andere straf krijgen*; door onkunde, slordigheid of schijngeleerdheid verwaarloozen in nieuweren tijd sommige Maleiers wel de eerste ontkenning تا in deze uitdrukking en schrijven eenvoudig دافت تياد, dapat tiada, en dan nog wel دافتياد, waarschijnlijk in navolging van het spreken, waarbij dat eerste تا zich nauwelijks laat hooren, een schrijfwijs waardoor zij haar beteekenis geheel verliest; vooral ook Abdoellah maakt zich schuldig aan deze fout, die onvoorwaardelijk moet afgekeurd worden; تاوسه, taoesah, *het behoeft niet*; تاكواس, takoeasa, *niet in staat zijn tot*, *geen lust hebben in iets*; ماؤ تاماؤ, maoe tamaoe, *goedschiks of kwaadschiks*, ماؤ تاماؤ تون باوله دي كماري جوڬ, maoe tamaoe toean bawalah dia kamari djoega, *goedschiks of kwaadschiks, gij moet hem toch hier brengen*; بايك تابايك, baik tabaik, *hetzij goed of kwaad*; ماكن تاكپڠ, makan takĕnjang, *eten zonder verzadigd te worden*; تيدر تاللف, tidoer talĕlap, *slapen maar niet vast*, *onrustig slapen*, *telkens wakker worden*.

§ 401. تياد, Tiada (ti = tĕr + ada, in het Bataviaasch Maleisch tĕrada, trada), *niet zijn*, *er is niet*, *niet*, de ontkenning van اد, ada,

er is, en in samenhang met een ander woord gebruikt; b. v. تياد مهل , tiada mahal, *niet duur;* انق ايت تياد راجن , anak itoe tiada radjin, *dat kind is niet vlijtig;* سئورغ فون تياد اد , saorang pon tiada ada, *één mensch zelfs is er niet, er is niemand;* تياد مڠاف , tiada mĕngapa, *het is van geen belang, het doet er niet toe, het komt er niet op aan;* تياد اي بركات لاڬي , tiada ia bĕrkata lagi, *hij zei niets meer;* سبنتر ايت جوك لڽفله اي در فد فمنداڠن مريكئيت تياد كلهاتن لاڬي, sabĕntar itoe djoega lĕnjaplah ia dari pada pĕmandangan marika itoe, tiada kalihatan lagi, *op dat zelfde oogenblik verdween hij uit hun gezicht en was niet meer te zien.*

§ 402. بوكن , Boekan, dat een tegenstelling te kennen geeft; het zegt dat iemand of iets *iets anders* is dan wat het woord, waarbij het behoort, uitdrukt; het ontkent iets voor een deel van den zin, hetzij voor het subject, het object of het praedicaat; b. v. بوكن اكو ممڠڬل دي, boekan akoe mĕmanggil dia, (*ik ben het niet*) *niet ik heb hem geroepen* (een ander heeft het gedaan); بوكن دي يڠ سهاي فڠڬل , boekan dia jang saja panggil, *hij is het niet dien ik geroepen heb*, *hem heb ik niet geroepen* (maar een ander); بوكن كفوكل اكندي كتولق سهاج , boekan koepoekoel akan dia, koetolak sahadja, *ik heb hem niet geslagen*, *ik heb hem slechts geduwd*; بوكن موده فكرجاءن ايت , boekan moedah pĕkĕrdjaan itoe, *dat is niet een gemakkelijke* (*maar wel een moeielijke*) *taak*, terwijl تياد موده , tiada moedah, alleen beteekent *niet gemakkelijk*, waardoor wel de gemakkelijkheid ontkend, maar nog niet juist de moeielijkheid geconstateerd wordt; افبيل دليهتڽ بندهار ايت داتڠ بوكن وقتوڽ , apabila dilihatnja bandahara itoe datang boekan waktoenja, *toen hij den bandahara zag komen* (*op wat niet zijn tijd was* d. i.) *op een ongewoon uur.*

Met de ontkenning تياد verbonden wordt het weer een bevestiging overeenkomende met ons *toch wel*, *immers wel*; b. v. بوكن ادند تياد مڠتهوءي اكن حال ايت , boekan adinda tiada mĕngatahoei akan hal itoe, *gij weet dat immers wel*; كارن همب تله كتهوءي بوكن تونهمب تياد اهل دالم يڠ دمكين, karĕna hamba tĕlah katahoei boekan toeanhamba tiada ahli dalam jang dĕmikian,

want ik weet wel, dat gij daarin w e l, s t e l l i g, *bedreven zijt.*

Wanneer بوكن, boekan, op een geheelen zin slaat, wordt het veelal met ڽ verbonden; b. v. بوكنڽ تياد ككند هندق مڠخبركن ملاٴينكن ككند لاڬي مميكركن بتاف هندق مڠارڠ دي, boekannja tiada kakanda hĕndak mĕngkabarkăn, mĕlainkăn kakanda mĕmikirkan bĕtapa hĕndak mĕngarang dia, *het is niet, dat ik het u niet wil vertellen, maar ik denk er nog over na, hoe ik het zal inkleeden.*

Met het vraagwoord كه achter zich dient het om rechtstreeks te vragen; b. v. بوكنكه سده ككتاكن, boekankah soedah koekatakăn, *heb ik het niet gezegd, voorspeld.* Zonder dat suffix drukt het in vragenden vorm een bevestiging uit overeenkomende met ons *immers,* بوكن سده ككات, boekan soedah koekata, *ik heb het immers voorspeld.* Achter een bevestigenden zin komt het overeen met ons *niet waar,* wat òf een versterking der bevestiging is, òf een twijfel kan uitdrukken, maar waarop een bevestigend antwoord verwacht wordt; b. v. سدهله اكو باير بوكن, soedahlah akoe bajar, boekan, *ik heb al betaald, niet waar?* d. i. *ik heb immers al betaald.*

Met بواتن, boeatan, verbonden, بوكن بواتن, boekan boeatan, *wat niet te doen, te maken is,* beteekent het *buitengewoon, voorbeeldeloos,* بوكن بواتن ايلقڽ, boekan boeatan eloknja, *voorbeeldeloos schoon.* En dan met weglating van boeatan maar met het suffix ڽ in ongunstigen zin; بوكنڽ فكرجاٴن اڠكو كرجاكن, boekannja pĕkĕrdjaan ĕngkau kĕrdjakăn, *gij hebt een vreeselijk snoode daad verricht;* بوكنڽ كات اڠكو كتاكن ايت, boekannja kata ĕngkau katakăn itoe, *het zijn hoogst ongepaste, schandelijke woorden, die gij daar uit.*

Met لاڬي, lagi, verbonden drukt het een zeer sterke bevestiging uit; b. v. بوكنڽ ماتي لاڬي, boekannja mati lagi, *hij is morsdood;* in deze en dergelijke uitdrukkingen is het tweede gedeelte, b. v. ماتي بنر٢, mati bĕnar-bĕnar, *werkelijk dood,* verzwegen, zoodat de zin eigenlijk beteekent: *hij is niet alleen dood, maar voor goed dood.* Verdubbeld بوكن٢, boekan-boekan, geeft het alweer te kennen, dat waarover men spreekt *buitengewoon, voorbeeldeloos, niet bestaande* is; بوكن٢ ايلقڽ, boekan-boekan eloknja, *onbeschrijfelijk, ongeloofelijk schoon;* ادفون هنتو ايت فركاريڠ بوكن٢, adapon hantoe itoe pĕrkara

jang boekan-boekan, *spoken zijn iets, dat niet bestaat;* d. i. *spoken bestaan niet.*

§ 403. بلم , Bĕlom, *nog niet*, ook verbonden met لاڬي , lagi, بلم لاڬي , bĕlom lagi; b. v. اي بلم كاي , ia bĕlom kaja, *hij is nog niet rijk*; بلم سمڤي مقصود سهاي , bĕlom sampai maksoed saja, *ik heb mijn doel nog niet bereikt*; بلم لاڬي بالغ انق سهاي , bĕlom lagi balir anak saja, *mijn dochter is nog niet huwbaar*; بلم لاڬي ڤوس هاتي سهاي ممندڠ انق سهاي , bĕlom lagi poeas hati saja mĕmandang anak saja, *ik ben nog niet verzadigd van mijn kind aan te zien*; verbonden met ڤي , pai, verkorting van سمڤي , sampai, wordt het بلمڤي , bĕlompai, eveneens *nog niet*; b. v. سعمر كيت اين بلمڤي اد كيت مليهت سيكڤ مانسي سڤرت كلكوان تن برايم باڤ اين , saoemoer kita ini bĕlompai ada kita mĕlihat sikap manoesia sapĕrti kalakoean (= salakoe) Toen Bĕraim Bapa ini, *nog nooit in ons geheele leven hebben wij een menschelijke gestalte gezien als deze Toen Bĕraim Bapa.*

Verbonden met س , sa, waarbij ook het suffix ث kan komen, سبلم , sabĕlom, سبلمث , sabĕlomnja, beteekent het *zoolang nog niet, voordat*; جك اي داتڠ سبلم اك ڤولڠ , djika ia datang sabĕlom akoe poelang, *indien hij komt, vóór ik te huis ben.* Herhaald بلم.... بلم , bĕlom....bĕlom, beteekent het: *zoolang niet.....zoolang, niet voordat....*; b. v. بلم اك ممبالس كمتين بڤاك بلم ڤوس راس هتيك , bĕlom akoe mĕmbalas kamatian bapakoe bĕlom poeas rasa hatikoe, *zoolang ik den dood van mijn vader niet gewroken heb, zoolang zal mijn hart niet bevredigd zijn*, d. i. *ik zal niet tevreden zijn, geen rust hebben, vóór ik den dood van mijn vader gewroken heb*; بلم اك هيرڤ داره بندهار بوكت باتو ايت بلم ڤوس هتيك اين bĕlom akoe iroep darah bandahara Boekit Batoe itoe, bĕlom poeas hatikoe ini, *ik zal niet bevredigd zijn, vóór ik het bloed van den bandahara van Boekit Batoe gedronken heb.*

§ 404. Tot de ontkenningen behoort ook ماس , masa, *hoe zou het mogelijk zijn, het is niet te denken, immers niet*; met اكن , akan, verbonden krijgt het den sierlijker vorm مساكن , masakăn, met dezelfde beteekenis; het drukt uit, dat de spreker wat gezegd wordt

onwaarschijnlijk, onmogelijk acht; b. v. ماس اي اكن داتڠ اين هاري جوڬ اي برلاير كسيڠفور, masa ia akan datang, ini hari djoega ia bĕrlajar ka-Singapoera, *hoe zou hij kunnen komen* d. i. *hij kan onmogelijk komen, want hij is vandaag naar Singapoer vertrokken*; مساكن سهاي براني ممفرداياكن توان, masakăn saja bĕrani mĕmperdajakăn toean, *ik zal u immers niet durven bedriegen.* En dan weer met de ontkenning تياد, tiada, مساكن تياد, masakăn tiada, *hoe zou het mogelijk zijn van niet, toch zeker*; مساكن تياد اي ممباير هوتڠڽ, masakăn tiada ia mĕmbajar hoetangnja, *hoe zou het mogelijk zijn dat hij zijn schulden niet betaalt*, d. i. *hij zal zijn schulden zeker betalen.*

In plaats van ماس wordt ook het Arabische مستحيل, moestahil, *onmogelijk, absurd*, gebruikt.

§ 405. Die ontkenning van of twijfel aan de mogelijkheid wordt ook uitgedrukt door مان, mana, de verkorte vorm van بڬيمان, bagaimana, *hoe, op welke wijze*, in مان بوله, mana boleh, of مان دافت, mana dapat; b. v. مان بوله كيت منيبرڠ سوڠاي اين بيدق فون تياد, mana boleh kita mĕnjĕbĕrang soengai ini, bidoek pon tiada, *hoe zouden wij deze rivier kunnen oversteken, er is zelfs geen visschersbootje.* Nog sterker wordt die twijfel uitgedrukt door مان met اكن te verbinden tot مناكن, manakăn, ook دمناكن, dimanakăn; مناكن دافت, manakăn dapat, *hoe zou het mogelijk, zijn*, d. i. *het is immers niet mogelijk*; دمناكن اي داتڠ, dimanakăn ia datang, *hoe zou hij kunnen komen*, d. i. *hij kan onmogelijk komen*; كيت نڬري كچل دمناكن دبريڽ سفرت مقصود كيت ايت, kita nĕgĕri kĕtjil, dimanakăn diberinja sapĕrti maksoed kita itoe, *wij zijn maar een klein rijk, hoe zou het mogelijk zijn dat hij ons verzoek toestaat*, d. i. *hij zal het niet toestaan.*

§ 406. *c.* Om een zin in een *vragenden* vorm voor te stellen wordt كه, kah, achter het woord geplaatst, waarop in de vraag de nadruk valt; in het schrift wordt het, evenals له, aan het woord waarbij het behoort als een suffix verbonden, zonder verandering te brengen in de spelling van dat woord (pag. 35); b. v. بوتكه اورڠ ايت, boetakah orang itoe, *is die man blind*; سوككه توان برجالن٢,

soekakah toean bĕrdjalan-djalan, *houdt gij van wandelen*; دافتكه تون منلوڠي سهاي, dapatkah toean mĕnoeloengi saja, *kunt gij mij helpen*; افكه مقصودڽ, apakah maksoednja, *wat is hij van plan*; سدهكه اي داتڠ, soedahkah ia datang, *is hij al gekomen*; تون ايت بفامكه, toean itoe bapamoekah, *is die heer uw vader*; رومه اينكه يڠ تون سيوا بڬي سهاي, roemah inikah jang toean sewa bagi saja, *is dit het huis dat gij voor mij gehuurd hebt*; لاريكه اي, larikah ia, *is hij gevlucht*; سيافكه يڠ ملفسكن همب, siapakah jang mĕlĕpaskan hamba, *wie is het die mij verlost heeft, wie heeft mij verlost*; كفد همبكه تون بريكنديّ, kapada hambakah toean bĕrikan dia, *geeft gij hem* (*haar, het*) *aan mij?*

Staat bij een vraag een tegenstelling dan kan ook deze het vraagwoord كه aannemen, noodzakelijk evenwel is het niet; b. v. ماؤكه اي داتڠ اتو تيادكه, maoekah ia datang atau tiadakah, *wil hij komen of niet*; سياڤ تونهمب اين درفد جنكه اتو مانسيكه, siapa toeanhamba ini, dari pada djinkah atau manoesiakah, *wie zijt gij, behoort gij tot de geesten of tot de menschen* (*zijt gij een geest of een mensch*)?

Bij الڠ, alang, geplaatst, الڠكه, alangkah, dient het om in vragenden vorm, maar met bevestigende beteekenis, een uitroep te doen; b. v. الڠكه بايكڽ, alangkah baiknja, *zou het niet zeer goed zijn*, d. i. *het zou zeer goed zijn*; الڠكه ايلقڽ, alangkah eloknja, *hoe schoon is dat*; الڠكه دساڽ, alangkah dosanja, *wat zou dat een zonde zijn*, d. i. *het zou een groote zonde zijn*; الڠكه روڬيڽ, alangkah roeginja, *zou het niet een groot verlies zijn*, d. i. *wat een verlies, schade is, was dat, zou dat zijn*; الڠكه برانتڠ سهاي, alangkah bĕroentoeng saja, *wat een geluk overkomt mij*.

Gelijk uit eenige der opgegeven voorbeelden blijkt, kunnen de vragende اف en مان en hun samenstellingen dat كه ook aannemen, waardoor geen wijziging in de beteekenis van den zin aangebracht, maar alleen de vraag met meer nadruk gedaan wordt.

Bij het spreken is het natuurlijk niet noodig een nadrukswoord te gebruiken om een vraag te doen, de toon is daartoe meestal genoegzaam; gewoonlijk wordt dan ook bij het spreken كه wegge-

gelaten, tenzij men datgene waarnaar men vraagt met meer nadruk wil doen uitkomen.

§ 407. Evenals اد en ادله dienen om den inhoud van een geheelen zin te bevestigen, zoo dient اد met het aanhechtsel كه om van den geheelen zin een vraag te maken; dat ادكه is dan geheel gelijk aan het Fransche *est-ce que*; b. v. ادكه اي اكن داتڠ, adakah ia akan datang, *zal hij komen*; ادكه توان مليهت دي, adakah toean mĕlihat dia, *hebt gij hem gezien?*

Komt echter in zulk een zin سده, soedah, of een ander woord voor, waarop de nadruk uit den aard der zaak vallen moet, dan kan van ادكه geen gebruik gemaakt worden; b. v. سدهكه اي برلاير, soedahkah ia bĕrlajar, *is hij reeds vertrokken*; ماؤكه اي منجول كداڽ, maoekah ia mĕndjoeal koedanja, *wil hij zijn paard verkoopen?*

§ 408. Aangezien in een negatieven zin de nadruk gewoonlijk op de ontkenning valt, zal in een negatieve vraag het vraagwoord meestal aan de negatie gehecht worden; b. v. تيادكه توان دڠر خبر ايت, tiadakah toean dĕngar kabar itoe, *hebt gij die tijding niet gehoord?* بلمكه اي ماتي, bĕlomkah ia mati, *is hij nog niet dood?*

§ 409. Ook een indirecte vraag wordt met كه gevormd; b. v. فرقسله دهولو سدهكه اي فولڠ اتو بلم, părikealah dahoeloe soedahkah ia poelang atau bĕlom, *onderzoek eerst of hij reeds teruggekeerd is of nog niet.* In plaats van met كه wordt zoo'n indirecte vraag ook gedaan met كالو, kalau, *indien, of;* تاپله كالو توان اد درومه, tanjalah kalau toean ada diroemah, *vraag of mijnheer te huis is.*

§ 410. Een tweede vraagwoord is ته, tah, een verkorting van انته, ĕntah, *ik weet niet*, en dat dus onzekerheid uitdrukt.

Het wordt uitsluitend achter de vraagwoorden اف en مان en hun samenstellingen geplaatst, en komt in beteekenis overeen met ons *toch, mag*, in een vraag. In een zin als سيافكه مڠمبل سورة ايت, siapakah mĕngambil soerat itoe, *wie heeft dien brief weggenomen*, geeft de spreker als zijn overtuiging te kennen, dat iemand den brief heeft weggenomen. Vraagt hij daarentegen سيافته مڠمبل سورة ايت, siapatah mĕngambil soerat itoe, *wie mag dien brief wel weggenomen hebben*, dan bestaat er twijfel in zijn gedachte, daar hij òf niet

weet wien hij te verdenken heeft, òf in het onzekere verkeert of de brief wel weggenomen is, misschien heeft hij hem zelf weggemaakt, verlegd; سيافكه داتڠ ايت, siapakah datang itoe, *wie komt daar;* سيافته داتڠ ايت, siapatah datang itoe, *wie mag het wel zijn, die daar komt;* دمانته اي سكارڠ اين, dimanatah ia sakarang ini, *waar mag hij nu wel zijn?* افته دياكو, apatah dajakoe, *wat kan (moet, zal) ik er aan doen*, waarmee niet bedoeld wordt de vraag **wat** er gedaan moet worden, maar waarin ته, tah, uitdrukt dat de spreker twijfelt of hij wel iets doen kan, of overtuigd is dat hij niets kan doen, ten einde raad is.

Die onzekerheid wordt ook uitgedrukt door ݢراڠن, garangan, of جوݢ, djoega, achter de vraagwoorden te plaatsen; b. v. سياف ݢراڠن مڠمبل كتاب ايت, siapa garangan mĕngambil kitab itoe, *wie mag dat boek wel weggenomen hebben;* بݢيمان ݢراڠن حالڽ سكارڠ اين, bagaimana garangan halnja sakarang ini, *hoe mag het nu wel met hem zijn;* اف جوݢ مقصودڽ اي داتڠ اين, apa djoega maksoednja ia datang ini, *wat mag zijn bedoeling wel zijn, dat hij nu hier komt?*

Met جوݢ, achter een vraagwoord ontstaat ook een vraag, waarop een ontkennend antwoord wordt verwacht; b. v. سياف جوݢ براني ملاون دي, siapa djoega bĕrani mĕlawan dia, *wie zou hem durven weerstaan*, d. i. *niemand durft hem weerstaan.*

§ 411. 2°. De *mogelijkheid* wordt in de eerste plaats uitgedrukt door بوله, boleh, *kunnen, mogen, geoorloofd zijn*, en دافت, dapat, *kunnen, mogelijk zijn;* b. v. بولهله توان مڠمبل دي, bolehlah toean mĕngambil dia, *gij moogt het meenemen;* تياد دافت اي لاري دري سين, tiada dapat ia lari dari sini, *hij kan niet van hier ontvluchten.*

Verder door de woorden كالو٢, kalau-kalau, برڠكالي, barangkali, *misschien, wellicht;* مدهمداهن, moedah-moedahan, *mogelijk* (maar dat ook dienen kan om een wensch uit te drukken); اݢقڽ, agaknja, *vermoedelijk;* انته, ĕntah, *ik weet niet, mogelijk;* b. v. كالو٢ لوفتله اي دري فد بهاي ايت, kalau-kalau loepoetlah ia dari pada bahaja itoe, *misschien is hij aan dat gevaar ontkomen;* برڠكالي توان

هندق برمالم دسين , barangkali toean hĕndak bĕrmalam disini, *misschien wilt gij hier overnachten*; مدهمداهن دعافيتكن الله تعالي اكنديكو , moedah-moedahan diafiatkăn Allah taala akan dikau, *mogelijk zal God u de gezondheid teruggeven*; مدمداهن ترتولق بهاي ايت در فدن , moedah-moedahan tĕrtolak bahaja itoe dari padanja, *misschien zal dat gevaar van hem afgewend worden;* اڬقن كارمله كفل ايت , agaknja karamlah kapal itoe, *vermoedelijk is dat schip vergaan*; انته اي ماتي انته اي هيدف تياد همب كتهوءي , ĕntah ia mati, ĕntah ia hidoep, tiada hamba katahoei, *misschien is hij dood, misschien leeft hij, ik weet het niet*, d. i. *ik weet niet of hij dood is, of nog leeft.*

§ 412. 3°. Hoe een *gebod*, *verbod*, *verzoek* en *wensch* uitgedrukt worden, is behandeld bij de gebiedende en verbiedende wijs, pag. 144 — 150.

HOOFDSTUK VII.

De Voorzetsels.

§ 413. Aangezien de betrekkingen tusschen twee naamwoorden voor een groot gedeelte door nevenstelling en die tusschen een naamwoord en een werkwoord, waar wij een voorzetsel gebruiken moeten, zoo dikwijls door de suffixen كن kăn en اي, i, uitgedrukt worden, is de behoefte aan praeposities in het Maleisch niet zoo groot als in onze taal b. v., en is dan ook het aantal der eigenlijke praeposities gering.

§ 414. De praeposities, die plaatselijke betrekkingen uitdrukken, zijn د, di, ك, ka, en در, dari.

د, Di, duidt aan *een zijn op* de daarbij genoemde plaats; het komt geheel overeen met ons *in*, *te*, of met de plaatsbepalende *op* en *aan*; b. v. درومه, diroemah, *in huis, te huis;* دلاءوت, dilaoet, *op zee;* دلاڠيت, dilangit, *aan den hemel.* Heeft die plaats een werkelijk of betrekkelijk groote uitgestrektheid, dan neemt د dikwijls het woord تڠه, tĕngah, bij zich; دتڠه جالن, ditĕngah djalan, *op weg;* دتڠه لاءوت, ditĕngah laoet, *op zee* nl. *in volle zee.*

Bij ambtelijke titels wordt het gebruikt, waar wij *van* zeggen: b. v. رسيدن دريو, residen di-Riau, *resident van Riou.*

Verder wordt het verbonden met adverbia van plaats, b. v. دسين, disini; دسيت, disitoe; دسان, disana; دمان, dimana, en met andere woorden, die een plaatselijke verhouding uitdrukken; b. v. ددالم, didalam, *in, binnen;* دلور, diloear, *buiten;* داتس, diatas, *boven, op, bovenop;* دباوه, dibawah, *beneden, onder;* دسبله, disabĕlah, دسيسي, disisi, *naast;* دبلاكڠ, dibĕlakang, *achter*, een volgorde uitdrukkende; دبالك, dibalik, *achter = aan den anderen kant van iets;* b. v. ترسمبوني ددالم سبوه فتي, tĕrsĕmboeni didalam saboeah pĕti, *verborgen in een kist;* منجنجڠ داتس باتو كفال, mĕndjoendjoeng diatas batoe kapala, *op het hoofd dragen*, fig. voor *gehoorzamen*, een zeer gewild pleonasme, wanneer men zich nederig en onderdanig tegenover een meerdere uitdrukt, beteekenende منجنجڠ, mĕndjoendjoeng, zelf reeds *op het hoofd dragen;* دلور كوت, diloear kota, *buiten de versterking;* دباوه فرنته توان, dibawah părintah toean, *onder uwe bevelen;* دسبله كبن سهاي, disabĕlah kĕbon saja, *aan de eene zijde van* d. i. *naast mijn tuin, erf;* دودقله دسيسي بند, doedoeklah disisi boenda, *kom naast mij (aan mijn zijde) zitten;* اي داتڠ دبلاكڠ سهاي, ia datang dibĕlakang saja, *hij komt achter, na mij;* بيلك يڠ دبلاكڠ سكالي, bilik jang dibĕlakang sakali, *de achterste kamer;* دبالك فوهن كايو ايت, dibalik pohon kajoe itoe, *achter*, nl. *aan den anderen kant van, dien boom;* دبالك فاڬر, dibalik pagar, *achter de omheining;* اي برسمبوني دبالك فنتو, ia bĕrsĕmboeni dibalik pintoe, *hij heeft zich achter de deur verborgen.*

In deze samenstellingen wordt د wel verzwegen, wanneer er geen onduidelijkheid door ontstaan kan, gelijk bij de behandeling der werkwoorden reeds gebleken is, dat praeposities in het algemeen weggelaten worden, wanneer zij niet volstrekt noodzakelijk zijn om een betrekking aan te duiden en deze overigens reeds uit den zin blijkt; b. v. تمفت همب ددالم نڬري اين دالم سوات رومه, tĕmpat hamba didalam nĕgĕri ini d a l a m soeatoe roemah, *ik woon in deze stad i n dat en dat huis;* سبله كبن سهاي, sabĕlah kĕbon saja, *naast mijn tuin, aanplant.*

Behalve voor bijwoorden van plaats en andere plaatselijke ver-

houdingen uitdrukkende woorden, zooals de hiervoor genoemde, kan د alleen vóór substantieven staan; zou het komen vóór een woord, dat tot een andere soort behoort, dan moet het vervangen worden door فد, pada; b. v. فد سبوه نكري, pada saboeah nĕgĕri, en niet دسبوه, disaboeah, omdat س, sa, een telwoord is.

§ 415. ك, Ka, drukt een *beweging* uit *naar* een plaats en is gelijk aan ons *naar;* b. v. فولغ كرومه, poelang karoemah, *naar huis terugkeeren;* كمبالي كرحمة الله, kombali karahmatoe'llah, *terugkeeren naar de barmhartigheid Gods,* fig. voor *sterven;* منوجو ككمفغ انو, mĕnoedjoe kakampoeng anoe, *naar de kampong N.*

Het wordt verbonden met dezelfde adverbia van plaats enz. als د, di; b. v. نايك كاتس فوهن كايو, naik kaatas pohon kajoe, *in een boom klimmen;* جاته كدالم اير, djatoh kadalam ajar, *in het water vallen,* waar in het Maleisch de beweging van het vallen door ك wordt uitgedrukt; تورن كباوه, toeroen kabawah, *naar beneden gaan, nederdalen;* برجالن كلور نكري, bĕrdjalan kaloear nĕgĕri, (*naar*) *buiten de stad gaan.*

Overigens kan ك, ka, evenals د, di, slechts vóór substantieven staan en mag alleen gebruikt worden vóór benamingen van levenlooze wezens; vóór niet-substantieven en benamingen van levende wezens wordt het vervangen door of samengesteld met فد, pada.

Na سمفي, sampai, en داتغ, datang, *komen, aankomen,* gebruikt men onverschillig د of ك voor ons *te, op;* men kan zeggen سمفي كفادغ, sampai ka-Padang, of سمفي دفادغ, sampai di-Padang, *te Padang aangekomen;* ك gebruikende denkt men nog aan de beweging naar de genoemde plaats, of stelt zich de beweging voor als nog niet geheel afgeloopen, b. v. wanneer de reis nog verder gaat; bij het gebruik van د wordt de beweging als geheel geëindigd beschouwd.

§ 416. در, Dari, dat somtijds wel داري gespeld wordt, drukt *een komen van, voortkomen uit,* en dus ook *afkomst, wegens,* uit (het Engelsche *from*); داتغن در نكري فادغ, datangnja dari nĕgĕri Padang, *hij komt van Padang;* اصلن در ترغكانو, asalnja dari

Tĕrĕngganoe, *hij is afkomstig van Trĕngganoe;* در تاکتن, dari takoetnja, *voortkomende uit zijn vrees*, d. i. *uit vrees.* En zoo ook in onze uitdrukkingen *van achteren* enz.; b. v. ماسق در بلاکڠ, masoek dari bĕlakang, *van achteren binnen komen;* مڠيکت در بلاکڠ, mĕngikoet dari bĕlakang, *volgen, achter iemand* of *iets aankomen;* کريت ايکتله در بلاکڠ, kareta ikoetlah dari bĕlakang, *laat de wagen ons volgen, achter ons aankomen.* Eveneens ons *langs*, d. i. *komende, gaande van den kant van;* جاڠن سئورڠ جوافون لالو در سيني, djangan saorang djoeapon laloe dari sini, *laat niemand hoegenaamd hier voorbij gaan;* اي ماسق در تڠکف, ia masoek dari tingkap, *hij kwam langs* d. i. *door het raam binnen.*

Verbonden met حال, hal, beteekent het *betreffende, wat aangaat, van = over*; b. v. در حال توان, dari hal toean, *wat u aangaat;* در حال تمبه۲ن, dari hal toemboh-toebohan, *over de planten.*

Evenals د en ک wordt در verbonden met adverbia van plaats; b. v. تورن در اتس تخت کرجاءن, toeroen dari atas tachta karadjaan, *nederdalen van den troon*, d. i. *afstand doen van de regeering;* کلوار در دالم بيليک, kaloear dari dalam bilik, *uit het vertrek komen.*

Vóór de verkorte persoonlijke pronomina, کو, koe, م, moe, en ڽ, nja, mag nooit در gebruikt worden; het moet dan samengesteld worden met فد, pada; در فداکو, dari padakoe, *van mij, dan ik* (in een vergelijking); در فدام, dari padamoe, در فداڽ, dari padanja; ook vóór de andere personalia is در فد, dari pada, meer gebruikelijk dan در alleen.

§ 417. Het reeds meermalen genoemde فد, pada, geeft eveneens betrekkingen van plaats te kennen; op zich zelf is het gelijk د, di, en wordt gebezigd, waar het gebruik der laatstgenoemde praepositie niet geoorloofd is (pag. 270); b. v. تمفت کامي فد سوات هوتن, tĕmpat kami pada soeatoe hoetan, *ik woon in dat en dat bosch.* Het verschil in beteekenis tusschen د en فد is, dat د het zijn *in* een plaats te kennen geeft, en فد meer het zijn *op* of *aan*; dit verschil is echter zoo gering, dat beide woorden dikwijls willekeurig

verwisseld worden, of zelfs د gebruikt wordt, waar men فد verwachten zou; b. v. برديري دلنتي , bĕrdiri dilantai, *op den vloer staan*; سام٢ اي برججق دبومي , sama-sama ia bĕrdjĕdjak diboemi, *te gelijker tijd traden zij op den grond*; منمفغ دكفل , mĕnoempang dikapal of منمفغ فد كفل , mĕnoempang pada kapal, *passagier zijn op een schip*; لالو كيت سڠݢه درومه سودار سهاي , laloe kita singgah diroemah soedara saja, *toen gingen wij bij mijn broer aan*; منانمكن سسوات دكبنڽ , mĕnanamkăn sasoeatoe dikĕbonnja, *het een of ander in zijn tuin planten*, waar even goed فد kan gebruikt worden. Waar ondertusschen het begrip van *in een plaats besloten zijn* niet aanwezig is, verdient het bezigen van فد de voorkeur (ook al vertalen wij het door *in*), indien dit althans niet in strijd is met het gebruik, zooals in de zoo even genoemde voorbeelden van برديري en برججق en bij de adverbia van plaats; رومه همب فد لورڠ انو , roemah hamba pada loeroeng anoe, *mijn huis is in die en die straat*; برجالنله اي فد جالن راي , bĕrdjalanlah ia pada djalan raja, *hij liep op den grooten weg.*

Ook bij tijdsbepalingen wordt فد gebruikt met de beteekenis *in* of *op*; تياد سهاي ترتيدر فد مالم ايت , tiada saja tĕrtidoer pada malam itoe, *dien nacht kon ik niet in slaap vallen*; ترمكتوب فد سهاري بولن نوفمبر , tĕrmaktoeb pada sahari boelan Nopember, *geschreven op den 1sten November*; فد كتيك ايت جوك , pada koetika itoe djoega, *op dat zelfde oogenblik*; فد تاهن يڠ لالو اين , pada tahoen jang laloe ini, (*in*) *het vorige jaar*; فد هاري قيامة , pada hari kiamat, *op den dag des oordeels.*

Dat فد met اد , ada, verbonden dient om een bezitting aan te duiden is reeds pag. 52 vermeld; b. v. سوات فون تياد اد فد همب , soeatoe pon tiada ada pada hamba, *ik heb hoegenaamd niets.*

§ 418. Met ك , ka, wordt فد samengesteld tot كفد , kapada, dat dezelfde beteekenis heeft als ك , nl. *beweging naar*, niet alleen in eigenlijken maar ook in figuurlijken zin.

Gelijk op pag. 270 is opgemerkt, komt كفد in pl. van ك , ka:

1° Vóór benamingen van levende wezens; b. v. سورة اين باوله كفد توان انو, soerat ini bawalah kapada toean anoe, *breng dezen brief aan den Heer N*; لالو اي برتان كفد سڠ هريمو, laloe ia bĕrtanja kapada sang harimau, *daarop vroeg hij den tijger*; بربيسك٢له اي كفد سهاي, bĕrbisik-bisiklah ia kapada saja, *hij sprak fluisterend tot mij*.

كفد, Kapada, wordt vervangen door كباوه, kabawah, wanneer bij een handeling een sĕmbah moet gemaakt worden, omdat hij, die een sĕmbah maakt, lager gezeten is dan de persoon voor wien die gemaakt wordt; فاتيك فرسمبهكن كباوه دلي شاه عالم, patik pĕrsĕmbahkăn kabawah doeli Sjah alam, *ik deel U. H. mede*. Andere woorden die men i. pl. v. كفد, kapada, gebruikt tegenover personen aan wie men eerbied verschuldigd is, of om onderdanigheid uit te drukken, zijn: كحضرة, kahalirat, *in de tegenwoordigheid van*, of كمجلس, kamadjĕlis, *in de vergadering*, *het gezelschap van*; b. v. سمفيله اي كحضرة نبي سليمان, sampailah ia kahalirat nabi Soelaiman, *hij kwam bij den profeet Salomo*; سورة اين بارڠ دسمفيكن الله كران كحضرة فادك توان, soerat ini barang disampaikăn Allah kiranja kahalirat (kamadjĕlis, kabawah) padoeka toean, *moge God dezen brief bij UH.Ed.G. doen aankomen*.

Aanmerking. كباوه, Kabawah, wordt niet alleen als praepositie tegenover een meerdere gebruikt, maar ook wel als substantief, plaatsvervanger van een persoonlijk pronomen van den 2den of 3den persoon, U. M. of U. H., Z. M. of Z. H.; b. v. كالوبوله دڠن سبب فاتيك مك ترهافسله كملوٴن كباوه دلي توانكو اين, kalau boleh dĕngan sabab patik, maka tĕrhapoeslah kamaloean kabawah toeankoe ini, *als ik er iets aan doen kan, zal deze smaad van U. H. uitgewischt worden*; كالو ننتي دبلاكڠ كباوه دلي يڠ دفرتوان دريو منداڤت خبر يڠ صح, kalau nanti dibĕlakang kabawah doeli jang dipĕrtoean di-Riau mĕndapat kabar jang sah, *indien Z. H. de onderkoning van Riou een wettig, officieel verslag ontvangt*; بوكنكه كباوه دولي يڠ دفرتون ممبري ݢلارن اكن سهاي لقسمان, boekankah kabawah doeli jang dipĕrtoean mĕmbĕri gĕlaran akan saja Laksamana, *heeft Z. M. mij niet begiftigd met den titel van Laksamana*.

2° Vóór andere woorden dan substantieven; b. v. ترفندغله اي كفد سبوة دليم, tĕrpandanglah ia kapada saboeah dalima, *onverwachts zag hij een granaatappel*; مك بݢند ايتفون مڠيرمكن سورة كفد سݢل نݢري يڠ تعلق كفدان, maka baginda itoe pon mĕngirimkăn soerat kapada sĕgala nĕgĕri jang ta'loek kapadanja, *de vorst zond brieven naar de gewesten, die aan hem onderhoorig waren*; in deze zinnen zou men niet mogen zeggen كسبوة دليم, kasaboeah dalima, كسݢل نݢري, kasĕgala nĕgĕri, omdat س en سݢل geen substantieven zijn.

§ 419. كفد, Kapada, en فد, pada, worden dikwijls met elkaar verwisseld; b. v. ممبريكن فد, mĕmbĕrikăn pada = mĕmbĕrikăn kapada; مڠيرمكن فد, mĕngirimkăn pada, enz.; omgekeerd ontmoet men اد كفدان, ada kapadanja = ada padanja; سوك كفد, soeka kapada = soeka pada, *houden van*, enz.

Het gebruik van كفد i. pl. v. فد, wanneer er volstrekt geen sprake van beweging is, ook in overdrachtelijken zin, b. v. in tijdsbepalingen, is zeer afkeurenswaardig. Men zegge dus niet كفد سوات هاري, kapada soeatoe hari, maar pada soeatoe hari, *op zekeren dag*. Hoezeer deze fout meer en meer veld wint onder de Maleiers — Abdoellah maakt er zich voortdurend schuldig aan —, moet zij zorgvuldig vermeden worden. Goed is daarentegen داتڠ كفد سوات هاري, datang kapada soeatoe hari, *gekomen tot* d. i. *op zekeren dag*; misschien is wel door het ten onrechte weglaten van داتڠ in dezen zin de bedoelde fout ontstaan.

§ 420. Nog wordt فد verbonden met در tot درفد, dari pada, dat in de eerste plaats geheel dezelfde beteekenissen heeft als در alleen; سورة درفد همب, soerat dari pada hamba, gelijk سورة درهمب, soerat dari hamba, *een brief van mij*, waarin درفد gebruikt wordt, daar het vóór een als persoonlijk pronomen dienst doend substantief staat (pag. 271); لائين درفد توان, lain dari pada toean, *behalve gij*, sierlijker dan لائين درتوان, lain dari toean, om dezelfde reden; درفد فربواتنن سنديري جوك دفراولهن دمكين اين, dari pada pĕrboeatannja sĕndiri djoega dipĕrolehnja dĕmikian ini, *alleen door (ten gevolge van) zijn eigen gedrag is hem dit overkomen.*

Ook in vergelijkingen wordt liever درفد dan در gebruikt (pag. 193); b. v. درفد هيدف دڠن نام يڠ كجي بايكله ماتي سكالي , dari pada hidoep dĕngan nama jang kĕdji baiklah mati sakali, *liever dadelijk sterven dan met een slechten naam te blijven leven.*

In de tweede plaats heeft درفد somtijds de beteekenis van *bestaande uit*; b. v. اوله بݢند دانݢرهاءي اكندي درفد امس دان فيرق , oleh baginda dianoegĕrahai akan dia dari pada ĕmas dan perak, *de vorst begiftigde hem met geschenken bestaande uit goud en zilver*; of van *eenige*; b. v. دهمبركن اورڠ فد كفلاڽ درفد باوءن , dihamboerkăn orang pada kapalaoja dari pada baoe-baoean, *men goot over haar hoofd (eenige) reukwerken uit.* In dergelijke zinnen is aan invloed van het Arabisch te denken en het gebruik van درفد als een Arabisme te beschouwen.

§ 421. بݢ , Bagi, verkeerdelijk in sommige woordenboeken en spraakkunsten bagai getranscribeerd, *voor, ten nutte van, ten dienste van*, ook *aan*, in welke laatste beteekenis het gelijk is aan en verwisseld kan worden met كفد en فد , b. v. سݢل فوجي بݢ الله , sĕgala poedji bagi (= kapada, pada) Allah, *(alle) lof zij Gode;* بارڠ يڠ دبليڽ بݢ ديريڽ , barang jang dibĕlinja bagi dirinja, *goederen die hij voor zich zelf gekocht heeft.*

Dat بݢ even als فد met اد verbonden dient om een bezitting uit te drukken is reeds vermeld op pag. 52.

§ 422. اكن , Akan, is een uitbreiding van ك , ka, en heeft dan ook evenals ك de beteekenis van een *richting naar*, eigenlijk of figuurlijk, zoodat het kan vertaald worden door *met betrekking tot, wat betreft, aangaande, jegens, aan, van, om, tot, naar*; b. v. ببراف فوجي اكن مخدوم مود ايت , bĕbĕrapa poedji akan Makdoem moeda itoe, *veel lof aan den jongen Heer*; اف بيچارا توان اكن فكرجاءن ايت , apa bitjara toean akan pĕkĕrdjaan itoe, *wat is uw oordeel omtrent die zaak*; جاڠن اڠكو فريڠنكن عبادتم اكن الله , djangan ĕngkau pĕringankăn ibadatmoe akan Allah, *neem uw plichten jegens God niet licht op*; دامبلڽ اكن منتوڽ , diambilnja akan mĕnantoenja, *hij nam hem tot zijn schoonzoon aan*; مرك اكن , moerka

akan, *vertoornd op*; برس اكن بلابر سكل رعية, běras akan bělaboer sěgala rajat, *rijst tot rantsoen van het volk*; اي فيكر اكن فكرجاﺋنن, ia pikir akan pěkěrdjaanja, *hij denkt na over zijn werk*; امفن ادند اكن ككند, ampoen adinda akan kakanda, *wees genadig jegens mij, vergeef mij*; ايله فاتت اكن جاد راج, ialah patoet akan djadi radja, *hij is geschikt om vorst te worden.*

Dikwijls kan het met فد en كفد verwisseld worden, en dit gebeurt zelfs, wanneer het minder wenschelijk is; b. v. سورة اين باوله اكن سودراك, soerat ini bawalah akan (= pada, kapada) soedarakoe, *breng dezen brief aan mijn broeder*; تان اكن تون, tanja akan toean, *vraag aan Mijnheer*; درهاك اكن ايبو بفان, doerhaka akan iboe bapanja, *ongehoorzaam jegens zijn onders*; daarentegen كاسه فد, (= akan), *liefde jegens*; سوك كفد, soeka kapada (= akan), *houden van*; سهاي تياد تاهو فد حال ايت, saja tiada tahoe pada (= akan) hal itoe, *ik weet niets van die zaak.*

Bij een werkwoord met het suffix كن de paepositie اكن te gebruiken om het indirect object aan te wijzen i. pl. van فد of كفد is niet aan te bevelen, daar het nadeel doet aan de duidelijkheid; immers اكن dient om het direct object aan te duiden; een fout is het gebruik van اكن in dat geval echter volstrekt niet.

Bij een naamwoord vooraan den zin geplaatst, maakt اكن daarvan een op zichzelf staanden zin, terwijl het naamwoord zelf, gewoonlijk als pronomen, zoo noodig in den hoofdzin herhaald wordt; b. v. اكن استريك الله جوك لاكي مڠهدوفي دي, akan istěrikoe Allah djoega lagi měnghidoepi dia, *wat mijn vrouw aangaat, God zal verder voor haar zorgen*; اكن فاتيك اين تله بسرله سده, akan patik ini tělah běsarlah soedah, *wat mij betreft, ik ben reeds volwassen*; اكنساكتم ايت اف اوبتڽ, akan sakitmoe itoe apa obatnja, *wat uw ziekte betreft, welk geneesmiddel is er voor.*

In plaats van اكن wordt op dezelfde wijs en met dezelfde beteekenis سفرت, sapěrti, *aangaande, wat betreft*, gebruikt; b. v. سفرت سورت تون ايت, sapěrti soerat toean itoe, *wat dien brief van u betreft.*

Maar staat اکن op deze wijs vooraan den zin bij een substantief, dat het direct object is van het volgende in het passief geconstrueerde werkwoord, dan verliest het zijn beteekenis van praepositie (pag. 65) en dient alleen om den vollen nadruk op dat direct object te doen vallen; b. v. اکن استان ايت کيت هندق بوڠکن کلاؤت, akan astana itoe kita hĕndak boeangkăn kalaoet, *dat paleis wil ik in zee werpen;* اکن بوه دليم ايت تياد همب جول, akan boeah dălima itoe tiada hamba djoeal, *dien granaatappel verkoop ik niet;* اکن سهاي دبرين ليم رڠڬت, akan saja dibĕrinja lima ringgit, *mij begiftigde hij met vijf rijksdaalders;* اکن استرين فون ساڠت دکسيهين دان اکن صحابتن فون دکسيهين تتافي لبه جوݢ کاسهن اکن استرين, akan istĕrinja pon sangat dikasihinja dan akan sahabatnja pon dikasihinja, tĕtapi lĕbih djoega kasihnja akan istĕrinja, *zijn vrouw beminde hij zeer en ook zijn vriend had hij lief, maar zijn liefde voor zijn vrouw was toch grooter.*

Bij sommige bij- en voegwoorden wordt اکن gevoegd om den nadruk te vermeerderen, of om een tegenstelling sterker te doen uitkomen; b. v. اکن تتافي, akan tĕtapi, *maar*, i. pl. v. تتافي alleen; اکن سکارڠ, akan sakarang, *nu*, gelijk سکارڠ; de eigenlijke beteekenis dier uitdrukkingen is *wat betreft het maar, wat aangaat nu.*

Gelijk اکن bij werkwoorden b. v. wordt samengetrokken tot کن (pag. 66), b. v. ترکنڠکن, tĕrkĕnangkăn, = ترکنڠ اکن, tĕrkĕnang akan, *denken aan;* ايڠتکن, ingatkăn, = ايڠت اکن, ingat akan, *letten op*, of in تياد خبرکن درين, tiada kabarkăn (= kabar akan) dirinja, *buiten kennis, bewusteloos zijn*, zoo komt dat کن ook bij adverbia en conjuncties, misschien wel om den nadruk te vermeerderen, maar hoofdzakelijk om den vorm sierlijker te maken; b. v. سدڠکن, sĕdangkăn, = سدڠ, sedang, *terwijl;* اصلکن, asalkăn = اصل, asal, *mits;* کلوکن, kalaukăn = کالو, kalau, *als soms.*

Dat اکن dient om het futurum uit te drukken (pag. 152) heeft het te danken aan zijn beteekenis van *strekkende, dienende tot, om*, waarin het begrip opgesloten ligt van iets dat nog gebeuren moet; يڠ هيدف اکن ماتي جوݢ, jang hidoep akan mati djoega, *al wat leeft zal eenmaal sterven.*

§ 423. اوله, Oleh, dat in de afgeleide vormen براوله, bĕroleh, ممفراوله, mĕmpĕroleh, فراليهن, pĕrolehan, nog de beteekenis van *bezit* heeft, heeft als praepositie die possessieve beteekenis alleen behouden bij verwantschapsbetrekkingen; b. v. ايبو باف اوله همب, iboe bapa oleh hamba, *mijn ouders;* باف كندڠ اوله فرمفون ايت, bapa kandoeng oleh pĕrampoean itoe, *de* (*eigen*) *vader van die vrouw;* انق اوله سودار تون, anak oleh soedara toean, *het kind van uw broer;* انق سفوفو اوله بݢند, anak sapoepoe oleh baginda, *een broers- of zusterskind van den vorst,* en zoo ook دبالڠ اوله راج, doebalang oleh radja, *de doebalang* (= hoeloebalang) *van den vorst;* افكه اوله كامو اورڠ اين, apakah oleh kamoe orang ini, *wat is deze man van u?*

Maar hoofdzakelijk duidt het als praepositie *den bewerker eener handeling, het handelend subject* bij een werkwoord in het passief aan; b. v. اوله لقسمان دتيكمڽ اكن هڠ جبت ايت, oleh laksamana ditikamnja akan Hang Djĕbat itoe, *door den laksamana werd Hang Djĕbat gestoken,* d. i. *de laksamana gaf Hang Djebat een steek;* ستله ددڠر اوله بݢند, satĕlah didĕngar oleh baginda, *nadat door den vorst gehoord was,* d. i. *nadat de vorst gehoord had;* باڽق يڠ بناس اولهڽ, banjak jang binasa olehnja, *velen zullen door hem* (*om zijnentwil*) *ongelukkig worden;* سمبه اوله اوبت ايت, sĕmboh oleh obat itoe, *hersteld door dat geneesmiddel;* فنه سسقله فادڠ اوله سكل رعية, pĕnoh sĕsaklah padang oleh segala rajat, *de vlakte was opgepropt vol* (*door de*) *met menschen.* Dat اوله, oleh, zelf daarbij kan verzwegen worden, is pag. 92 vermeld; درمفس اورڠ, dirampas orang, i. pl. v. dirampas oleh orang, *geroofd worden door de menschen.*

In een uitdrukking als de volgende دمكينله فربواتنڽ اوله بورڠ كنتل ايت فد تيف٢ هاري, dĕmikianlah pĕrboeatannja oleh boeroeng koentoel itoe pada tiap-tiap hari, heeft اوله, al kunnen wij het door *van* vertalen (*zoodanig was het dagelijksch doen van den reiger*), niet een possessieve beteekenis, maar duidt het alweer het onderwerp aan, door hetwelk de handeling verricht wordt; de vertaling zou letterlijk luiden: *zoodanig was het doen door den reiger iederen dag.* Het verbale substantief فربواتن, pĕrboeatan, nl. is gebruikt

plaats van het werkwoord دبوت, diboeat, of دفربوت, dipěrboeat, en is geconstrueerd met dezelfde praepositie, die bij dat werkwoord zou moeten gebruikt zijn om het handelend subject uit te drukken.

Nagenoeg gelijk in beteekenis met بڬ, bagi, is اوله, oleh, in de volgende zinnen: فڠاجارن توان يڠ تله سده سفرت سواتو سوله اوله سهاي, pěngadjaran toean jang tělah soedah sapěrti soeatoe soeloh oleh hamba, *uw vroeger onderwijs is als een fakkel voor mij;* **انته كاءين افاكه نمان تياد تنتو اوله سهاي, ěntah kain apakah namanja tiada tentoe oleh saja,** *hoe die kain* (*zulk een kleedje*) *heet is voor mij niet zeker*, **d. i.** *weet ik niet zeker.*

§ 424. دڠن, děngan, beteekent:

1° *met = te samen met*; **b. v. لالو برجالنله اي دڠن سڬل لشكرڽ, laloe běrdjalanlah ia děngan sěgala laskarnja,** *daarop begaf hij zich op weg met zijn leger;* **دتبسڽ فرمڤوان ايت دڠن انقڽ, ditěboesnja pěrampoean itoe děngan anaknja,** *hij kocht die vrouw met haar kind los;* **ترباكرله رومه سهاي دڠن سڬل ايسيڽ, těrbakarlah roemah saja děngan sěgala isinja,** *mijn huis is met den geheelen inboedel verbrand;* **لام سده سهاي دودق دڠن فرمڤوان ايت, lama soedah saja doedoek děngan pěrampoean toe,** *ik ben reeds lang met die vrouw getrouwd;* **فرچكافن فڠاءيل دڠن فنجارڠ, pěrtjakapan pěngail děngan pěndjaring,** *gesprek van een hengelaar met iemand, die met een net vischt.*

Het wordt dan ook nog verbonden met برسام٢, běrsama-sama en سرت, sěrta; b. v. برسام٢ دڠن دي داتڠله سأورڠ فقير, běrsama-sama děngan dia datanglah säorang pakir, *tegelijk met hem kwam een bedelmonnik;* **سرت دڠن سكلين صحابتڽ, sěrta děngan sakalian sahabatnja,** *met al zijn vrienden.*

Zoo ook بركات دڠن, běrkata děngan, *spreken met*; **برفرڠ دڠن, běrpěrang děngan,** *oorlog voeren met* **(nl.** *tegen*); **برتمو دڠن, běrtěmoe děngan,** *met iemand* **of** *iets samenkomen, ontmoeten;* **برلهاتن دڠن, běrlihatan děngan,** *een samenkomst, entrevue hebben met;* **بربنتاهن دڠن, běrbantahan děngan,** *twisten met;* **of waar wij een andere praepositie gebruiken; b. v. برچري دڠن, běrtjěrai děngan,** *scheiden van;* **تتكل ايت برتوكرله دوك دڠن سوك, tatkala itoe běrtoe-**

karlah doeka dĕngan soeka, *toen veranderde de droefheid in vreugd;* دڠن سکهندق هتيڽ, **dĕngan sakahĕndak hatinja,** *naar hartelust;* ماسڠ٢ دڠن سکاڽ, **masing-masing dĕngan soekanja (kasoekaannja),** *ieder naar zijn eigen genoegen;* دڠن سڠک همب, **dĕngan sangka hamba,** *naar mijn meening.*

2° *Met,* **het werktuig waarmee of het middel waardoor aanduidende, zoodat het kan vertaald worden door:** *met, door, met behulp van* **en dergelijke; b. v.** منيکم دڠن کرس, **mĕnikam dĕngan kĕris,** *steken met een kris;* برلاير دڠن کفل, **bĕrlajar dĕngan kapal,** *met (op) een schip varen;* ماتي دڠن فڽاکت, **mati dĕngan pĕnjakit,** *aan een ziekte sterven;* ماتيله اي دڠن فکرجاٴن راج, **matilah ia dĕngan pĕkĕrdjaan radja,** *hij heeft het leven verloren in dienst van den vorst;* مک بݢند فون مڠهياسي انقند بݢند دڠن سلڠکف فکاين يڠ انده٢, **maka baginda pon mĕnghiasi anakanda baginda dĕngan salangkap pakaian jang endah-endah,** *de vorst deed zijn zoon alle noodige kostbare sieraden aan;* دݢرقکنڽ دڠن ککيڽ, **digĕrakkănnja dĕngan kakinja,** *hij stootte haar aan met zijn voet;* دمنديکن دڠن اير ماور, **dimandikăn dĕngan ajar mawar,** *met rozewater gebaad worden;* دکارڠکن دڠن بهاس ملايو, **dikarangkăn dĕngan bahasa Malajoe,** *in het Maleisch opgesteld;* دڠن تقدير الله, **dĕngan takdir Allah,** *door Gods beschikking;* سدهله دڠن انتڠ انقند منڠݢڠ دوک نستاف, **soedahlah dĕngan oentoeng anakanda mĕnanggoeng doeka nastapa,** *het is nu eenmaal (overeenkomstig) ons lot kwelling en leed te verduren;* فرڠ اين دڠن قوة اورڠ دوا اين جوݢ, **pĕrang ini dĕngan koeat orang doea ini djoega,** *deze strijd hangt geheel af van de kracht van deze twee mannen;* تياد دافت دتنتڠ ڽات دڠن سينر فکاين ايت, **tiada dapat ditĕntang njata dĕngan sinar pakaian itoe,** *men kon haar niet blijven aanstaren wegens den glans van haar sieraden.*

En zoo wordt bij ممبلي, **mĕmbĕli,** *koopen,* **en** منبس, **mĕnĕboes,** *loskoopen, lossen,* **de prijs,** *waarvoor* **gekocht of gelost wordt, uitgedrukt door middel van** دڠن, **het middel waarmee men koopt; b. v.** دڠن اوڠ ايت سهاي بلي کاٴين باجو, **dĕngan oeang itoe saja bĕli kain badjoe,** *voor dat geld kocht ik kleeren;* دتبسن اورڠ مود

ايت دغن امفت راتس دينر , ditĕboesnja orang moeda itoe dĕngan ĕmpat ratoes dinar, *zij kocht dien jongen man los voor* 400 *goudstukken*; ݢداين اين بوله دتبس دغن ليم بلس رڠݢت , gadaian ini boleh ditĕboes dĕngan lima bĕlas ringgit, *deze pandgoederen kunnen voor* 15 *rijksdaalders gelost worden*; كود اين سهاي بلي دغن دوا راتس روفيه , koeda ini saja bĕli dĕngan doea ratoes roepiah, *dit paard heb ik voor f* 200 *gekocht.*

De prijs, die geboden of gevraagd wordt, neemt geen praepositie bij zich, maar het voorwerp waarop geboden wordt krijgt اكن , tenzij dit voorzetsel ten gevolge der constructie kan verzwegen worden; b. v. براف تون تاور اكن كود اين , bĕrapa toean tawar akan koeda ini, *hoeveel biedt gij voor dit paard*; كود اين سده دتاور اورڠ تيݢ راتس روفيه , koeda ini soedah ditawar orang tiga ratoes roepiah, *men heeft reeds f* 300 *op dit paard geboden*; سهاي منت دوا فوله رڠݢت اكن چنچن اين , saja minta doea poeloh ringgit akan tjintjin ini, *ik vraag* 20 *rijksdaalders voor dezen ring.*

3° Wordt دغن dikwijls gebezigd, waar wij het voegwoord *en* gebruiken, vooral om twee adjectieven te verbinden, waarvan het tweede dan het suffix ن aanneemt; b. v. بݢند دغن فرميسوري سأفام متهاري دغن بولن , baginda dĕngan pĕrmaisoeri saoepama matahari dĕngan boelan, *de vorst en zijn gemalin waren als de zon en de maan*; باتڠ كايو يڠ بسر دغن تڠݢين , batang kajoe jang bĕsar dĕngan tingginja, *een zware (omvangrijke, dikke) en hooge boom*; مك راج ايت ترلالو موره هتين سرت دغن تݢر سفان اكن سݢل رعيتن , maka radja itoe tĕrlaloe moerah hatinja sĕrta dĕngan t ĕ g o e r s a p a n j a akan sĕgala rajatnja, *die vorst was zeer weldadig en v r i e n d e l ij k (affable) jegens zijn onderdanen.*

4° Wordt دغن gebruikt tot het vormen van bijwoorden en adverbiale bepalingen van wijs; b. v. بركات دغن فرلاهن , bĕrkata dĕngan pĕrlahan, *langzaam, zacht, bedaard spreken*; دغن ڽارڠ سوران , dĕngan njaring soearanja, *met luider stem, luidkeels*; دغن سݢران , dĕngan sigĕranja, *haastig*; دغن موده‌ن , dĕngan moedahnja, *gemakkelijk*; ممرنته دغن عادل , mĕmarintah dĕngan adil, *rechtvaardig*

regeeren; دڠن سبوله٢ن , dĕngan saboleh-bolehnja, *zooveel mogelijk*; دڠن دمکين , dĕngan dĕmikian, of دڠن حال يڠ دمکين , dĕngan hal jang dĕmikian, *op die wijs, onder die omstandigheden*; سبوله٢ن کيت تيتهکن کامو منڠکف دي دڠن هيدفن , saboleh-bolehnja kita titahkan kamoe mĕnangkap dia dĕngan hidoepnja, *ik draag u op hem, als het eenigszins mogelijk, is levend te vangen*; فرڬيله اي دڠن سأورڠ ديرين , pĕrgilah ia dĕngan saorang dirinja, *hij ging geheel alleen op weg*; برکات دڠن مناڠيس , bĕrkata dĕngan mĕnangis, *weenende spreken*; دودق دڠن دکچيتان , doedoek dĕngan doekatjitanja, *in droefheid verkeeren*; برجالن دڠن ميامرکن ديرين , bĕrdjalan dĕngan mĕnjamarkăn dirinja, *zich vermomd op weg begeven*.

5° In enkele tijdsbepalingen b. v. بوله تون سمفي دکمفڠ ايت دڠن سات جم جوݢ , boleh toean sampai dikampoeng itoe dĕngan satoe djam djoega, *in één uur kunt gij aan die kampong zijn*; دڠن دوا هاري جوݢ بوله سهاي سدهکن فکرجا٢ن ايت , dĕngan doea hari djoega boleh saja soedahkăn pĕkerdjaan itoe, *in slechts twee dagen kan ik dat werk afmaken*; دڠن سکتيک اين جوݢ , dĕngan sakoetika ini djoega, *op dit zelfde oogenblik, terstond*.

6° Verbonden met de ontkenning, تياد دڠن , tiada dĕngan, of دڠن تياد , dĕngan tiada, is het ons *zonder*; b. v. تياد دڠن فرتلوڠن سأورڠ جوافون , tiada dĕngan pĕrtoeloengan saorang djoeapon, *zonder iemands hulp*; دڠن تياد دبري تونن , dĕngan tiada dibĕri toeannja, *zonder toestemming van zijn heer*.

§ 425. دم , Dĕmi, dat hoewel hoogst zeldzaam ook wel دام geschreven wordt, beteekent bij eeden of aanroepingen *bij*; b. v. دم الله , dĕmi Allah, *bij God*; دم ديوات ملي راي , demi dewata moelia raja, *bij de grootmachtige goden*.

Dat zelfde دم heeft bij getallen een distributieve beteekenis, b. v. سأورڠ دم سأورڠ , saorang dĕmi saorang, *de een voor den ander*.

§ 426. Behalve deze wezenlijke praeposities vervullen verscheiden woorden, tot andere woordsoorten behoorende, de functie van voorzetsel; dergelijke woorden zijn: ممباو , mĕmbawa, *meenemen*, in de beteekenis van *met*, wanneer het komt na een werkwoord van

beweging, hetzij dit genoemd, of, zooals dikwijls in het Maleisch gebeurt, verzwegen is; het neemt dan ook nog wel دڠن bij zich; b. v. اي داتڠ ممباو انقڽ, ia datang mĕmbawa anaknja, *hij kwam met zijn kinderen*; مک بݢند دوا لاکي استري کلورله مليهت انقند بݢند داتڠ ممباو کانق۲ ايت, maka baginda doea laki istĕri kaloearlah mĕlihat anakanda baginda datang mĕmbawa kanak-kanak itoe, *de vorst en zijn gemalin gingen naar buiten om hun zoon met dat kind te zien komen*; مک تن ڤرڤاتيه ڤوتيه ڤون برلايرله کملاک ممباو توان ڤتري, maka Toen Pĕrpatih Poetih pon bĕrlajarlah ka-Malaka mĕmbawa toean poetĕri, *T. P. P. vertrok daarop met de prinses naar Malaka*; اوق هندق کمان دڠن ممباو انجڠ ايت, awak hĕndak kamana dĕngan mĕmbawa andjing itoe, *waar wilt gij heen gaan met dien hond.*

داتڠ, Datang, *komen*, en سمڤي, sampai, *aankomen*, in de beteekenis van *tot* in een tijdsbepaling; zij nemen dan ook nog wel کڤد, bij zich; b. v. داتڠ سکارڠ اين تياد براوبه عادة ايت, datang sakarang ini tiada bĕrobah adat itoe, *tot den huidigen dag is die gewoonte niet veranderd*; سمڤي سکارڠ بوکت ايت دسبت اورڠ بوکت چين, sampai sakarang boekit itoe disĕboet orang boekit Tjina, *tot nu toe wordt die heuvel nog de Chineesche heuvel genoemd*; دچريتراکنڽله سݢل حال احوالڽ دري ڤد ڤرمولأنڽ داتڠ کڤد کسداهنڽ ditjĕritĕrakännjalah sĕgala hal ahoealnja dari pada pĕrmoelaannja datang kapada kasoedahannja, *hij vertelde zijn lotgevallen van het begin tot het einde*; داتڠ کڤد سوات هاري, datang kapada soeatoe hari, *op zekeren dag*; تتکال عمرڽ سمڤي کڤد دوا بلس تاهن, tatkala oemoernja sampai kapada doea bĕlas tahoen, *toen zijn leeftijd gekomen was tot twaalf jaar*, d. i. *toen hij den leeftijd van twaalf jaar bereikt had.*

مڠهادڤ, Mĕnghadap, *voor iemand verschijnen*; منداڤتکن, mĕndapatkan, *naar iemand gaan*; منوجو, mĕnoedjoe, *de richting nemen van, afgaan op*, alle drie in de beteekenis van *naar*, het eerste tegenover vorsten en meerderen in het algemeen, het tweede tegenover personen van gelijken of minderen rang, en het derde naar een plaats; b. v. لالو اي کمبالي مڠهادڤ بݢند, laloe ia kombali

mĕnghadap baginda, *daarop keerde hij naar den vorst terug;* سهاي هندق مندافتكن سودار تون , saja hĕndak mĕndapatkăn soedara toean, *ik wil naar uw broeder gaan;* maar ook فرڬيله اي مندافتكن چهاي يڠ دليهتن ايت , pĕrgilah ia mĕndapatkăn tjahaja jang dilihatnja itoe, *hij ging op het licht af, dat hij gezien had;* برلاير منوجو فادڠ , bĕrlajar mĕnoedjoe Padang of ka-Padang, *naar Padang varen.* En zoo kunnen ook andere werkwoorden van beweging gebruikt worden, waar wij in onze taal een praepositie met de beteekenis *naar* bezigen b. v. مک ايفون فرڬيله مڠيکت سوار ايت , maka iapon pĕrgilah mĕngikoet soeara itoe, *hij ging op die stem af.*

هڠڬ , Hingga, *grens*, met de beteekenis van *tot*, *tot aan*, en zoo ook het Arabische حد , had, *id.*; b. v. کيت برجالنله هڠڬ کمڤڠ يڠ تون ليهت ايت , kita bĕrdjalanlah hingga kampoeng jang toean lihat itoe, *laat ons doorloopen tot aan de kampong, die gij daar ziet;* هڠڬ باتو ايت , hingga batoe itoe, *tot aan dien steen;* مک بڬند براڠکت سنديري مڠالوڠکن تون فتري حد فولو سبت , maka baginda bĕrangkat sĕndiri mĕngaloe-ngaloekăn toean poetĕri had poelau Sĕbat, *de vorst zelf ging de prinses te gemoet tot aan het eiland Sebat.*

بکس , Bĕkas, *plaats*, *spoor*, *indruksel*, wordt als praepositie gebruikt met de beteekenis *wegens*, *ten gevolge van*, maar moet somtijds door ons voegwoord *doordien* vertaald worden; b. v. مک فوتس بوکت سبوه بکس کربون برجالن ايت , maka poetoes boekit saboeah bĕkas kĕrbaunja bĕrdjalan itoe, *één heuvel was geheel plat getrapt, ten gevolge dat (doordien, omdat) zijn buffels er overgetrokken waren;* متان ميره بکس مناڠس , matanja merah bĕkas mĕnangis, *haar oogen waren rood van het weenen;* ديڠنله توبهن بکس مندي , dinginlah toebohnja bĕkas mandi, *zijn lichaam was koud van het baden;* اوله لله بکس فرڠ , oleh lĕlah bĕkas bĕrpĕrang, *omdat hij vermoeid was van den strijd;* فڠسنله اي کارن بکس منچيم باؤ بوسق ايت , pangsanlah ia karĕna bĕkas mĕntjioem baoe boesoek itoe, *hij viel in zwijm ten gevolge van het ruiken van dien stank*, in welken zin کارن , karĕna, of بکس , bĕkas, eigenlijk pleonastisch is; بکس هوجن اين ليچن جالن , bĕkas hoedjan ini litjin djalan, *ten gevolge van dezen regen is de weg glad.*

كارن, Karĕna, ook كران, kĕrana, gespeld en uitgesproken, als substantief *oorzaak*, *reden*, beteekent als praepositie *wegens*, *ter wille van*, *door toedoen van;* b. v. كارن تونكوله همب برفنت اين, karĕna toeankoelah hamba bĕrpĕnat ini, *ter wille van U. H. (Z. M.) geef ik mij deze moeite;* كارن الله, karĕna Allah, *om Gods wil*, *om niet*, *pro deo;* اكـُ لفس كارنان, akoe lĕpas karĕnanja, *ik ben door zijn toedoen bevrijd.* In dezelfde beteekenis wordt ook het Arabische سبب, săbab, eveneens *oorzaak*, *reden*, als praepositie gebruikt; b. v. سبب سكهتين يڠ امت ساڠت ايت, sabab soekahatinja jang amat sangat itoe, *wegens zijn overgroote vreugde;* درفد سبب كيت انق كيت ماتي بائكله انق كيت فرڬي, dari pada sabab kita anak kita mati baiklah anak kita pĕrgi, *het is beter dat gij weggaat, dan dat gij om mijnentwil, door mijn toedoen, zoudt omkomen.*

انتق, Oentoek, *deel*, *aandeel*, als praepositie *voor*, *bestemd voor;* b. v. مكـُ اين امبل دوا ريل دهولو انتق باتن, *batin*, *neem nu deze twee realen voorloopig voor u;* بوه اينله سهاي بلي انتق تون, boeah inilah saja bĕli oentoek toean, *deze vruchten heb ik voor u gekocht.*

HOOFDSTUK VIII.

De voegwoorden.

§ 427. De voegwoorden dienen om woorden die dezelfde functie in een zin hebben, zindeelen en volzinnen aan elkander te verbinden, of om de onderlinge betrekking der zinnen aan te wijzen. Daar nu ieder woord, dat de betrekking van een zin tot een anderen te kennen geeft, een voegwoord is, laat zich de grens tusschen bijwoorden, voorzetsels en voegwoorden dikwijls moeielijk trekken; zoo de temporale voegwoorden, b. v. *toen*, *totdat*, *eer;* de proportionale, b. v. *hoe....des te*, enz., die ook als adverbia dienst doen, enz.

Overigens is ook deze woordsoort in het Maleisch schaars vertegenwoordigd.

§ 428. Verbindend (copulatief) is in de eerste plaats دان, dan, *en*, dat ook dikwijls vervangen wordt door دڠن, dĕngan, vooral als twee adjectieven bij een zelfde substantief staan (pag. 281); b. v. متهاري دان بولن, matahari dan boelan, *de zon en de maan;* ممبلي

دان منجول, mĕmbĕli dan mĕndjoeal, *koopen en verkoopen.* Komen meer dan twee substantieven of adjectieven bij elkander, dan wordt het voegwoord دان gewoonlijk herhaald; b. v. امس دان فيرق دان تمباك, ĕmas dan perak dan tĕmbaga, *goud, zilver en koper*; اورڠ يڠ بجقسان دان ستياوان دان بديمان, orang jang bidjaksana dan sĕtiawan dan boediman, *een voorzichtig, getrouw en verstandig man.*

Zijn de begrippen door twee zoo aan elkander te verbinden woorden uitgedrukt zeer nauw aan elkander verwant of worden zij als tegenstelling bij elkander geplaatst, dan wordt de conjunctie gewoonlijk verzwegen; b. v. ايبو باف, iboe bapa, *vader en moeder,* d. i. *ouders*; فقير مسكين, pakir miskin, *armen en hulpbehoevenden*; ايم ايتك, ajam itik, *kippen en eenden,* d. i. *pluimgedierte*; اينڠ ڤڠاسه, inang pĕngasoh, *de vrouwelijke volgelingen en kindermeiden* (van een vorstelijk kind); بسر كچل, bĕsar kĕtjil, *groot en klein*; كلوار ماسق, kaloear masoek, *in- en uitgaan*; فرڬي داتڠ, pĕrgi datang, *komen en gaan*, دبوتڽ لوبڠ دجالن تمفت رقساس ايت فرڬي داتڠ, diboeatnja lobang didjalan tĕmpat raksasa itoe pĕrgi datang, *hij maakte een gat in den weg, waarlangs de reus ging en kwam,* d. i. *dien de reus gewoonlijk ging*; برجول بلي, bĕrdjoeal bĕli, *verkoopen en koopen,* d. i. *handel drijven*; برسوال جواب, bĕrsoeal djawab, *redeneeren, redetwisten.*

Wil men echter de deelen van zulk een samengestelde uitdrukking doen uitkomen, dan worden zij door het voegwoord gescheiden; b. v. تياد برايبو دان برباف, tiada bĕriboe dan bĕrbapa, als men uitdrukkelijk wil doen uitkomen, dat iemand niet alleen *geen vader* maar ook *geen moeder* meer heeft; توجه هاري سيڠ دان مالم تياد برهنتي درفد برجاموء ن, toedjoh hari siang dan malam tiada bĕrhĕnti dari pada bĕrdjamoe-djamoean, *zeven dagen hielden zij niet op dag en nacht feest te vieren,* d. i. *vierden zij onafgebroken feest.*

Verder لاڬيفون, lagipon, en لاڬي فول, lagi poela, *bovendien, daarenboven,* in welken zin ook لاڬي, lagi, alleen gebruikt wordt; b. v. لاڬي توانهمب كفرچيائن درفد سڬل بارڠ حال احوال همب, lagi toeanhamba kapĕrtjajaannja dari pada sĕgala barang hal ahoeal

hamba, *daarenboven zijt gij zijn vertrouwde in alles wat mij betreft;* لاݢيڤون توان سده برجنجي , **lagipon toean soedah bĕrdjandji**, *bovendien hebt gij beloofd;* لاݢي ڤول اي اورڠ بسر٢ , **lagi poela ia orang bĕsar-bĕsar**, *daarenboven is hij een zeer machtig heer.*

§ 429. Zoowel copulatief als disjunctief (scheidend), zijn... بايك , بايك , **baik....baik**, اتو....اتو , **atau....atau**, بايك....اتو , **baik....atau**, ماؤ....ماؤ , **maoe....maoe**, die *zoowel....als*, *èn....èn*, *òf....òf*, *hetzij....òf*, beteekenen; بايك سيڠ بايك مالم , **baik siang baik malam**, *zoowel over dag als bij nacht;* بايك توان ڤرݢي اتو تياد ڤرݢي , **baik toean pĕrgi atau tiada pĕrgi**, *hetzij gij gaat of niet*; اتو هيتم اتو ڤوته , **atau hitam atau poetih**, *of zwart of wit*; ماؤ كاي ماؤ مسكين , **maoe kaja maoe miskin**, *rijk of arm.*

§ 430. Het tegenstellende (adversatieve) *of* is اتو , **atau**, b. v. اده اي اتو تيادكه , *is hij er of niet;* ايكه اتو تيادكه , **iakah atau tiadakah**, *ja of neen*; داتس اتو دباوه, **diatas atau dibawah**, *boven of beneden*; بايك اتو جاهت , **baik atau djahat**, *goed of kwaad.*

Evenals دان wordt ook اتو dikwijls weggelaten; b. v. ماؤ تاماؤ , **maoe tamaoe**, *goedschiks of kwaadschiks;* سݢركه راس توبه توان تيدق , **sĕgarkah rasa toeboh toean tidak**, *voelt gij u wat opgefrischt of niet;* بنر سالهڽ اتس كاموله , **bĕnar salahnja atas kamoelah**, *of zij schuldig of onschuldig is, is voor uw verantwoording.*

Het voorwaardelijke (conditionale) *of* is كالو٢, **kalau-kalau**, بارڠكالي, **barangkali**, die beide *misschien*, *wellicht* beteekenen; b. v. مك دچهريڽ بارڠ كمان٢ كالو٢ اي برتمو دڠن انقڽ ايت تياد برتمو جوݢ **maka ditjaharinja barang kamana-mana, kalau-kalau ia bĕrtĕmoe dĕngan anaknja itoe, tiada bĕrtĕmoe djoega**, *hij zocht overal, of hij zijn kinderen mocht ontmoeten, maar vond hen niet;* كامي ڤڠݢل ديري ,كالو٢ اد بچار ديري دركارن ڤڽاكت استريم ايت, **kami panggil diri, kalau-kalau ada bitjara diri dari karĕna pĕnjakit istĕrimoe itoe**, *ik kom u roepen, of gij ook raad weet omtrent de ziekte van uw vrouw.*

In de beteekenis van *hoezeer* is *of* براڤ , **bĕrapa**; b. v. براڤ سهاي ڤڠݢل سؤرڠڤون تياد داتڠ , **bĕrapa saja panggil, saorang pon**

tiada datang, *of ik al riep, er kwam niemand;* براف سهاي برجاس تياد برڬون جوڬ , běrapa saja běrdjasa tiada běrgoena djoega, *of ik al mijn best doe, het baat toch niet.*

Of in de beteekenis van *alsof* is سفرت , sapěrti, سروف , saroepa; سئوله٢ , saoelah-oelah; باڬي , bagai; بڬيكن , bagaikăn; b. v. اي ملكوكن ديرين بڬيكن اورڠ ڬيل رفان , ia mělakoekăn dirinja bagaikăn orang gila roepanja, *hij gedroeg zich of hij gek was;* سفرت اكن ماتي رفان , sapěrti akan mati roepanja, *het was of zij het besterven zou;* اڠكو هندق ممفرمائنكن اكڤ رفان , ěngkau hěndak měmpěrmainkăn akoe roepanja, *'t heeft er veel van of gij mij voor den gek wilt houden.*

Het wenschende *of* in *och of* is بارڠ , barang; b. v. بارڠ تون لولسكن فرمنتائن همب اين , barang toean loeloeskan pěrmintaan hamba ini, *och of gij mijn wensch mocht inwilligen.*

Het grammaticaal verbindende *of*, eigenlijk hetzelfde als het conditionale, is, *onzekerheid uitdrukkende*, انته , ěntah, *ik weet niet, wie weet;* كالو , kalau, *misschien, indien;* جك , djika, *indien,* of ook wel het vraagwoord كه , kah; *drukt het geen onzekerheid uit,* dan is het مك , maka; b. v. انته ماتي انته هيدف تياد سهاي دافت خبرن , ěntah mati ěntah hidoep tiada saja dapat kabarnja, *ik heb niet vernomen, of hij dood is of nog leeft;* انته اي فولڠ اتو تيدق تياد همب فرقس , ěntah ia poelang atau tidak, tiada hamba pariksa, *ik heb niet onderzocht* d. i. *ik weet niet, of hij teruggekeerd is of niet;* تونكو فرقسله دهولو كالو فرمفون ايت سودران اتو استرين , toeankoe pariksalah dahoeloe kalau pěrampoean itoe soedaranja atau istěrinja, *U. H. onderzoeke eerst, of die vrouw zijn zuster of zijn echtgenoot* is; ليهتله كالو تون اد درومهن , lihatlah kalau toean ada diroemahnja, *kijk eens of mijnheer te huis is;* سهاي هندق ممرقس دهولو جك سڠڬه سفرت كتام ايت , saja hěndak měmariksa dahoeloe, djika soenggoh sapěrti katamoe itoe, *ik wil eerst onderzoeken, of gij de waarheid spreekt;* بلم تنتو ادكه اي اكن برلاير اتو تيدق , bělom těntoe adakah ia akan běrlajar atau tidak, *het is nog niet zeker, of hij op reis zal gaan of niet;* تياكن كفد سودرام ايت ماؤكه اي داتڠ اتو

تيدق , **tanjakăn kapada soedaramoe itoe, maoe k a h ia datang atau tidak,** *vraag uw broeder o f hij wil komen of niet;* سالة سديكت مك كنا , **salah sadikit m a k a kĕna,** *het scheelde weinig o f het was raak geweest;* تياد براف لمان مك ماسقله اي , **tiada bĕrapa lamanja m a k a masoeklah ia,** *het duurde niet lang o f hij kwam binnen;* بهاروله دليهتن انقن مك ايفون ربه فڠسن , **baharoelah dilihatnja anaknja m a k a iapon rĕbah pingsan,** *nauwelijks had zij haar kind gezien o f zij viel in zwijm.*

Maar dikwijls gebruikt het Maleisch in zulke zinnen geheel andere constructies dan wij, zoodat er geen voegwoord noodig is; b. v. جكلو تونكو هندق مڠتهوٴي كبنارن كات فاتك , **djikalau toeankoe hĕndak mĕngatahoei kabĕnaran kata patik,** *indien U. H. wil weten of ik de waarheid spreek.*

§ 431. Een t e g e n s t e l l i n g tusschen twee zinnen of zindeelen, ons *maar, doch,* **wordt in het Maleisch dikwijls in het geheel niet door een voegwoord uitgedrukt, of anders door** تتافي , **tĕtapi,** اكن تتافي , **akan tĕtapi;** هان , **hanja,** ملائنكن , **mĕlainkăn (pag. 259);** ايتفون , **itoepon,** *dat zoo zijnde, desniettemin, intusschen;* دالم فد ايتفون , **dalam pada itoepon,** *intusschen, evenwel,* **en het Arab.** لاكن , **lakin,** *maar toch, nochtans;* **b. v.** دتيكمن تياد كنا , **ditikamnja tiada kĕna,** *hij stak m a a r raakte niet,* **eig.** *het was niet raak;* مك ايفون برجالنله منچهاري انقد كدوا ايت تياد برتمو جوݢ , **maka iapon bĕrdjalanlah mĕntjahari anakda kadoea itoe, tiada bĕrtĕmoe djoega,** *hij ging op weg om zijn beide kinderen te zoeken, m a a r vond hen niet;* يڠ اڠكو ليهت ايت اون بوكن نڬري , **jang ĕngkau lihat itoe awan boekan nĕgĕri,** *wat gij daar ziet is niet een stad m a a r een wolk;* مك دتركمپله اوله هريمو تتافي تياد دافت اولهن , **maka ditĕrkamnjalah oleh harimau t ĕ t a p i tiada dapat olehnja,** *de tijger sprong op hem toe, m a a r greep hem niet;* اي صحابة همب سئيكر كلدي جوݢ تتافي توبهن امت كورس تياد بته مڠرجاكن كرج اورڠ , **ia sahabat hamba saekoer kaldai djoega, t ĕ t a p i toebohnja amat koeroes, tiada bĕtah mĕngĕrdjakăn kĕrdja orang,** *het is een vriend van mij, ook een ezel, m a a r hij is zoo mager, dat hij niet sterk genoeg meer is om te werken;* اكن دساك ايت تيادله دافت

اکن مڠافسکندي هان سسلکو جوݢ برفنجاڠن , akan dosakoe itoe tiadalah dapat akoe mĕngapoeskăn dia, h a n j a sĕsalkoe djoega bĕrpandjangan, *deze misdaad kan ik niet ongedaan maken, m a a r mijn berouw zal langdurig zijn;* تياد لائق فاتک سکلين برداتڠ سمبه کباوه‌دلي فادک ايهند کات يڠ سروف اين ملائنکن فد بچار فاتک باءيکله تونکو سنديري برداتڠ سمبه کباوه دلي فادک ايهند , tiada laik patik sakalian bĕrdatang sĕmbah kabawah doeli padoeka ajahanda kata jang saroepa ini, m ĕ l a i n k ă n pada bitjara patik sakalian baiklah toeankoe sĕndiri bĕrdatang sĕmbah kabawah doeli padoeka ajahanda, *het zou niet behoorlijk zijn, dat wij iets dergelijks aan uw vader zeiden, m a a r naar onze meening moet gij het zelf aan uw vader zeggen;* بوکنڽ نݢري اين سهاج ملائنکن سݢل نݢري يڠ لائن٢ فاتت دتعلقکن اوله تونکو , boekannja nĕgĕri ini sadja m ĕ l a i n k ă n sĕgala nĕgĕri jang lain-lain patoet dita'loekkan oleh toeankoe, *niet alleen dit rijk m a a r ook alle andere rijken behooren door u onderworpen te worden;* برباݢي٢ چمبوءن دان بلي اندراجت دڠن تاڠسڽ ايتفون توان فتري کمال ديوي تياد جوݢ خبرکن ديريڽ, bĕrbagai-bagai tjoemboean dan bĕlai Indĕradjit dĕngan tangisnja, i t o e p o n toean poetĕri Koemala Dewi tiada djoega kabarkăn dirinja, *Indradjit sprak haar al weenende allerlei lieve woorden toe, m a a r de prinses Koemala Dewi bleef bewusteloos.*

§ 432. Het voornaamste voegwoord bij samenstelling van zinnen, waarbij de eene van den anderen afhangt, is مک, maka, dat door verschillende woorden in onze taal moet teruggegeven en dikwijls in het geheel niet vertaald kan worden. Het wordt gebruikt:

1° Wanneer de hoofdzin wordt voorafgegaan door een voorzindeel, dat *een tijdsbepaling* bevat; b. v. ستله سده سمبهيڠ مک بݢيند فون دودق , satĕlah soedah sĕmbahjang, maka baginda pon doedoek, *nadat het gebed gedaan was, ging de vorst zitten;* تتکل ايت مک دوک برتوکر دڠن سوک , tatkala itoe maka doeka bĕrtoekar dĕngan soeka, *toen veranderde de droefheid in vreugd.*

2° Na een *causaal voorzindeel*, waar wij dikwijls het voegwoord *dat* met redengevende beteekenis gebruiken; b. v. ايتله سببڽ مک سهاي داتڠ کماري, itoelah sababnja m a k a saja datang kamari, *dat is de reden, w a a r o m ik hier gekomen ben;* مڠاف مک اي مناڠس,

mĕngapa m a k a ia mĕnangis, *wat is de reden,* *d a t hij weent* (*waarom*); كارن فاتيك اورڠ يڠ چلاک مک فاتيك دبوڠکن اورڠ دالم هوتن, **karĕna patik orang jang tjĕlaka, m a k a patik diboeangkăn orang dalam hoetan,** *omdat ik een ongelukskind ben,* (*daarom*) *heeft men mij naar de wildernis verstooten;* كالو٢ اد کسکارن مک ککند منتا تولڠ, **kalau-kalau ada kasoekaran, m a k a kakanda minta toeloeng,** *misschien verkeert uw broeder in moeilijkheden,* *d a t hij hulp vraagt;* اف دسان اورڠ مود اين مک دسول اورڠ, **apa dosanja orang moeda ini, m a k a disoela orang,** *wat heeft deze jongeling misdaan,* *d a t men hem spietst.*

3° In *voorwaardelijke zinnen,* **wanneer nl. in den conditionalen voorzin de reden opgesloten is, waarom geschiedt wat in het nazindeel gezegd wordt; de voorwaarde gaat vooraf met** كالو, **kalau,** جک, **djika,** جکلو, **djikalau,** *indien*; **b. v.** جکلو دڠن تيته تونکو مک براني‌له همب ملاون دي, **djikalau dĕngan titah toeankoe, m a k a bĕranilah hamba mĕlawan dia,** *indien U. H. het beveelt* (*goedkeurt*), *durf ik hem bestrijden.*

In plaats van مک **wordt als verbindingswoord gebruikt** نسچاي, **nistjaja, of** سنسچاي, **sanistjaja,** *zonder twijfel, stellig, zeker,* **wanneer men het causaal verband zeer sterk wil uitdrukken en te kennen geven, dat wat in het nazindeel gezegd wordt een stellig, noodzakelijk gevolg is van de gestelde voorwaarde; b. v.** جکلو لاين دري فد مارا کرمه نسچاي فڠسنله اي, **djikalau lain dari pada Mara Karmah n i s t j a j a pingsanlah ia,** *als het een ander dan Mara Karmah geweest was, zou hij o n g e t w ij f e l d bewusteloos zijn geworden;* جکلو اد اي هيدف نسچاي ايله ممبري مکانن اکو, **djikalau ada ia hidoep, n i s t j a j a ialah mĕmbĕri makanan akoe,** *indien hij was blijven leven, zou hij mij z e k e r eten gegeven hebben*, **d. i.** *in mijn onderhoud voorzien hebben;* كالو ددافتن اکنداک نسچاي دبونهن, **kalau didapatnja akan dakoe, n i s t j a j a diboenohnja,** *als hij mij vindt, zal hij mij z e k e r dooden.*

Ook tot verbinding van twee voorwaarden, waar wij de conjunctie *en* **hebben, gebruikt het Maleisch** مک; **b. v.** جکلو تياد اي ممباير هوتڠن مک اي هندق برلاير جوک هندقله کامو منڠهکن دي, **djikalau**

tiada ia mĕmbajar hoetangnja maka ia hĕndak bĕrlajar djoega, hĕndaklah kamoe mĕnĕgahkăn dia, *indien hij zijn schuld niet betaald heeft en hij wil toch vertrekken, moet gij hem dit beletten.*

Het gebeurt evenwel niet zelden, vooral bij het spreken, dat de conjunctie verzwegen wordt en voor- en nazindeel eenvoudig naast elkaar geplaatst worden; b. v. جكلو تونهمب لفس يڠ دفرتون مرك اكن همب, djikalau toeanhamba lĕpas jang dipĕrtoean moerka akan hamba, *als gij ontvlucht, zal de vorst vertoornd op mij zijn;* فاتتله نينك برممفي دفاتق اولر سمالم تادي اين , patoetlah nenek bĕrmimpi dipatoek oelar samalam tadi ini, *nu begrijp ik, waarom (grootmoeder* d. i.) *ik van nacht gedroomd heb, dat ik door een slang gebeten werd.*

Bestaat er geen causaal verband, dan is het natuurlijk dat مك niet gebruikt wordt; b. v. كالو اي داتڠ سبلم اك فولڠ سوره اي دودق دهولو, kalau ia datang sabĕlom akoe poelang soeroh ia doedoek dahoeloe, *als hij komt voor ik teruggekeerd ben, verzoek hem dan vast te gaan zitten;* جكلو بركنن كفد هاتي انقك اكفون بركننله, djikalau bĕrkĕnan kapada hati anakkoe, akoepon bĕrkĕnanlah, *indien het u bevalt, keur ik het ook goed.*

Maar dikwijls wordt مك daarentegen aan het begin van een zin gebruikt, waar het volstrekt geen beteekenis heeft; b. v. مك ترسبتله فركتاءن محمد طاهر, maka tĕrsĕboetlah pĕrkataan Mohammad Tahir, *nu wordt vermeld de geschiedenis van M. T.*, d. i. *lotgevallen van* of *wat er gebeurde met M. T.* of *nu keeren wij terug tot de lotgevallen van M. T.* Zoo ook in doorloopenden verhalenden stijl, waar het aan het begin van een zin staat om twee eigenlijk geheel van elkander onafhankelijke hoofdzinnen te verbinden; wij vertalen het door *nu, daarop, toen;* het gebruik van مك laat zich dan het gemakkelijkst verklaren door den voorafgaanden zin te beschouwen als bevattende een tijdsbepaling ten opzichte van den volgenden; b. v. مك اد فد سوات هاري تن فرفاته مڠهادف مك تيته راج چين .... مك سمبه تن فرفاته ..... مك اوله راج چين دسوروهن...., maka ada pada soeatoe hari Toen Pĕrpatih mĕnghadap, maka titah radja Tjina...; maka sĕmbah Toen Pĕrpatih...; maka oleh radja Tjina disoerohnja...; *het gebeurde op zekeren dag toen T. P. zijn opwachting kwam maken, dat de keizer van China*

sprak....; daarop zei T. P...., en nu beval de keizer.... In dezen zin moet het eerste مک beschouwd worden als behoorende bij تن فرفاته مڠهادف, T. P. mĕnghadap, zoodat اد فد سوات هاري, ada pada soeatoe hari, als het ware tusschen twee komma's staat. Zeer vaak wordt مک zoo vóór de tijdsbepaling geplaatst; مک ستله اي داتڠ, maka satĕlah ia datang, *toen hij gekomen was*, i. pl. v. ستله اي داتڠ مک, satelah ia datang, maka....; of zelfs مک vóór de tijdsbepaling en daarachter nog eens herhaald; مک ستله اي داتڠ مک, maka satĕlah ia datang, maka...., waarin het eerste مک geheel pleonastisch is.

§ 433. Ook ادفون, adapon, samengesteld uit اد en فون, zoodat het eigenlijk beteekent *er is zelfs, het is zoo*, dient tot verbinding van twee volzinnen, waarvan de tweede een nadere verklaring bevat van iets, waarover in den voorafgaanden of ook wel in een vroegeren zin gesproken is, en beteekent dan *immers, maar, nu;* b. v. جک دافت تونهمب فرݢي کفد تمفت کامي سفاي کامي بالس يڠ کاسه تونهمب ايت ادفون يڠ مانسي دالم تلاݢ ايت جاڠن تونهمب امبل کارن مانسي ايت تياد تڬه ستيان, djika dapat, toeanhamba pĕrgi kapada tĕmpat kami, soepaja kami balas jang kasih toeanhamba itoe; adapon jang manoesia dalam tĕlaga itoe djangan toeanhamba ambil, karĕna manoesia tiada tĕgoh sĕtianja, *als het mogelijk is, kom ons dan opzoeken, dan zullen wij uwe weldaad vergelden; maar den mensch, die in den put is, moet gij er niet uithalen, want de mensch blijft niet altijd getrouw* (*op den mensch kan men geen staat maken*); جکلو سڠڬه ماتي چوفندان سڠڬهله تون کرامة ادفون چوفندان ايت لاݢي دبنوا سيم, djikalau soenggoh mati Tjoepandan, soenggohlah toean karamat; adapon Tjoepandan itoe lagi dibĕnoea Siam, (*toen sprak de Sultan*) *„als Tjoepandan werkelijk dood is, dan zijt gij voorwaar een heilige"; Tjoepandan nu was nog in Siam;* مک بندهار فادک راج مڽورهکن سري بيج دراج دان سڬل هلبالڠ مڠيکت مهراج ديوا سورا ادفون سري بيج دراج فرݢي مڠيکت مهراج ديوا سورا ايت سرت اي بربورو کربو جالڠ, maka bandahara Padoeka Radja mĕnjoerohkăn Sĕri Bidja Diradja dan sĕgala hoeloebalang pĕrgi mĕngikoet Maharadja Dewa Soera; adapon Sĕri

Bidja Diradja pĕrgi mĕngikoet Maharadja Dewa Soera itoe sĕrta ia bĕrboeroe karbau djalang, *de Bandahara P. R. droeg aan S. B. D. en de andere legerhoofden op den vorst D. S. te vervolgen; S. B. D. nu deed dit al jacht makende op wilde buffels.*

Dikwijls komt, ادفون , adapon, vóór اكن , wanneer dit aan het begin van den zin bij een substantief staat (pag. 276), en dan beteekent ادفون اكن , evenals اكن alleen, *wat betreft;* b. v. ادفون اكن سورة تون ايت , adapon akan soerat toean itoe, *wat dien brief van u betreft.* Daarbij wordt اكن zelf dan wel weggelaten; b. v. ادفون فريݢي دباتو فاهت ايت اورڠ سيمله ممبوت دي , adapon părigi di-Batoe Pahat itoe, orang Siamlah mĕmboeat dia, *wat betreft den put te Batoe Pahat, de Siameezen hebben dien gegraven* (*den put te Batoe Pahat nu hebben de Siameezen gegraven*).

Nog wordt ادفون gebruikt als inleiding van iemands woorden, mits deze geen vraag behelzen; b. v. مك كات لقسمان ادفون فد فرسائن همب سودراكله اكن مڠݢنتيكن همب , maka kata laksamana: „adapon pada pĕrasaan hamba soedarakoelah akan mĕnggantikan hamba," *toen sprak de laksamana: „naar mijn meening* (d. i. *ik geloof, vermoed*) *zult gij mij vervangen.*" Hier komt het geheel overeen met ادله , dat in dezen zin even goed had kunnen gebruikt worden en waarmee het overigens ook wel verwisseld wordt.

§ 434. Meestal echter wordt als inleiding van iemands woorden, eveneens mits geen vraag, hetzij deze als gesproken of alleen als gedacht worden voorgesteld, بهوا , bahoea, gebezigd, dat aan het begin van een zin overeenkomt met ادفون; het dient als het ware tot bevestiging van wat er volgt en wordt dan ook dikwijls verbonden met سسوڠݢوهڽ , săsoenggohnja, in de beteekenis van *voorwaar;* مك فيكر كورا ايت بهوا مكانن اين اكنداك جوݢ دݢوݢوركن اوله راج كرا ايت , maka pikir koera-koera itoe: „bahoea makanan ini akan dakoe djoega digoegoerkăn oleh radja kĕra itoe," *toen dacht de schildpad: „dit voedsel wordt bepaald voor mij door den koning der apen neergegooid";* مك اوجرڽ بهوا اكو اين دسوره اوله استريم كفدام , maka oedjarnja: „bahoea akoe ini disoeroh oleh istĕrimoe kapadamoe", *daarop sprak hij: „uw vrouw zendt mij tot u."*

Vooral in deftigen stijl wordt het gebruikt als aanhef aan het begin

van een verhaal of van een zin, waar het weer kan vervangen worden door ادله , ادفون, of ook wel door مک ; b. v. بهوا اداه سئورغ راج دنڤري عيرق , bahoea (= maka) adalah saorang radja dibĕnoea Irak, *er was een koning van Irak;* بهوا اکن استرين ساڠت دکسيهين , bahoea (= adapon) akan istĕrinja sangat dikasihinja, *hij hield veel van zijn vrouw;* en zoo aan het begin van brieven; b. v. بهوا اين ورقة الاخلاص , bahoea ini warkatoe'l iklas, *dit is een oprechte (= vriendschappelijke) brief.*

Verder dient het, waar wij het voegwoord *dat* gebruiken, na woorden die *zeggen*, *gelooven*, *waarnemen*, *behooren* enz. beteekenen; b. v. مک ساهت اولر ايت تيادکه کامي کتاکن کفد تونهمب بهوا يغ مانسي ايت تياد تڬه ستيان , maka sahoet oelar itoe, „tiadakah kami katakăn kapada toeanhamba, bahoea jang manoesia itoe tiada tĕgoh sĕtianja", *toen sprak de slang „heb ik u niet gezegd, dat men den mensch niet kan vertrouwen";* برمول سڬل رعية فون برکننله بهوا اي نايک راج ايت , bĕrmoela sĕgala rajat pon bĕrkĕnanlah bahoea ia naik radja itoe, *het geheele volk nu nam er genoegen mee, dat hij koning werd;* تياد سيڬيان بهوا صحابة ايت دفرداياکن , tiada sajogianja bahoea sahabat itoe dipĕrdajakăn, *het is niet betamelijk, dat een vriend misleid wordt;* تله ککتهوئيله بهوا تونم بنار ايت تياد ملفسکنديکو بارڠ سکهندق هتيم , tĕlah koekatahoeilah bahoea toeanmoe binara itoe tiada mĕlĕpaskăn dikau sakahĕndak hatimoe, *ik weel wel dat uw meester de waschman u niet vrijlaat, wanneer gij dat verlangt.*

§ 435. Overigens wordt ons voegwoord *dat* na genoemde woorden in het Maleisch vaak in het geheel niet uitgedrukt; als verbindingswoord doet dan ook wel dienst اد , اکن , حال , hal; b. v. مک دليهتن اد سئورڠ فرمفون داتڠ , maka dilihatnja ada saorang pĕrampoean datang, *toen zag hij, dat er een vrouw kwam;* مک ايفون تاهوله اکنديرين کنا فتنه , maka iapon tahoelah akan dirinja kĕna pitnah, *hij begreep, dat men kwaad van hem gesproken had;* ستله ددڠرن حال انقن ماتي دبونه اورڠ , satĕlah didĕngarnja hal anaknja mati diboenoh orang, *toen hij vernomen had, dat (hoe) zijn kind vermoord was.*

Na woorden, waarin het begrip *spreken* opgesloten is, مغتاكن, měngatakăn, *zeggen, zeggende*, b. v. مك دفرسمبهكن اورغله كباوه سلطان مغتاكن تن فرفاته داتغ ممباو تون فتري ايت, maka dipěrsěmbahkăn oranglah kabawah Soeltan měngatakăn Toen Pěrpatih datang měmbawa toean poetěri itoe, *doarop berichtte men den Sultan, dat T. P. met de prinses gekomen was;* مك كدغارنله خبر مغتاكن موسه سيم تله همفر فد نكري ملاك, maka kaděngaranlah kabar měngatakăn moesoh Siam tělah hampir pada něgěri Malaka, *het gerucht verspreidde zich, dat het Siameesche leger reeds nabij Malaka was.*

Na woorden als فاتت, patoet, هارس, haroes, *natuurlijk, behoorlijk,* wanneer wij die als onpersoonlijke werkwoorden gebruiken, gewoonlijk geen verbindingswoord; b. v. فاتتله اي كنا دند, patoetlah ia kěna děnda, *het is natuurlijk, dat hij beboet geworden is;* تياد هارس مانسي دجولكن سباكي بناتغ, tiada haroes manoesia didjoealkăn sabagai binatang, *het is niet betamelijk, dat menschen verkocht worden evenals dieren.*

§ 436. Het Maleisch gebruikt tot verbinding van periodes vele adverbia als conjuncties met de beteekenis van *vervolgens;* dergelijke woorden zijn سبرمول, saběrmoela, ook برمل, běrmoela, *om te beginnen*, als het aan het begin van een verhaal of een rede staat; is het aan het begin van een nieuwe periode, dan beteekent het ook wel *om te beginnen*, maar *met een nieuw gedeelte*, dus *om met het verhaal voort te gaan*, d. i. *vervolgens*; meestal vertalen wij het niet. Verder شهدان, sjahadan; اركين, arkian; كلكين, kalakian; حتي, hatta, die alle door *voorts, wijders, vervolgens*, kunnen teruggegeven en als zijnde dus in zekeren zin tijdsbepalingen door مك gevolgd worden. حتي, Hatta, wordt door de Maleiers beschouwd en geschreven als het gelijkluidende Arabische woord, ofschoon het dit vermoedelijk niet is; vreemde woorden, waarvan de oorsprong bij hen onbekend is, worden meer door de Maleiers in een Arabisch gewaad gestoken.

§ 437. *Conditionale* conjuncties zijn behalve de reeds pag. 291 genoemde كالو, kalau, جك, djika, جكلو, djikalau, ook nog اصل, asal, اصلكن, asalkăn (somtijds nog versterkt door سهاج, sahadja),

لامن, lamoen, سوكت, soekat, die alle *mits, bijaldien, op voorwaarde* beteekenen; b. v. اصل انقك سلامة سهاج بيرله همب ماتي , **asal anakkoe salamat sahadja, biarlah hamba mati,** *als mijn kind maar behouden blijft, laat mij dan maar sterven;* تياد ماؤ اي مڠاك سالهن , اصلكن توان اد حاضر , **tiada maoe ia mĕngakoe salahnja, asalkăn toean ada halir,** *hij wil zijn schuld niet bekennen, tenzij gij tegenwoordig zijt;* انق بارڠ سياڤ ڤون بائيك لامن توانكو بركنن اكن سوامي جوڬ , **anak barang siapa pon baik, lamoen toeankoe bĕrkĕnan akan soeami djoega,** *het is onverschillig van wien hij de zoon is, mits hij u als echtgenoot aanstaat;* لامن دلتقكن سهاج بوڠ ايت داتس مات توانكو, **lamoen dilĕtakkăn sahadja boenga itoe diatas mata toeankoe,** *als die bloem maar op uw oogen gelegd wordt;* سوكت كچاچتكن نمان , بهاروله ڤوس هتيك , **soekat koetjatjatkăn namanja, baharoelah poeas hatikoe,** *(mits) eerst als ik zijn naam te schande gemaakt heb, zal ik tevreden zijn.*

Bij كالو, جك en جكلو komt dikwijls nog كران, **kiranja,** om een twijfel, een onzekerheid, een onderstelling uit te drukken, *indien bij geval, gesteld, bijvoorbeeld;* b. v. جكلو بوله كران ايهك برسمڤه دڠن نام نبي الله , **djikalau boleh kiranja, ajahkoe bĕrsoempah dĕngan nama nabi Allah,** *als het u mogelijk is, zweer dan bij den naam van den profeet;* جكلو كران اد هڠ توه هيدڤ اداكه امڤن دلي توانكو اكنديا, **djikalau kiranja ada Hang Toeah hidoep, adakah ampoen dooli toeankoe akan dia,** *gesteld dat Hang Toeah nog in leven was, zou U. H. hem dan vergiffenis schenken;* جكلو سكران اد اي برهاتي دان برتليڠ تياد اكن ماؤ منورت كات همب , **djikalau sakiranja ada ia bĕrhati dan bĕrtĕlinga, tiada akan maoe mĕnoeroet katakoe,** *immers als hij een hart en ooren had gehad, dan had hij niet naar mijn raad willen luisteren;* جكلو كران سده كلور هتيك دمان اك اكن هيدڤ لاڬي , **djikalau kiranja soedah kaloear hatikoe dimana akoe akan hidoep lagi,** *gesteld dat mijn hart uit mijn lichaam was, hoe zou ik dan nog kunnen leven.*

§ 438. *Concessief* zijn سڠڬهڤون , **soenggohpon,** *wel is waar, ofschoon;* مسكي , **maski** (Portugeesch), *id.;* هندقڤون , **hĕndakpon,**

uitdrukkende dat men iets zou willen doen, maar dit onmogelijk is; جك....سكليفون, djika (kalau, djikalau)....sakalipon (of alleen فون, pon), كالو فون, kalau (djika) pon, *indien zelfs, al....nog, ofschoon;* ولو, walau, of ولو....فون, walau....pon, *al....ook*; de tegenstelling wordt uitgedrukt door تتافي, tĕtapi, *maar*, versterkt door جوا, djoea, of er is in het geheel geen conjunctie voor noodig; b. v. سڠݢهفون ڤكاينڽ سفرت دمامه انجڠ رفان اكن تتافي اوصلڽ همب ليهت سفرت اورڠ بسر٢, soenggohpon pakaiannja sapĕrti dimamah andjing roepanja, akan tĕtapi oesoelnja hamba lihat sapĕrti orang bĕsar-bĕsar, *ofschoon hun kleeren er uitzien, alsof de honden er aan geknabbeld hebben* (d. i. *gescheurd, armoedig*), *zoo schijnt toch hun afkomst, naar ik zie, die van aanzienlijke mannen te zijn;* سڠݢهفون اي بركات٢ ايت سمبل ترتاو٢ تتافي مكان ميره فادم سفرت بوڠ راي رفان, soenggohpon ia bĕrkata-kata itoe sambil tĕrtawatawa, tĕtapi moekanja merah padam sapĕrti boenga raja, *ofschoon hij dit lachende zei, was zijn gelaat rood van toorn als een rajabloem* (boenga raja is een naam die aan allerlei fraaie, vooral roode, bloemen gegeven wordt); هندقفون فولڠ كرومه تياد تاهو جالنڽ, hĕndakpon poelang karoemah tiada tahoe djalannja, *ik zou wel naar huis willen terugkeeren, maar weet den weg daarheen niet;* هندقفون ككند ممباو تون كارن تون تله بسرله تياد بائيك دليهت اورڠ, hĕndakpon kakanda mĕmbawa toean, karĕna toean tĕlah bĕsarlah tiada baik dilihat orang, *ik zou u wel willen meenemen, maar daar gij* (*nl. zijn zuster*) *reeds huwbaar zijt, is het niet betamelijk dat men u ziet* (nl. in het openbaar); جكلو ماتي سكليفون اوله سبب تونكو رضاله همب, djikalau mati sakalipon oleh sabab toeankoe, rilalah hamba, *al moet ik ter wille van u omkomen, dan zal mij dat welgevallig zijn;* جكلو سنݢري فون كبري اكندي, djikalau sanĕgĕri pon, koebĕri akan dia, *al was het ook het geheele rijk, ik zal het hem geven;* جكلو اورڠ يڠ براصل بائيك منجادي مسكين اتو همب سكليفون مك طبيعتڽ بائيك جوݢ ادان, djikalau orang jang bĕrasal baik mĕndjadi miskin atau hamba sakalipon, maka tabiatnja baik djoega, *al wordt iemand van goede afkomst ook arm of zelfs slaaf, dan zal hij zich toch behoorlijk blijven gedragen;* كالو فون دمكين, kalau pon

dĕmikian, *al was het ook zoo;* جک تياد دمکين ولو راج سنديري فون
داتڠ منجرڠ اکن دي تيادله اکن اله , djika tiada dĕmikian, walau radja sĕndiri pon datang mĕnjĕrang akan dia, tiadalah akan alah, *als dat niet gebeurt, al komt de vorst ook zelf om hem te bestrijden, dan zal hij toch niet overwonnen worden.*

§ 439. *Doeluitdrukkende* (finale) conjuncties zijn سفاي , soepaja, *opdat*, en اݢر , agar (een Perzisch woord met dezelfde beteekenis), dat dikwijls pleonastisch met سفاي verbonden wordt. In ontkennende zinnen krijgen deze woorden جاڠن , djangan, achter zich; ofschoon men ze somtijds wel met تياد verbonden ziet, moet dit als een fout aangemerkt worden; b. v. سورهله انقک راج ملاک مڠادف اکو کماري سفاي اکو دودقکن دڠن انقک توان فتري , soerohlah anakkoe radja Malaka mĕngadap akoe kamari, soepaja akoe doedoekkăn dĕngan anakkoe toean poetĕri, *laat* (*mijn zoon*) *de vorst van Malaka mij hier komen bezoeken, opdat ik hem uithuwelijke aan de prinses mijn dochter;* سفاي جاڠن توان دفرداياکنڽ , soepaja djangan toean dipĕrdajakănnja, *opdat gij niet door hem bedrogen wordt;* توان بري نصيحة اکندي اݢر سفاي جاڠن اي بربوت يڠ دمکين ايت , toean bĕri nasihat akan dia agar soepaja djangan ia bĕrboeat jang dĕmikian itoe, *waarschuw hem toch, opdat hij zoo iets niet doe.*

In het Maleisch wordt dikwijls gebruik gemaakt van سفاي , soepaja, waar wij het futurum hebben; zoo in den boven opgegeven zin: s o e p a j a akoe doedoekkăn dĕngan anakkoe, *d a n z a l ik hem uithuwelijken aan mijn dochter;* تڠݢلله دسين هي انقک سفاي کفلهراکن انقک , tinggallah disini, hai anakkoe, **s o e p a j a** koepĕliharakăn anakkoe, *blijf hier mijn kind, d a n z a l ik voor u zorgen.*

§ 440. *Verklarend* (explanatief) is يائيت , jaitoe, *namelijk, te weten*, en het Arabische يعني , ja'ni, *dat wil zeggen;* in het Maleisch worden deze woorden duidelijkheidshalve dikwijls bij een appositie gebruikt, waar wij ze niet noodig hebben; b. v. دسيت اداله سورڠ صحابتک يائيت سورڠ سوداݢر , disitoe adalah saorang sahabatkoe jaitoe saorang soedagar, *daar is een vriend van mij,* (*namelijk*) *een koopman;* ان الله مع الصابرين يعني الله بسرت دڠن سکل يڠ صبر ,

inna Allah ma' a'ssabarin j a ' n i **Allah běsěrta děngan sěgala jang sabar**, *dat wil zeggen: God is met de vergevensgezinden, lijdzaam berustenden*; دسورهكنڽ سڬل راج برلڠكف يعني اكن مڽمبت اتوسن, **disoerohkannja sěgala radja běrlangkap** j a ' n i **akan měnjamboet oetoesan**, *hij gelastte de edelen zich gereed te maken namelijk om de afgezanten te ontvangen.*

§ 441. **Behalve de reeds boven genoemde adverbia (pag. 296) zijn er nog verscheiden woorden, tot andere woordsoorten behoorende, die als conjuncties dienst doen.**

Zoo worden als *redengevende* (causale) voegwoorden gebruikt كارن, **karěna**, سبب, **sabab**, اوله, **oleh**, met de beteekenis van *want, omdat, doordien*, terwijl ook بكس, **běkas** (pag. 284), somtijds als conjunctie met die beteekenis kan beschouwd worden; b. v. تياد توانكو فادك ايهند بركيرم سمبه كفد راج چين كارن ارتي سهاي ايت فد بهاس ملايو همب, **tiada, toeankoe, padoeka ajahanda běrkirim sěmbah kapada radja Tjina, karěna ěrti sahaja pada bahasa Malajoe hamba**, *Z. H. uw vader* (d. i. *de Sultan van Malaka*) *heeft niet zijn sěmbah gezonden aan* (d. i. *zich den onderhoorige erkend van*) *den keizer van China*; *want* **sahaja** *beteekent in het Maleisch* **hamba**, d. i. *onderdaan* (en zoo beteekende سمبه سهاي راج ملاك, wat in den brief stond, niet *de hulde van mij den vorst van Malaka*, maar *de hulde van de onderdanen van den vorst van Malaka*); تياد بوله اي داتڠ سبب اي ساكت, **tiada boleh ia datang, sabab ia sakit**, *hij kan niet komen, omdat hij ziek is*; اوله همب جاته كماري مك فادي امبوي بربوهكن امس, **oleh hamba djatoh kamari maka padi amboei běrboeahkăn ěmas**, *doordien wij hier terecht zijn gekomen, draagt uw padi gouden vruchten*; اوله كامو كهنداكي بائكله اك انڤرهاكن, **oleh kamoe kahěndaki** b a i k l a h **akoe anoegěrahakăn**, *welnu, omdat gij hem begeert, zal ik hem u ten geschenke geven*; اوله اي اسلام مك كامي فوهنكن كباوه دلي راج, **oleh ia islam maka kami poehoenkăn kabawah doeli radja**, *daar hij een geloovige is, daarom vragen wij hem aan U. M.*; اوله تياد برداي لاڬي مك دفرقبولكنله اوله بڬند, **oleh tiada běrdaja lagi maka dipěrkaboelkănlah oleh baginda**, *daar hij ten einde raad was, stond de vorst het toe*; تياد

ترجالن لاڬي اوله هنچر ككين دتيكم دوري , tiada tĕrdjalan lagi oleh hantjoer kakinja ditikam doeri, *hij kon niet meer loopen, doordien zijn voeten geheel opengescheurd waren door de doorns.*

§ 442. هڠڬ , Hingga, sahingga, سمڤي , sampai, جادي , djadi, *zoodat, totdat*; b. v. مک برجالنله اي مڠيکت ايبو ککين هڠڬ اي سمڤي کڤد سبوه دوسن , maka bĕrdjalanlah ia mĕngikoet iboe kakinja, hingga ia sampai kapada săboeah doesoen, *hij liep op goed geluk voort, totdat hij aan een gehucht kwam*; مک دودقله اي دسان سهڠڬ منتيکن مسرا اوبت بيهوس ايت , maka doedoeklah ia disana sahingga mĕnantikăn mĕsra obat bihoes itoe, *daar ging zij zitten om te wachten, tot het slaapmiddel werkte*; هڠڬ اين کاتس , hingga ini kaatas, *van nu aan, voortaan*, ook هڠڬ اين نايک , hingga (sahingga) ini naik, مڠڬ اين نايک برجاس جره فايه دفرهمب کفد سري فادک تون , hingga ini naik bĕrdjasa djĕrih pajah dipĕrhamba kapada sĕri padoeka toean, *van nu aan zal ik al mijn krachten inspannen om mij bij u verdienstelijk te maken*; مناڠيسله اي سمڤي بالت متان , mĕnangislah ia sampai baloet matanja, *zij weende zoodat haar oogen gezwollen waren*; عادتن ممبوت بوهڠ کفد اورڠ حادي تياد دفرچياي اورڠ لاڬي اکندي , adatnja mĕmboeat bohong kapada orang, djadi tiada dipĕrtjajai orang lagi akan dia, *hij is gewoon de menschen wat wijs te maken, zoodat men hem niet meer gelooft.*

§ 443. لالو, Laloe, *voortgaan, voortgaande*, als conjunctie *vervolgens, daarop, en*, dienende om twee op maar niet uit elkaar volgende handelingen te verbinden; b. v. اي برلاير کتنجڠ فينڠ لالو کسلت , ia bĕrlajar ka-Tandjoeng Pinang laloe ka-Sĕlat, *hij zeilde naar Tandjoeng Pinang en vervolgens naar Singapoer*; باڠنله اي لالو تورن , bangoenlah ia laloe toeroen, *hij stond op en ging naar beneden (naar buiten)*. Daar مک dikwijls dient alleen om twee handelingen ook zonder causaal verband met elkander te verbinden, wordt het ook wel in plaats van لالو of daarmee verbonden مک لالو gebruikt.

HOOFDSTUK IX.

De tusschenwerpsels.

§ 444. Eigenlijke tusschenwerpsels heeft het Maleisch slechts weinig; هي, hai, *wel*, *hé*; يا, ja, bij apostrophen eveneens *wel*, *hé*, هي ككند, hai kakanda, يا انقك, ja anakkoe (in het Maleisch komt bij een apostrophe altijd een van deze twee woorden); واه, واهي, wah, wahai, uitroep van verwondering of droefheid, *och*, *ach*, *helaas*, *wee*; ادوه, adoeh, ادوهي, adoehai, *ach*, *helaas*; ايو, ajo, *kom*, *welaan*; چوس, tjoes, om een snelle beweging uit te drukken, *roef*; چس, tjis, uitroep van afkeer, *foei*; چه, tjah en tjih, verwondering, afkeer, ook uitdagend; امبوي, amboi, medelijden en verbazing, *wel*, *och kom*; سابس, sabas, of سابسله, sabaslah, *bravo goed*, *zoo*.

§ 445. Maar ook andere woorden of uitdrukkingen worden als interjecties gebruikt; b. v. دمي الله, dĕmi Allah, *bij God!*; ان شاء الله, in sja Allah, *als God wil*; ما شاء الله, ma sja Allah, *wat God wil*; استغفر الله, istagfiroe'llah, *God vergeve mij*, gewoonlijk verkort tot astaga of verbasterd astaga pĕrlah, uitroep van verbazing; دجاؤهكن الله, didjaoehkăn Allah, *God verhoede*; جاؤهله, djaoehlah, *dat zij verre*; دبري الله, dibĕri Allah, *God geve*; الحمد لله, alhamdoe lilah, *Goddank*; توبة, tobat, eig. *berouw*, uitroep van verbazing; ماري, mari, of ماريله, marilah, *komaan*; سايڠ, sajang, en كسيهن, kasihan, *helaas*, *ach*, *jammer*; ماس, masa, *hoe is het mogelijk*, *och kom*; كر سماڠتڽ, koer soemangatnja, letterlijk *moge zijn levensgeest terugkeeren*, een gewone uitroep van ontsteltenis, belangstelling of medelijden.

شهدان اداله سبب سکل ڤرکارا اين جادي سبب انياي
راجا٢ دان تياد بتول ڤرينتهڽ مک ڤچهله هاتي
سکل رعيت مک اداله قد ڤيکرن مريک ايت باءيقله اکو مسکين
دمکين تياد سوسه داڤت ڤاڬي ماکن ڤاڬي داڤت ڤتڠ ماکن
ڤتڠ دان کالو اد برهرت اتو بروميه بايک اتو برلادڠ دان
کبون بسر نسچاي دچاري ڤد راج سسواتو جالن دان
دڤنچرين دان دڤينتا٢ مک جکلو تياد دبريڽ درمڤس
دان کالو ملاوان هابس سکلين انق بواه دبونهڽ دان
ددنداڽ ايتوله سببڽ نکري ترڠڬانو ايت تياد راماي
دان سکل اورڠ داڬڠ ڤون تاکوت ماسوق دان سکل سوداڬر ڤون
تياد مک خبر يڠ دمکين ايت ڤون ترمشهورله کڤد نکري
لاين٢ اداڽ مک اداله اڤبيل سهاي مليهت حال ڤرمڤوان٢
ايت برکديء دڤاسر دان برجاج دان منچاري کهيدوڤنڽ ايت
ترلالوله سوسه هاتي سهاي کارن ڤرکارا يڠ ترسبوت ايت

شهدان اداله سبب سڬل فركار اين جادي سبب انياي

راجان دان تياد بتول فرينتهن مک فچهله هاتي

سڬل رعيت مک اداله فد فيكر مريکئيت بايقله اکو مسكين

دمكين تياد سوسه دافت فاڬي ماكن فاڬي دافت فنتغ ماكن

فنتغ دان كالو اد برهرت اتو برومه بايک اتو برلادغ دان

كبون بسر نسچاي دچاريكن راج سسواة جالن دان

دفنجمن دان دفنتان مک جكلو تياد دبري درمفس

دان كالو ملاوان هابس سكلين انق بوه دبونهن دان

ددندان ايتوله سببن نڬري ترڠڬانو ايت تياد رامي

دان سڬل اورغ داڬڠ فون تاكوت ماسق دان سڬل سوداڬر فون

تياد مک خبر يڠدمكين ايتفون ترمشهورله كفد نڬري

لاين٢ ادان مک اداله افبيل سهيا مليهت حال فرمڤوان٢

ايت بركدي دفاسر دان برجاج دان منچاري كهيدوفنن ايت

ترلالوله سوسه هاتي سهيا كارن فركار يڠترسبوت ايت

89045741956
b89045741956a